YILMAZ GÜRBÜZ

MUSTAFA KEMAL'İN ROMANI

Acılar Masal Oldu...

Roman

ileri

MUSTAFA KEMAL'İN ROMANI

Acılar Masal Oldu

Yılmaz Gürbüz

MUSTAFA KEMAL'İN ROMANI
Acılar Masal Oldu
Yılmaz Gürbüz

Kapak Tasarımı: Neslihan Bilge

ISBN: 978-605-5452-74-2

İLERİ YAYINLARI® No: 263
Birinci Basım: Nisan 2014

© 2014, İstiklal Yayıncılık Dağıtım Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Şti.
Kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları İstiklal Yayıncılık Dağıtım Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinden yazılı izin almadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İLERİ YAYINLARI
Yönetim Yeri: İstiklal Yayıncılık Yıldız Sanayi Sitesi Kat: 3 Cevizlibağ/İstanbul
Yetkili Satış Temsilcisi: Tel/Faks: (0212) 292 65 26-28-29
Internet: www.ileriyayinlari.com.tr e-posta: bilgi@ileriyayinlari.com.tr
Baskı ve Cilt: İstiklal Matbaası Tel: (0212) 481 92 57

Çayağzı'na Baskın

Eğriboz Adası'ndan elli kadar Rum köylüsü alan eski bir yük gemisi kuzeye doğru yöneldi. Geceleyin minarelerindeki gaz fenerinden yapılmış mahya ışıkları görünen İzdin'i geçti. Yunan karasularından çıkıp Türk karasularına girince hızını artırdı, Adalar Denizi'nin derinliklerine doğru bir şeyden kaçar gibi açıldı. Deniz sakindi.

Kereste yükleme işçisi olarak tutulan Rum köylüler de, Rum komitasının eşkiyaları da uyumuyordu. Hepsi de tepeden tırnağa silahlanmıştı. Rum tayfalar bile ganimet sevdası ile çoktandır kullanmadıkları paslı saldırmalarını, kamalarını bilemişler, Rumca şarkılar söylüyorlardı. Kaptan geminin dümenini aniden batıya kırdı. Gece olmasına, Türk muhafız gemilerinin bulunmamasına rağmen ihtiyatlı davranıyordu. Türk sınırından görülmemek için mümkün olduğu kadar açıklardan seyretmiş, gemisinde ışık yaktırmamıştı. Ay denize vuran ışıltılarla batıya doğru inerken gemiyi takip ediyordu. Kaptan Vasili, yanı başında dikelen komita reisi Yorgo'ya:

— Şu ay da nereden çıktı... Hep bulutlu ve karanlık olurdu, şanssızız, sahilden Türkler görürse!.. dedi.

Yorgo, kendisinden emin ve korkusuz görünüyordu.

— Endişelenme, dedi. Bu benim ilk baskınım değil. Hem biz silahlıyız, onlar uykunun en derin anında.

Kaptan korktuğunu anlatan bir yüzle yanındaki kaçakçı tüccarlara baktı. Sahildeki dağ siluetini görünce gemisini tekrar kuzeye çevirdi. Papas Köprüsü'nü geçmişlerdi. Gece karanlığını kül rengine döndüren ay ışığı, karşıdaki sarp, kayalık yamaçlarda denizi ışıldatan parlaklığını kaybediyor, sönük akislerle tekrar denize düşüyordu. Rumlar gür ve yüksek çam, ladin, köknar, gürgen ağaçları ile kaplı tepelerin, denizin lacivert derinliklerine düşen kara gölgelerinden ürkmüşlerdi.

Kaptan Vasili'nin patronu Anesti ile komitacı Yorgo bir ay önce anlaşmışlardı. Yorgo gümrük memurunun karısını kaçıracak, Vasili de Çayağzı'ndaki keresteleri yağmalayacaktı. Gemi kıyıya yaklaşırken sahildeki kereste yığınlarının arkasından bir küçük kulübe ve barakalar göründü. Geminin hızını kesen kaptan:

— Hazır olun, dedi. Hepiniz talimatıma uyun. Ses çıkarmayın.

Kaçak keresteyi yüklemek için tutulmuş Rum köylüleri korkuyorlardı.

— Kaç kişi var Türk gümrüğünde?

— Bir memur, bir bekçi, yirmi kadar da yükleme amelesi. Amelelerin çoğu yorgundur, ölü gibi uyurlar. Siz sahilden sağa dönüp onların barakalarını basacaksınız, diyen kaptana bir köylü çıkıştı. Geldiğine pişman olmuştu.

— Siz, bize sadece kereste yükleme işi dediniz. Ben adam öldürmem!.

Komitacı Yorgo ona bir küfür savurdu.

— Benim komitacılarım o işi görür, siz sadece barakaları ateşleyin. Ben üç adamımla gümrük memurunun evini basacağım.

Başka bir köylü gemiden inmek istemeyip "niçin öldüreceksiniz" deyince, Yorgo küplere bindi.

— Guman pedi!.. Hay şişku!..

Şeflerinin gazabını bilen iki komitacı köylünün koluna girip onu da sahile çıkardılar. Yorgo adamlarına:

— Her şeyi daha önce anlattığım gibi yapacaksınız. Acımadan öldüreceksiniz. Korkmayın hepsi uykuda. Sonra Yunan sınırı beş on mil uzakta. Vurup, yakıp, öldürüp alacağımızı alıp kaçacağız, dedi.

Kaptan gemiyi emniyete aldı. Tahta iskeledeki babalara halatlarla bağlattı. Eşkıyalar o kadar sessiz gidiyorlardı ki denizin sahile vuran hafif muttarit dalgalarından ve cırcır seslerinden başka ses duyulmuyordu. Yorgo dişlerini gıcırdatarak üç sene önce amele olarak çalıştığı depoya, Türk, Arnavut işçilerle kaldığı barakaya baktı. Gümrük memurunun "pis Velos Palikaryası, hırsız" diyerek yüzüne tükürüp kovduğu günün kiniyle doldu. Boş kalınca eski komitacı tüccar Anesti'ye yanaşmış, önce silah kaçakçılığı yaptıktan sonra bazı katilleri başına toplayıp bu komitayı kurmuştu. Üç senedir bugünü bekliyordu. Şimdi eşkiyaları yavaş yavaş ilerlerken o buradaki son günün hatırasına dalıyordu. Koca bir tomruğu, Türk amelelerle gemiye yüklerlerken kasıtlı olarak kendi tarafında bulunan bir Konyar delikanlısına kerestenin ağırlığını vermiş ve aniden bırakarak genç işçinin sağ kolunun ağır tomruk altında kalmasına sebep olmuştu. Türklere yakınlık gösteren, kendisi-

ni Rum olduğu için hakir gören Konyar'ın ezilen kolu kangren olduktan sonra, kesilmiş köyüne dönmeğe mecbur kalmıştı. Konyar'ın barakadaki yerine göz diken Yorgo'nun bu kalleşliğini gören gümrük memuru, daha önceki hırsızlığını da hatırlayarak Yorgo'yu dövmüş ve işten atmıştı.

Yorgo şimdi silahlıydı. Üç sene içinde güçlenip kuvvetlenmişti. Karanlıkta çam oluktan şırıl şırıl akan çeşmeye baktı, örtülü yaşmaklı olmasına rağmen çam dibindeki çeşmeye gidip gelirken gördüğü memur karısına daha o zamandan göz koymuştu. O zamanlar serpilmekte olan kızı da büyümüş olmalıydı. Türk gümrük memurundan intikamını alacaktı, kendisini dövüp yüzüne tüküren memurun elini kolunu bağlayıp kızını da, karısını da gemiyle kaçıracaktı.

Rum komitacısının gözlerini kin bürümüş eve doğru yürüyordu. Eşkiyalarına elleri ile aşağı eğilmelerini isteyen bir işaret yaptı. Sürüklene sürüklene gelen adamlarını evin iki tarafına dağıttı. Evin arkasındaki pencerenin bir kara dut ağacına yakın olduğunu biliyordu. Bir adamını alıp oraya gitti. Ağaca tırmandı. Mutfak penceresi açık bırakılmıştı. Daldan pencereye girmesi zor olmadı. Adamı da onu takip etti. Silahlarını ellerine aldılar. Çaktığı kibrit alevi koridordan gümrük memurunun karısı ve kızıyla yattığı odanın beyaz perdelerini aydınlatmıştı. Yorgo odaya yaklaşırken içerde kıpırdanma oldu. Elini yakmak üzere olan kibrite üfürdü, durdu. Nefesini tuttu. Üç adım yürüdükten sonra tekrar kibrit yaktı. Lambayı görmüştü. Şişesini çıkarıp yaktı. Yalın ayak, parmaklarının uçlarında yaklaşan komitacıların başucuna kadar geldiğinden habersiz gümrük memuru kımıldadı. Aynı anda Yorgo tabancasını memurun alnına dayadı. Tenine soğuk çeliğin değmesiyle gözlerini aralayan memur söndürdükleri gaz lambasının

yanmakta olduğunu görünce şaşırdı. Hamle yapıp kalkmak istedi, ağır bir darbe yedi kendini kaybetti. Gürültüye uyanan karısının da ağzına bez bir tıkaç koyan Yorgo, kadıncağızın uyku sersemi açılan gözlerini sinsi bir zevkle seyretti. Eşkiya, memurun ellerini ayaklarını bağladı, karısını da bağlarken, direnmeden doğarı seslere kızı da uyandı ve içerde silahlı iki adamı görünce feryada başladı. Evin dışında ve bekçinin kaldığı alt kattaki odada da silahlar patladı.

Gümrük memurunun iki çocuğu vardı. Oğlu Ferruh'u Selanik'te idadiye yollayınca bacısı yalnız kalmıştı. Lambanın yandığını görünce ağabeysinin, dedesinin yanından geldiğini sanan Havva, odalarının içinde çapraz fişeklikli Yunan eşkiyasıyla karşılaşınca odanın duvarında duran silaha hamle yaptı. Rum eşkiya, kızın üstüne atıldı. Kızı tutup sarıldı. Havva'nın elini yüzünü tırnaklamasına aldırmadan, kızı soymağa çalışıyordu. Henüz dokuz on yaşlarındaki kız küçük yumruklarını eşkiyaya sallıyor, sakalları pis pis kokan adama tükürüyordu. Komitacı tekmelendiğine kızmıştı. Elindeki silahı kızın karın boşluğuna dayayıp patlattı. Annesinin gözü önünde Havva cansız yere serilmişti.

Memur ayıldığında, ellerinin kollarının bağlı olduğunu gördü. Yıllarca önce hainliklerini gördüğü bir yüz, sırnaşık sırnaşık bakıyor:

— İşte ben geldim, pis Türk. Hatırladın mı, hadi kıpırda, diyor, Rumca sövüyordu: Naşigamisu smoneys tumni!..

İri yarı Türk memuru adalelerini gerdirdi, kalkmak istedi, başaramadı. Boynu sol tarafa düştü. Gaz lambasının sönük ışıkları altında kızının yattığı minderde kan lekeleri gördü. Doğrulup iyice görmek istedi. Ciğerparesi nazenin, taze incecik vücuduyla cansız yatıyordu. Başını sağa çevirdi, karısının

kahrolmuş gözyaşlarıyla karşılaştı. Sigarasını ona doğru üfüren Yorgo eşkiyasına çıkışıyordu:

— Hay şişku niye vurdun kızı? Nafas skota!.. Kız güzelmiş beni zevkimden ettin!.

Aşağıda bekçinin işini bitiren eşkiyalar da yukarı çıkmıştı. Memurun karısı ayağı bağlı olduğu halde kızının cesedine doğru emekledi, sürünerek yaklaştı. Kızının henüz sımsıcacık tenine uzanabildiği kadar urganla bağlı ellerini dokundurdu. Okşadı. Yorgo, onu sert bir hareketle cesetten uzaklaştırdı.

— Puli Kali isi, haa Rumca bilmezsin, çok güzelsin!.. Daha çok kızın olur... Üzülme hem de Atina'da!..

Ağzı tıkalı, eli kolu bağlı Türk kadını ağlamaktan başka bir şey yapamıyordu. Kocasına da bakamıyor, yaşlı gözler içinde Selanik'teki oğlunu düşünüyordu. İyi ki o burada yoktu. Rum gâvuru yoksa onu da öldürürdü.

Odaya dolan eşkiyalar Türk memurun bir şey yapamayacağına kanaat getirince ayaklarım çözdüler, dipçikle vura vura merdivenleri indirdiler. Yorgo, memurun karısını kucaklayıp delice çığlıklar atarak evden dışarı çıktı. Kadıncağız debeleniyor, eşkıyaya vuruyordu. Komitacı, kadını yere fırlattı. Hâlâ silah seslerinin geldiği barakalara doğru baktı.

— Amma amele varmış yahu, öldürüp bitiremediler!.. Yaksınlar diri diri!..

— Tabii elimizi çabuk tutmazsak keresteyi yükleyemeyiz... Sabahleyin Selanik'ten gemiler gelmeye başlar, diyen Yorgo'nun yardımcısı yanına aldığı eşkiyalarla Türk işçilerin uyuduğu barakalara doğru gitti.

Yorgo, yanındaki eşkiyalara emretti:

— Götürün bu adamı ağaca bağlayın. Ona Yorgo'nun nasıl intikam aldığını göstereceğim. Kadını da gemiye götür Pavlos, kamarama kapat, kilitle!.

Rum eşkiyalar, Türk karı kocayı ayrı istikâmetlere sürüklerlerken kaptan Vasili geldi. Soluk soluğaydı.

— Namussuzlar dokuz canlı yahu, uyandılar, silaha sarıldılar. Telefat verdik. Ama hepsini de temizledik.

Yorgo memnun olmuştu. Üç sene önce kaldığı barakalara doğru yürüdü. Önüne fener tutan bir Rum amele düşmüş, ışıkla birlikte ileri geri giden gölge ayakları çeşmeye doğru uzanıyordu. Yorgo aralık kapıdan başını uzattı. Ot ve eğreltiler üzerine hasırlar, kilimler serilmiş, fakir amelelerin kaldığı yerdeki her yatağın yanı başında uyku içinde kıpırdamaya vakit bulamadan öldürülmüş cesetlere kinle baktı. Barakanın sonuna yürüdü. Kendisinin kolunu kasten kütük altında bıraktırdığı Konyar delikanlısı da tek kolu ile ağzı burnu mavzerle delik deşik edilmiş cansız yatıyordu. Cesedinde bile kalkmış, mücadele etmiş saldırırken veya korunurken ölmüş bir ifade vardı. Yorgo, adamlarının hıncını iyi alamadıklarını düşündü, barakadan çıkmadan önce tekrar silahını çekti, ölü gencin hâlâ kan sızan başına mermilerini boşalttı. Katıla katıla gülmeye başladı.

— Çayüstü bizim dersiniz ha... Vermezsiniz Larissa'dan yukarı... İşte Çayüstü de bizim... Selanik de bizim olacak. Ha ha ha... Bundan sonra gümrük memuru da amiri de benim!..

Barakanın köşesindeki fitili kısılmış fener, Rum eşkiyanın vahşetini hâlâ seyrediyordu. Yorgo cesetleri çiğneyerek geri döndü. Onu yerinden aldı. Fitilini çıkardı, otlara gazını döktü. Yanan fitili gaz döktüğü ot yığınına fırlattı. Ateş harladı.

Komitacı, duvar dibindeki tahta ranzanın altında bir kıpırdama gördü, merakla yürüdü. Türk, Arnavut veya Rum olduğunu anlayamadığı bu Balkanlı genç amelenin gözleri kanla dolmuş, göremeyip hissettiği ışığa doğru çıkmak, kurtulmak istiyordu. Başı, omuzları gemici bıçağının parçalayıcı yara izlerini taşıyordu. Bitkindi, kurtulmak, yaşamak için son gücünü sarfediyordu. Ateş bütün barakaya yayılmaya başlamıştı. Yorgo bu yaralıyı da bir an önce ölmesi için parlayan ateşe doğru tekmeledi. Alevlerin kendisine doğru yürüdüğünü, şeytani dilini uzattığını gören Yorgo korku ile geriledi. Kapının yanında bekleyen Kaptan Vasili kolunu tuttu, onu sarstı:

— Ne yapıyorsun Yorgo?!. Keresteler de ateş alacak. Daha yeni yüklemeye başladık. Zarar ettireceksin bize, boş gemiyle dönersek Anesti ne der bize?

— Bırak Anesti'yi gelsin de komitacı görsün. "Ben de komitacıydım" diye Selanik'te rahat rahat para kazanıp böbürlenmesin.

Alevler baraka tahtalarını tamamiyle sarmıştı. Yorgo çılgınca bağırıyordu:

— Yansınlar!.. Hepsi de yansınlar!. Diri diri yansınlar!.

— Ya keresteler!. Zarar edeceğiz. Keresteler yanacak!.

Alevlerin gece karanlığını yırttığını gören Anesti'nin ortağı Kohen de barakalara doğru koşmuş, yangını seyreden Yorgo'nun önünde diz çökmüştü.

— Ne yaptın Yorgo voyvodam!. Ne yaptın, olur böyle şey. Zarar ettireceksin bizi. Tutuşacak gülüm keresteler. Sonra sana ne der Anesti!..

— Çek arabanı!. Aporima!.

Yahudi tüccar ve kaptan Vasili, komita başına ürkerek baktılar. Adamın gözü kıpkızıldı, alev alev yanıyordu.

Vasili adamlarının yanma doğru giderken söyleniyordu:

— Kudurdu bu adam. İşte öldürdün Türkleri... Keresteden ne istersin. Yetmez mi bu intikam. Bizden de mi almak ister, kârımızla oynar.

Kohen de yüklemeyi bırakıp yangını seyregelen Rum köylülerine:

— Hadi iş başma, haydi çabuk olun gemiye taşıyın keresteleri.

Döndü; ölü, yaralı, baygın vaziyette alevler içinde yanan işçilerin barakalarına duygusuz gözlerle bir daha baktı. İşçiler ellerini çabuk tutarlarsa barakaların yanındaki keresteleri alıp yangının genişlemesini önleyebilirlerdi.

— Gemiyi kıçına kadar doldurursanız size prim var. Önce baraka tarafındakileri taşıyın. Prim var!. Fazla para var!.

Kaptan Vasili ile Kohen gemiye kereste yükletirken, Yorgo çeşmeye doğru yürüdü. Çam oluğun kenarına oturdu. Yirmi adım ilerisinde çama bağlı duran gümrük memuruna ne yapacağını düşünüyordu. İsabetli karar vermek için:

— Şarap getir Petros, diye bağırdı.

Eşkiyanın yüzüne vuran alevler onu daha da korkunçlaştırmıştı. Petros gemiye koştu. Arkasından Yorgo bağırıyordu:

— Kadını da getirin!.

Rovelvelini çıkardı. Ağaca doğru nişan aldı. Türk memurunun ayak diplerine ve başının üstüne ateş ediyordu.

— Hah hah hah ha, bak ben sana ne yapacağım!.

Yorgo, getirilen şarap şişesini ağzına dayadı. Bir dakika ne-

fes almadan içti. Sonra öğürerek konuştu.

— Ateş yakın memurun etrafında. Ama ben göreyim yüzünü!.

Gümrük memuru bitap bir vaziyette tekrar yanına yaklaşan ayak seslerine kulak kabarttı. Kapanan göz kapaklarını zorla araladı. Eşkiyalar yarım arşın ötesine ağaçlar yığıyorlardı. Silah sesi ile başını Yorgo'ya doğru çevirdi. Eşkiya başı bağırıyordu:

— Evvela kırbaçlayın.

Komitanın işkence ustası hazırdı. Yağlı kamçıyı memurun sırtına, başına sallamaya başladı. İskeleden getirilirken karısı onun feryatlarını duydu. Fakat çimenliğe yaklaştığında ağaca bağlı kocasının başının önüne eğildiğini fark etti. Bayılmıştı. Kırbaç acısını da, şakırtısını da duymuyordu.

Gözlerini açtığında etrafında kimse yoktu. Vücudunu kıpırdatacak halde değildi. Acıyla inledi. Moraran gözlerini keşke hiç açamasaydı. Rumların çevrelediği ateşin başında karısı ellerini yüzüne kapamış ağlıyordu. Yorgo elinde şarap şişesi, onun etrafında dönüyordu. Rum eşkiyalar, tayfalar Rumca şarkı söylüyorlardı. Memur ölmeliydi. Daha niçin yaşıyordu. Ne kadar namert bir gâvura çatmıştı. O fakir bir ameleyken Türklerin, Arnavutların yiyeceklerini çalıp, yakalandığında affeden kendisi değil miydi. Bu sünepe, hırsız amele şimdi eşkiya Yorgo olmuştu.

Kaptan Vasili, Yorgo'nun yanına geldi: "Biz işimizi yarıladık. Haydi sen de adamlarını topla. Kadını gemide oynatırsın" dedi.

— Hah hah hah ha!, diyerek gülen Yorgo kadının etrafında dönmeyi bırakıp gümrük memurunun bağlı olduğu ağacın al-

tına yürüdü. Bağlı olduğu ağaç gövdesine yaslanan memurun ayakları, elleri pelte gibi sarkmıştı. Onu ağaca bağlayan urgan ayakta tutuyordu. Yorgo yerdeki kamçıyı alıp ağaca sarılacak şekilde hızla ve şiddetlice vurmaya başladı. Vurdukça bağırıyordu.

— Hadi pis Yörük. Tokat atsana bana... Bir Arnavut'un kesilen kolu için falakaya yatırmıştın, hadi şimdi de karın için...

Komitacı Yorgo, yorulmuştu vurmaktan. Gümrük memuru "gık" bile demiyordu.

— Haydi soyun şunu!.

— Her tarafı bağlı.

Memuru ağaca bağlayan urganları çözünce adamcağız, çuval gibi yıkılıverdi. Petros memurun gömleğini çıkardı. Zaten yediği kırbaç darbesi ile sırtı, boynu, göğüsleri mosmor olmuş, yer yer kavlamıştı. Vasili Yorgo'ya yaranmak istercesine:

— Tuz getirin, dedi. Vücuduna tuz atın, yaralarına tuz basın, sonra bir daha kırbaçlayın, dedi.

— Hay yaşa be kaptan, nerdeydin daha önce.

Yorgo kadını unutmuştu. Rüzgâr barakada kavrulan insan cesetlerinin kokusunu getirdi. Rum eşkiyalar, Osmanlı gümrük memurunun yaralarına tuz bastılar, Petros tekrar kamçıyı aldı, vurmaya başladı. Memur bir daha bayıldı.

— Hadi seni Allah'ın, Muhammed'in kurtarsın bakalım! diyen Vasili de komitacının elinden şarap şişesini aldı, dibine kadar içti. Şişeyi memurun önüne düşmüş başını hedef alarak fırlattı. Şişe ağaca çarpıp patladı. Rum eşkiyaların zevki yerindeydi. Reisleri Yorgo gözlerinde daha çok büyümüştü. İçlerinden biri:

— Bakalım memurun karısına ne iyilik düşünüyor, dedi.

Yahudi tüccar da kalabalığa yaklaştı, Yorgo'ya:

— Alev ışıkları sizi yanıltmasın, sabah oluyor. Biz yükleme işini tamamladık. Neredeyse güneş doğacak, hadi toparlanın. Yorgo, Kohen'e sarıldı.

— Gel öpeyim seni ortak, ortağım, Anesti'nin ortağı. Çok kârlı bir iş yaptık.

Kohen, Vasili'yle birlikte Yorgo'nun koluna girdi.

— Ama bu halinle karı senin koynuna girmez.

Yorgo, ağzına girmiş bıyıklarını, sakallarını sildi. Çeşme tarafındaki çimenler üzerinde cansız gibi yatan kadına koştu, kaldırdı. Kadın da ölü gibiydi.

— Alın bunu götürün, diyerek yerden kaldırdığı kadını eşkiyalara iten Yorgo, çam ağacının dibindeki memurun yanına geldi.

— Nefes alıyor, baygın değil, arka tarafa kuru odunları iyi yığın.

Zavallı memur, eli kolu bağlı konuşulanları duyuyor, yeniden işkence görmemek için kıpırdamaya, nefes almaya korkuyordu. Sırtına kadar kuru odunların yığıldığını fark etti. Gözlerini araladı. Karısını sürükleyerek iskeleye götürüyorlardı. Demek kaçıracaklardı. Son gücünü tüketircesine bağırdı:

— Alçaklar!. Namussuzlar!.

Yorgo odunları ateşlemişti. Karşısına dikildi.

— Daha mı ölmedin. Karın nasıl yandığını gemiden seyredecek!.

Herkes gemiye binmişti. Kaptan Vasili aşağıdan bağırıyordu:

— Haydi Yorgo!. Güneş doğdu!.

Komitacı, gümrük memurunun etrafını ateş çemberinin aldığını görünce rahatladı.

— Nerde Osmanlı devleti? Gelsin seni kurtarsın bakayım! dedi. Gemiye doğru yalpalaya yalpalaya koştu. Adamları kolundan tutup yukarı çekerken yük gemisinin suya iyice gömüldüğünü fark etti.

— Anesti'nin piçi ne bu hal Vasili? Ormanı doldurmuşsun gemiye, batacak.

Vasili gemiyi iskeleden kaldırmaya çalışıyordu. Kohen cevap verdi:

— Batmaz voyvodam, batmaz!. İşin iş Musa'nın çömezi, işin iş!. Ama benim de, diyen Yorgo etrafına bakındı. Gümrük memurunun karısını görememişti.

— Lan Petros nerde ganimet!.

— Burda burda diyen Rum eşkiya, küpeştenin tahtalarına yığılmış Türk kadınını çıkardı. Yorgo kadının kolundan tuttu. Sürükleyerek geminin kıç tarafındaki Yunan bayrağının yanına götürdü. Ayağa kaldırdı. Tokatladı.

— Uyan be, bak bak kocana!. Bak kocana. Canını bağışladım bak!.

Memurun karısı ümitsiz olmasına rağmen gözlerini açtı. Sahile baktı. Çayüstü'nde canlı kalan tek varlık kocasıydı. Ama o da bağlandığı çam dibinin etrafı ateşlenerek bırakılmıştı. Memur da karşıdan geminin demir alışını, karısının sürüklenerek kendisine gösterilişini kahrolarak seyrediyordu. Sırt tarafı ısınmıştı, alevler uzun odunların altından yukarı doğru çıkmaya başlamıştı. Önündeki çam yığını da çatırdama-

ya başlamıştı. Kendisi diri diri yakılacaktı, hiç olmazsa karısının kurtulmasını, kendini kurtarmasını bekliyordu. Karısının birden Yorgo'nun elinden kurtularak denize atlamak istediğini gördü. Sevindi. Fakat iki Rum tayfası Yorgo'dan kurtulan kadını tutmuşlar, gene eşkiya reisinin yanına getirmişlerdi. Yorgo tabancasını çıkardı. Gümrük memuru vücudundaki bütün ağrıları unutmuştu. Bütün duygu ve dikkatini gemideki karısında toplamıştı. Allah'a onun kurtulması için dua ediyordu. Gözleri önünde küçücük kızını kurşunlayan bu katiller, karısını da öldüreceklerdi. Memur, Selanik'teki oğlunu, Ferruh'unu düşündü.

— İnşallah öcümüzü alır! Öcümüzü alır! diye bağırdı.

Tabancayı kadının burnuna dayamış olan Yorgo, memurun bağırmasını duymuştu. Namluyu bu defa ona doğru çevirdi. Arenadaki gladyatörlerin kan dökmesinden zevk alır gibi bütün Rum eşkiyalar ve tayfalar Yorgo'yu tahrik ve teşvik ediyorlardı.

— Haydi Yorgo! Ateş! Ateş!. Alevden belki kurtulur ölmez. Ateş et!.

Yorgo sırnaşık ve sarhoş haliyle iki yanına yalpa yapıp:

— Geminin sahilden uzaklaştığı zaman atacağım. Her üç kulaçta bir kurşun, demesiyle tetiği çekti.

Ormanın içerlerinde, kayalıklarda yankı yapan silah sesi kadının beynine sıkılmışçasına patladı. Kurşun gümrük memurunun göğsüne isabet etmişti. Kadın daha fazla tahammül edemedi, komitacının ayakları dibine yığıldı. Gözlerini kocasının teninden fışkıran kan örtmüştü. Gümrük memuru çırpındı, ikinci kurşunla boynu büküldü. Artık karısını göremiyordu.

— Bravo Yorgo!. Zito Yorgo! diye çığlık atan Rumlar

Çayağzı'nı kaplayan kara dumanları ve alevler içinde kalan gümrük memurunu zevkle seyrediyorlardı. Yorgo kadar Kohen de, kaptan Vasili de rahatlamıştı. Kerestelerden kazandıkları para ile silah alıp Balkan komitacılarına dağıtacaklardı.

Selanik'ten seksen mil, Atina'dan yüz mil uzaklıktaki Türk karasularından çıkan Zeus adlı yük gemisinin kaptanı dümeni güneye kırdı.

Türk Selanik

Mennan, Selanik iskelesindeki tahta dubaya oturdu. Bir müddet şehre, sonra hâlâ yolcularını indiren geldiği vapura baktı. "Epey yolcusu varmış, şu kadar yolcu, şu kadar akçeden ne yapar?" diye bir hesaba girişirken, solmuş, altları yağlanmış fesini çıkardı, erken dökülmeye başlayan saçlarının arasını kaşıdı, söylendi: "Yahudiler tevekkeli zengin olmuyorlar... Malı da çok pahalı taşıyorlar. Hah işte benim denk de indi".

Vapurdan gemilerin makara ile sarkıtıldığı iskele tarafına koştu. Bir iki hamal yardım etmek istedi. Mennan oradaki Rumelililerin yadırgadığı göğsünden gelen gür bir sesle:

— Yoh ağam ben daşırım !.. dedi.

Afşar kilimine sarılmış koca dengi sırtladı. İlk defa ayak bastığı muntazam parke taşlı yollardan bilmediği şehre doğru yürüdü. İskeleyi geçince karşılaştığı meydanda durdu nereye gideceğini kestirmeye çalıştı. Solundaki sahil boyunca yüksek, güzel evler sıralanmıştı. Sağ tarafında çarşı başlıyordu. Gözlerini uzaklara, yükseklere çevirdi. Aradığını bulamamıştı. Yakında cami yoktu. "Demek Müslüman mahallesi içerde"

dedi. Gümrük önü'nden Beyaz Kule'ye doğru yürüdü. Gözleri ile bir han arıyordu. Fakat "Otel" yazılarından başka bir şey göremiyordu. Çarşıya doğru yürüdükçe ağır yük altında ezilmiş, yorulmuştu. Sırtındaki dengi bir taş üstüne koyup, doğruldu. Cebinden mendilini çıkardı, terlerini sildi. "Ula yağlık da kirlenmi.ş" dedi. Evinden ayrılalı kaç gün olduğunu düşündü. "Candarmadan gaçınca bir ayda İslambol'a vardım. Orda on beş gün gadar galdım. Ittimi gırhbeş gün. Mal aldıktan sonra yola çıhtım. Bir haftadan çoh sürdü deniz.." Söylene söylene yaptığı hesabı şaşırmıştı, alışamadığı fesi çıkarıp başını kaşıdı.

— Bir yiğit de gurbete çıhsa gör başına neler gelir!.. dedi içini çekti. "Amma da yiğit ha" diye kendine kızdı. İç geçirdi. Kırka varan yaşını, babasız bıraktığı çoluk çocuğunu düşündü. "Irızıkı Allah verir. Belayı kulu, çekeceek.. Bura da vatan deel mi?"

Yanından İstanbul'da gördükleri gibi temiz giyimli, kravatlı, fesli bir gencin geçtiğini görünce sevindi. Seslendi:

— Emzade yahında han var mı hı!.

Önce bir yabancı gibi Mennan'ın konuşmasını anlamamışçasına duraklayıp cevap vermeyen genç, bir eliyle dengi tutan adama dikkatli dikkatli baktıktan sonra:

— Vaa bre kızan! Na te şu sokacığın adında!.

Biraz önce sorduğu suale geç cevap veren gencin yabancı olması ihtimalini düşünen Mennan, bu defa kelimeleri bir çırpıda seçememişti. Ama biraz duraklayıp düşününce, gencin ince ve nazik konuşmasını anlamıştı.

— Sağ ol hemşerim!.

— Yabancı mısın bre?

— Öyle.

— Nerden gelirsin?

— Uzaktan yahu niyidiceen!. Sağ ol âlahana!

Kâtip kılıklı genç uzaklaşırken Mennan dengi tekrar sırtladı. Selanik'in görünüşü kadar ilk konuştuğu insanın da kendisine yabancı geldiğini düşündü. Dar, siyah cingi taşlarla döşenmiş sokakları geçtikten sonra yüksek duvarlı hanı gördü. Sokağın kenarına arabalar çekilmiş, bahçeye de atlar, eşekler bağlanmıştı. Taşıdığı dengin içinde hem yatağı, yorganı, hem de satacağı malları vardı; çok ağırdı. Terin suyun içinde kalmıştı. Hanın koca kapısından kilimini duvarlara sürterek, zorla geçti. Dengi sağanlığa attı.

— Abe bre yavaş ol!, Bu ne telaş !.

— Yoruldum hemşerim!. Yerin, yemeğin var mı? Hancı oturduğu köşedeki minderden kalktı, başındaki el dokuması sarı ipekli maşlahı düzelterek:

— Açan geldin, açan yemek sorasın, dedi durdu, yeni müşteriyi tetkik ettikten sonra güvenilir gördüğünü belirtecek rahatlıkla: Vaa va kaygı etme bre; kaç gün kalacaksın?

— Epey kalınh!.

— Nerden gelirsin?

— Taa Orta Anadolu'dan!.

— Ne yapmaa geldin bre o kadarı uzaktan?

— Asvata!. Gardaş asvata!.

Hancı anlamamıştı. Mavi gözlerini açarak sordu:

— Ne dedin bre? Mennan'a Selanik'in insanları İstanbullulardan da garip gelmeye başlamıştı. Kızdı, kendisinden daha kalın kafalılar da vardı demek.

— Alışveriş yahu!. İpek, şal, kumaş, boncuk, tarak, masur satarım!.

— Ha şöyle süle, otur şu mindere. Aretlik suali soruyor deme. Niçin taa Anadol'dan geldin Ürumeli'ne? Burada alâsı var sattıklarının bre!. Yahudiler satar. Rumlar satar, boçacılar satar, hepsi de islâ mallar getirir.. Senin başka bir derdin var, süle!.

— Yoh be dayı!. Merah itme herkes ırızkını yir. Bizim orda...

— Nere sizin ora bre!.

— Gayseri, Anadolu'nun göbeende bir şeer.

— Adın ne bre kızan?

— Mennan!. Mennan!..

Hancının tıknaz, orta yaşlı bu yabancı hoşuna gitmişti. Konuşmasını sevimli bulmuştu.

— Benim adım da Asan, dedi: Çok müşteri gelir gider buraya. Konuşman İşkodralıya da, Yanyalıya da, Üsküplüye de, Filibeliye de benzemez. Bir tuaf ses çıkarırsın. Nefesinle ciğerinle konuşursun. Göğsünden, gırtlağından dolu dolu konuşuyorsun. Kelimeleri bütün vücudunla sülersin!. Mennan hayat adamıydı. Ticaretten başka bir şey düşünmezdi. "Filozofa çattık bu handa, işimiz var" diye düşündü. Minderden kalktı. Yorgunluğu gitmişti. Hâlâ sahanlıkta duran denge doğru yürürken:

— Hasan Dayı sen bana odamı göster, yalnız kalmak isterim, dedi.

— Peki Mennan Ağa! diyen ihtiyar hancı, yolcusunun ağır denginin ucundan tuttu. Birlikte orta odanın sonundaki oda-

ya yürüdüler. Kilime sarılı denk küçük kapıdan girmeyince. Hancı:

— Ne var bu alâmetin içinde bre.. Na burda aç içeri taşı, dedi, dış kapının demir tokmağını çalan müşterilere doğru koşturdu. Mennan dengin urganını çözdü. Şahsi eşyalarını odanın bir kenarına, ticari mallarını bir tarafa koydu. Boynuna asarak gezdireceği küçük tablasının camının kırılmamasına sevindi. Çerçi tablasına kutularından çıkardığı iğneleri, tarakları, aynaları ipek makaraları, tığları, makasları dizdi. Rengarenk mallarının intizamını görünce hemen Selanik sokaklarında satışa koşmak istedi. Ama karnı çok acıkmıştı. Başını eğerek geçebildiği kapıdan çıkıp hancıya seslenmek isterken, onun karşıdan elinde bir kalaylı tepsi ile yaklaştığını gördü.

— Hay sağ olasın Hasan Dayı, çoh acıkmıştım, dedi.

— Talihlisin bre, bizim kızan işten yeni gelmiş, anası tarhana yapıvermiş, diyen hancı biraz önce hasırın üstüne kendi Afşar kilimini sermiş olan Mennan'a takdirle bakarak: Kilimin de güzelmiş, dedi. Sofra bezini bunun üstüne serdi, tepsiyi koydu. Mennan bağdaş kurup otururken genç bir delikanlı da kalaylı bir tasla buğusu kapağından taşan çorbayı getirdi Mennan altı üstü kızarmış ekmeğin kalınlığını görünce şaşırdı. Kayseri'de yufka yaparlardı, bazlama yaparlardı, pide yaparlardı. Bir de İstanbul'da somun görmüştü. Bu ekmek yusyuvarlak tepsi kadar büyüktü. Ekmeği bıçakla kesmeye başlıyan hancı:

— Bunu hanım tepside pişirdi, dedi: Üstüne saç kapatılır, üstü ateşli kül, altı ateşli kül, hamur tepsi içinde kendi kendine böyle güzel pişer.

Mennan, bir dilim ekmek aldı, parmaklarıyla bastırdı, sünger gibiydi. Tahta kaşıkla çorbayı içmeye başladı. Çok acık-

mıştı ama bu tarhana Anadolu'da yapılan yoğurtlu-buğdaylı tarhanaya benzemiyordu. Lezzeti hoşuna gitmişti. Yanı başında "besmele" çekip kendisiyle yemeğe katılan gence sordu:

— Neden yapıyorsunuz bu tarhanayı?

— Annem bilir. Herhalde içinde yağlı, domatesli, et suyulu, kurutulup öfelenmiş hamur var.

— Bizde mayalanmış yoğurttan ve buğday kırığından yaparlar.. Onun adı da tarana, ama çok farklı yahu.

— Bu ekşi tarhana, bir de tatlı tarana var o da sütle şekerle pişer.

Mennan karnını iyice doyurduktan sonra "Elhamdülillah" dedi, kalktı. Hancıya ve oğluna teşekkür etti. Bugünün masrafını çıkarması lâzımdı. Yedi yaşından beri babası öyle öğretmişti. Helâl azık için çalışmak gerekti. Hancı ile oğlunun şaşkın nazarları arasında tahta camekânının kayış bağını boynuna taktı, kumaş bohçasını eline aldı. "Besmele" çekip han kapısından çıktı. "Allahaısmarladık" dediği Hasan Dayı:

— Sakın gitmeyesin Yahudi Mahallesine Mennan Ağa, almazlar bir şeyini. Rum Mahallesi'ne de uğrama, onlar da kendi milletinden alışveriş ederler. Sen duuru git yukarı mahallelere, Müslüman mahallelerine, Zaviye'ye, Yeni Kapı'ya, Hatuniye'ye, Ahmet Subaşı'na, Hamidiye'ye, Bostanlık'a... Hepsini sayamam, diyveremem şimdicik, üreneceksin gezdikçe.. Ayırlı işlerin ulur işallah!.

Mennan Hazreti Muhammed'in ticareti tebcil eden hadisini hatırlayıp, hancının tarif etiği yolun üstündeki evlere doğru baktı, ağır ağır yürüdü.

— Aynalar, taraklar, kerepler, boncuklar, ipekler! İstanbul pazarı geeldii!

Bu Selanik sokaklarına ilk defa duyduğu için garip gelen bir sesti. Dolu dolu nefesle çıkan bu kalın ve gür ses Müslümanlara bile yabancı gelmişti. Fakat Mennan tekrar tekrar bağırdıkça Müslüman mahallelerin sakinleri bu sesin kendilerinden bir ses olduğunu hissetmişler; kafes arkalarından, cumbalardan merakla seyyar satıcıya bakmışlardı.

Orta yaşlı, fakat saçları erken dökülmüş, esmer tenli satıcının şivesi kadar giyim kuşamı da Balkan'a yabancıydı. Belinde kalın yün bir kuşak vardı. Fesi solmuş, kenarları yağ tutmuştu, terden lekelenmişti. Çizgili, yakasız mintanının önündeki cam tablası zevkle dizilmişti. Uzun süren bir tereddüt ve yaşlı kadınlarla müşavereden sonra genç kızlar sokak kapısına çıkma müsaadesi almışlardı. Mennan meraklı genç kızlara, kadınlara mallarını gösterdi, bir bir dil döktü. Alan çıkmadı. Genç kızlardan, kadınlardan uzaklaştıktan sonra, bir köşeye bohçasını koyup omuzundan tablasının kayışını çıkardı. Boynunu tabla kayışı ağrıtmıştı. Eliyle orayı oğuşturarak etrafına bakındı. Yüzlerine gözlerine bakamadığı kızların, kadınların beyaz, renkli yaşmaklar ve siyah peçeler içinde Müslümanlar olması onu sevindirmişti. Henüz bir şey satamamıştı, fakat endişe etmiyordu; pencereleri kafesli evlere, yüksek duvarlarla çevrilmiş avluları, bahçeleri olan konaklara baktıkça içine bir huzur dolduğunu, burada da mutlu olacağını hissetmeye başladı. İşte karşısında bir cami, incecik minaresi ile yükseliyordu. Yanı başındaki çeşme Anadolu'daki gibi başları rengarenk yaşmaklı tazeler ve kızlarla doluydu. İlerdeki dumanı tüten küçük hamam kubbeleri cami duvarına doğru uzanıyordu.

Mennan tekrar tablasını, bohçasını yüklendi, ince, dar, eğri büğrü sokakların içerlerine doğru yürüdü. Yüksek taş duvarlı evlerin berisindeki çiçek açmış ağaçların dalları sokağa sar-

kıyordu. Mennan Hatuniye Mahallesi'ni Güllük Mahallesi'ne benzetti.

— Allah Allah dedi, durdu kayısı ağaçlarının pembe çiçeklerine baktı: Gayseri'den farkı yoh buranın. Güllük Mahallesi'nde sandım gendimi!.

Türk Mahallesi bir bütündü. Hotan'da da, Horasan'da da, Karaman'da da, Balkan'da da.. Külliye işte burada da vardı: Medrese, cami, han, hamam, aşhane, çarşı... Anadolu'da Selçuklu ne yaptıysa, Osmanlı da Balkan'da onu yapmıştı. Mennan Ağa bir an Selanik'e geliş sebebini unuttu.

— Hay Koca Allahım! dedi: Bu ne hikmet her Türk şehri aynı, dedi.

Sağ kolu ağırlıktan yorulmuştu, bohçayı sol eline aldı. Hatuniye Mahallesi'nden Kapalı Çarşı'ya doğru yürüdü. Selanik'in Kapalı Çarşı'sı Kayseri'nin Örtülü Çarşı'sından, Selanik'in Kapalı Çarşısından farksızdı. Mennan şu kapalı çarşıdaki küçük dükkânlardan birisinin kendinin olmasını nasıl isterdi. Çarşı içi ana baba günündeydi. Kemer altlarındaki sütun dipleri daha kalabalıktı. Bohça ve tablasına sürtünerek geçen poturlu Bulgarlar, fistanlı Rumlar burma bıyıklı Arnavutlar ona garip garip baktılar. Mennan da İstanbul'dan daha karışık gördüğü Selanik insanlarına merakla bakıyordu. Taş direklere yaslanmış çarşı ağaları papaklı Makendonlara, Yörük giyimli Konyarlara yol gösteriyordu. Mennan kapalı çarşıdan çıktıktan sonra caddeye doğru yürüdü. Bir tuhafiyecinin vitrini önünde durdu. Tablasında eksik gördüğü mal çeşitlerini tamamlaması lâzımdı. Camekândan bakarken içerden kara sakalları, kıvrılmış favorileriyle karışmış, saçları ensesine düşmüş birisi çıktı:

— Ne istersin pazarcı! dedi.

— Bakıyorum, eksiğim varsa alacağım, diyen Mennan tablasını, bohçasını dışardaki duvar dibine bıraktı, içeri girdi. Tezgahın gerisinde bir kız çalışıyordu. Simsiyah elbiseler içindeki kaba, kara sakallı adam bağırdı:

— Marinova bak bu pazarcıya!. Mal ister!..

Mennan İstanbul'da karşılaştığı toptancılardan daha zengin ve büyük bir mağazaya girdiğini anladı. Dükkânın içi derinleştikçe genişliyordu. Camlı vitrinler, dolaplar ve çuvallarla birbirinden ayrılmış mağazanın içinde her çeşit ticaret malı vardı. Merakla içeri doğru yürüyen Mennan pahalı kürk yığınlarıyla karşılaştı. Perdelerin gerisinde tüfekler vardı; Mennan bu kadar silah ve mermiyi başka yerde görmemişti. Nasıl alenen satılırdı. Korktu, ürperdi. O bölmeden geri çekildi. Arkasındaki kız:

— Kürk alacak müşterin var? Rus kürkü bunlar, yeni getirdik.

— Yok! dedi Mennan. Genç kızlar, hanımlar için eşyalar alacağım!.

Mennan kızın gösterdiği yerden ticari mal alırken içeriye çapraz mermilik kuşanmış silahlı iki kişi girdi. Onun anlamadığı bir dille konuşuyorlardı. Tüccar iki kişiyi yazıhaneye aldı. Epey içerde kaldıktan sonra dışarı çıkarlarken tüccar yol gösterdiklerine:

— Olur gospodin olur! dedi. İki yabancıyı silahlann bulunduğu bölmeye doğru götürdü.

— Bunlar küçük av silahı, müsaadeli. Savaş için daha kuvvetlileri var. Ben size mavzerler getirteceğim.

Mennan bu mağaza sahibinin Yahudi veya Rum olduğunu tahmin ediyordu. Gümüş zincir takımı ve köstek çıkaran genç

kız:

— Bunlar yeni geldi Odesa'dan, Rusya'dan, Kazan işidir. Ucuzdur. Yahudilere gidip alacağınıza bizden alın ucuza, dedi.

Mennan bu pahalı malları satacak müşteri bulamazdı Genç kızların hoşuna gidecek ve çeyiz olabilecek malları ayırdı. Bir kısmını alıp götürdü, dışarda bıraktığı tablasına düzdü. Döndü. Bütün aldıklarına tüccar yüz mecidiye isteyince Mennan:

— Seksen mecidiye yeter yahu! dedi.

Kız kaba, kara sakallı tüccarın söylediği fiyatın ucuz olduğunu belirtip:

— Yoksa sen de Yahudi? Yok bizde pazarlık! Patronum Rus ucuz satar. Kâr düşünmez çok, dedi.

— Ne Yahudisi kız, ben Türküm. Malın gerçek değerini vermek Yahudilik mi?

— Yok öyle demek istemedi ben. Tüccar çerçiye acımış bir tavırla seslendi:

— Yap bu pazarcıya bir kolaylık Marinova!.

Merman zeytin karası gözleriyle, pırasa saçlı solgun yüzlü kıza bakıyor:

— Hadi kadın dediğim fiyattan al parayı, diyordu.

Kız onu umursamaz bir şekilde tezgahtaki malları paket yaptı.

— Olsun bakalım, dedi. Verdiği fiyattan bir kuruş fazla ödemeyen Mennan'ın arkasından kapıya kadar yürüdü. Çerçi daha da ağırlaşan yükü ve boynuna taktığı tablası ile kapalı çarşıya girdi. Sarraflara baka baka geçtiği çarşının yukarı tarafında adımlarını sıklaştırdı. Sağa döndü. Darlaşan ve gittikçe karanlıklaşan yol, onu kısa boylu bir adamın bile başını eğmeden

geçemiyeceği engin bir kemer kapıya getirdi. Kapalı çarşının loş ve kendine has kokusuyla, karanlığı dağıldı. Mennan bu küçük kemer kapıyı Kayseri'deki Ulu Camii'den Tolçarşı'ya geçişteki zenne kapısına benzetti. Derin bir nefes aldı.

İçlendi. Memleketini terk etmek mecburiyetinde kalışını hatırladı. Kayseri'de son yıllarda Ermeni şirretliği artmıştı. Sason'dan, Zeytun'dan, Haçiş'ten göçüp gelen Ermeniler yerli halka belâ olmuştu. Onların zaman zaman mütecavizleşen halleri, sinsi şirretlikleri Türkleri çileden çıkarıyordu. Anadolu'da Ermeni patırtısı ile can ve mal emniyeti kalmamıştı. İşte Mennan Tavukçu Mahallesi'ndeki evine geç vakit dükkânını kapatmış, bir günün yorgunluğu içinde dönerken böyle hain Taşnak Ermenilerinin yolunu kesip, soymak istemeleriyle elini kana bulamıştı. İki Ermeninin silah çektiğini gören Mennan daha atik davranıp iki eşkiyayı da öldürdükten sonra kendisini evine atmıştı. Ama silah patırtısını ve hemen sonra evine giren Mennan'ın kaçışını gören komşu Ermeniler müzevirlemişlerdi. Amerikan misyonerlerinin ve İngiliz sefirinin konsolosunun baskısı altında kalan jandarma Mennan'ı arayınca o da selameti kaçmakta bulmuştu. Çocuklarının, karısının hasreti içini yakarken söylendi: "Türk kendi vatanında bir garip. Zalim azınlıkları korumak, Avrupa elçisinin isteğine uymak için hükümet Türkleri yem olarak atmaktan çekinmiyor. Hükümet Ermeni eşkiyası ve bozguncu azınlıklar kadar bunlara karşı çıkıp nefis müdafaası yapan Türklere de mi düşman?.." Mennan'ın babası Güllük Camii imamıydı. Biricik oğluna medrese tahsili yaptırmıştı. Aklı her şeye eriyordu da şu geldi gelecek denen meşrutiyete bir türlü akıl erdiremiyordu. Daha ilan edilmeden gayrimüslimler azmıştı.

— Amcama krep var mı?

Mennan ilk gelişindeki gibi avaz avaz bağırmadan. Kendini Hatuniye Mahallesi'nde bulmuştu. "Tüccarda tefekkür, alimde zikir olursa halimiz nice olur" diye düşünerek yanı başında dikilmiş tablasındaki malları seyreden sarışın, mavi gözlü, incecik sesli genç kıza baktı.

— Var ya kızım, dedi. Bohçasını yere koydu, tablasını indirdi. Toptancıdan yeni aldığı paketi açtı, rengarenk krepleri gösterdi. O sırada başları beyaz tülbentli kadınlar, boncuk oyalı yaşmak takmış gelinler de etrafını aldı. Hepsi de cıvıl cıvıl neşeli, saf ve ince bir dille konuşuyorlardı.

Mennan, Hatuniye Mahallesindeki ticaretinden memnundu. Bir saat içinde epey mal satmıştı. Selanik'te iyi iş yapacağına aklı kesmişti. İlerde Kayseri'deki gibi bir dükkâna kavuşacaktı. Hali vakti düzelince çocuklarını da buraya alırdı.

Sokaktan dönerken arkasından genç bir kız sesi işitti. Döndü baktı. Bu yavru ağzı yaşmaklı, kendisine ilk siftahı yaptıran uğurlu kızdı.

— Amca amca dur, boncuk almayı unutmuşum!.

Kızcağız nefes nefese arkasından koşmuş, yetişmişti. Mennan bohçasını, paketini bir kapı eşiğine koydu. Tablasını boynundan çıkardı. Camlı kapağı kaldırıp boncukları küçük, sevimli müşterisine gösterdi. Başka bir kız yaklaştı:

— Ne alırsın ma Zübeyde Abla! dedi.

— Boncuk işi yapacağım, diyen Zübeyde rengarenk boncuk filelerini incecik parmaklarıyla tutuyor, güneşe doğru kaldırıp hangilerini alacağını kararlaştırıyordu.

Mennan, al yanaklı küçük müşterisinin halinde davranışından hasret kaldığı kızını görmüştü. Bu genç kızın nurlu yüzünde sanki iki gonca gül açmıştı. Pembe teni pürüzsüz ve tazeydi.

Yanakları tombul tombul, gözleri boncuk boncuktu. Yakındaki kapı açılırken üstündeki küçük çan çıngır çıngır sallandı, bir kadın tertemiz süpürülmüş taş eşiğe çıktı, seslendi:

— Bre Zübeyde kız!. Daha çeyiz sandığın dolmadı mı?

Genç kızın pembe yüzü daha da allaştı, kızardı. Hiç hıştırmadı.

Mennan buraya kadar hancının tarifi ve sezgisiyle gelmişti. Şimdi sormalıydı. Rum ve Yahudi mahallelerine saparsa bir şey satamazdı.

— Yavrum Müslüman mahalleleri nereye kadar?

Sarışın kızdan önce siyah örtülü kadın cevap verdi:

— Nah şu Ahmet Subaşı Caddesi'nden geç, Hamidiye Sanat Mektebi'nin karşısı da arkası da Müslümandır. İslahane Mahallesi de Müslüman, ne bileyim daha çok mahalle var..

— Teşekkür ederim bacım!. Sağ ol! .

Zübeyde annesinden aldığı akçeleri avucunda saydı, satıcıya verdikten sonra sessiz sedasız ağır ağır uzaklaştı. Mennan kızın arkasından bakakaldı. "Gül, goncam" diyerek sevdiği kızına ne kadar benziyordu. Zübeyde ahşap yapılı, iki katlı sevimli küçük bir evin kalın ve yüksek taş örme avlu duvarları arasındaki kapıdan girip gözden kayboldu. Mennan gözlerini evin ikinci katındaki üç tahta dirsekle duran çıkıntıya, cumbaya çevirdi. İnce tahta çıtalardan yapılmış, muntazam baklava dilimleri ve diğer geometrik şekillerle süslenmiş pencere kafesleri eve saygı duyulacak bir hava veriyordu. Mennan tablasındaki boncukları düzeltti. Pahalı olduğu için müşteri bulamayan incilere göz attı. Biraz önce Zübeyde incilere el atmış, bakmış, beyaz dolgun gerdanına tutmuş, sonra yerine koymuştu. Kızının da kendisinden istediği son hediye inciydi.

O zaman alıp verememişti.

— Türk kızları inci, dedi: Kafes ardında, ev içinde inci!

Mennan İslahane Mahallesi'nde de ipekliler, krepler satmış hana dönerken yükünün hafiflediğini hissetmişti. Selanik'te de çerçiliği geliştirip Kayseri'deki gibi anlı şanlı bir tüccar olacağına aklı kesmişti. "İnsanın doğduğu yer değil, doyduğu yer memleketi.. Ha Gayseri, ha Selanik.. İkisi de Türk şeeri deel mi?" dedi. Ama iki Ermeni eşkiyası yüzünden jandarmanın kendisini evinden, barkından, çocuklarından edişini hazmedemiyordu.

***

Pavlof, mağazaya girdiğinde Marinova tezgah üzerindeki kumaşları toplayıp düzeltmekteydi.

— Katin patron nerde?

Marinova kendisine Rusça hitap edene başını işinden kaldırmadan lakayt cevap verdi:

— Bilmiyorum!.

— Nasıl bilmezsin kız, acele haber beklediğimi bilmiyor musun?

Pavlof tezgahtar kızın vurdumduymazlığına sinirlenmişti. O geceden sonra bile, hâlâ kendisine soğuk davranıyordu. Elindeki kırbacı diz kapaklarına kadar gelen pırıl pırıl çizmesini vurarak yaklaştı. Kızın şarap yudumu rengindeki at kuyruğu saçlarını yakaladı, haşin bir şekilde başım kaldırdı .

— Hıı büyümüşsün ben görmiyeli; dedi. Daha da güzelleşmişsin!. Ama bu keçi inadını bırak.

Marinova uzun boylu, çopur yüzlü gençten kurtulup uzak-

laşmak için silkindi.

— Bırak Yuri!. Bırak canımı acıtma!.

— Kız hâlâ direnecek misin?

— Ayılaşma Yuri bırak diyorum.

— Buraya geliş sebebini unutma, sadece sen değilsin. Majeste Çarımız patronuna durup dururken sermaye verip bu işi başlatmadı. Petrof'tan bir haber bekliyoruz. Benim de diyeceklerim var.

Yuri, Marinova'nın kolunu bırakıp ciddi ciddi konuşmaya başlayınca kız sandalye uzattı.

— Otur Yuri, dedi: Patron Levi'nin dükkânına gitti.

— Ne için?

— Son gönderdiğiniz silahların Rum ve Bulgar köylerine sevki için. Rumlar istenen parayı vermiyorlarmış, hep hibe olsun istiyorlarmış.

— İki yüzlü pezevenkler, hem İngilizlere kur hem bize!. Ama Osmanlı'yı içerden çökertmek için lâzımlar. Petrof ne yaptı?

— Kaçak gelen silahların hepsini dağıttı.

— Kayıp, zayiat, kötü bir durum yok değil mi?

— Yok, Osmanlı idaresi uykuda.

— Ölü de ölü! diyen Yuri neşenlenmişti. Katia aylardır yoldayım, yorgunum bir kadeh votka da mı ikram etmiyeceksın.

— Burada votka yok.

— Şarap da mı?

— Var Rum şarapları çok güzel, diyen Katia yazıhaneye girdi. Çekmeceden bir anahtar alıp mağazanın dibindeki tahta

kapıyı açtı. Başucundaki raftan aldığı teneke kandili yaktı. Ahşap merdivenlerden aşağı indi. Gaz kandilini itinalı bir şekilde basamağa koydu. Barut fıçıları, üzerleri Fransızca Rusça yazılı henüz çemberleri bile açılmamış mermi kutuları ve çeşitli mal sandıklan arasındaki kocaman küpün musluğunu açtı. Tahta maşrafaya şarap doldurdu. Marinova kimsesizdi. Patronu kötü davranıyordu. Kendisine yakınlık gösteren Yuri ise severken işkence ediyordu. Ona bir türlü ısınamamıştı. Bu gelişinde soğuk davranmakta haklıydı. Geçen defa o kadar Rus arasında çırılçıplak oynamasını istemiş, zorla soymuştu. Yuri'yi bunun için affedemiyordu. Sevse yapar mıydı. Ama Yuri'den başka ona yakınlık gösterip, güzelliğinden bahseden kimse de yoktu. Rus yüzbaşısını reddederse, paradan başka bir şey düşünmeyen ihtiyar Petrof'un elinde oyuncak olarak kalacaktı. Her türlü tasallutunu, dayağını ömür boyu çekecekti. Merdivenleri çıkınca elindeki kandili söndürüp yerine koydu. Yürüdü. Şarap maşrapasını Yuri'ye uzattı. Rus delikanlı Bulgar kıza nazik davranmadığına pişmandı.

— Teşekkür ederim Katia! deyip birkaç yudum şarap içtikten sonra "enfes" dedi. Maşrapayı tezgaha koydu. Gitti kapı yanında bıraktığı torbayı getirdi. Açtı. Bir astragan kürk çıkardı, Marinova'nın omuzlarına koydu.

— Bak Katia, sana hediye aldım, dedi.

Kız sevinçle kürkü giyindi, yumuşak yakalarını kavuşturdu, göğüslerine bastırdı.

— Teşekkür ederim Yuri, dedi: Terfi mi ettin yoksa?

Yuri Pavlof iftihar duyarak:

— Evet yüzbaşı oldum. Çar Aleksandr Balkanlar'daki çalışmamı takdir ediyor. Selanik'teki vazifem bitsin, Sofya'da

vazifelendirecek. O zaman resmi üniforma ile gezebileceğim, diyen Yuri şarap maşrapasını tepesine dikip, bitirdi. Çopur yüzüne yukardaki pencereden vuran ışık yüzbaşının bütün çirkinliklerini Marinova'ya gösteriyordu. Sararmış uzun ön dişlerinin üçü altın kaplamaydı, güneş ışığında teneke gibi parlıyordu. Ukrayna'da Kazaklarla yaptığı kavganın bıraktığı bıçak izi sol kaşının yarısını bir parmak aşağı düşürmüştü. Bu yaranın izi derin bir çizgi ile çenesine kadar iniyordu. Marinova Yuri'ye daha fazla bakamadı, başını çevirdi. Rus subayı elini Marinova'ya uzattı. Kız biraz daha geri çekildi. Yuri'nin ahlakının yüzünden daha çirkin olduğunu düşünüyordu. Kalktı kürkü üstünden çıkarıp attı. Yüzbaşı Pavlof dişlerini sıktı.

— Beni sevmiyor musun Katia? dedi. Marinova'nın üstüne atıldı. Sarıldı. Öptü. Kız kaçtı, mağaza kapısının yanında durdu.

— Önemli işlerin var yüzbaşı senin! dedi: Seni yanımda alıkoydum diye Konsolosunuz beni yine Petrof'a kamçılatır. Hadi git. Patron Levi'nin dükkânında, biliyorsun yerini, sokağın sonunda.

Yüzbaşı Yuri Petrof, sivil Bulgar çobanı elbisesi içinde gülünç görünüyordu. Kıza bütün ciddiyetiyle emretti.

— Sen gideceksin Katia!.. Yüzbaşı emrediyor, diyeceksin, Acele gelsin!..

Marinova itaatsizlik etmesi halinde yüzbaşıdan çok Petrof'un kendisine yapacağı işkenceden korkuyordu. Çarnacar mağazadan çıkıp patronunu çağırmaya gitti. Yuri kızın arkasından baktı. Seviyordu. Bir Bulgarla, hele Rus casusu Petrof'un tezgahtarı ile evlenmesi prensini ne kadar memnun edecekti. Onun bu başarısı Rusların Balkan'da her şeye

hakim olması demekti. Çünkü Petrof'un Rum, Bulgar, Sırp müşterilerini köşkünde Katia ağırlıyordu. Ama kız kendisini belki bu sebepten reddediyordu. "Benden hoşlanmasa da onu Petrof'tan satın alacağım" diyen Yuri, mağaza kapısından çarşıyı seyretti. Kordon Boyu'na kadar uzanan Gümrük Caddesi tenhaydı. Bu çarşıdaki tüccarların çoğunun Rum ve Yahudi olduğunu biliyordu. Yavaş yavaş Bulgar ve Sırplar da Selanik'e önem vermeye başlamışlardı. Rusya buraya yerleşmek istiyen Hıristiyanlara yardım ediyordu. Pavlof'un da komitacılara emri oydu. Türkleri huzursuz edip kaçırtmak, Bulgar ve Rum köylülerini Balkan'a yerleştirmek.

Karşıdan Petrof kara top sakalının arasındaymış gibi görünen uzun kırmızı burnu ile göründü. Yuri tekrar mağazaya girdi. Ortada hiçbir Osmanlı zaptiyesi yoktu ama, dikkatli olmalıydı.

Petrof içeri girince yüzbaşı sarıldı.

— Hey Koca İvan, bu kılık da ne, tam Osmanlı olmuşun. Kilon da artmış.

— Seni tebrik ederim yüzbaşı olmuşun Katia dedi. Sen terfi ediyorsun. Para alıyorsun hani bizim mükâfatımız.

— Daha ne yaptınız ki? Bir Osmanlı paşası mı öldürdünüz? Müslüman mahallesi mi yaktınız? Yok.

— Olacak Yuri, komitacılar hepsini yapacak, ama para, daha çok para ve silah istiyorlar. Osmanlı düşmanlığını yarattık. Eyleme geçirtip kırdırtmak, kaçırtmak gerek bu da biliyorsun daha çok cephane ve mermi ile olur.

— Rusya nasıl?

— Grandük Baserabya'da Tuna'yı aşmak için sal ve gemi yaptırıyor. Çar da prensler de kararlı. Bu defa Osmanlı'yı mah-

vedeceğiz.

— "Bulgaristan kurulacak. Prensi bile hazır. Romanoflardan" derler doğru mu?

— İngilizler razı olmaz.

— Galip gelebilecek miyiz ki. Tuna nasıl, Sofya'dakiler çalışıyor mu? İyi?

— Her şey yolunda Bulgarları bu kadar bileyeceğimizi aklımdan geçiremezdim. Türkleri her an arkadan vurmaya hazırlar. Biz Tuna'yı atlayınca onlar da isyan edecek. Bütün gücümüzle buralarda da karışıklık çıkartmaya, Osmanlıları birbirine düşürmeye çalışmalıyız. Yeni vazifeniz büyük bir hadise çıkartıp Selanik'e dikkatleri çekmek. Bir İngiliz veya Rus sefiri öldürteceksiniz. Bu devletlerin tüccarlarına vatandaşlarına komitacıları saldırtıp katlettireceksiniz. O zaman bütün Avrupa Osmanlılara karşı olacak, onları lanetlerken bizim askeri harekatımızı, işgalimizi mazur görecekler.

— Dur yüzbaşı, hakikati söyleyim. Sen oldu bitti gibi konuşuyorsun. Osmanlı ordusu o kadar zayıf değil. Tuna'yı geçmek, Osmanlı ordusunu yenmek büyük hazırlık ister.

— Boş durmuyor Rusya Petrof, yıllardır bunun için çalışıyoruz. Hedef İstanbul, alacağız. Türkler Islahat, Meşrutiyet, hürriyet derken birbirine girdi. İstanbul'daki casuslarımız da iyi çalışıyor. Her paşa birbirinin kuyusunu kazmakla meşgulmüş. Bütün endişemiz Sultan Hamit siyasetinin İngilizleri kendine çekip savaşı önlemeye çalışması. Ama Rus generalleri harp istiyor, emrivaki yapacağız diyorlar. Mümkün olduğu kadar Türkleri de savaşa tahrik etmeliyiz. Senin yapacağın Selanik'te, Kozana'da, Serfice'de hadise çıkartıp Türk jandarmasını meşgul etmek.

— Anlıyorum Yuri, anlıyorum. Ben Selanik'te istediğiniz her şeyi yapacağım. Ama parasız zor yürür bu iş. Yorgo da, Kolov da, Levi de, Anesti de para canlısı. Yani onlar istemese de Rusya'nın azınlıklara yardım edeceğine inanmışlar. Onlar için çalıştığımızı bilmiyorlar.

— Hem onlar için hem Rusya için. Biz Türkleri Avrupa'dan atmadıkça Rusya rahat nefes alamaz. Hesabımız bu. Başka yöne gidebilmemiz için Osmanlı'yı mahvetmeliyiz.

— Peki yüzbaşı Osmanlı ordusu Tuna'da bizi yenerse.

— Onu hiç düşünmüyoruz, Çarımız savaş plan ve taktiklerini Alman kurmaylarıyla hazırlıyor. Ekselansımız İngiltere'yle de Almanya'yla da Fransa'yla da anlaştı... Hiçbiri de Kırım'daki gibi harbe girip Osmanlı'yı korumayacak. Avusturya mırın kırın etmiş ama o da çekinir. Yani biz bu harpte galibiz. Türkleri Avrupa'dan atacağız.

Petrof sevinmişti. Yıllardır Balkan'da çektiği Rusya hasreti bitecekti. Vazifesi bitince iğreti tüccarlığını bırakıp Moskova'ya yerleşecekti. Her gün doya doya votka içecek, Rus mujiklerinin karılarıyla yatacaktı. Bıkmıştı şu anlaşılmaz mahluk Katia'dan. Hiçbir şeye doyurmamış onu, işkence edeceği eti budu da kalmamıştı.

— Kız ağızlarımız kurudu daha şarap getirmiyor musun. Tembel tembel oturmuş beni dinlersin. Kalk!..

Katia Marinova hiç de onları dinlemiyordu. Kendi istikbalinin ne olacağını düşünüyordu. Bu sarhoş, yaşlı adamın metresi mi kalmalıydı yoksa sevmediği yüzbaşının peşine takılıp soğuk Rus steplerine mi gitmeliydi? Erine erine mahzene indi. İki Rus'un içki içip sarhoş olduktan sonra kendisine yapacaklarını biliyordu. Elindeki kandili barutlara fırlatıp kendisini de

onları da yerle bir etmek istedi. Ama gençti. Ana ve babasını kaybettikten sonra mutlu bir gün görmemişti. Belki talihi bundan sonra açılırdı. Birden rutubetli yere diz çöküp haç çıkardı. Meryem anasına dua etti. Sonra iki maşrapa şarabı bir eline alıp merdivenleri çıktı. Mağazaya girdiğinde içeri Rum komitacısı Yorgo ile Bulgar eşkiya Kolov da gelmişti.

Şarapları yazıhanedeki masanın üzerine koyan Katia'mn kıçına tokat atan Petrof:

—Hadi kız iki şarap daha al, gel dedi: Meze yapmayı da unutma.

Bulgar, Rum komitacı karşısında ezikti. Yorgo devamlı Atina'daki Yunan devletinden ve yardımından bahsediyordu. Kolov, Yüzbaşı Pavlof'un verdiği haberlere sevinmişti.

— Beklediğimiz gün geliyor! Bizim de devletimiz olacak. Bulgaristan doğacak, dedi.

— Ama bu sadece Rusya'nın gayreti ile olmaz. Sizlerin daha çok anarşi ve terör yaratmanız Karasu-Vardar arasını yakıp yıkmanız lâzım.

Rum komitacı övünerek:

— Daha ne yapacağız? Her gün bir iki köy yakıyoruz.

Bulgar eşkiya da Osmanlı'ya ihanette Rum'dan geri kalmadığını anlattı.

Yuri şarabı yudumladıktan sonra ağzını sildi. Kolov'a:

— Bulgarlar için asıl önemli olan Tuna vilayeti, dedi: Orda bazı şehirlerde Türk nüfus yüzde altmış seksen fazla. En kalabalık nüfusunuz da orda. Ama gene de Türk nüfusu iki misli. Vardar Karasu sizin hayat sahanız değil. Burada Rumlara yar-

Bulgar Komitacı Kolov isyan ederek:

— Nasıl olur yüzbaşım, dedi: Büyük Bulgaristan'ın içinde Selanik de var!..

Bu defa Rum Komitacı Yorgo sinirlendi, eli silahında tehditkâr konuştu:

— Ulan Poturlu Bulgar çobanı! Selanik Rum şehri, size orayı verir miyiz?

— İnterlandı Selanik Makedonya'nın. Makedonlar da Bulgar!..

— Hadi be gospodin! Makedonlar eski İskender kavmi, yani Grek!..

Yüzbaşı Yuri elini masaya vurdu:

— Susun be, bırakın münakaşayı ortada daha fol yok yumurta yok. Osmanlı bırakacak mı bakalım size orayı. Nüfusça orada da, bilhassa köylerinde kasabalarında da ekseriyetteler. Arnavutlar, Konyarlar, bazı Makedonlar da onlarla... Diyeceğim işiniz zor evvela birleşip şu Osmanlı'mn otoritesini sarsın Balkan'da, dehşetinizden Türkler korkup kaçsın...

Bulgar komitacı da, Rum komitacı da onu dinlemiyordu. Kolov ta Bizans'tan beri her Bulgar gibi içine küllediği Yunan'a karşı duyduğu kini konuşturacağı zamanı düşünüyordu. Yorgo ise Osmanlı'yı buralardan kovduktan sonra Yunan medeniyetinin meczubu Avrupa ile Bulgaristan'ı nasıl altedeceklerinin hesabını yapıyordu.

Marinova iki maşrapla şarap daha getirdi. Petrof kızı tersledi:

— Hani mezeler çıfıt!..

ledi. Bulunduğu yerde emri sadece kendisinin vereceğini ima ederek:

— Getirme Katin, dedi: Meze istemiyoruz.

Marinova, bir kedi ürkekliğiyle mağazanın bir köşesine kaçtı.

Dört kişi kadehlerini tokuşturdular. Rus yüzbaşı bağırdı:

— Hastanın ölümünün şerefine!.

— Zaferin şerefine!

Rum komitacı ile Bulgar komitacı şaraplarını içerken birbirine yer gibi bakıyordu. Yüzbaşı onların bu halini görünce, yaralı yüzünü ekşitti, kesik kaşını oynattı:

— En ufak bir anlaşmazlık istemiyorum, dediklerimi harfiyen yerine getirecek, emirleri Petrof'tan alacaksınız. Terör şiddetlenmez her gün bir iki Türk öldürülmez, Türk köyleri yakılıp talan edilmezse silah ve para yardımını keseriz.

Rum ve Bulgar komitacılar Rus yüzbaşısının yanında Türkleri Balkan'dan kaçırmak için katliama devam edeceklerine İncil üzerine yemin ettiler.

Yuri Çarına karşı vazifesini yapmıştı. Katia'nın yanına gitti.

Hatuniye Mahallesi

Balkan'daki her Türk evi gibi Zübeydelerin evinin de bir haremliği, bir selamlığı vardı. Babası Feyzullah Ağa öldükten sonra düştükleri geçim sıkıntısı evlerinin selamlık kısmını kiraya vermek mecburiyetinde bırakmıştı. Dul annesi ile Sarıgöl'deki tarlalarından gelen mahsûl parası ile kıt kanaat geçinip gidiyorlardı. Selanik'e yakın bir çiftlikte nazır olarak çalışan üvey ağabeysi de gelip gittikçe erzak ve buğday ihtiyaçlarını karşılıyordu. Zübeyde'nin annesi Fatme Hanım güzel kaneviçe işleri yapıyor, kızına da öğretiyordu. Fakat saten de, ipek de pahalıydı. Her Türk annesi daha kız çocuğu doğar doğmaz, onun çeyizini düşünür, bir sandığa yavrusunun emekleme devresinden itibaren, bulup buluşturduğu kıymetli eşyaları doldururdu. Günler neydi ki, yıllar bile rüzgâr önünde sürüklenen yapraklar gibi gelip geçiyordu.

Anne kız sedirdeki mindere otururlar, Fatme Hanım'ın ahretliği Mesude Teyze de geldi mi bir taraftan konuşurlar bir taraftan iş işlerlerdi. Mesude Teyze nerden duyar, nerden öğrenir, nasıl bilirse Zübeyde'yi etkileyici laflar ederdi. Bugün

örgü örüyorlardı. Fatme Hanım ahretliğine "abuk sabuk atma" diye "enkaz" yaparken, Zübeyde Mesude Teyze'sine bir şeyler anlatması için yalvarıyordu. İhtiyar kadın genç kızı kırmadı:

Hani Budin nerde kaldı,
Tuna'yı hep Nemce aldı,
Estergon türkü oldu,
Bize feryat, figan kaldı.

Kırım'dan çekileli,
Yakamızda Rus eli,
Neyleydim Macirler,
Son yurt bize Rumeli,

Belgrat kışlak değil,
Eğil dağlarım eğil,
Vardar Tuna arası,
Ali Bey'in iyi bil.

Zağra gülleri soldu,
Yunan da devlet oldu,
Yürü Memedim yürü,
Gözlerim yaşla doldu.

Fatme Hanım şiir okuyan ahretliğine takıldı:

— Mesude Hanım "montafar" çekilim beri.

— Abe aretlik asırlar bir gün kadar kısaldı. Ömürler de kısaldı. Nideceğiz montafarı.. Beyler gibi biz de erken öleceğiz erken.. Atalarımız uzun yaşardı. Devletimiz de.. Devletimizin sıhhati insanımızın sıhhati gibiydi.. Off ayaklarım gene uyuştu, dizlerim ağrıdı, ah şu romatizma olmasa aretlik.

Zübeyde hışım gibi kalktı, Mesude Teyzesinin koluna girdi kaldırdı.

İhtiyar kadın tekrar Zübeyde'yi memnun etmek için bir şiir okudu:

— "Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi, olmaya cihanda devlet bir nefes sıhhat gibi." Yaa işte büle sülerdi Sultan Süleyman kızım. Sıhhatin gençliğin elden gitmeden kıymetini bil. Namaz vaktini kaçıracağız aretlik kalk.

Fatme Hanım iğne oyası ile para kesesi yapıyordu.

— Sen kıl aretlik, ben iki sıram kaldı onu bitireyim, dedi.

Zübeyde koştu kalayı pırıl pırıl parlıyan ibrik ve leğen getirdi, ihtiyarın abdest suyunu döktü. Seccadesini serdi. Mesude Teyzesi namaza durunca geldi, annesinin yanına oturdu. Canı yapmak istemiyordu. Yorulmuş muydu, yoksa ihtiyarın okuduğu şiirler mi maneviyatını bozmuştu. Kendini bildi bileli öksüzdü. Annesi kızının aylaklığını ayıplar gibi baktı. Zübeyde uçları pembe ipek dantelli, boncuklu mavi yaşmağını sarı kumralı saçlarını dışarda bırakacak şekilde bağlamıştı. Kızı güzeldi, evlenme çağına gelmişti. İkisi de evlerinde de içlerinde de bir boşluk hissediyorlardı.

Namazını kılan Mesude Teyze, yüzüne peçesini takmış, üstüne siyah örtüsünü atmıştı. Elindeki işi bitirmeye çalışan Fatme Hanım'a:

— Ben giderim aretlik, allahısmarladık, dedi.

— Kalsana canım, iki lokma Allah ne verdiyse yeriz.

— Benim de başımda torunlar var, hoşça kal.

Zübeyde Mesude Teyzesini yolcu etti. Bu ihtiyarı çok seviyordu. Mesude Teyze mahallenin mollasıydı. Zübeyde'ye Elif cüzünü öğretmiş. Kuranı Kerim'i de hatmettirmişti. Misafiri uğurladıktan sonra geldi. Üç gündür örmeğe uğraştığı yastık başını aldı. Pembe karanfilli, erguvan tomurcuklu, yeşil yapraklı kahverengi sarı dallı kaneviçe işine daldı. Annesi namaz kılıp gelmiş haberi olmamıştı.

— Bitiremedin mi daha Zübeyde?

— Az kaldı anne, bak nasıl olmuş?

— Çok islâ yapmışsın, al bak bakalım kese nasıl olmuş.

Zübeyde sevinçle annesinin iğne oyası ile yaptığı keseyi aldı "teşekkür" etti. Odaya girdi. Dayısı Hüseyin Ağa'nın hediye ettiği ceviz çeyiz sandığını açtı. Tekrar göz nuru dökerek yaptığı eski işlerini elden geçirdi. Yemenileri, uçkurları, işleme çarşafları, sırma yelekleri, hamaylıları, bebek takımlarını, iç gömlekleri, zıbınları, köy yastıklarını, yüklük örtülerini, mushaf torbalarını okşar gibi tutarak sandığın içinde ordan oraya aktardı. Daha eksikleri vardı. Gelinlik de almamıştı. Bursa ipeği olsun istiyordu. Urbalarının cep yenleri için geçen gün alışveriş ettiği Yörük kılıklı seyyar satıcıya kumaş ısmarlamıştı. Bugün gelmesi lâzımdı. Kulağı sokaktan gelecek seste gözleri zaman zaman kafes boşluklarındaydı. O da her genç kız gibi düğününün pembe hayaline, evliliğinin sıcak saadetine dalıyor, meçhul beyine şimdi ellerinde tuttuğu üstleri simli, boncuklu kendi örgüsü olan terlikleri uzatıyordu. Damat eşyalarını daha büyük bir itina ile sandığın köşesine yerleştirdi.

Dışarı çıktığında annesini cumbadaki saksılardaki çiçeklerle konuşur gibi ilahiler fısıldarken gördü.

Zübeyde de, annesi Fatme Hanım'la birlikte söylüyordu:

"Sordum sarı çiçeğe,

Annen baban var mıdır.

Çiçek de eydür,

Derviş baba babam kara topraktır."

Mesude Teyze de "Yunus'un ilahisi" diye bunu çok söylerdi. Dul ihtiyarların toprak düşüncesinde kaybettikleri kocalarını aradıklarını hisseden Zübeyde henüz ilahiyi manalandıramıyordu. O toprağı değil, çiçekleri, tomurcuklanan topkadifeleri, mor kokulu şebboyları düşünüyor el işlerine de bunların renklerini şekillerini aksettirdikçe zevk alıyordu. Pencereye eğilip baktı toprak üzerinde aşık oynayan oğlan çocuklarından başka kimse yoktu. Mutfağa gitti bir saplı tası su getirip çiçeklerini suladı. Genç kızlık hayalleri içinde mesuttu. Sokağın sonundan saatlerdir beklediği sesi duydu. Bu çerçinin gür sesi Selânik'in alışıp hoş gördüğü bozuk Türkçeli Yahudi satıcısı sesi değildi, hançeresi kalındı ama Türk'tü.

— Boncuklar, krepler, inciler, ipekler, Bursa işleri, Fransız satenleri!.. Çerçi geldi çerçi!..

Zübeyde sevinçle annesinin yanına koştu.

— Anne o ihtiyar çerçi geldi, hani kumaş, saten ısmarlamıştım ya!..

— Peki kızım, inelim bakalım, diyen Fatme Hanım başın beyaz tülbentini bağladı, kızına da yemenisini taktırıp aşağı indi. Komşularının kapı eşiğinde seyyar satıcı tezgahını kurmuştu.

Mennan cebinden çıkardığı morarmış mendiliyle alnındaki boncuk boncuk terleri sildi. Etrafını alıp, itişip kakışan kız çocuklarına:

— Acele etmeyin, mallarımı açayım, sonra bakarsınız, dedi.

Rengarenk yemenili kızlar fıldır fıldır bakışlarla her şeye el uzatıp annelerinden istediklerini almalarını bekliyorlardı. Bu orta halli mahalle sakinlerinin Selanik Kordon Boyu'ndan, hatta kapalı çarşıdan pahalı şeyler alacak takatleri yoktu. Mennan'ın getirdiği malları ucuz buluyorlardı. Mennan da Kayseri'deki ticari hayatından beri hitap ettiği orta halli müşterilerin durumunu biliyor vasıflı ve ucuz mal getirdiğini söylüyordu.

— Vallahülazim bu mallar Yahudilerin sattığından daha sağlam, daha ucuz. Kocalarınıza gösterin. Beğenmezseniz yarın iade edin.

— Amca saten kumaş getirdin mi, yeşil renkli istemiştim.

Mennan karşısındaki iri yanaklı, ablak yüzlü pırıl pırıl gözlü kıza baktı, tanıdı, geçen hafta da bir şeyler almıştı.

— Tabii kızım, dedi, hiç unutur muyum, getirdim, dedi, bohçadan çıkardı.

Zübeyde ve annesi kumaşı elleri ile yokladı.

— İyi bacı iyi, kaç arşın alacaksınız?

— On arşın yetmez.

Fatme Hanım'la Zübeyde tereddüt ediyorlardı. Biraz da para durumunu düşünüyorlardı. Mennan bu hali anlamış gibi:

— Yirmi arşın alın bacı, parasının hepsini peşin vermeyin.

Mesude Teyze de gelmişti. Ahretliğinin kulağına eğildi:

"Alın alın güvenilir adam, dervişmeşrep bir hali var. Tevekke." Mesude Teyze, Mennan Ağa'ya:

— Evladım buralardan değilsin, nerden geldin? dedi.

Mennan ihtiyara baktı, içini çekti, işi çoktu. Sorusunu da cevapsız bırakmak istemedi.

— Hele şu tazelerin istediklerini vereyim, işim bitince dertleşiriz teyze.

Mennan satışını yaptıktan sonra, tezgahını, tablasını, bohçasını topladı. Giderken ihtiyara verdiği sözü hatırladı. Zaten Zübeyde de onu bekliyordu.

— Amca Mesude Teyze, seni çağırıyor evinde bir kahve ikram edecek.

Mennan iki ihtiyar kadın arasında hayat hikâyesini dertlenerek anlatırken kahvesini içti. Sonunda Fatme Hanım adamcağıza acıdı.

— Handa kalma, dedi, benim oğlum gibi gel, bahçemizin sonunda bir odalık küçük bekçi evi var. Orada kal dedi.

Mennan'ın gözleri yaşardı. Ev rahatını özlemişti.

— Sağ olun teyze, bir düşüneyim, dedi. Tablasını boynuna taktı. Bohçasını sırtına yükledi hafif kamburumsu haliyle hana doğru yürüdü.

Selanik'te Yabancılar

Mennan Ağa, Selanik'i sevmişti. Biraz karışıktı, gece İstanbul'da bulduğu can emniyetini burada bulamıyordu. Fakat Müslüman mahallelerinin bulunduğu semtler Anadolu'daki Türk şehirlerinden farksızdı. Selanik İzmir gibiydi. Kayseri'den çok büyüktü. Denizi, kordon boyu, köşkleri, yalıları, kocaman mağazalarıyla görmeye gezmeye değerdi. Ama Mennan burayı görmeye, gezmeye gelmemişti ki. Yerleşecekti. İlk sıralarda "ha İstanbul, ha Selanik, bura daha emniyetli" diye düşünüyordu. Fakat yanılmıştı.

Satışa çıktığı gün tabanları mahalle mahalle gezmekten şişiyor, ayak bilekleri ağrıyordu. Artık ensesini tabla kayışı kertip yara etmiyecekti. Bugün bir eşek almıştı. İki camekânlı dolabı kürtüne göre yaptırmıştı. Yeni "seyyar dükkânına" mal almak için Petrof'un mağazasına gelmişti. Bu adam kendini Bulgar diye tanıtıyor ama herkes onun Rus olduğunu biliyordu.

Mennan mağazadan içeri girdiğinde daha önce birçok kere görüp mal aldığı garip giyimli, beyaz önlüklü kız ortalığı süpürüyordu. Beline kadar uzanan uzun düz saçları çerçinin hiç

görmediği bir renkteydi. Süpürgenin başına bir sopa bağlamış, böylece çok eğilmeden işini daha kolay yapıyordu. Zemine kapıdan giren Mennan'ın gölgesinin düştüğünü görünce başını kaldırdı. Konuşmasını, halini çok cana yakın gördüğü babacan seyyar satıcı gene gelmişti. Mennan:

— Petrof yok mu? dedi. Marinova doğrulup süpürgeyi böğrüne dayadı. Derin bir nefes aldı. Solgun yanaklarını şişirdi, fasılalı bir şekilde büzdüğü küçük dudaklarından nefes verdi. Kendi halini de Mennan'ı da küçümseyen, alaylı bir tavırla:

— Ne yapacaksın Moskof'u!... Zalimlerle sen de dost oldu yoksa?

Mennan şaşırdı. Selanik'teki Yahudi, Rum tüccarları yoklamış en ucuz burayı bulduğu için başka yerden alışveriş yapmaz olmuştu. Fransa'dan getirilmiş, üst üste yığılmış kesme şeker sandıklarının üstüne oturdu.

— Nasıl konuşuyorsun madam, baban değil mi Petrof?

Marinova kıkırdadı, Türk çerçinin konuşması hoşuna gitmişti.

— Ben madam değil, matmazelim. Yani kızım. Petrof da babam değil. Beni Soyfa yakınındaki bir Bulgar köyünden satın almış. Bunun için bana her istediğini yapar. Onun malıyım. Annemi, babamı hatırlamıyorum. Ne mutlu sana her gün sıcacık bir yuvaya, sevdiğin çoluk çocuğunun yanma gidiyorsun.

Marinova, yıllardır içinde katmerleşen sıkıntıyı, Rus'a karşı duyduğu kini anlatarak taşıracak, dertleşecek birini bulamamıştı. Bu tevekkel Türk satıcısına güven duymaya başlamıştı. Onu ilk gördüğü gün ter kokusundan yanına yaklaşamamıştı. Dazlak kafasıyla ihtiyar görmüştü. Ama Mennan Selanik'te yerleşmeye başlayıp, eli de fazla para görünce işte karşısına

güzel giyimli bir esnaf olarak çıkmıştı. Marinova, kendini bildi bileli devamlı Ruslardan da Bulgarlardan da Müslümanların, Türklerin kötü olduğunu dinlemiş ama on senedir Selanik'te Ruslardan başka kimseden kötülük görmemişti. Mennan'ın işi vardı. Mal alıp gidecekti, acele etti.

— Baban, kusura bakma patronun Petrof nerde?

— Ne yapacaksın bırak namussuzu. Defoldu gitti. Gece benim için Yuri'yle kavga ettiler. İçtiler içtiler sonra beni dövdüler. Bak, Petrof her yerimi çürüttü.

Marinova pervasız şekilde eteğini çekti, pembe jiponunun altından mosmor olmuş baldırlarını gösterdi. Bembeyaz teni sıyrık çürük içindeydi. Mennan içinden "lahavle" çekti. Oturduğu sandıktan atlayıp tezgaha doğru yürüdü. Aylardır ilk defa erkek olduğunu hissediyor, "şeytan kız"a kızmasına rağmen tekrar Marinova'ya bakmadan kendini alamıyordu. Kız çok güzeldi. Bu güzel kız nasıl niçin dövülürdü. Kız niye kendisine açılmıştı. Yardım edemezdi ki. Kimsesiz zavallının Rus tüccarı tarafından her gün dövülmesine gönlü razı değildi, ama elinden bir şey de gelmezdi. Hıristiyanların işine karışırsa Rus, İngiliz, Fransız sefirleri Türk zaptiyesine ezdirirdi onu. Hele Kayseri'deki Ermenilerin kendisi hakkındaki şikâyetini bilseler Selanik'te tozunu atarlardı. Katil Ermeni eşkiyalara haddini bildirmişti ama hükümetinin jandarması da Ermeni komitacıları da peşine düşmüştü. İzini kaybettireli rahattı. Gene ortaya çıkarsa ona hayat hakkı tanımazlardı.

Marinova bu Türk'ün merhametini üzerine çektiğine memnundu. Müslüman olan Hıristiyanların nasıl saadete kavuştukları, kocaları tarafından korunup sevildikleri üzerine çok hikâye dinlemişti. Mennan'ın elini yakaladı. Çerçi onu itip uzaklaştı. Marinova yalvarırcasına konuşuyordu:

— Beni buradan kurtar kulun kölen olayım!.. Allah aşkına acı bana!..

Mennan tekrar kıza baktı. Bu defa ciddi ciddi tetkik ediyordu. Kız yirmibeş yaşlarında vardı. "Müslüman olursa niçin almayayım" diye düşündü. Karısı çok uzaklardaydı. Onun razılığını alamazdı. Düşünüp görüşmesi, hiç olmazsa hocalara, Hatuniyeli molla kadınlara danışmalıydı. Marinova Mennan'dan olumlu bir cevap beklercesine yüzüne bakıyordu. Petrof'un yaptığı sadist işkencelere daha çok tahammül edemeyecekti.

Mennan sabah namazından beri ayaktaydı. Daha fazla Petrof'u bekleyemezdi. Son zamanlarda yakın köylere satışa çıkıyordu. Tabancasız kırda bayırda gezemezdi. Bir silah alacaktı.

— Bana silah lâzım, sen satabilir misin?

— Yok satamam, her şeyi veririm silaha mermiye dokunamam, diyen Marinova çerçinin tabanca istemesini yadırgamıştı. Yoksa o da Yüzbaşı Pavlof ve patronu Petrof gibi zalim bir katil miydi?

Mennan dükkândan çıkarken Marinova'ya baktı.

— Eşeğim yüküyle kapının önündeki ağaçta bağlı, arada göz at, ben Yahudi tüccarlara bakıp geleceğim.

Mennan, Subaşı Mescidi'nin imamıyla konuştuktan sonra rahatlamıştı. Marinova Müslüman olursa alabilecekti. Böylece aylardır çektiği bekarlık çilesi bitecek sıcak bir yuvaya tekrar kavuşacaktı. İsabetli karar verebilmesi için bir de Hatuniye'nin molla teyzeleriyle konuşmalıydı.

Eşeği bostanlığın kenarındaki incir altında kendiliğinden durdu. Karşısı Molla Mesude Tezye'nin eviydi. Kapıyı vurdu,

bekledi. Kimse çıkmayınca üç kapı ilerdeki Fatme Teyzelerin evine yürüdü. Daha önceki gibi "çerçi!..." diye bağırıp mahalleyi ayağa kaldıramazdı. Kapı tokmağını çekinerek tıkırdattı. Başını kaldırıp yükseklerdeki kafeslere baktı. Mennan ehli tertip bir Müslümandı. Mahallelinin her bakımdan itimadını kazanmıştı. Handa kalmasını istemeyip sokaklarına gelip yerleşmesini Mesude ve Fatme Teyzeler dememiş miydi. İşte onun için geliyordu. Kapıyı Fatme Hanım açtı.

— Buyur Mennan Ağa!. Gene ne masraf ettireceksin bize? Allahtan Zübeyde yok, diyerek güler yüzle karşıladı. Mennan sıkılıp çekinerek:

— İçeri girebilir miyim teyze, dedi.

— Tabii oğlum geç, buyur. Sende bir hal var. Eşeğin, camekânın nerde?

Mennan lafa nerden, nasıl başlayacağını bilemiyor; Kayseri'deki karısını, çocuklarını, başından geçenleri bilen Fadime Teyze'ye bir Hıristiyan kızından bahsetmekten utanıyordu.

— Anlat yavrum ne derdin varsa!.

Mennan, başı önünde Petrof'un mağazasından, orada karşılaştığı Marinova'dan söz etti. Fadime Hanım mahallelinin "gariban çerçi" dediği Mennan'in evlenip bir yuvaya sahip olmasından şüphesiz çok memnun olurdu. Şimdi kendisini ana yerine koyup danışmaya gelen koca adamın istikbali mevzubahisti. Zübeyde'sine gelen dünürleri, görücüleri, kılı kırk yararak, geri çevirmişti. Ama erkek evladı gibi sevdiği Mennan'm durumu bambaşkaydı. Fatme Hanım endişelendi:

— Peki oğlum, kızın Müslüman olacağım nerden anladın?

— Olacak teyze, ima etti kızcağız. Moskof'un yaptığı zulüm canına tak demiş. Onun da Selanik'te benim gibi kimsesi

yok. Sahipsiz kalınca ezmişler.

— Ya gavurlar ne der bu işe. Avrupalılar her bir şeye karışıyor Selanik'te.

— Ne diyecekler tezye, Müslüman olunca kızcağız kurtulacak.

— Kaçıracak mısın.

— Yok teyze, kız kendiliğinden gelmeye hazır. Ama yerim, evim yok!

— Gam etme, daha önce demedik mi sana Mesude aretlikle. Bahçemizin sonundaki duvar dibinde bekçi odası var. Temizletir, tamir edersin, size yeter. Feyzullah Ağa uful edeli yalnızız. Rahmetli öleli bahçemize bakılmadı. Kira istemem, ağaçları buda bahçeye bak yeter.

— Sağ ol teyze!, diyen Mennan Fatme Hanım'ın ellerine sarılıp öptü. Koca adam çocuk gibi sevinmişti.

***

Petrof, mağazaya döndüğünde içerde Marinova'yı bulamayınca küplere bindi. Mahzene indi, Yahudi komşulara baktı; silah sattığı Rum ve Bulgar kaçakçıların yanına gitti; hiçbir yerde bulamadı. Kimse nereye gittiğini bilmiyordu. Gece geç vakte kadar yazıhanesinde şarap içerek bekledi. Kiminle gitmişti? Yüzbaşı Pavlof Sofya'daydı, gelemezdi. Marinova'nın Selanik'te kimsesi de yoktu. Kaçsa kime gidecekti. Müşterilerini düşündü. Kim ilgileniyordu onunla. Söylendi: "Haa şu Anadolulu kaba saba çerçi!.." Kız Müslüman mı olmuştu? Son zamanlarda Balkan'da Hıristiyan kızların Müslüman olup Türklerle evlenmesi yaygınlaşmıştı. Ama Düveli Muazzama buna da tedbir almış, böyle Türkleri şiddetle cezalandırıyordu.

Mennan Ağa nasıl cüret ederdi buna. "Pis kız, pis kız, yüzbaşıyı da tepti beni de, ona gösteririm ben!" diyen Petrof sandalyeden kalktı, lambayı söndürdü. Mağazasının kepenklerini çekip, kitledi. Yıllardır bu işi ilk defa yapıyordu. Marinova onun her işine bakardı. Eksikliğini şimdiden hissetti. Yumruklarını sıktı.

— Onlara göstereceğim, dedi: İntikamım acı olacak!

Caddenin köşesindeki demir direğe bir Osmanlı memuru yaktığı feneri takıyordu. Yarı karanlık yollardan geçti. Yalı boyundaki Rus konsolosunun evine yürüdü. Demir parmaklıkları vurarak bekçiyi çağırdı. Geç vakit Petrof'u karşısında gören bekçi: "Konsolosun haberi var mı?" dedi. İki tarafa yalpalayan Petrof "Var var, Marinova'yı Müslümanlar kaçırdı, hemen görmem lâzım." dedi. Konsolosla teklifsizdi, doğru oturduğu odaya girdi.

— Marinova kaçtı, dedi.

Rus sefiri Balkan'daki bütün kirli işlerini Petrof'la yürütüyordu.

— Kim kaçırdı biliyor musun?

— Bilmiyorum ama bir Türk'ten şüpheleniyorum, seyyar satıcı, müşterimdi.

— Meraklanma dostum otur. Ben kaçana da kaçırılana da ne yapacağımızı gösteririm. Bir Hıristiyan kızı Müslüman olamaz. Anlaşmalara da fermana da aykırı.

— Bulabilecek misin? O kız elime geçsin paramparça edeceğim. Dövdüm dövdüm kâr etmedi. Bu Bulgar piçleri bizim Rus kadınlarına benzemez. Kanları bozuk, isyankâr oluyorlar.

— Bu işe en çok Yuri Pavlof üzülecek. Bu Türk nerde.

Onun kaçırdığından eminsen, hemen valiye, jandarma komutanına haber gönderip getirteyim.

— Handa kalıyor herhalde. Eşekli çerçi.. Herkes bilir.. Türkmen. Anadolu'dan gelmiş, ilk gördüğümde şüphelendim.. Bir şeyden kaçar gibi hali vardı. Belki aranan Jöntürklerden biridir.. Yakalanırsa bir taşla iki kuş..

— Hah hah hah, Petrof sen iyice sarhoşsun, satıcı cahil olur, Jöntürkler eşşekle çerçilik mi yapar? Selanik Valisi onlara kızınca "Namussuzlar mesleksizliği meslek edinmiş" diyor. Kızı kaçıran bir Türk eşkiyasıdır.

— Başka şüphelendiğim yok. Son günlerde Mennan Ağa denen çerçi mağazaya çok gelip gitmeye başladı. Nasıl da şüphelenmedim. Çerçi çerçi!.

Konsolos, zengin Rus tüccarın Marinova'yı yüzbaşıdan da çok sevdiğini anlamıştı. Alaylı alaylı:

— Demek çerçi ha!. Hah hah hah ha!. Eşşekli çerçi.. Bizim Kazan'daki, Bahçesaray'daki Tatar satıcılar gibi.. Onlardan biri olmasın?

— İyi dedin, Mennan benzer onlara kısa boylu, tıknaz başı hafif dazlak.

— Sen bunları Türk jandarmasına anlat. Kız zorla Müslüman olduysa hükümet meselesi yaparız. Öteki büyük devlet konsoloslarıyla sıkıştırırız valiyi olmazsa Babıali'yi.. Böyle hadise çok oldu.. Biz kurtarıyoruz, kızlar tekrar "biz Müslüman olduk" diye Türklere kaçıyor. Ben komitacılara da haber yollayacağım merak etme Petrof.. Senin silah işinden ne haber? Dağıldı mı son parti?

— Dağıldı, ama istediğimiz parayı alamıyoruz. Gene hükümet desteği lâzım.

— Vereceğiz, vereceğiz. Çarımız harbe hazırlanıyor. Balkan'ın en zayıf anını kolluyoruz. Biz haber verdik mi Rus Ordusu aşacak Tuna'yı. Bütün Bulgar kızları senin olsun o zaman!..

Petrof, severken işkence ettiği Marinova'nın uzun kızıl saçlarının kopan perçemleri elindeymiş gibi elini kaldırdı.

— Şarap rengi saçları vardı, dedi: Elime geçerse ustura ile kazıyacağım. Mahzenden dışarı çıkarmayacağım.

Konsolos, hizmetçiye iki kadeh votka getirmesini söyledi.

— Dostum Petrof, havyar da var, unut şimdi Marinova'yı. Yarın ben arattıracağım adamı. Mennan mı dedin esmer Tatar mı, her kimse, hem de Türk jandarmasına yakalattıracağım.

Yeni Kapı'daki Konak

Yeni Kapı Mahallesi Selanik'teki Türklerin hali vakti biraz daha iyi olanların yaşadığı bir semtti. Dar, temiz parke taşlı sokakların çevrelediği ev bahçelerinde her mevsim yeşil olan yüksek köknar, ladin ağaçları ve muntazam tuğlalı duvarların üstünden sarkan meyve ağaçları ve sarmaşıklar... Küçük Balkan'dan gelen misafirleri de cezbederdi.

Komşu kasaba ve köylerdeki zengin Yörükler bile tarlalardaki yaylalardaki işlerini bitirip çiftlikleri kahyalara teslim ettikten sonra kışı Selanik'te geçirmeye gelirlerdi. Çoğu buradaki medeniyet nimetlerini görür, rahat hayata alışır bir konak yaptırır çoluğuyla çocuğuyla devamlı kalmağa başlardı. Bilhassa Ramazan aylarında Selanik İstanbul gibi ışıklı manevi bir libas giyer, dört bir yandan minarelerden yükselen ezanlar Müslüman gönülleri yakardı. Otuz günlük Ramazanı Selanik'teki akrabalarında geçirmeye gelen Kayalarlı, Sarıgönüllü, Matlılı, Serficeli Türkler şehre daha büyük bir canlılık getirirlerdi.

Selanik böyle güzel ve bereketli bir Ramazan idrak ediyordu. Hafız Mehmet Efendi, müezzin. Kavala'ya gittiği için ma-

halledeki caminin müezzinliğini de ifa ediyordu. Yanık sesiyle okuduğu ezandan sonra cami girişindeki aşhaneye geçti. On kişilik misafir, yolcu ve fakir sofrada suyla iftarlarını açmış onu bekliyorlardı. Hafız Mehmet Efendi'ye işlemeli, gümüş kâbe bardağıyla su verdiler. Fakirin zenginin eşit olduğu bir günlük oruçla bedeni ve ruhu sabır talimi yaptığı sofrada hepsinin bir iki adetten fazla alamıyacağı kadar hurma ve zeytinle bir tabak kızılcık reçeliyle iftariyelik pide vardı. Eftal olanı yapıp, nefislerini körlettikten hemen sonra akşam namazına durdular. Her gün bir zenginin yaptırdığı aşhanedeki yahnileri, pilavları, kaçamak ve kayganaları fakirler ve misafirler namazdan sonra yiyeceklerdi.

Hafız Mehmet Efendi, evleri sırt sırta olan küçük kardeşi Hafız Ahmet Efendilere iftar ziyaretine gitti. Kendisi gibi hoca olan kardeşi de uç sokaktaki mescitte namazını eda edip gelmişti. İftar bitince aralarında yabancı olmadığı için konağın küçük harem odasında oturdular. İki kardeşin dini sohbetini Ayşe Hanım, kızları Hatice ve Rukiye Hanımlarla Ali Rıza Efendi rahle önündeki küçük çocuklar gibi diz çökmüş saygıyla ve dikkatle dinliyorlardı.

Kahveleri içerken konu değişti. Laf evlenmeye gelince Ali Rıza Efendi'nin yanakları kızardı. Diz oturduğu minderde ayak değiştirip, yutkundu. Yaşlanmak üzere olduğunu kendisi de biliyordu. Ama henüz iyi bir iş bulamamış, üç beş kuruş da biriktirememişti. Evlendikten sonra da babasının eline bakmak istemiyordu. Gerçi Rumeli'nde evler, konaklar çok geniş; dedeli, nineli otuz kırk kişinin yaşayacağı şekildeydi ve geçim sıkıntısı diye bir şey şimdiye kadar bilmemişler düşünmemişlerdi. Fakat Balkan komitacıların eşkiyalıkları, huzurlu bir yer arayan muhacir Türklerin göçleriyle Selanik kaynayan bir ka-

zan olmuştu.

Ali Rıza Efendi, babasının varlıklı ve hali vakti yerinde olmasını yeterli görmüyordu. Saraybosna'dan kaçıp gelen bir Türk beyinin oğlu yanında hamal olarak çalışmamış mıydı? Her şeyin ölçüsü şahsi imkânlar, madde ve para olmuştu. Ali Rıza Efendi Selanik'teki Evkaf Dairesi'nden az maaş aldığı için çıkmış, Gümrük İdaresi'ne girmişti. Batı Trakya'da bu mesleğin zorluk ve meşakkatlerini çektikten sonra şimdi de Çayağzı'na tayin edilmişti.

Babası ile amcasının başlattığı konuşmanın kendisine geleceğini biliyordu. İşte amcası yüksek sesle konuşmuştu:

— Evleneceksin oğul! Müslümana uzun müddet bekar kalmak yakışmaz. Yalnızlık Allah'a mahsus.. Aile ocağımız tütmeli!.. Yengenin bulduğu kızcağızlara "hayır" dedin.. Yaşın kırka geliyor.. Bizim bir ayağımız çukurda.

Hafız Ahmet Efendi de:

— Ben de diyorum ağabey, dinletemiyorum. Ev geniş, her şeyimiz var.. Zengin değilsek de namerde de muhtaç değiliz ya.. Çeyiz yardımı da yaparız, istenen başlığı da veririz. Elinde kalemin, memuriyetin de var...

Ali Rıza Efendi'nin annesi Ayşe Hanım'ın da dertleri depreşmişti. Bütün düşüncesi oğluydu. Kendisi kaygı etmiyormuş gibi bir de bütün mahalleli "Ali Rıza'yı ne zaman evlendireceksiniz?" diye yirmi yıldır soruyordu.

— İnşallah yakında evlenir. Allah oğlumu helal süt emmiş Müslüman evladına düşürsün, dedi.

Kızı Hatice Hanım da:

— Selanik'te gezmedik Müslüman mahallesi bırakmadık.

Her sokağa, her hamama girdik çıktık. Beğendiremedik. Sanki görücü değiliz de Avrupai...

Kendi oğlu olmayan Hafız Mehmet Efendi, kızların aile meclisinde çok konuşmasına kızardı, yeğeninin sözünü kesti:

— Yarından tezi yok yengenizi de alın sokak, hamam gezin, mevlitlere gidin. Koca Selanik'te Müslüman evladı mı kalmadı bre?. Evleneceksin Ali!. İki ailenin bir oğlusun... Balkan'da kefereler artarken bizim sulbümüz mu kurusun? Peygamber efendimiz "Ben ümmetimin çokluğuyla iftihar ederim." buyuruyor, dedi, kalktı. Ali Rıza Efendi hiç konuşmamış, devamlı dinlemişti. Bütün aile fertleri onun üstüne düşmekte haklıydı. Ama bir türlü evlenmek kısmet olmamıştı. İçinden "Allah hayırlısını versin" diyordu.

— Haydi kalkın teraviye gidelim! .

Üç erkek abdestlerini alıp Konak'tan çıktılar.

Balkanda Yolcular

Arabacı, Demirhisar'dan beri faytonun atlarını kamçılıyordu. Vakit ikindi olmasına rağmen hava birden kararmış; tozla, toprakla esen bir deli rüzgârdan sonra göğü kara bulutlar kaplamıştı.

— Yağmur yağacak!

— Sofya'dan beri çektiğimiz sıcak, yağmur sıcağıydı, demek.

— Boğucu sıcaktı, atlar da biz de terin suyun içinde kaldık. Kötü atların üstüne bir örtü atmamız lâzım, diyen arabacı yün börkünü kulaklarına doğru çekti. Yardımcısı atları kamçıladı.

— Biraz daha yol alsaydık. Beydili köyünde atları dinlendirirdik.

— Hayvanlara terli terli yağmur vurursa kötü, Serez'de değiştirmek zorunda kalırız.

— Nusrat Ağa öyle yaparsan bu işten çok kâr kalmaz.

— Verdikleri az para değil bre, on küheylan alabilecek altın, diyen arabacı faytonun içindekilere başını çevirdi. Küçük cam pencereden içerdeki dört kişinin de yol yorgunluğundan

uyukladıklarını gördü.

— Yağmur damladı, fark ettin mi?

— Ya, yağmur bre!. Tüh tüh bir de çamura saplanırsak!

— Hava rutubet koktu.

— Toprak ve çam kokusu, bir yerlere yağmur düşeli çok olmuş. Rüzgâr bize de getiriyor.

— Bir an önce köye yetişsek, ıslanacağız.

Nusrat Ağa kaşlarını çatarak başını göğe kaldırdı. Yolun iki yanındaki tepeler boyunca yükselen uzun çam ağaçları üstünde kara bulutların kaydığını gördü.

— Kıyamet koptu kopacak.

Yağmur hafif hafif çiseledi. Orman yolundaki dirseği dönerken birden arttı. Araba büyük dağdağan ve çınar ağaçlarının kapladığı, ince bir su akan dereyi geçti, meşelerle kaplı küçük bir tepeyi aştı. Yağmur, yola uzanan ağaç yapraklarını, atları ve arabayı şakır şakır vahşi bir ses çıkararak yıkıyor, tepelerden bulanık topraklı sular akıyor, henüz pırıl pırıl akan dere suyuna ulaşıyordu.

— Arabayı çekecek kuytu bir yer de yok.

— Serez'e ne kadar var?

— Çok çok Beydili'nden sonra bir saat.

— Arabayı ormana alalım.

— Olmaz, çamura saplanırız. En iyisi şu karşıki kayalıkların altındaki çam dibi, in atları geminden tut çek.

Nusrat Ağa, Sofya'da faytonculuk yapardı. Çok para teklif edince iki yabancıyı Selânik'e getirmeğe razı olmuştu. Kendilerini Rus tüccarı diye tanıtmışlardı. Demirhisar'da da iki Türk

şehrin çıkışında acele işleri olduğunu söyleyip, yalvara yakara faytona binmişlerdi. Ruslar önce arabayı kendilerinin tuttuğunu ileri sürüp iki Türk yolcusunu arabaya almak istememişler, Nusrat Ağa ısrar edince kabul etmişlerdi. Yol boyunca dördü de birbiriyle konuşmamışlardı. Arabanın kayalık bir bayır üstünde durduğunu fark edince hepsi de tilki uykusundaymış gibi uyandılar. Yol yer yer göleklerle dolmuştu, yağmur fayton körüğüne davul çalar gibi vuruyordu.

Nusrat Ağa atların gemini çıkarıp yem torbalarını taktıktan sonra, yardımcısına atları kurulayıp keçi kılı örtüsünü atmasını söyledi; müşterilerinin oturduğu fayton kapısını açıp içeri girdi. Türk yolcular çekilip yol verdi.

— Çok yağmur yağıyor değil mi dayı!

— Hem de nasıl, bardaktan boşanırcasına, diyen arabacı börkünü çıkardı. Faytonun içini Nusrat Ağa'nın elbisesinden süzülen yağmur suları ıslattı. Ruslar buraları çok iyi biliyor gibi hiç meraklanıp "ne kadar" kaldı gibi bir sual de sormuyorlardı. Türklerin havadan sudan konuştuğunu görünce onlar da Rusça konuşmaya başladılar.

— Türkiye ne kadar büyük memleket, git git bitmiyor, Türkiye de Rusya gibi engin, derin.

— Dipsiz bucaksız gibi görünüyor, fakat bitireceğiz yakında.

— Bütün planlar, projeler hazır mı?

— Sus, anlarlar.

— Ben adım gibi bilirim bunları da buraları da. Rusça bilen Türk yok. Kazan'dan, Kırım'dan gelmişler belki.

İhtiyar Rus'un konuşması genç Rus'a aldığı acı haberi

hatırlattı. "Katia'yı kaçıran Tatar yüzlü bir Anadoluluymuş." diye düşündü. Dişlerini sıktı, iki önemli vazife için gidiyordu Selanik'e.

Yaşlı Rus:

— Yolları, geçitleri çıkardınız mı?

— Hepsini de Sofya'dakiler halletti. Yedi yol var Balkan'da.. Bizim için kuzeyden güneye inenler önemli. Burada dar geçitler var. Şumnu, Demirkapı, Plevne, Şıpka mühim... Sizin araştırıp sağlayacağınız, Türkler arkadan, nerelerden kuvvet alabilir. Selanik-Manastır-Görice yolundan mı? Selanik-Üsküp yolundan mı? Selanik-Serez-Drama-İstanbul yolundan mı?

İhtiyar Rus yüzbaşıya güldü.

— Kitabisin. Hiçbirinden de değil. Çünkü son topladığımız istihbaratta Türk kuvvetleri arasında bağ ve dayanışma yok. Emir zinciri bozuk. Dört Osmanlı paşası da birbirine düşmanmış. En büyük silahımız bu... Bizi nerde karşılayacaklarını bile bilmiyorlar.. Sana daha fazlasını söyleyeyim. Bizim Tuna'yı geçeceğimizi de sanmıyorlar.

— Çok mu konuştuk. Bu iki Türk arabacıya laf yetiştirirken kulak altından bizi de dinledi.

— Rusça bilmezler dedim, altı asırdır Bulgaristan'dalar. Ne Bulgarlara onlar Türkçe öğretti ne Bulgarlar onlara Bulgarca. Her şeye lâkaytlar!

Yüzbaşı Pavlof zeytini burma bıyıklı Türk'ün sigara yakmasından da endişelendi. Efkarlı bir hareketle taş çakmağına fitili yaklaştırmış, üç darbe ile yaktığı fitilden sigarasını ateşlemişti. Şimdi derin derin çektiği sigarayı burnundan ağzından gri bir dumanla tüttürüyordu.

— Niye aldık bunları arabaya bilmem.

— Almasak arabacı hepten şüphelenir belki de haber verirdi. Unutma biz tüccarız. Alışverişten başkası bizim nemize. Bavullardaki kürkleri, Buhara ipeklilerini gördüler. Bırak şüpheyi. Hava birden soğudu çıkar şu vokta şişesini.

— Bura sultanın toprakları gündüzleyin içki içmek yasak açık yerde.

— Bırak şakayı da ver şişeyi, üşüdüm. İçerinin havası da bozuldu, nerden girdi arabacı da.

— Dışarı afat.

— Arabacı çocuk nerde? diyen ihtiyar Rus faytonun pencere camını sildi, dışarı baktı. Seyis kayanın dibindeki kovuğa çömelmiş, önündeki taşları bulanık, kahve köpüğü gibi akan dereye atıyordu.

Nusrat Ağa nefessiz kalmış ve sigara dumanı yutmuş gibi öksürerek kapıyı açtı, yere atladı.

— Yağmur azalıyor, duracak, dedi. Atların sırtlarını okşadı, yardımcısının yanına gitti.

— Üşüdün mü bre?

— Yok Nusrat Ağa. Türk yolcularla çok konuştun kimlermiş.

— Sırlar valla! . Anlattıkları hep hava su.. Sürü alışverişi yaparlarmış Matlı'daki Kışlak Dağı'ndan koyun alacaklarmış..

— Yok usta iki tarafı da gözüm tutmadı. Burdan seyrettim kuşkulular. Bir hesapları var.

— Oğlum şu sırada Sofya'da herkesin bir hesabı var. Bulgar faytoncuların zaman zaman bize diklendiklerini görmüyor musun. Sanki memleketin sahibi biz değiliz. Hadi kalk yağ-

mur inceldi. Atları iyice kurula, gemlerini çek.

Yağmur dağları, ağaçları, balkanlıkları yıkamış, vazifesini bitirmiş gibi etrafta mis gibi temiz bir hava bırakıp yavaş yavaş çekildi, gitti. Gök açıldı, dağlar tarafında bir gök kuşağı meydana geldi.

Ruslar da havanın şiddetli bir yağmurdan sonra böyle işil işil olmasına sevinmişler, faytondan inmişlerdi. Yüzbaşı Pavlof göğe, ormana baktı, derin nefes aldı.

— Deniz havası kokuyor Selanik gibi! .

— Yok canım daha denizden çook uzağız. Yağmur nemi bu koku.

— Selanik'i özledin anlaşılan.

Pavlof Bulgar kıyafetine rağmen asker hissi veriyordu. İki Türk yolcu devamlı onun çapur çirkin yüzüne bakıyorlardı. Rus sinir oldu. Katia'yı da böyle düşmanının gözünü deler gibi bakan Türkler mi kaçırmıştı. Katia Marinova'nın olmadığı bir Selanik'in ne tadı vardı. Arabaya gidip çantasından içki çıkardı. Şişeyi ağzına dayadı. İhtiyar Rus da:

— Hani bana Yuri, deyip şişeyi kaptı.

— Yeter yeter!.

— Al bakalım sen efkarlısın. Demek Marinova'yı Müslümanlar kaçırmış!.

— Petrof da, Selanik'teki sefirlerde aratıyorlarmış. Bulamazlarsa yıkarım Selanik'i tepelerine. Nasıl bir Hıristiyanı Türkler alır.

— Sus gene adamlar bize dikkatli dikkatli bakıyorlar.

— Serez'deki adamıma emredeceğim. İnmezlerse yolda Bulgar komitacılarına temizletirim!

Nusrat Ağa yıkanmış atlarının pırıl pırıl parlayan sağrılarını okşadı, arabaya atladı, yola çekti, yolculara bağırdı:

— Haydin gidiyoruz.

Yolcular sırayla faytona bindiler. Beydili köyünün minaresi yeşillikler üstünde görününce Nusrat Ağa, seyisine:

— Bundan sonra yol düzdür, çok bayır çıkmayız, dedi.

***

Selanik yolcuları gece geç vakit Serez'e girdiler. Bir hana indiler. Ayrı odalarda derin bir uykudan sonra Nusrat Ağa hepsini de uyandırdı. Erkenden yola çıktılar. Atlar dinlenmişti, daha keyifli ve hızlı koşturuyorlardı. Strumca ırmağını Kumanyar'dan geçerken Yuri hayretini gizleyemedi.

— Amma köprü yapmışlar... Yüksekliği de kemer sayısı da fazla!..

İhtiyar Rus Pavlof'tan bilgili olduğu sahaları fırsat düştükçe ona hatırlatır gibi konuşuyordu:

— İstanbul'u, Edirne'yi bir görsen ne büyük camiler, gök gibi kubbeler, kalem gibi minareler.. Kimdi bunların mimarı... Bizim Ivan devrinde yaşamış, onun eseriymiş bu köprü de. Dört yüz yıllık.

Türkler de iftiharla Koca Sinan'ın sarp iki dağ yarını birleştiren dere üzerindeki taş köprüyü ve tarihi bir çalgıyı dillendiren at nallarının ahenkli sesini dinliyorlardı.

Araba Vardar Ovasına inerken ön tekerin biri taşa çarptı, kırıldı. Nusrat Ağa faytonu ustaca durdurdu.

— Iss!?? Isss!

Sağ ön tekerin demir çemberi kopmuş, tahtasının bir boğu-

mu kopmuştu.

Nusrat Ağa etrafını alan yolculara:

— Merak etmeyin ben yaparım, derken seyis keserle birlikte tahta ve çivi getirdi. Atları koşumlarından çıkarıp bir iğde dalına bağladı. İki Türk yolcusu bir ağaç dibine heybelerini açmış peynir ekmek yemeğe başladılar. Ruslar da bir salamla vokta şişesini ağızdan ağıza gezdiriyorlardı. Seyis ustasına yardım etmeye çalışıyordu. İğde dalına bağlı atlar huysuz puysuz kişnedi. Nusrat Ağa başını kaldırdı:

— İyiye alamet değil oğul!. dedi.

Hepsi de uzaktan gelen nal seslerini duyuyordu. Eşkiya mıydı, asker mi? Ruslar da, Türk yolcular da endişelenmişti. Kalabalık bir atlı grubu görünmüştü. Tepeden tırnağa silahlıydılar. Seyis çocuk korkuyla:

— Komitacılar! dedi. Ruslar ferahlamıştı. Atlıların başındaki Bulgar kıyafetindeydi. İki Türk yolcu silahlarına sarılıp ateş ettiler. Fakat komitacıların ikisi yere yuvarlanırken arkadakiler de iki Türk'ü vurdular. Başlarındaki eşkiya Ruslara yaklaştı selam verdi.

— Ben Yordanski. Demirhisar'dan beri peşinizdeyiz. Bu iki Türk'ün Selanik'e götürdüğü çok haberler vardı.

Pavlof, yaşlı Rus'a kızarak baktı.

— Peki niçin istanbul'a değil de Selanik'e gidiyorlardı.

— Sizin temaslarınızı takip edeceklerdi. Selanik onların ikinci başkentleri gibi.. Sizin Petrograd, Moskova benzeri.. İki başlılar iki fikirliler.. Her ileri fikirli orada toplanır. Osmanlılarda her ileri fikir orda başlar, İstanbul'dan ümidini kesen Selanik'te bir şeyler yapmak ister.

Cesetlerin üstünü, ceplerini arayıp, birkaç teşbih, Türk harfleriyle yazılmış mektuplar, altın ve kağıt paralar bulan eşkiya bunları getirdi Yordanski'ye verdi. Komitacı aldı, mektuplara baktı:

— Türk harfi, bir türlü öğrenemedim, lâzım aslında, okuyan var mı?

— Ben okurum, diyen eşkiyaya Pavlof:

— Yol boyunca arabada beraber gideriz, okursun.

— Ne var acaba bu mektuplarda.

İhtiyar Rus güldü. Cesetlere baktı. Alaylı bir dille:

— Ne olacak yahu, Türklerin şu sırada mahrem neyi kaldı. Hepsi de makam mevkii, rütbe peşinde... Çekememezlik, yalan, dolan, rüşvet.. Şu memuru şöyle alın şuraya sürün.. Şu paşa şu paşaya şunu dedi, o da buna şunu dedi!..

Pavlof da, Bulgarlar da ihtiyar Rus'un konuşmasından neşelenmişlerdi.

— Hah hah hah!. Tam bir Bizans kazanı!..

— Yüklensek ya..

— Biraz daha içinden zayıflatmağa bakalım. Meyve bile olmadan düşmez. Kaleler, memleketlerde..

Arabacı Nusrat Ağa tekeri tamir etmiş fakat yolda aldığı iki yolcunun eşkiyalar tarafından öldürülmesiyle oracığa yığılmış kalmıştı. Seyisi de kıpırdayamıyordu.

Yordanski iki Türk'ün tekerleklerin arkasına büzüldüğünü gördü. Atını o tarafa sürdü.

— Jöntürk olduğunu bilmiyor muydunuz bu iki Türk'ün?

Nusret Ağa'nın hiçbir şeyden haberi yoktu. Seyis de böyle

Türkler olduğunu yeni işitiyordu.

— Konuş be arabacı niye aldın bunları faytonuna! .

— Tüccarız dediler, yalvardılar Selanik'e gitmek için.

— Yürüyün şöyle tepeye doğru.

Arabacı ile seyis çocuk korka korka, arkalarına baka baka yürürlerken Komitacı Yordanski ve eşkiyaları silahlarını ateşlediler. İki Sofyalı Türk ekmek parası için çıktıkları yolda, gerilerde ana, baba, kardeş, çoluk, çocuk bırakarak birbirinden kuvvet alır gibi, yan yana toprağa serilmişlerdi.

Yuri Pavlof ve arkadaşı faytona bindiler. Yordanski'yi karşılarına alıp votka içerlerken Selanik'te yapacaklarını konuşuyorlardı.

Arabanın atları huysuzlandı, melul melul Türklerin cesetlerine baktı. Bulgar eşkiyanın bütün zorlamasına rağmen gem almadı. Petrof bu sebeple gecikmelerine kızmıştı. Faytondan indi, iki atı da kamçıladı, vura vura koşumlarını taktırdı. Selanik'te Katia Marinova'yı bulacağını ümit ediyordu.

Bir Yetim-Bir Garip

Mennan Ağa, Fatme Hanımların heybetli dut ve ceviz ağaçlarının altındaki küçük eve yerleşmiş, Marinova'yı da yanına almıştı. Müslüman olduktan sonra Bulgar kızına Macide adı verilmişti. Mesude Molla, kıza Kelimei Şahadet talim ettirmiş, mahallenin imamı da nikâhlarını kıymıştı.

Macide ilk defa kendisinin olan sıcak bir yuvanın erişilmez mutluluğunu içinde hissetmişti. Fatme Hanım ve Zübeyde ellerinden gelen yardımı yapmış, kendi verdikleri ve komşularının getirdiği hediyelerle Mennan'la Macide'nin evini döşemişlerdi. Türk örfü yeni evlileri ilk gece ve günlerde yemek, içmek, hazırlamak düşünce ve telaşından alıkoyuyordu. Konu komşu, sini sini börekler, tepsi tepsi baklavalar, aşınma aşırma yoğurt ve sütler getirmişlerdi. Macide, Mesude Molla'nın kapı aralığından uzattığı şerbeti, bardağa koyup kocasına götürürken kendisini rüya aleminde sanıyordu. Bu on oniki saatlik saadet onlara yetmişti.

Daha ertesi sabah Selanik'te bir Hıristiyan kızın kaçırıldığı, Müslüman olmasına kızan Düveli Muazzama konsoloslarının

toplandığı, valiye nota verip protesto ettikleri haberleri yayıldı. Vali jandarma komutanına emretmiş, kızı kaçıranları aratıyordu.

Mesude Molla'nın yeğeni Ferruh, babası Çayüstü'nde Rumlar tarafından öldürüldükten sonra mektebi bırakıp dayısının yanına Grebene'ye gitmiş, daha sonra "koca hala"sının yanına Selanik'e yerleşmişti. Kordon Boyu'nda bir Arnavut'un kahvesinde çalışıyordu. Gece yarısı devriyeler kahveyi basmış, müşterilere Mennan adlı bir çerçiyi tanıyıp tanımadıklarını sormuşlardı. Ferruh da "tanımıyorum, bilmiyorum" demişti.

Sabahleyin erkenden bahçe kapısının sürgüsüyle oynandığını işiten Macide kalkmış, korka korka ağaçların altından yürüyüp bakmıştı. Bu oniki onüç yaşlarında bir çocuktu.

— Ne var küçük, dedi. Komşuların bu defa da kase içinde sıcak çorba getireceğini bekliyordu. Hemen açılan kapıdan içeri girip, sürgüyü süren afacan çocuk, büyük bir adam edasıyla Macide'nin kulağına yükselip fısıldadı.

— Mennan Ağamı çağır, lafım var.

Macide küçük bostan evine girdi. Biraz sonra Mennan göründü. Molla Teyze'sinin yeğenini görünce işkillendi. Çocuk arkadaşıymış gibi koluna girip bahçenin içerisine doğru götürdü. Kısık bir sesle:

— Kızı senin kaçırdığını anlamış gavurlar, dedi: Gece her yerleri aradılar. Elçiler, konsoloslar "Hıristiyan kızı kaçırılamaz, Müslüman yapılamaz" diye köpürmüşler, valiyi, jandarmayı taciz etmişler. Hiç dışarı çıkmayın. Ne ihtiyacınız olursa ben görürüm.

Mennan Ağa Ferruh'u öptü. Doluktu. İşte bu çocuk da Kayseri'de bıraktığı oğlu kadardı. O da bunun gibi babasız

kalmış, anasını kardeşlerini geçindirmek için bir yerde çalışıyor olmalıydı.

— Sağ ol Ferruh, dedi: Sen git, hiç kimseye bir şey deme.

— Sülemem amca!. Süler miyim hiç.

— Hadi güle güle, Mesude Teyzemin ellerinden öptüğümü söyle, diyen Mennan Ferruh'u geçirdikten sonra, bahçe kapısını sürgüledi. "Korkunun ecele faydası yok" dedi. Ama adam akıllı telaşlanıp, endişelenmişti. Felek ona ikinci bir darbe daha mı vuracaktı? Macide başına beyaz yaşmak takmış, kapı eşiğinde bekliyordu. Kısa zamanda nasıl değişmişti? Tavrı ve giyinişi ile muti bir Müslüman gelini olmuştu. Ama ikisi de şimdi, bir müddet yüksek duvarlarla çevrili bu bahçede ve bostan evinde hapis hayatı yaşıyacaklardı.

***

Mennan Ağa, kafese kapatılmış arslan gibi sıkıntıdan patlıyor, bahçede yapacağı işler bitince duvarlara doğru ileri geri dolaşıyordu. Onun gibi hareketli, çalışkan bir insan boş kalıp, hazır yemeyi hazmedemiyordu. Hiç olmazsa mallarını değerlendirmeliydi. Mesude Molla'nın yeğeni Ferruh niçin çerçilik yapmasındı? Kahveci çıraklığından daha çok kazanırdı. Mesude Teyze'sini ikna etti. Ferruh'a küçük bir çerçi tablası yaptı. Yolladı.

Ferruh boynunda kalın kayışın çektirdiği tahta tablanın ağırlığı ile başı önüne Hatuniye Mahallesi'nden Kapalı Çarşıya doğru yürüyordu. Küçük yaşta neler görmüştü. Günlerce gümrük memuru babasının yakılarak öldürüldüğüne inanamamış, göz yaşı dökmüş; anasının, bacısının acısı ile ağlamıştı. Her an onların ansızın karşısına çıkacağı, geleceği ümidi ile

bekledi. Ama aylar geçince, babasının Selanik'e halasını ziyarete gelmediğini görünce Rum eşkiyanın yaptığı zulme, ve acı akibetlerine inandı. Allah'a kendisine Rumlardan intikam aldıracak güç vermesi için dua ediyordu.

Ferruh bu çerçilik işini yadırgamıştı. İşte hiç seslenmeden, bir şey satamadan birdenbire kendisini iskelede bulmuştu. Hamallara, gemicilere ne satabilirdi ki? Mennan'ın öğrettiği şekilde bağırmaya başladı:

— Aynalar!. Taraklar!. Usturalar. Sabunlar..

"Hayret!" dedi. "Bağırınca müşteriler çıkıyor". Mecidiyeleri pantolon cebine yerleştirdi. Kordon Boyuna yürüdü. Balık tutan Rum çocuklarına baktı. Kendisi kadar, kendinden daha büyük çocuklar gülüp oynuyorlardı. Onların bu neşesi canını sıktı. Gümrük önüne geldi. Yanına bir Bulgar yaklaştı. Ferruh yeni bir şey satacağı için sevinçliydi. Tablasındaki malları karıştıran Bulgar kaba bir Türkçe ile:

— Sen Mennan çerçiyi tanır, şişman dazlak, dersen bak para veririm.

Bulgar avucunun içinde altını gösterirken, Ferruh heyecanlanmış, dili tutulmuştu.

— Bi-bilmem, dedi: Tanımıyorum!.

Hemen bu eşkiya kılıklı adamın yanından uzaklaştı. Kapalı çarşıya yürüdü. Beş altı kere arkasına bakmış. Bulgarı görmeyince içi rahatlamıştı Rumeli Yörüklerinin yün ve deri getirip sattıkları tabakhaneye geçti. Mallarını satmak için incecik sesiyle bağırıyordu. Omuzuna koca bir el dokundu. Ferruh irkildi.

— Gel bre kızan, senin gibi seyyar satıcı, büle şeyler satarmış, Mennan derlermiş, tanır mısın?

— Yok amca, tanımam, nerden bileyim, koca Selanik!.

Zaptiye yüzüne garip garip bakıp uzaklaşınca Ferruh, Marputçular kapısından çıktı, arkasına baka baka ses seda çıkarmadan Türk mahallesinde kayboldu.

***

Macide, yüksek duvarlarla çevrili Türk mahallesindeki avlu ve bahçe içindeki küçücük evinde mesut bir hayata başlamıştı. Ruhunun kuş gibi hafiflediğini hissediyordu. Fatme Teyze'nin öğrettiği gibi "galu belaâdan beri Müslümanmışım" diyerek yeni dinine sıdk ile bağlanmıştı. Mennan güçlü kuvvetli iyi bir erkekti. Kocası bahçede çalışmaktan çok, çarşı pazar dolaşmak, ticaret yapmak istiyor; arandığı için dışarı çıkamıyor sıkıntıdan patlıyordu. O, odun yararken, bahçe bellerken Fatme Hanım'ın genç ve güzel kızı Zübeyde de Macide'ye dualar öğretiyor, birlikte namaz kılıyorlardı. Yemek ve temizlik işi bitince Mennan'ın evin bir köşesine yığılmış rengarenk kumaşlarından istediklerini alıp entari ve yastık örtüsü yapıyorlardı.

Bugün de Zübeyde gelmiş, Macide Ablasının elinden tutup onu bostan evinin bulunduğu bahçeye açılan konağın arka kapısından alıp çeyiz odasına çıkarmıştı. Çeyiz sandığını açıp, Macide'nin hayret ve takdir dolu bakışları arasında göz nuru dökerek yaptıklarını gösterdi. Macide bu zengin ve şerefli Türk kadınlığının evlenme öncesi hazırlıklarını içinde burukluk hissederek heyecanla seyretti.

Çeyizler hakkında konuşmaları onları nişanlılığa, evliliğe getirdi. Zübeyde masum masum sordu:

— Macide Ablam, memnun musun evlilikten?

— Tabii kız, bak, diyerek, yüzü kızarmasına rağmen iki ay-

lık gebe olduğunu karnına vura vura gösterdi. O sırada komşu kızı Selime de içeri girdi. Zübeyde'ye:

— Ne o aretlik, Macide Ablayla ne fiskosu yaparsınız?

— Çeyizlerimi gösterdim ma!

— Te şu bindallı çok güzel! diyen Selime elbiseyi alıp boyuna tuttu.

— Macide Abla! Mennan Ağabeyim senden onbeş yirmi yaş büyükmüş, öyle mi? Zübeyde'nin bu sorusu üzerine Selime çimdik atıp kızdı:

— Kız aret suali sorma garibe. Annem de der durur. Erkek kızdan hep büyük olmalı der. On onbeş yaş mühim değil. Üle erkekler kadir kıymet bilimiş...

— Biliyorum senin dilinin altındakini amma Allahaşkına açma!.. Aretliği bozarız yoksa!..

— Peki peki! diyen Selime Zübeyde'ye sarıldı öptü.

Macide, böyle dostluktan, arkadaşlıktan, zengin bir manevi dünyanın varlığından uzak yaşamıştı. İki ahretliğin sevgi şefkat halesini imrenerek seyretti. Aşağıdan caddeye bakan kapının kapı tokmağı ahenkli ahenkli vuruldu. Zübeyde hafif şehla mavi gözlerini ahretliği Selime'ye dikti, başını ileri doğru salladı. "Sen git bak" diyordu. Selime cumbanın kafesli penceresinden dışarı eğildi. Söylendi:

— Gene Macide'yi merak eden komşu kadınlar. Yanlarında bu sefer yabancı kadınlar da var. Kalabalıklar.

— Annem de nerde?

— Mennan Ağa'ya bostandaki kuyuyu temizletiyor.

— Kız hadi misafirleri bekletme.

— Almasak olmaz mı, diyen Selime, Macide'nin her kapı

çalınışında ürküp, korktuğunu gördü.

— Ya görücülerse, üstüm başım kötü, sen çık ne olur kapıya!..

— Yok be aretlik, Macide'yi ziyarete gelenler, Meraklı tazeler!..

— Macide Abla sen aç kapıyı.

— Kızım Mennan Ağa hepimize sıkı sıkı tembih etmedi mi. Kapıdan da olsa Macide görünmeyecek demedi mi?

Selime kapı açma zahmetinin kendisine düştüğünü fark etti. Üstüne çeki düzen verdi. Saçlarını düzeltti, perçemini yeşil yemenisinin altına soktu. Merdivenleri indi. Kapı sürgüsünü açar açmaz, dışardakilerin itmesiyle kapı ardına kadar açıldı. Zehra Hanım sokrandı:

— Kız amma kapı açarmışsınız. Misafire hamarat olmak lâzım, bizi istemez mi yoksa ev sahibi, nerde Fatme Hanım?

— Bostanda Zehra Teyze, şimdi ünlerim.

— Çabuk koş çabuk, bak taa Yeni Kapı'dan misafirlerimiz var. Onlar da duymuş Müslüman olan Bulgar kızının bizim mahallede olduğunu. İhtiyar kadın böyle yüksek sesle konuşurken, öteki komşu eteğini çekti:

— Öyle konuşma Zehra Hanım, yerin kulağı var bağırma!

Misafirler ve komşular içeri doluşup kapıyı kapattılar.

— Zübeyde de nerde?. Ben gösteririm o kıza, kapıyı böyle geç açtırma da neyin nesi, hem de ele! diyen Zehra Hanım ev sahibiymiş gibi misafirlerin ayakkabılarını topladı, örtülerini alıp astı. Selime bahçeden Fatme Hanım'ı çağırırken, Zübeyde de sarı, kumralı lepiska saçlarını iki tarafa attıra attıra merdivenlerden indi.

— Buyrun, buyrun, dedi: Kusura bakma Zehra Teyze Macide'ye kırlent işi öğretiyordum. Buyurun yukarı geçin.

Zübeyde komşularının yabancı kadınları getirmesinden şüphelenmişti. Onları misafir odasına buyur ettikten sonra, "hoş geldiniz" dedi, telaşla merdivenleri indi. Ahretliğinin gene kendisine bir azizlik yapacağından korktu. Kilerden koşarak geçti, bahçeye çıktı. Annesiyle Selime leylâk ve güllerin altından telaşla geliyorlardı.

— Anne acele etsene!..

— Gene mi Macide'nin meraklıları? Zübeyde'nin yanakları pembe pembe olmuştu.

— Öyle gibi ama yabancılar da var, dedi: Görücülerse ben bir daha çıkmam Zehra Teyze'ye de sorarım bu yaptığını, iki ayağımı bir pabuca soktu. Görücüyseler ben bir daha çıkmam, yalın ayak gördüler çıkmam.

Fatme Hanım misafiri severdi. Fakat son günlerde bu Mennan'ın yeni Müslüman olan karısını merak edip gelenlerin sayısı artmıştı.

— Ellerime su dök, Mennan'a yardım ettim kirlendi, dedi. Zübeyde ince boğazlı bakır ibrikle annesinin eline su dökerken yukardan Zehra Hanım bağırıyordu:

— Fatme Hanım huu! Nerde kaldın!

— Geldim geldim, kusura kalmasınlar, diyen Fatme Hanım günlük entarilerini çıkardı, elbise değiştirdi, yukarı çıktı.

İçlerinde görücü varsa, kız anası da temiz ve cazip görünmeliydi. Görücüler kılı kırk yarardı. Kızı beğenirler; annesini, evini hatta komşularını, ahretliklerini beğenmez vazgeçerlerdi.

Yukarı çıktığında gençler salonda, yaşlılar misafir odasın-

da toplanmıştı; Macide de bir sandalyede oturuyordu. Hepsi birden ayağa kalktılar. İhtiyar kadınlar ellerini birbirine uzatıyor: "Allahümme salli ala ali..." deyip salavat getirdikten sonra birbirleriyle kucaklaşıyorlardı. Macide'nin en çok hoşuna giden yeni tanışan Müslüman kadınlarının birbirine sarılıp dualar fısıldayarak öpüşmeleriydi.

— Fatme aretlik, Ayşe Hanımlar Yeni Kapı'dan, Hafız Ahmet Efendi'nin refikası, Hatice Hanım da kızı.. Rahmetli beyin Feyzullah Ağa olsa tanırdı hafızlan. Oğulcuğu benim torunun arkadaşı.. Macide Hanım kızımıza evlilik hediyesi getirmişler.

Hatice Hanım bir sim besmele işlemeli, ipek askılı bez mushaf torbasına konmuş Kuranı Kerim'i hâlâ elinde hürmetle tutuyordu. Kalktı, öptü alnına götürdü. Macide'ye verdi. O da "besmele" çekerek acemice de olsa saygı ile aynı hareketi tekrarladı. Mushaf torbasını misafirler gittikten sonra evine götürecekti. Kocası ne kadar memnun olacaktı.

Hal hatır sorma faslı geçtikten sonra, mahallenin çok konuştuğu için adı "çürük çene"ye çıkan Zehra Teyzesi gene konuşmaya başladı:

— Ayşe Hanımlar da elli senedir Selanik'teler. Kayalar'dan gelmişler. Koca tarafı hep hoca... İyi aile... Dedeleri Yörük... Anadolulular Türkmen der...

Zehra Hanım çok konuşmasına rağmen sözün inceliğini ve nereye gideceğini de anlardı. "Türkmen" dedikten sonra gözü Macide'ye takılmış, onun Bulgarlığını hatırlamıştı. Pot kırdığını belli etmeden:

— Hep Müslümanız elhamdülillah.. Yani cancağızım onların iki erkeği de hafız.. Amcaları Hafız Mehmet Efendi Muradiye Camii'nde imam, Ayşe Hanım'ın beyi de Hafız Ahmet

Efendi, öyle değil mi Ayşe Hanım?

Geldiğinden beri az konuşup dinleyen, ziyaret ettiği evdeki dolap içlerinin, rafların, camların temizliğine, örtülerin ve köşe yastıklarının muntazamlığına bakan ağarmış saçları beyaz, dantelli yaşmağından taşmış kadın:

— Evet bizim bey Ahmet Hafız, Küçük Ahmet Efendi de derler, diyen Ayşe Hanım da, kızı Hatice Hanım da yeni Müslüman olmuş Macide'ye değil gencecik, çocuksu bir güzellik içinde gördükleri kapı önünde dikilen sarı saçlı, mavi gözlü kızı düşünüyorlardı.

Hatice Hanım daha sabırsızdı. Bir nefeslik bir zamanda gördükleri bu evin genç ve güzel kızı, erkek kardeşinin evlenmek istediği vasıfları taşıyordu, hatta hayalinde tasavvur edip tasvirini yaptığı kızın aynısıydı. Ali Rıza'nın "abla saçları sarı olsun" sözlerini hatırlayarak ev sahibesinin kızının içeri girmesini bekliyordu. Yürüyüşüne, tepsi tutuşuna, konuşmasına, yüzüne endamına, boyuna posuna bir de alıcı gözle bakacaktı. Kardeşinin yaşı epey ilerlemesine rağmen, gençti, dinçti ama müşkülpesentti. Onun için düğünde, dernekte, mevlit meclislerinde, pazarlarda, hamamlarda kız aramış durmuş; bulduklarını da bir türlü kardeşine beğendirememişti.

İlk bakışta kanı kaynadığı kızın gelmesini beklerken oturdukları evi döşemesinden tavanına kadar tetkik ediyordu. Misafir odası temiz, tertipli ve zevkle tefriş edilmişti. Sadelik ve gösterişsizlik bu evin sahiplerinin zengin olmadığını anlatırken, Hatice Hanım evin çok rahat bulduğu samimi havası içinde ferahladığını hissediyordu. Fatme Hanımlar fakir değildi ama çok varlıklı da görünmüyorlardı. İşte evlerinin çatısı akmış, tavan tahtalarında kahverengi sarı kirli izler bırakmıştı. Evin erkeksiz olduğu belliydi, çünkü göze batan eksiklikler

kadın ve kızın üstesinden gelemeyeccği işlerdi.

Ayşe Hanım, Macide ile kocasının işi hakkında konuşmuş, Mennan'ın çoktandır dışarı çıkamadığını duyunca üzülmüştü. Kocası ve ağabeysi Hafız Mehmet Efendi buna bir çare düşünebilirlerdi. Zavallı çifti alıp Yörük yaylalarına veya kendi köylerine götürüp bu hapis hayatından kurtarabilirlerdi. Akşama evde bu Müslüman çiftin hayat hikâyesini anlatacaktı. Oğlu Ali Rıza'nın da merakla dinleyeceğine emindi. Son zamanlarda o da Düveli Muazzamanın hükümetimizi kukla gibi oynattığını söylemiyor muydu? Mennan'a da Macide'ye de elinden gelen yardımını esirgemezdi. O zaman bu garip-lere bahçe evlerini veren hamiyetsever Fatme Hanım'dan ve kızından da bahsedecekti. Ayşe Hanım, bu düşünceler içinde, diğer kadınların konuşmasını dinliyor görünürken karşıdan kızı Hatice'nin göz kaş işareti ile bir şeyler anlatmak istediğini fark etti. Konuşmadan ana kız anlaşmışlardı. Bu ev güzeldi, temiz tertipliydi; evin biricik genç ve güzel kızı da Ali Rıza'ya uygundu. Kızı bir daha görseler kalkıp gideceklerdi. Zübeyde çocuksu bir duygu ile ikinci kere odaya girmemiş kahveleri ahretliği Selime götürmüştü. Ayşe Hanım bu eve dünür olarak gelmediği için Zübeyde'nin yerine komşu kızının tepsiyle gelmesini umursamamıştı. Zaten onu küçük bir kız gibi görmüştü. "Allahaısmarladık" deyip, mahallelerinin yolunu tuttuklarında, Hatice Hanım, diğer kadınların duymamasına dikkat ederek annesinin kulağına fısıldadı: "Ev sahibinin kızını gördün mü anne, tıpkı Ali Rıza'nın bize anlattığı, istediği kız!.."

— Gördüm, pek de küçümecik değil mi?

— Olsun Ali Rıza'nın bize tasvir ettiği biçimde.

— Kumral mı, sarışın mı hatırlayamıyorum şimdi, pek az kaldı yanımızda.

— İyi göremedik, zeki kız bakışlarımdan anladı herhalde, bir daha çıkmadı. Sarışın, büyüdükçe kumrallaşır. Gözleri ışıl ışıl mavi, kanım kaynadı valla.

İhtiyar komşuları, Ayşe Hanım'la kızının fısıldaşmasına kulak kabartmıştı. Yıllardır evlenemeyen oğullarına kız aradıklarını biliyordu.

— Ana kız ne fısıldaşıp duruyorsunuz ayol, Fatme Hanım'ın kızcağızına nasıl alıcı gözüyle baktığınızı görmedim mi? Münasip! Münasip, noksansız bir kız, nur topu gibi, ama çok küçük, ondördünde ancak var.

Hatice Hanım annesinden önce atıldı.

— Susma Sıdıka Teyze, biz hep beraber yeni Müslüman olan Macide'yi görmeye gelmedik mi?

— Öyle yavrum ama kızcağız da anladı sizin bir delikanlı oğlunuz olduğunu bir daha içeri girmedi. Hazırlıksızdı taze. Ama o haliyle de güzeldi. Yavrucak ceylan gibiydi. Ben kendimi bildim bileli siz de Ali Rıza Efendi'ye münasip bir kız arar dursunuz, koca Selanik'te hiç mi yoktu, bak kaç yıl oldu. Delikanlı kırkını geçti, değil mi Ayşe Hanım?

— Sıdıka Hanım kardeşim oğulcuğum istese, beğense hemen evlendireceğim. Memur, kimi istese verirler, Allah kısmetini çıkarmadı.

— İnşallah bu kısmeti olur, görücü kafilesine beni de alın, unutmaym, diyen ihtiyar öteki kadınlarla sokaktan ayrıldı; beş on adım konuşmadan yürüyen Hatice Hanım evlerine yaklaşırken annesine:

— Amcama, babama açalım, bakalım ne derler, Ali Rıza bu gece gelir mi, çalıştığı yer de uzak.

— Kızı ona da gösterecek değiller ya, sen beğendiysen ben de beğendim. Tekrar gider görürüz. Sarışın. Genç. Müslüman kız. Annesi de iyi bir kadın. Dulcağız ne kadar merhametli. Müslüman olan genç kıza ve garip kocasına bahçe evlerini vermişler. İyi insanlar.

— İyi insanlar anne, evleri de tertipli düzenli, temiz. Kız nur yüzlü, Macide'ye dualarını o öğretmiş.

Konağa geldiklerinde Rukiye Hanım onları telaşla karşıladı.

— Nerde kaldınız anne? Babamla amcam sizi sorup duruyor; yeni Müslüman olan kızı onlar da merak edip, soruyorlar.

Hemen üstlerindeki siyah çarşafları çıkaran anne kız oturma odasına geçtiler, iki erkeğin ellerini öptükten sonra mindere iliştiler. Önce Hafız Mehmet Efendi'yle kocası Küçük Ahmet Efendi'nin hâl ve hatırını soran Ayşe Hanım daha sonra Macide ve Mennan'dan bahsetti. Molla Mesude Hanım'la Ha-tuniye Mahallesi'nin öteki itikatlı ve hamiyetli insanlarını anlatan Ayşe Hanım sözü en sonunda ziyarete gittikleri eve getirdi:

— Bu yeni evlilere ilk elini uzatan Fatme Hanım'la kızı olmuş, Zübeyde, Ali Rıza'nın seveceği bir kız.

Lafın oğulları için bir gelin namzedine geldiğini gören iki kardeş birden diz değiştirip köşe yastıklarına yaslanarak birlikte sordular:

— Nasıl insanlar?

Hanım beyaz tülbentinin uçlarını çekiştirdikten sonra, kocasının gözlerine bakarak konuşmasına devam etti.

— Fatma Hanım dul kalmış. Kocası Feyzullah ağa Sarıgöl

Yörüğüymüş. Selanik'e bizim gibi sonradan gelip yerleşmişler. Rahmetli sağlığında bostancılık edermiş. Müslüman aile... Duvarları Ayetel Kürsü ve besmelelerle süslü.. Evleri küçük ama temiz, tertipli. Selamlıklarının bahçe tarafındaki evlerini Müslüman olan kızla kocasına vermişler. Evin kızı bir hoş geldin dedi bir daha çıkmadı. Neydi adı Hatice?

— Zübeyde anne, utangaç bir kızcağız.

— Biraz inada benzemiyor mu? İnsan yeni gelen misafirin yanına bir daha çıkmaz mı?

— Aaa anne, genç kız, utangaç, çocukluktan henüz kurtuluyor.

— Bize bir "güle güle" bile demedi.

— Ne bilirdi bizim oğlumuz olduğunu, dünür gidebileceğimizi.

Hafız Mehmet Efendi, iki kadının karşılıklı olarak konuşmalarına kızdı.

— Uzatmayın bre zenneler, kısa sülen, İslah mı bu aile? Kanı, soyu, sopu temiz mi dersiniz. Ahlaklılar mı, terbiyeliler mi bu bize yeter.

Ayşe Hanım kayınbiraderine başını çevirip, gözlerini şilteye dikerek:

— Evet ağabeyim, ben öyle gördüm, kendi hallerinde Müslüman bir aile.

Hatice Hanım da annesinin fikrini teyit etti:

— Evet Amca bey, ana kız mahallelerinde sevilip sayılan Müslümanlar. Akrabaları Sarıgöl'den, Vodina'dan arada sırada gelir; onlara ata tarlalarından ne çıkarsa buğday, mercimek, nohut, mısır getirirlermiş.

Hafız Ahmet Efendi kısa sakalını avucunun içine aldı. Düşündü. Biricik oğlunun istikbali ne olacaktı. Onu okutmuştu. Oğlu aile mesleği sayılan hocalığı, hafızlığı seçmeyip küçük bir memurlukta karar kılmıştı. Maaşı kendi masrafına ancak yetiyordu.

— Bu kızla izdivaç ederse mesut olur mu? dedi.

— Olur inşallah! Benim gözüm tuttu.

Hatice Hanım annesinden önce cevap vermişti. Amcası kızdı:

— Sen sus yavrum, annene sordum.

Ayşe Hanım düşündü, düşündü: Bir kocasına, bir kayınbiraderine baktı; tereddüt ediyordu, kız henüz onbeşinde oğlu ise kırkını geçiyordu.

— Çayüstü'nden dönsün, Ali Rıza'ya anlatalım, ister mi soralım, ben vebalini omuzlarıma alamam, dedi.

Hafız Mehmet Efendi sert ve tok bir sesle:

— Ali Rıza kızı görecek, onlar da gösterecek değiller ya.

— Tabii ağabey, yalnız Zübeyde'nin annesi Fatme Hanım değil mahalleli, hele Mesude Molla böyle bir şeye asla müsaade etmezler.

Hatice Hanım içinden "Ben kardeşime Zübeyde'yi gösterecek bir vesile bulurum" der gibi öksürdü. Küçük Ahmet Efendi kızının oğlu ile samimi, can ciğer bacı kardeş olduğunu biliyordu. Her zaman onunla dertleştiğine göre erkek kardeşine en layık olan kızı ablası bilirdi. Ağabeysi gittikten sonra daha teferruatlı soruşturma yapacağı için susuyordu. Ayşe Hanım gelirlerken kızı metheden Hatice Hanım'ın tesirindeydi.

— Ali Rızamın bize tarif edip istediği kıza çok benziyor.

Sarışın. Temiz. Zeki bakışlı. Müslüman, Kuranı Kerim'i birçok defa aktarmış. Annesi de mutekit, ehli tertip. Müslüman bir aile. Biraz fakirler. Ne yapalım, biz de çok zengin miyiz?

Hafız Mehmet Efendi alnında derin kırışıklıklar meydana getirecek şekilde kaşlarını çatarak:

— Geçimleri iyi olur mu? Bahtiyar olurlar mı? dedi, kardeşine baktı. Hafız Ahmet Efendi de:

— Tabii ya, biz gelip geçiciyiz, bugün varız, yarın yoğuz. Bizim için değil, kendileri için evlenecekler, dedi.

— Ali Rıza iki evin bir oğlu evlenmeli artık, soyumuzu o devam ettirecek. Bu defa işi ciddi tut Ahmet!

— Hatuniye Mahallesindeki imamdan Fatme Hanım'ı, ailesini, kızını tahkik edelim. "Olur iyi aile" derlerse ne alâ kadınlar dünür gider, biz de ailenin erkeği olmadığına göre yakın akrabalarından birisiyle görüşürüz.

— Tahkikatı ben yaparım, diyen Hafız Mehmet Efendi kalktı; medivenlere doğru yürüdü. "Ağabey yemeğe kal," diyen Ayşe Hanım'a teşekkür ettikten sonra:

— Yengen merak eder, dedi. Konak kapısından çıkarken tekrar kapıdan başını uzatıp tekrarladı: Ben tahkik edeceğim. Ali Rızama helal süt emmiş, Müslüman evladı bir kız bulmak boyun borcumuz. Allahaısmarladık!

Ali Rıza Efendi'nin amcası Hafız Mehmet Efendi, ertesi gün Hatuniye mescidinde cuma namazını kıldıktan sonra, hocayla "hoşbeş"e daldı; münasip bir zamanda da bostanlığın karşısındaki evde oturan Fatme Hanımları sordu.

Hoca Efendi içten gelen bir tebessümle:

— Ne o Mehmet Hafız, senin delikanlı da mı yetişti, dedikten sonra bir müddet teşbih çekip, sustuktan sonra kızı almanın zorluğunu belirterek ekledi: Dünürü çok kızın, kimseye kızını kıyıp veremedi dulcağız.

— Nasıllar, ataları nerden gelir?

— İyi aile, namuslu, faziletli, iffetli. Babaları rahmetli Feyzullah Ağa'yı da çok yakından tanırım. İslâh adamdı, diyen hoca eliyle camiinin sağ tarafını göstererek devam etti: Nah hep şu minber dibindeki seccadede namaz kılardı. Bak o seccade hâlâ orda durur ama o yok... İnsanlar fani... Rahmetli çalışkan insandı, Fatme Hanım'la kızını muhannede muhtaç etmeyecek bir evle bostan bıraktı gitti. Sarıgöl'deki köylerinde tarlalan bağları da varmış. Kendilerine yetecek sehimleri gelir. Çok varidatlı değiller ama namerde de el açmazlar. Gül gibi geçinip giderler.

Hoca Efendi, Hafız Mehmet Efendi'ye bunları anlatırken gözleri cemaati çoktan dağılan camiin sonunda namaz kılmaya devam eden Mennan Ağa'ya takıldı. Peşine jandarmalar ve komitalar takılalı evinden, bahçesinden dışarı çıkmamasına rağmen cumaları hep böyle korku içinde, başına Türkmen dolağı takar, tebdili kıyafetle gelirdi. Hoca, Hafız'ın koluna girdi, caminin ortasına doğru yürüdü. Hafız Mehmet Efendi'nin garip kıyafetli adam dikkatini çekti:

— Bu nafile namaz kılan da kim?

— Tesadüfün lütfu, Mennan Ağa çıkmamış, Fadime Hanımların kiracısı, şu Rus mu, Bulgar mı ne, o tüccarın hizmetçisini Müslüman edip alan Anadolulu.

— Namazı bitsin de görüşelim.

— Tabii, beraber gideriz, birlikte yeriz.

Hoca Efendi mescidin açık olan kalın, ağır tahta kapılarından birini örttü. Bu sırada Mennan Ağa selam verip namazını tamamlayıp kalktı. Yanlarına geldi. Yabancı ile iki elleriyle tokalaşıp salavat getirdiler. Hoca Efendi misafirini tanıttı:

— Mennan Ağa! Bu bey Hafız Mehmet Efendi, Yeni Kapı Mahalle Mektebi'nde hoca, dedi.

Çerçi Selanik'e ilk geldiği zamanki cevvaliyetini yitirmiş; hafif kamburu ile hantal, dertli ve garip bir hal almıştı. Konuşmak bile istemiyordu. Siyah zeytini gözlerini parıldatarak tanıştığına memnun olduğunu belirtti. Hoca Efendi'nin ısrarı üzerine birlikte konağa kadar geldiler. Selamlıktaki duvarları halılar, döşemesi kilimlerle kaplanmış odada hocanın küçük oğlu sofra kuruyordu. Hizmetkâr koca bir tepsi ile çorba ve yemekleri getirince oturdular. Bol salçalı kıymalı, üzerine kavrulmuş ekmek atılmış tarhana çorbası içildikten sonra gümüş gibi parlayan kalaylı bakır sağanlarla öteki yemekler kondu. Yemek sofra misafirlerini birbirine sındırıp, yaklaştırmıştı. Hafız Mehmet Efendi, kızarmış etin yağlı yerini Mennan Ağa'ya ikram ettikten sonra:

— Hoca Efendi anlattı, dedi: Bu mahalleden çıkamazmışınız, çarşıya gidemezmişiniz, bu ne hal büle, nasıl geçinirsiniz?

— Çayüstü'nde Rum eşkiyanın öldürdüğü eski gümrük memurunun oğlu Ferruh'u yetiştirdim. Macide kerimenizle evlenmeden önce elimde epey mal vardı. Onları yavaş yavaş Ferruh'a sattırdım. Fatme Hanım Teyze'nin bostanında da çalışırım. Sağ olsunlar Fatme Hanım Teyzeler gani yürekli, hayırsever insanlar. Kiracı diye girdim. Benden kira almaz oldular, bahçe işlerini yaparım. Macide kızınız da evlerindeki

işlere yardım eder. Bacım olsun, Fatme Teyzemin kızı Zübeyde Hanım da haza hanım, her bir ev işini bilir. Benim hareme öğretir. Macide Kuranı Kerim'i de ondan öğrenmeye başladı. Zübeyde Hanım zeki ve akıllı kız. Ben başlangıçta Macide bir dua bile öğrenemezdi, diyordum. Zübeyde bacım beni yanılttı, Macide'yi de kendisi gibi bir melâike yaptı.

Hafız Mehmet Efendi dünür gidecekleri aile hakkında tahmin ettiğinden de fazlasını öğrenmişti. Kendileri nasıl yüzyıllarca önce Konya'dan gelmiş evladı Fatihan torunuysalar, bu Fadime Hanımlar da, rahmetli Feyzullah Ağalar da aynı şekilde Anadolu'dan, Aydın'dan gelme Sarıgöl Yörükleriydi.

Kahvesini hüpürdeterek içerken Hoca ve Mennan Ağa'yla yaptığı sohbet ona lezzet vermişti. Zevkle dinlediği Hatuniye Mahallesi hocasına teşekkür etti. Artık tahkikatı bitmişti. Fakat yeni tanıştığı Mennan Ağa'nın her an endişeli ve ürkek hali onu üzmüştü, Kayserili çerçinin elini tuttu:

— Seni ne yapalım, hep böyle kaçak yaşayamazsın. Selanik'te yerin kulağı var. Bir gün yakalanırsın. Komitacılar kindardır, gaddardır. Hele elini, kulağını Avrupa'ya açıp, kaptırmış hükümete Düveli Muazzama sefirleri de baskı yapıyorlarsa vay geldi senin başına. Bu tehlikeli ve kaçak hayattan kurtulmalısın. Küçük Balkan'a gitmelisin. Orada Müslüman nüfus kesafeti fazla, seni bulamazlar. Kayalar'a Serfice'ye, Matlı'ya, Üsküpler'e taşın, veya bir Yörük köyüne, yaylasına, dedi.

Hoca Efendi de:

— Doğru ya, hep böyle kaçak yaşayamazsın Mennan Ağa, dedi. Mennan konuşmuyordu. Düşünceliydi. Hafız Mehmet Efendi ileri düşünceli, Balkan'da dönen komitacı ve Rus do-

laplarından, tahriklerinden haberi vardı. Şimdi yeğeni Ali Rıza Efendi'den çok Kayserili muhacir Mennan'ın istikbâlini düşünüyordu.

— Türk jandarması unutur ama o Rus tüccarı asla unutmaz. Komitacılara külliyatlı miktarda para vermiş. Petrof da, Bulgar eşkiyalar da seni ararlarmış.

Mennan tevekkeldi. Kendini kaderin rüzgârına kaptırmıştı. Başka bir şey de yapamazdı zaten. Kayseri'deki karısından çocuklarından ayrılmak mecburiyetinde kalış sebebi nefis müdafaası ile öldürdüğü katil Ermenilerdi. Şimdi de onu Balkan'da Rus, Bulgar belası bulmuştu. Anadolu'da her türlü eşkiyalığı, katliamı yapan Ermenilere karşı çıkanları nasıl Osmanlı jandarması kovalıyorsa, Balkan'da da Rum ve Bulgar komitacılarla mücadele eden vatansever çetecileri zabıta kuvvetleri tedip için arıyordu. Onlara iltihak etse Macide ne olacaktı? Kayseri'deki evladü eyaline vazifesini yapamadığı için vicdan azabı çekerken, buna bir de yeni izdivacının sebep olduğu dertler eklenmişti. Kalktı, boynu bükük yürüdü, kapıdan çıkarken Hafız Mehmet Efendi'nin gözlerine bakarak:

— Hak serleri hayreyler, Mevlam görelim neyler, dedi, gitti.

Karanlıktakiler

Selanik iskelesinin üstündeki sokakla Gümrük Caddesi'nin birleştiği yerde üç katlı, büyük yonu taşlarından yapılmış Gotik bir Yahudi evi vardı. Bir kapısı caddeye, ötekisi arka sokağa bakardı. Arka sokak eski depoların bulunduğu, metruk, çemberi kırılmış fıçıların, kutuların atıldığı tenha bir yerdi. Anesti üç komitacı arkadaşı ile atlarını buraya doğru sürdüler. Yarılmış eski şarap fıçıları arasında delice yükselmiş incir ağaçlarının altındaki dallara atlarını bağladılar.

Dışardan nal seslerinin geldiğini duyan ebleh yüzlü, bıyıksız, orta boylu, şişman bir adam ellerini önlüğüne silerek gelenleri daha karşıdan temennayla selamladı.

— Buyursunlar beyim, buyurun Anesti Hazretleri!..

Anesti küçük kemerli kapıdan eğilerek geçti. Adamları da onu takip etti. Sahanlıktan hemen sonra karanlığa gömülmüş bir merdiven aşağı doğru iniyordu. Bu loş, şarap kokan mahzene acele gönderilen bir haber üzerine gelmişti. Dışarı ile başka irtibatı ve penceresi olmayan, üç yüksek taş sütunla bölmelere ayrılmış mahzenin gemici feneri altındaki masa gibi kullanılan bir şarap fıçısı etrafında üç kişi şarap içiyorlardı.

— Merhaba gospodinler! dedi.

— Merhaba Anesti! Bizi çok beklettin.

— Ooo Yorgo da var yanında, tebrikler Yorgo, Çayağzı'ndaki başarın dillere destan. Gümrük memurunun karısını ne yaptın?

İki elini göğsünde çaprazlama birleşen mermiliğin altına sokan Yorgo, Anesti'den çok kendisinin alaka çektiğinden memnundu:

— Bırakın siz Çayağzı'nı, dedi: Dün Karasu vadisindeki Türk köylerini bastım. Asıl Türkleri buralardan korkutup kaçırtmamız lâzım. Keçiler'i, Akkoyunlu'yu yaktım. Ama Cinciler köyü haber almış, direndiler, bize silah çektiler. Çiftliklerini, ağıllarını yakıp kapabildiğimiz hayvanla dağa çıktık. Yorgunum.

— Al hele şu şarabı, Evdoksi'nin kırmızı topukları çiğnedi bunun üzümlerini, lezzetine bak, sizin dağ şaraplarına benzemez.

Anesti ve Yorgo ellerine tutuşturulan şarap bardaklarını ağızlarına götürürken fıçının yanındaki değirmi kesilmiş kütüklere tünediler. Diğer iki komitacı emir beklercesine merdiven eşiğinde bekliyorlardı. Onlara da şişko meyhaneci bir testi şarap götürdü.

Petrof'la Pavlof bir saattir içiyorlardı. Sarhoştular. Petrof, Yorgo'nun omuzundan tutup sallanarak bağırdı:

— Bulacaksın Yorgo, o Bulgar kızını da bulacaksm Türk çerçiyi de. Petrof da komita reislerini niçin çağırdıklarını yeni hatırlamış gibi, kadehini Yorgo'nun şarap bardağına hızlıca vurdu.

— Evet Yorgo, bulacaksın. Şimdiye kadar biz size yardım, ettik, silahınızı, cephanenizi verdik. Bulamazsanız komitacılığınıza yazık, dedi.

Yorgo susuyordu. Anesti iki Rusa küçümseyerek bakıp:

— Hani istihbaratınız iyiydi, dedi: Bir çerçinin yerini tespit edemediniz.

— O işi Kohen'e vermiştik. Dün izi sürmüş. Selanik'te bir Müslüman mahallesinde. Nerde kaldı pis Yahudi, haber getirecekti. Çok şey öğrenmiş. Marinova'yı bir Türk çerçisi kaçırmış. Kızı Müslüman etmiş.

— Nasıl olur yahu, anlaşmalara aykırı.

— Tabii tabii, bizim büyük devlet konsolosları sıkıştırınca Osmanlı zaptiye amiri "Yakalayın, getirin kaçıranın biz cezasını verelim" demiş.

— Vay aptal vay, yakalarsak ona bırakır mıyız?

Petrof içkiden kan çanağına dönmüş gözlerini kinle açtı:

— Bırakır mıyız onlara, kendi ellerimle öldüreceğim kâfir Türk'ü!..

Mahzenin yukarısındaki küçük tahta kapı vuruldu. Meyhaneci koştu. Merdivenlere bir iki kere kapaklandıktan sonra, kapıya ulaştı. Açtı. Kapı eşiğindeki zayıf yüzü, sivri sakalı ve eğri burnu ile gülen Kohen'di. Siyah foterini eline alıp, merdivenleri bastonuyla yokluyarak aşağı indi. Sevinçle içerdekilere bağırdı:

— Tamamdır, bulmuşumdur evlerini çerçinin, Hatuniye' de bir bahçe kulübesi!

— Boravo Kohen, diyen Petrof tüccarın yüzünü gözünü öptü. Yorgo ayağa kalktı:

— Bu gece baskın yapalım.

— Kuvvetin az, yetmez.

— Beş kişi yeter, yüzbaşı Pavlof da geliyor, ya sen Petrof?

Kaçırdığı fazla şaraptan biraz daha şişen göbeğine elini götüren Petrof:

— Ben sizi evimde bekleyeceğim, kızı diri getirene beş Napolyon!

— Adamı ne yapacağız?

— Direnirse vurun öldürün!

— Kohen keşif yaptın mı?

— Yaptım ya gospodin. Bir bostanlık var. Yüksek duvarları var ama kerpiçten. Arka kapı meskûn mahalden çok uzak, sessiz gidersek bahçenin sahiplerinin bile haberleri olmaz. Kadınla kızı konakta, evleri muhkem, ordan girilmez. Mahallenin ortası, sakın ha o tarafa gitmeyin bütün mahalle ayağa kalkar. Sessiz, sedasız arkadaki meyveliği ve bahçeyi dolaşacağız, diyen Kohen'in komita başıymış gibi konuşmasına Yorgo kızdı:

— Sen mi Türk'ü temizleyip Marinova'yı kaçıracaksın yoksa çömez! dedi.

Pavlof tünediği kütükten kalktı, sendeledi. Petrof kolundan tuttu:

— Sen sarhoşsun gitme, dedi.

— Ben sarhoş değilim, gideceğim. Marinova'yı alıp Sofya'ya götüreceğim. Sana da bırakmayacağım.

Yorgo iki Rus'un münakaşasını önlemek için kollarına girdi.

— Haydin dışarı çıkalım hep beraber gidelim, dedi.

Mahzen merdivenlerini birbirini ite kaka, devrile tuta çıktılar.

— Dışarı zifiri karanlık olmuş, diyen Yorgo sarhoş iki Rusu Kohen'in de yardımı ile köşke çıkardı. Aşağı indiğinde Anesti at üstünde onu bekliyordu.

— Yordanski'ye haber salayım mı bu işi yalnız başarabilecek misin? dedi.

— Tabii Anesti, mükafatın hepsini ben almak isterim.

— Beş kişi yetmez yahu, Türk anlatıldığına göre güçlü kuvvetliymiş.

— Yeter beş kişi, adamı uyurken boğazlarım, kızı nereye getireceğiz?

— Petrof un evine, o tüccar fazla para verir, silahımızı tedarik eden de o. Pavlof gelip geçici Marinova'yı seviyor ama, nafile, en iyisi kızı Petrof'a teslim ederiz.

— Haydi öyleyse! diyen Yorgo da atma bindi. Atlar kişneyerek depodan çıktılar. Atlılar karanlıkta Gümrük meydanından yukarı, çarşıya doğru koştururken üç dört fesli, sarıklı Türk bu azgın at sürücülerinin kim olduğunu anlamak için arkalarından ürkek ürkek baktılar.

Karar

Hafız Mehmet Efendi, kardeşi Küçük Ahmet Efendi'yi de alarak Hatuniye mescidinin imamını ziyarete gelmişti. Hoca onları üzgün bir çehre ile karşıladı. Divandaki minderlere üçü de diz oturdular. Hoca Efendi ağzını açacak halde değildi, müteessir görünüyordu. Hafız Mehmet Efendi:

— Ne o hoca Karadeniz'de gemilerin mi battı, dedi. Hoca içini çekerek:

— Duymadınız mı birader, bütün mahalle kan ağlıyor, daha Selanik'in haberi yok mu? Kötü günlerdeyiz, kötü.

— Ne oldu hocam?

— Mennan Ağayı öldürdüler, Müslüman karısını kaçırdılar. Balkan yaşanır olmaktan çıktı. Hükümet sahip çıkamıyor canımıza, ırzımıza... Zavallılar geceleyin uyurken Rum komitacılar evlerini basmış. Mennan uyanıp silaha sarılmış iki kefereyi temizlemiş, ama komitacılar da onu vurmuş. Macide'yi de kaçırmışlar. Bütün konu komşu gibi Fatme Hanım'la Zübeyde de ağlar durur.

— Vah vah, Allah rahmet eylesin Mennan Ağa'ya, iyi in-

sandı zavallı.

— Zavallı Ermeniden kaçtı. Rum kurşununa hedef oldu. Garip geldi Balkan'a, garip gitti.

— Devlet görmez mi bu hali. Müslümana yapılan bu hakaret evlâ mıdır? diyen Hafız Ahmet Efendi cebinden tabakasını çıkardı. Ağabeysine ve hocaya kendi sardığı tütünlerden tuttu. Hafız Mehmet Efendi bir karar arefesindeymiş gibi dişlerini sıkıyor, gözlerini meçhul bir istikametin derinliklerine dikiyordu.

— Rus konsolosu ve birkaç yabancı tüccar atılmazsa bu Selanik'ten, başımıza daha çok şeyler gelir, dedi.

— Tabii musibetin başı onlar ve ajanları, Rum ve Bulgar komitacılarını da azdıran onlar.

— Zavallı Macide direnmiş, "Gitmem, ben Müslümanım, yok mu beni kurtaracak kimse?" diye bağırmış, yırtınmış. Konu komşu yetişmeye kalmamış eşkiyalar atmışlar ata kaçırmışlar zavallıyı.

— Vah vah!..

— Vah ki eyvah bizlere bre!.. Ölmüşüz de mevtamızı kaldıran yok!..

— Tüh bre kızımızı, karımızı elimizden alıyorlar, devlet mi, hükümet mi, jandarma mı, vali mi hiç aldırmıyor.

— Evinin bulunmasında zaptiyenin parmağı var derler. Mennan Jöntürk olasıymış.

— Güleyim bari, okumuş adam çerçilik yapar mı?

— Vah zavallı vah!.. Karısını ne ettiler acaba?

— Dağa mı kaldırdılar ne, gece yarısı kaçırdıkları için izi belli değil.

Hafız Mehmet Efendi bu alçakça eşkiyalığa çok kızmıştı. Ani bir kararla sarığını çıkardı, divanın köşesine fırlattı.

— Alın sizin olsun bu artık, dedi, cebinden çıkardığı keten dokuması mendilini başına bağladı. Hocayla kardeşi Ahmet Hafız afallamışlardı. Onlara:

— Ben de başlayacağım mücadeleye, dedi. Ümmeti Müslümanın diyarı İslamda karısı kaçırılacak, canı alınacak, namusu payimal edilecek biz bekleyecek miyiz? Bir komita da biz kuralım.

— Aman ağabey, bu yaşta senin benim yapacağım iş değil çetecilik. Zaten Selanik kötü, hepten canını tehlikeye atıyorsun.

Hoca Efendi de acıyla, intikam hissiyle doluyor fakat yaşı ilerlediği için elinden bir şey gelmeyeceğini düşünüyordu.

— Mehmet Efendi kardeşim çetecilik bizim gibi din adamının işi değil, vazgeç, dedi.

— Cihadın lafla, nasihatla olanı bitti. Siz namaz kılıp, ibadet ederken hep hükümetten, zabıtadan canımızı, malımızı, ırzımızı korumasını beklerken düşman evimize giriyor, seccadede canımızı alıyor. İslamın tevekkül ve kader anlayışı bu değil. Herkes elinden geleni yapsın sonra Allah'a bıraksın.

Ağabeysinin kararlılığı karşısında şaşıran Ahmet Efendi:

— Peki Ağabey buraya niçin geldik, Ali Rıza'nın evlenme işi ne olacak. Acı haberi duyunca ziyaret sebebimizi unuttuk.

Hafız Mehmet Efendi tavana diktiği gözlerini hocaya çevirdi. Yeğenine karşı son vazifesini yapıyordu:

— Hocanın hemşire hanıma açtınız mı? Dünürlüğe bizimkilerle beraber gidecek mi? Fatme Hanım'a çıtlatmış mı?

— Haber vermiş, "gelsinler bakalım, bir kere konuşup tanışalım", demiş.

— İnşallahü teala bu hayırlı izdivaç olacak! diyen Mehmet Efendi tekrar Merman ve karısına yapılan eşkiyalığın bir daha Müslüman canı yakacak şekilde benzeri hadiselerle tekerrür etmemesi için ne gibi tedbirler alınacağını düşünmeye daldı.

Hafız Ahmet Efendi, Hocaya hanımına nakletmesi için aileleri ve Ali Rıza Efendi hakkında bilgi veriyordu. Ablasının methetmesi üzerine Çayağzı'ndan gelen Ali Rıza da Zübeyde Hanım da evlenmeye razı olmuştu.

— Bizimkiler Karasu yaylasından gelmişler. Aslımız Konyalı. Babamız okumamızı istemiş. Ağabeyimle beni medreseye yollamış. Çelebileşmişiz. Yoksa biz de köylüyüz, Yörüğüz. Zengin değiliz, ama namerde de muhtaç değiliz. Hoca ailesi diye biliniriz.

— Aman hocam bilineni tekrar etmenize ne hacet, bizler sizin ilminize de asaletinize de hayranız. Ağabeyinizin de sizin de ilim ve irfanından istifade etmiş birçok gence rasladım. Sizlerden sitayişle bahsederler. Müezzinimiz de Yeni Kapı Camii'nde yetişmiş, sizden feyz almış.

Hafız Mehmet Efendi, fazla pohpohlanıp övülmekten hoşlanmazdı. Hoca Efendiye:

— Aman birader Allah'ın biz naçiz kullarını methedip durma, evlendirmesek de olur. Biz sanki evlenen çiftlerin hayatına, çocuklarına sahip çıkmış; istikballerini sağlamışız gibi yeni düğün dernek peşindeyiz. Eskiyi muhafaza edebilsek ya...

— Tedbir almazsak netice Mennan ve Macide'nin akibeti gibi olur...

— Maazallah... Balkan'ı öksüzler ve yetimler yurduna çe-

virmeyelim. ..

Hafız Ahmet Efendi ağabeysindeki bu hali yadırgarken, Hoca Efendi:

— Kötümser olma Mehmet Efendi kardeşim. Peygamberimiz, neslinin, ümmetinin çokluğu ile övünmedi mi?

— Tabii ya!..

— Evlendiririz, Allah bahtlarını açık eder, uzun ömür verir. Her iki taraf da Müslüman evladı... Macide gibi dönme değiller ki Bulgar'ı Rus'u konsolosu rahatsız etsin.

— Öyle ya, Mennan bir Anadolulu, Macide de yabancı. Biz Balkan'ın yerlisiyiz. Ahvadımız, akrabamız Karasu'nun, Vardar'ın dört bir yanına kök salmış, yerlisiyiz buraların. Memleketin sahibi biziz kimse bize bir şey yapamaz!..

— Çok iyimseriz. Ne olursa olsun Osmanlı devleti vatandaşlarına sulh ve sükûn içinde yaşama imkânı vermiyor, veremiyor. Ne yapmalıyız ki Rum'u, Rus'u altedip nefsimizle birlikte yurdumuzu da müdafaa edelim. Nefsimizi, evlad ü eyalimizi koruyamazsak Balkan'ı hiç savunamayız.

— Ağabey bırak büyük meseleleri, biz buraya Ali Rıza'ya dünürlük işi için Nasuhi Hoca'ya ricaya geldik...

— Tamam tamam o işi Allah'a ve bir de Nasuhi Hoca'ya havale edelim... Evlendirme kolay iş, ama şu Rus, Fransız konsolos ve tüccarların dersini kim verecek?

— Herhalde biz, ununu eleğini bu dünyada elemiş, bir ayağı çukurda olanlar değil.

— Öyle deme hocam mücadelenin yaşı başı yoktur. Dinimiz cihad dini. Cihad için yaş şartı yok. Balkan şimdi ilan edilmemiş bir savaş alanı... Saldıran ve Müslümanları öldüren-

ler hep Hıristiyan azınlıklar. Kısas da bizim için hayat olduğu buyrulmamış mı? Ben ömrü hitamımı ata yurdu Balkan dağlarında, Kosova vadilerinde gavurlarla mücadele ederek geçireceğim. Ali Rıza yeğenimin desti izdivacı sana havale Nasuhi Hoca. Tabii bir de babasına, onunla konuşursunuz. Haydi kalın sağlıcakla, Allahaısmarladık.

— Dur çaylarımızı içmedik muhterem hocam, diyen Nasuhi Hoca'nın önüne geçmesine imkân vermeden, yaşından beklenmeyen çeviklikle Hafız Mehmet Efendi merdivenleri indi; kapıyı hizmetkârdan önce açıp çıktı.

Ağabeysinin bu beklenmedik hareketi ile şaşıran ve yalnız kalan Hafız Ahmet Efendi, hocadan özür dilercesine:

— Mennan Ağa'nın komitacılarca öldürülmesi onu çok müteessir etti, dedi.

— Kim acınmadı ki, dağ gibi vücudu, pırlanta kalbi parçaladı komitacılar.

Bir müddet odanın içini sükunet kapladı. Sonra Hafız Ahmet Efendi oğlunun konusunu açarak sessizliği bozdu.

— Yenge hanımı lütfen bizimkilerle Fatme Hanım'a yollayın. Ona teminatı siz verin. Ali Rıza Efendi'nin kötü bir huyu yok. Gümrükte memur. Az mürekkep yalamadı. Delikanlılığı geçti, ama yaşlı sayılmaz. Gelirimiz iyi. Maaşı da yeter, mesut eder karısını. Selanik'te evimiz, bahçemiz de var. İslah islah geçinip giderler inşallah. Biz de bütün ailemiz de size duacı oluruz.

— Tamam Hafız Efendi kardeşim, kız benim olsa verdim gitti. Sizin aileden, sizin mahdumdan iyisini mi bulacağım. Hoca ailesindensiniz, zenginsiniz, iyisiniz, hassınız ama dul karı kılı kırk yaracak, haklı da biricik kızı var. Ona göz nuru

gibi titrer, bakar, bütün çeyizini kendi eliyle hazırlamış, Bizim hanım daha önce çıtlatmış sizin Ali Rıza'yı Fatme Hanım'a, o da: "Damat yaşlı değil mi" demiş, Zübeyde de duymuş, ürkmüş bu laftan, kızın aretliği de aleyhte konuşmuş. Ben bir daha zevcemi yollarım, dili döndüğünce sizleri ve mahdumunuzu meth-ü sena eder. Onların isabetli karar vermesini sağlar. Asıl önemli olan evin erkeği sayılan Fatme Hanım'ın üvey kardeşi Hüseyin Ağa'nın razılığını sağlamak. Rapla'da çiftlikte, ya hemen bir adam gönderin veya cumaları gelir, bekleyin, münasip bir lisan ile görüşün.

— Sağ ol Hocam!.. Yardımlarından berhudar ol, evdekiler de merak eder ben gideyim artık.

— Vakit geç oldu, faytonu hazırlattım, ağabeyin binmedi, onunla git, diyen Nasuhi Hoca Hafız Ahmet Efendi'yi arabaya bindirdi, uğurladı.

Zübeyde

Zübeyde onbeş yaşının gül tomurcuğu güzelliğindeydi. Annesi Fatme Hanım kızını esen yelden, çiçeğe konan beyaz kelebeklerden bile sakınıyordu. Kızı Mennan Ağa'nın komitacılar tarafından öldürülüp, çok sevdiği Macide'nin kaçırılmasından sonra üzüntüden sararıp solmuştu. Geceleri Macide'nin "Ben Müslümanım, kurtaracak kimse yok mu?" diyen feryatlarını zaman zaman tekrar duyar gibi oluyordu.

Dul anne ve genç kız yalnızlığa alışmışlar, birbirleriyle yetinip gidiyorlardı. Fakat geceleyin komitacıların Müslüman mahallesine yaptıkları baskın ve bahçe evlerinde Mennan'ı öldürüp Macide'yi kaçırmalarından sonra ikisi de iyice korkmaya başlamışlardı. Bu sebeple bahçelerinin sonundaki evi Çayüstü gümrükçüsünün öksüz kalan oğlu Ferruh'a vermişlerdi. Çocuk küçüktü ama iri yarıydı; ayak işlerine yetiyor, onlara can yoldaşı oluyordu. Çerçilik işine de devam ettiği için Zübeyde ablasının bir dediğini iki etmiyor, her istediğini kapalı çarşıdan, toptancılardan alıp getiriyordu.

İkindi vaktine yakındı. Fatme Hanım'la Zübeyde pembe sarmaşıkların gölgelediği avluya serdikleri yer şiltelerinde

otururken kapı tokmağı gene Ferruh'un vurduğu gibi kesik kesik çalındı. Fatme Hanım soyduğu patatesleri, soğanları tabağa koydu, kabuklarını önlüğüne topladı. Kapı tekrar tekrar vuruldu. Zübeyde'ye baktı elindeki örgünün son sırasını bitirme azmi içindeydi.

— Gene Ferruh herhalde, Zübeyde açsana kapıyı, dedi. Zübeyde tığla bir ilmik daha atıp kalkarken işine baktı, örgüsünü beğenmişti. Kapıya yürüdü. Kapı mandalını kaldırıp aralayınca şaşırdı. Karşısında görücüye çıktıkları güzel, temiz bayramlık giyimlerinden anlaşılan dört kadın duruyordu. İçlerinden sadece Nasuhi Hoca'nın hanımını tanıyordu, ama ikisini de gözü bir yerden ısırıyordu.

— Buyrun, hoş geldiniz, deyip merdivenden yukarıyı gösterdi; kendisi de elbise değiştirmek için çeyiz odasına koştu. Üstü başı işleme ve örgü işiyle uğraştığı için rengarenk iplik parçalarıyla dolmuştu. Gözücülerin arkasından baktıklarını hissetti.

Nasuhi Hoca'nın karısı teklifsizce yabancıları yukarı alıyordu.

— Buyrun, buyrun, deyip Hafız Ahmet Efendi'nin eşini, yengesini ve Hatice Hanım'ı yukarıya davet etti. Onlar merdivenlerin pırıl pırıl temizlenmiş tahta basamaklarının sonuncusundayken avludan içeri giren Fatme Hanım misafir geldiğini anladı. Elindeki soğanları mutfağa koydu, ellerini sabunladı.

Zübeyde'nin sesi sedası çıkmadığına göre, elbise değişiyor olmalıydı. O da odaya geçti, günlük entarilerini çıkarıp, bayramlıklarını giydi. Kızından önce yukarı çıktı. Misafirlerle sarmaş dolaş olup salavat getirdi. Hâl hatır sorulduktan sonra havadan sudan konuşurlarken içeri iki dirhem bir çekirdek

olmuş, zarif bir edayla yürüyerek Zübeyde girdi. En yeni elbiselerini giyinmiş, uzun lepiska saçlarının uçlarını pembe yaşmağının arkasından sırtına bırakmıştı. Annesi bile kızının güzelliğine, giyimine imrenerek baktı. Hatice Hanım onu görmeyeli Zübeyde'nin daha da güzelleştiğini ve boy attığını farketti. Ayşe Hanım ve eltisi ellerini yumuşacık bir tenle tutup öpen, alnına götüren Zübeyde'ye hayran hayran bakıyorlardı. Nasuhi Hoca'nın hanımı:

— Kızımız bütün elbiselerini kendisi diker, ne güzel yapmış, değil mi? dedi. Üç görücü kadın birlikte:

— Maaşallah maaşallah, kırk bir kere maşallah, tü tüü göz değmesin, derken Zübeyde utandı, yüzü kıpkırmızı oldu hızla odadan çıkıp, aşağı indi. Arkasından gelen sesleri işitiyordu:

— İslah İslah, Allah bağışlasın, Allah ömür versin, Alah bahtını açık etsin!..

Fatme Hanım, her ne kadar daha önce Nasuhi Hoca'nın hanımının Kırmızı Hafızların kadınlarının geleceğini haber vermesine ve oğlanı methetmesine rağmen bugün yola çıkmadan çocukla haber göndermemesine içerlemişti. Dünürler kendisini de, kızını da hazırlıksız yakalamışlardı.

Ayşe Hanım daha önce geldikleri bu evi gene tertipli ve temiz bulmuştu. Eltisi de Zübeyde'yi beğendiğini belli etmişti. Lafa nerden başlayacağını ölçüp biçerken, eltisi ondan önce davrandı.

Fatme Hanım kardeşim, dedi. Allah'ın izni, peygamberin kavli ile oğlumuz Ali Rıza Efendi'ye kızınız Zübeyde Hanım'ı istiyoruz. Mevla haklarında hayırlısını nasip etsin. Biz münasip gördük, kızınızı da çok beğendik. İzdivaçlarına rıza gösterin.

Bu sözden sonra odada sessizlik oldu. Fatme Hanım cevap verememişti. Gittikçe incelip, hassaslaşan kızının aşağıda kendilerini dinlediğini biliyordu. Zaten ahşap olan konağın döşeme tahtalarından aşağı ses kolayca duyulurdu. Ayşe Hanım öksürerek sözü aldı:

— Eltimin dediği gibi kızınız Zübeyde Hanım'ın oğlumuz Ali Rıza Efendi ile evlenmeleri bizleri memnun edecektir. Müsaade ederseniz siz de memnun olun kızınızın saadetiyle gülersiniz, dedi.

Nasuhi Hoca'nın karısı daha önce Fatme Hanım'ı "evet" demeye hazırlamış olmasına rağmen "kız evi naz evi" düşüncesiyle tekrarda fayda gördü:

— Fatme aretlik hafız hanımlarının ricasının kabulünü ben de isterim. Ali Rıza Efendi Zübeydemize münasiptir. Ayşe Hanım sizden iyi olamaz ama kızınıza çok iyi bir kayınvalide olur. Daha önce dedim. Hafızlar Türkmen, siz Yürüksünüz, soyunuz sopunuz birbirine yakın aynı kandan gelirsiniz. Her iki aileyi de iyi tanırım, Müslümanlıklarınızdan hiçbir şek ve şüphem yoktur. Ahmet Hafız varlıklıdır, zengindir, iki kardeşin konağı yan yana. Koskocaman ev, bir tarafını oğluna ayıracaklar. Hoca Efendi de ben de Ali Rıza'nın her şeyini tekefül ederiz, inşallahül azim damadınız olacak. Ali Rıza sizin de oğlunuz olacak. Saygılı terbiyeli, güzel giyimli bir kalem efendisi.

Zübeyde kahveleri pişirdi, köpüklerini taşırmadan itinayla fincanlara koydu. Tepsi örtüsünü düzeltti, su istemeleri ihtimalini düşünerek bardağı yeniden durulayıp, doldurdu, tabağa koydu. Tepsiyi aldı. Heyecanlıydı ama büyük bir itinayla fincanları çalkalatmadan, tabaklarına kahveyi dökmeden yukarı çıktı. Dünürler de kızı bir daha görmek için sabırsızlanıyor-

lardı, içeri girince yeni bir imtihandan geçirir gibi tepsi tutuşunu, adım atışını, eğilişini tetkik ettiler. Zübeyde kahveleri tuttuktan sonra kapı yanında ayakta bekledi. Önüne bakıyordu. Dudaklarını fincana doğru uzatıp kahveyi hüpürdeterek çeken genç kadın ona takdirkâr bakıyordu. Zübeyde ilk defa görücüler karşısında rahatladığını hissetti. Hatta görümcesi olacak mavi gözlü esmer güzeli Hatice Hanım'a kanı kaynadı. Memur kardeşiyim diye kibirlenmiyor, mütevazi ve kardeşçe bakıyordu. Kahveyi ilk içen o oldu. Zübeyde fincanı aldı.

— Teşekkür ederim, ferah kahveleriniz olsun.

— Afiyet olsun.

Kaynanası olacak Ayşe Hanım'ın saçları bembeyazdı. Yüzü, alnı kırış kırış olmasına rağmen sevimsiz bir ihtiyar görünümünde değildi. Onun titreyen parmaklan arasındaki fincanı bitirmesini dikkatle takip eden Zübeyde, zamanında gidip fincanı aldı. O sırada ötekiler de fincanlarını uzatıp "teşekkür" ettiler.

— Bir şey değil, afiyet olsun.

— Ferah kahveleriniz olsun kızım.

Fatme Hanım da kızının hizmetini dikkatle takip etmiş, hiçbir kusurunu görmemişti. Zübeyde Hanım kendisini dışarı attığında kuş gibi hafiflemişti. Nasuhi Hoca'nın hanımı biraz önce damadı övdükten sonra, gelini de övmemenin adil olmayacağını düşünmüş olmalı ki, gelin namzedi aşağı indikten sonra söze başladı:

— Zübeyde Hanım kızımız da inci. Saraylara lâyık... Mahallemizin pırlantası. Allah bütün iyi kalplilikleri ona vermiş. Feragatli, yardımsever, beş vakit namazında. Mahallede küçük büyük herkes ondan memnun.

Fatme Hanım ev sahibi olarak misafirlerini konuşmada da yormak istemediğini göstererek.

— Kızım Macide ile Mennan'ın o kötü akibetinden sonra dertlendi, acıdan zayıfladı. Ferruh'u her gördüğümüzde o da bende Çayağzı'nda anne ve babasının başına gelenleri, bacısının komitacılarca öldürülüşünü hatırlarız.

Zübeyde, kulağı kirişte, kırmızı yuvarlak topuklarını havaya kaldırarak kendisi ve damad adayı hakkında söylenenleri dinliyordu. Tahta döşemelerden aşağı sızan "Ali Rıza memur" sözüne sevinmiş fakat "gümrük" kelimesi onu endişelendirmiş, Ferruh'u, annesini, babasını ve bacısını hatırlatmıştı. "Çayüstü" ismi de onların acı akibetini çağrışımla gözlerinde canlandırıyordu. Ali Rıza Efendi'ye yaşlı diyorlardı. Ama ailece zengin olmalılardı. Baba da amca da hoca Zübeyde kendisini birden evlenmiş gördü. Evlerinde hiç erkek yokken gideceği konakta üç erkek birden görecekti.

Yukardan ayak sesleri geldi. Gidiyor olmalılardı. Kapı önündeki sahanlığa dizdiği ayakkabıları hemen bir daha elden geçirip, düzeltti. Kapıyı açtı. El pençe divan durup bekledi. Hanımlar çıkarken ellerini öptü ayrı ayrı "güle güle" dedi.

Hatice Hanım, Zübeyde'ye gelinleri gözüyle bakıyordu. Tekrar tekrar dönüp Fatme Hanım'ın güzel kızının şehla gözlerine baktı. Güneş düşünce kumral saçları altın sarısı gibi görünüyordu. Küçüktü ama kardeşi Ali Rıza'yı mesut edecek kız buydu.

***

Nasuhi Hoca'nın hanımı birkaç gün sonra kesin söz almak için tekrar gelecekti. Yanındaki kızıyla, Zübeyde'yi evlenme-

ye ikna edeceklerdi.

Fatme Hanım, ahretliği ile dertleşiyordu.

— Benim dul halimle çektiğimi bilirsin. Rahmetli Feyzullah Ağa erken gitti. Kızım yetim kaldı. Söylendiğine göre Ali Rıza Efendi'nin yaşı yavrumunkinin iki katıymış. O da bizim bey gibi erken uful ederse kızcağızım da benim gibi genç yaşta dul kalırsa. Erkek evin direği. O gitti mi hiçbir şeyin tadı tuzu kalmıyor. Onsuz çoluk çocuk sefil olur. Yetim büyütmek zor. Ben kızcağızımı bu haline nasıl getirdim. Bir dediğini iki etmedim. Sultanlar gibi çeyizini düzdüm. Kızımın muradını görmek isterim.

— Pek kılı kırk yarma aretlik, inşallah damat gönlümüzce çıkar, uzun ömürle bir yastıkta kocarlar.

— Ben daha söz vermedim, sen neden bahsediyorsun aretlik, derken Fatme Hanım merdivenlerden birinin çıktığını duydu, kalktı. Trabzana tutunup baktı. Nasuhi Hoca'nın karısıydı. Elçiydi. Ona kızamazdı. Ciğerparesini kendisinden söküp götürmek istiyorlardı.

— Buyrun, hoş geldiniz, aretlikle lafa dalmışız, geldiğinizden haberimiz olmadı Zübeyde de haber vermedi.

— Zübeyde benim kızla aşağıda, sessiz sedasız onu da gördüm, bilirim Fatme Hanım kız evi naz evi. Kocam "bu hafızların oğlunun işini yap" dedi de bir şey demedi. Daha karar vermediniz mi canım.

— Hele buyrun geçin oturalım, misafirim de var içerde.

Yukarı katta Fatme Hanım'a "evet" dedirtilmeye çalışılırken aşağıda da Nasuhi Hoca'nın kızı Zübeyde'ye dil döküyordu:

— Bu defaki kısmetin çok iyi, kabul et Zübeyde, annen senin sözünü bekleyip durur. Hafız Efendiler zenginlermiş. Hoca ailesi, kötü huyları olmaz. Ali Rıza Efendi memur. Babam görmüş, ince yakışıklı, kolalı gömlekli, Üsküdar türküsündeki kâtip gibi, "evet" de artık Zübeyde!

— Yaşı benden çok büyükmüş.

— Olsun ma, evirir, çevirir seni. Korur.. Baba gibi sahip çıkar. Her şeyi bilir ezdirmez kimseye. Yaşlı erkekler kadının kadir kıymetini bilir. Sonra Ali Rıza Efendi yaşlı değil, orta yaşlı, senden on onbeş yaş büyük. Bu da tabiî. Çoluk çocuklu evlenecek değilsin ya Zübeyde. Ben senin yerinde olsam, bir dakka beklemem "tamam" derim. Böylece anneni de düşünceden kurtarırsın. Kadıncağız dayının yolunu bekler, bir türlü karar veremez. Sen kabul etsen o de "kızımı verdim" diyecek.

Zübeyde Nasuhi Hoca'nın kızını dinledi dinledi, kesin bir şey söyleyemedi.

— Aretliğim "oğlan büyük evlenme" diyor, dedi.

— Kusura bakma ama, cahilin biri o, kıskanıyor belki seni.

Zübeyde saf bir duygu ile ahretliğinin kötülenmesine razı olmadı.

— Yok be Feriha Abla, aretliğim beni çok sever, iyiliğim, ister, kötü şey düşünmez, onu da çok isteyen var, biz birbirimizi biliriz. "Yaşlı erkekle evlenirsen dul kalırsın" der.

— Yavrum kimin ne zaman öleceğini Allah bilir. Hem Ali Rıza Efendi yaşlı değil. Kim çıkardı bu sözü. Vallaha billaha yaşlı değilmiş ayol. Kırk yaş erkeğin en olgun çağı. Beni dinle, "evet" de, Zübeyde rahat edeceksin. Koca bir konakta yaşıyacaksın.

— Abla anladım, iyi aile, Ali Rıza iyi insan, hatta konuşurlarken gördüğüm ablası ve annesi de iyi kadınlar, ama kararı ben veremem. Hüseyin Dayımı bekliyoruz. O ne derse annem de, ben de kabul ederiz. O bizden islah düşünür.

Anne, kız misafirlerini uğurladıktan sonra cumbalı odanın pencere dibine oturdular. Fatme Hanım kızının gözlerinin içine bakıyor, bir şeyler söylemek istiyor, diyemiyordu. Sıkıntılı bir vaziyette kalktı, ne yapacağını bilemiyordu. Cumbadaki ıtırları, fesliğenleri, şebboyları suladı, yapraklarını koparıp kokladı. Odanın içini mis gibi çiçek esansı kaplarken Zübeyde derin bir nefes alıp "ah" çekti. Annesi onun bu haline üzüldü.

— Ne o yavrum, niçin sıkılıyorsun?

— Yok bir şeyim anne, fesleğen kokusu buraya kadar geldi de, diyen Zübeyde elindeki gergef işini yapmaya devam etti. Annesi kafeslere gözünü dayayıp dışarı baktı.

— Hüseyin bizi bu günlerde yalnız bırakmayacaktı, nerde kaldı, gelmedi, dedi.

Zübeyde boş bulundu, ağzından kaçıverdi.

— Ali Rıza'nın babası çiftliğe, dayıma haber salmış, bugün, yarın gelecekmiş, Nasuhi Hoca'nın kızı dedi.

— Siz de mi aynı konuyu konuştunuz aşağıda, ne diyorsun kızım. "Evet" diyelim mi?

Gözleri işinde olan Zübeyde kızardı.

— Ben bilmem anne, dayımla sen ne karar verirseniz kabulüm.

Dış kapının sarı pirinçten el şeklindeki tokmağı hızlı hızlı vuruldu. Zübeyde işini mindere bırakıp aşağı koşturdu. Kapıyı açtı. Dayısıydı. Boynuna atılıp sarıldı. Öptü, ağladı. Yeğeninin

göz yaşlarını yanaklarında hisseden Hüseyin Ağa "daha çocuk" diye düşündüğü yeğenini öptü.

— Ağlamak da niye canım, sus bakiyim.

Fatme Hanım da aşağı inmişti.

— Aşkolsun Hüseyin!. Abe hayırsız nerdesin... Neler geldi komşumuz Mennan'ın başına, bir gelip baş sağlığı dilemedin.

— Abla nasılsınız.. Kusura bakmayın, hasat mevsimi çiftliğin bütün işi gücü benim omuzlarımda. Hizmetkârları, işçileri idare zor. Mahsulleri yükleyip öyle geleyim Selanik'e dedim. Olmadı. Haber üstüne haber saldı Hafızlar!

— Çık bakalım, çık yukarı, ayak üstü konuşacak laf mı bunlar.

Zübeyde dayısının ayakkabılarının bağını çözdü, çıkarmasına yardım etti. Terlik uzattı.

Hüseyin Ağa aceleciydi, iş adamı gibi her zaman "vakit nakittir" derdi. Hemen niçin geldiğini anlattı.

— Sadede gelelim abla, dedi: Maaşallah yeğenim büyümüş, delikanlı kız olmuş. Kısmeti çıktı mı kız kısmını bekletmeden vermeli. Büyük kız evde göze batar. Hele konu komşu kız biraz yaşlandı mı "evde kaldı" diye dedikodu yapıp rahatsız ederler. Ben tahkik ettim, Hafızlar iyi aile. Yalnız, erkeksiz yaşanacak zaman değil. Balkan'ın durumu fena. Tehlikedeyiz hep. Sahibimiz yok. Kıçı kırık Rumu Bulgarı köyünü bırakıp dağa çıkıyor, silahlanıyor başımıza komitacı kesilip canımızı almaya kalkıyor. Jandarma yetişemiyor. Dağ bayır sahipsiz.

— Ya biz, Hüseyin Ağa. Ya biz!.. Biz ne yapacağız. Geceleyin Mennan'ın evine yapılan baskını ve zavallının öldürülüşünü duydun değil mi? İki kadın ne çekeriz burda bilir misin?

— Onun için süleyiveririm abla, Zübeyde evlenmeli. Ben tahkik ettim diyorum. Hafızların oğlu Ali Rıza Efendi iyi bir insan. Dürüst, namuslu, işine bağlı bir memur, kime sorduysam iyi diyor. Bugün bütün öğle sonunu Selanik'te onları tanıyanlarla geçirdim. Nasuhi Hoca da iyiliklerine kefil oluyor. Ben Zübeyde'yi Ali Rıza'ya verelim, derim.

— Yaşı büyük derler, Hüseyin!

— Erkek için otuz beş kırk yaş büyük değil abla. O kadar yaş farkı kızla erkek arasında olmalı. Verelim. Allah mesut eder inşallah. "Evet" diyorsanız bu gece sözümüzü götüreyim, Nasuhi Hoca'ya diyeyim. Onlar da ordan öğrenir. Abla beni kardeş ve evin erkeği biliyorsan kızımız Zübeyde'yi Ali Rıza Efendi"ye verelim.

Fatme Hanım susuyor, düşünüyordu, Hüseyin Ağa'nın da Nasuhi Hoca ve hanımı gibi düşünmesine memnun olmuştu. Zaten görücülüğün ilk gününden beri Ayşe Hanım'a ve kızı Hatice'ye kanı kaynamıştı. Güzel giyimli, oturmasını kalkmasını konuşmasını bilen hanımefendilerdi. Bütün tereddütlerini Hüseyin Ağa gidermişti. Fatme Hanım Zübeydesi gittikten sonra koca evde yapayalnız kalacağını düşünüyor evin köşesine bucağına gözlerini çevirip dalıyordu.

— Haydi abla, naz etme, size çok gelip gitmişler, iyi kötü az çok anlamışınızdır.

Fatme Hanım'ın gözleri yaşardı, cebinden çıkardığı küçük mendiline göz yaşlarını sildi.

— Peki! dedi: Kızımın mürüvvetini görürüm inşallah. Allah mesut eder yavrumu inşallah!

— İnşallah abla, bu evlilik sizin için de onlar için de hayırlı olur inşallah damat namzedini gördüm, konuştum.

Çayüstü'nden yeni gelmiş. Yakışıklı, vakur, olgun, hayatı görmüş, geçirmiş. Tecrübeli bir memur. Batı Trakya'da da gümrük memurluğu yapmış. İlk vazifesi Selanik evkafındaymış. Daha fazla maaş verdikleri için gümrüğe geçmiş. Güzel konuşuyor.

Zübeyde kapı arkasından dayısı ile annesinin konuşmasına kulak misafiri oluyor, kalbi güp güp alıyordu. Bir aydır ailelerini meşgul eden Ali Rıza Efendi'yi adam akıllı merak eder olmuştu. Çayağzı'nda memur olması onu korkutuyordu. Çayağzı onun için Rum eşkiyanın yılan gibi çöreklendiği yerdi. Ferruh'un ailesinin başına gelenleri bir türlü unutamıyordu.

Annesi kızının duygusunu hissetmiş gibi, dayısına soruyordu.

— Çayağzı da nere Hüseyin Ağa?

— Papas köprüsü tarafı, Yunan sınırına yakın, Yenişehir'den güneyde, sahilde, ormanlık, dağlık, tepelik, kayalık bir yermiş. Kereste sevkiyatı yapılıyormuş. Zeytin Körfezi tarafında, kesin bilmem ama, Ali Rıza Efendi "Şeytan adalarına yakın" diyor. Herhalde İzdin tarafları.

— Damat olacak hep orada mı çalışacak?

— Şimdilik orda, ilerde Selanik'e de tayin yaptırır, terfi eder. Hep orda kalacak değil ya. Bir müddet gelir gider. Selanik'teki evleri güzel. Yeni Kapı'da koskoca bir konak.. İyi olacak inşallah. Daha bir eksiğiniz kaldıysa ben alayım abla.

— Yok yok, her şeyimiz tamam, çeyizinde hiçbir eksik kalmadı kızımın, diyen Fatme Hanım, göz bebeği kızcağızının tazecik halini düşündü. Rahmetli Feyzullah Ağa öldükten sonra kızının üzerine tir tir titremişti. Hem anası hem babası olmuştu. Bundan sonra da çiçeğini örseletmek, hayat kasırgası

ile soldurtmak istemiyordu. Zaten son yıllarda Balkan bir çekilmez havaya bürünmüştü, bir de buna kendini bilmez koca derdi eklenirse kızcağızının hali nice olurdu.

— Sen otur, Zübeyde kahveyi geciktirdi, sorayım, bakayım, dedi kalktı. Mutfağa girdiğinde Zübeyde cezveyi ocaktaki meşe külü ve korları arasına sokmuş, suyun kaynamasını bekliyordu.

— Daha kahveyi yapmadın mı ma!

— Suyu yeni ısındı anne.

Fatme Hanım, çocukluktan yeni kurtulmuş taze bir fidan gibi gördüğü kızına bugün daha dikkatli baktı. Saçları omuzlarından mor simli cepkenini kabartan göğüslerine kıvır kıvır düşmüştü. Boy atınca süzülmüş, güzelliği artmıştı. Evlenecek çağdaydı. Kızını verince bu evde yalnız başına ne yapacaktı? Kocasının kızının düğününü görmesini ne kadar isterdi. İçini çekti, öksürdü.

— Dinledin mi, dayınla konuştuklarımızı? dedi.

Zübeyde cezveyi külden çekti, kahve kavanozundan kahve attı, tekrar arasında küçük küçük kırmızı korlar parlayan kül yığını arasına soktu. Annesine cevap vermedi. Annesinin iş yaparken nefesini ensesinde hissetmek istemezdi.

— Ne hıştırmazsın Zübeyde? diyen annesinin yüzüne baktı.

— Allah yazdıysa olur anne, kısmet! dedi.

— Peki diyelim mi? Dayın da çok methediyor damadı. Yakışıklı, güzel giyimliymiş. Varidatları da iyi. Hizmetkârları da var.

Zübeyde cevap vermedi. Kabaran kahveyi taşırmamak için

cezveyi birkaç kere külden çekip tekrar soktu, sonra tabladaki iki fincana döktü.

— Sen yukarı çık anne, dayım sıkılır, ben geliyorum.

— Ne diyeyim yavrum, kızım?

— Sen ne dersen kabul anne, münasip gördüyseniz varırım.

Fatme Hanım kızının boyununa sarıldı, öptü, ikisinin de göz yaşları yanaklarını ıslatmıştı. Annesi yavrusunun göğsü üzerindeki kalbinin serçe kalbi gibi tıp tıp vurduğunu hissetti. Kızı çok heyecanlıydı. Alnından öpüp çekildi.

— Hayırlısı Allah'tan. Hoca ailesinin oğlu kötü çıkacak değil ya. Verdim diyeceğim, kızım. Haydi kahveleri soğutmadan çıkart. Ağırlık da vereceklermiş. Ben başlık istemem dedim, dayına. O "örf âdet" dedi, "alırsınız eksiklerinizi düzersiniz, altın ihtiyat demektir. İyi gün olur kötü gün olur, kocasının taktığı altını hacet olunca karısı çıkarır kocasına verir." dedi. Ben de kabul ettim, diyen Fatme Hanım ferahlamış bir vaziyette tahta trabzanlara tutuna tutuna yukarı çıktı.

Zübeyde'nin de "evet" demesi Hüseyin Ağa'yı da rahatlattı. Kendisi vermeye verecekti ama yeğeninin rızası onu vebal altında kalmaktan kurtarmıştı. Kahvesini içtikten sonra namaza durdu.

Ali Rıza Efendi

Selanik'teki kordon boyunda tatlı bir meltem esiyordu. Ali Rıza Efendi sahil boyunca gidip gelmiş, kâh balıkçıları, kâh gemileri seyretmişti. Köstekli saatini çıkardı baktı, kararlaştırdıkları vakti çok geçmişti. Amcası Hafız Mehmet Efendi'yi bekliyordu. Annesi ve ablası düğün için ne gerekiyorsa hepsini almışlar; kız ailesinin erkek tarafı Hüseyin Ağa ile Nasuhi Hoca için alınacak gömlek, fes, havlu ve tesbih gibi hediyeleri erkeklere bırakmışlardı.

Ali Rıza Efendi amcasının gecikmesine bir mana verememiş, meraklanmasına rağmen "şimdi gelir" düşüncesiyle bekledi, durdu. Tekrar tekrar iskeleye çıkıp mavi denize baktı. Deniz bugün sakin ve uysaldı. Derinleşip uzaklaştıkça koyulaşıyor, deniz yeşilleri maviye dönüyordu. Bu renk cunbuşuna dalmışken mavi pırıltılarda ablasının sözlerini hatırladı "Ali Rıza kızı bir gör, tam istediğin, hayal ettiğin güzellikte, mavi gözleri boncuk, bir bak sonra indir, unutamazsın, hafızana takılır, lepiska saçları da öyle.."

Ali Rıza Efendi hiç kimseden habersiz Hatuniye Mahallesi'nden, Zübeyde'nin evinin önünden iki kere geçmiş,

ısrarla cumbaya, kafes aralarına baktığı halde methi edilen kızın gölgesini bile görememişti.

İkindi ezanı okundu, Çarşıiçi Camii'nden iskeleye kadar yankılandı. Ali Rıza Efendi amcasının önemli bir işi çıktığına hükmetti. Buluşmayı kararlaştırdıkları yeri terk edip, büyük Rum ve Yahudi mağazalarının bulunduğu Gümrük Caddesi'ne geçti. Vitrinlere baktı. Kendi başına bir şey alamayacağına kanaat getirince Kapalı Çarşı'ya doğru yürüdü. Yeniden camekânlara baktı, neler alacağını bilemiyor, tereddüt ediyordu. İçinden "keşke bu işi de babama bıraksaydım" dedi. Çarşının sonuna kadar aheste aheste gelmişti. Başını eğerek kemer kapıdan geçti, Ahmet Subaşı Caddesi'ne çıktı.

O, istemeden, ayağı nerelere çekmişti. Kara, kesme taşların muntazam döşediği incecik sokak cumbalardan, pencere önlerinden, bahçelerden taşan çiçeklerin mis gibi kokusuyla dolmuştu. Bazı evlerin ve bahçelerin duvarları mor, pembe sarmaşıklarla kaplanmıştı. Ali Rıza Efendi müstakbel eşinin evine doğru baktı. Kafeslerin tahtaları sıktı. Kimseyi göremedi. Bostanlıktan İslahane Mahallesi'ne yürüdü. Yorulmuştu. Kırmızı, siyah taşlarla örülmüş kemerli çeşmeden su içti. Ağzını çeşme lülesine dayamıştı. Onun bu halini gören bir ihtiyar, testisini uzatıp onunla içmesini söyledi. Teşekkür etti. Cebinden çıkardığı beyaz mendille terini kuruladı. Fesini çıkarıp avuç içi ile hafifçe aldığı su ile saçlarını, alnını ıslattı. Çayağzı'ndaki işinden kaçamak gelmişti. Düğün günü yaklaşıyordu. Ama bir gemi ile gene Çayağzı'na dönmek mecburiyetindeydi. Sık adımlarla dolambaç sokaklardan geçerek mahallelerine geldi.

Konaklarının kapısında babası karşıladı. Sinirliydi.

— Nerde kaldın. Aylak aylak gezersin!.

Hafız Ahmet Efendi ilk defa oğluna böyle sert hitap ediyordu. Önemli bir şey olmasa babası bu sözleri sarfetmezdi. Seslenmeden içeri girdi. Babası da kapıyı çarpıp efkârlı efkârlı sigarasını tüttürerek salona yürüdü. Annesi ablası da sus pus olmuş vaziyette içeri girdiler. Hallerinde bir fevkaladelik vardı. Ne olduğunu Ali Rıza anlayamamıştı. Fakat canlarını sıkan önemli bir şey olmalıydı. Annesinin yüzüne baktı. Ayşe Hanım fersiz sesiyle:

— Duymadın mı? dedi.

— Neyi anne?

— Jandarma geldi amcanı aradı, onların konağını da bizimkini de didik didik ettiler. Bir de gavur vardı yanlarında.

— Ne olmuş?

Hafız Ahmet Efendi, sigara külünü tablaya silkti, elleri titriyordu.

— Sen nerdesin oğlum. Bütün Selanik çalkalanmış. Öğle üstü ağabeyim Mennan'ı öldürüp Müslüman olan karısını kaçıran Rus tüccarla konsolosu öldüresiymiş. Öyle derler. Amcan da bir Türk çetesine giresiymiş.

— Ne bilirdim baba, beraber öteberi alacaktık, bütün gün onu kordonda bekledim. Daha dün akşam demedi mi bana, alışverişe beraber gidelim, diye.

— Son günlerde Hafız Ağabeyim gece çıkar, sabah namazından sonra bile eve dönmezdi. Bir aydır kafasında bir haller kuruyordu.

Hatice Hanım amcasının hareketine içerler gibi söylendi:

— Tam Rıza'nın evleneceği zaman hay aksi şeytan!

Ali Rıza Efendi, amcasını merak etmesine rağmen hareke-

tini takdir etmişti:

— Hep susacak değiliz ya baba, dedi: İşkenceleri, katliamları hep içimize attık. Birimizden birinin patlaması keferelere haddini bildirmesi lâzımdır.

Ayşe Hanım da dünürü Fatme Hanım'ın anlattıkları ile doluydu:

— Oh olmuş, dedi, Hıristiyan konsoloslar da, tüccarlar da azıtmıştı. Mennan'la Macide'nin başına gelenleri hatırlayalım.

Hafız Ahmet Efendi düşünceli ve endişeliydi.

— İyi, hoş ama Mehmet ağabeyim başına belayı sardı. Bir daha Selanik'e inemez. Şimdi Makedonya dağlarındadır.

— Vah vah inemez Selanik'e demek, düğünde de olamyacak, diyen Ayşe Hanım oğluna eltilerine uğramasını, bu gece orda kalmasını tembihledi. Babası da:

— Yenge hanıma söyle meraklanmasın. Ağabeyim bir kuş bile kesemez. Türk çetesinde olabilir ama öldüren o değildir. Durum açıklığa kavuşunca Selanik'e döneceğini söyle.

***

Hafız Mehmet Efendi'nin kayıplara karışmasının merak ve acısı hafifleyip, unutulmaya yüz tutunca düğün hazırlıkları bitti. Hatuniye Mahallesi'ndeki kız evinde ve Yeni Kapı Mahallesi'ndeki oğlan evinde Balkan Türklüğünün âdetlerine uygun düğün yapıldı. Zübeyde komşu kızlarının ve yengelerinin arasında kınalı elleriyle beyaz duvağını tutuyor, kulağını kaldırımları titretecek fayton seslerine veriyordu. Hafız Ahmet Efendi konak faytonunu boyatmış, Hatice Hanım da bu gelin arabasını halılar, ipeklerle süslemiş, hizmetkârlar atları

pırıl pırıl tımar etmişti. Yirmi kadar faytonla Balkan köylerinden gelen akrabalar ve Yeni Kapı Mahallesi'ndeki komşu çocukları ve kadınları "gelin alıcı"ya çıktılar. Selanik'teki iki Müslüman mahallesindeki evler arasında atlı, arabalı en güzel elbiselerini giymiş insan selinin akışını gayrimüslimler de merakla seyretti.

Kız evinde düğün şenliği ve neşesi yerini buruk bir ayrılık sükutuna terk etmişti. Oğlan evinin gelin alıcı cazgırı manileri:

"Kızını geldik aldık,
başınıza akçe çaldık,
Peygamberi zişan için,
evimize gelin aldık!.."

Fatme Hanım ve Mesude Molla Zübeyde'yi göz yaşlarıyla ıslanan dudaklardan dökülen dualarla faytona bindirdiler. Yengelerinin arasında kuş tüyü fayton minderine kurulan gelin hanım atlara doğru kırbaçların saklayıp, araba yaylarının esneyip ileri doğru sallandığını ve arabanın kendisini atmaca gibi uçurduğunu hissetti. Başını çevirip geriye bakamıyordu. Zaten gözleri buğuluydu. Zübeyde beyaz tüller arasında bir kelebek gibi "Hafızlar"ın evine kondu. Ali Rıza Efendi bütün gününü hamamdan namaza kadar iki sağdıç arasında geçirmişti. Onların çimdikleyip itelemesiyle kendisini gelinin yanında buldu. Zübeyde'yi kucakladı. Kız sandığından da hafifti. Konak merdivenlerini nefes nefese çıktı. Büyük salonda yaşlı akrabalar, ihtiyar kadınlar toplanmıştı. Zübeyde'yi salonun ortasına koydu. İki genç çift kalabalığın ortasında mahcup, başları önde beklerken, Nasuhi Hoca dualar okuduktan sonra:

— Evlatlarım! Aile mukaddestir! dedi: Karı koca bu yuvanın temel direğidir. Peygamberimiz aile saadetini, karı-koca

arasındaki eşitliğe bağlar. Hanımlarınıza daima iyi muameleyi emreder. Bir hitabelerinde "Karılarınız üzerinde haklarınız, karılarınızın da üzerinizde hakları var. Zevcelerinize şefkatle ve sevgiyle muamele edin. Siz onları Allaha and vererek almış, onlar da Allanın emriyle size helâl olmuştur. Size tevdi edilen emanetlere riayetkar olunuz." buyurur. Allah Zübeyde Hanım kızımızla Ali Rıza Efendi oğlumuzu bir yastıkta kocatsın, mesut ve bahtiyar etsin ailelerine, memlekete ve millete hayırlı, uğurlu evlatlar vermeyi nasip eylesin.

Nasuhi Hoca bu konuşmadan sonra yüzükleri taktı, okuduğu duaya kalabalık "amin" deyip konağın haremini hep birlikte terkettiler.

Ayrılık Günleri

Karlıdağ'ın güneyindeki küçük Konar Deresi yalçın tepelerden geçtikten sonra, sarp kayalıklara başını delice vura vura akış hızını kaybeder, durulur, sakinleşir. Çayağzı'nda Adalar Denizi'ne dökülür. Etrafı gür çam, gürgen, ladin ağaçlarıyla kaplı olan çayın bir kolu Yenişehir'in güneyindeki Yunus sınırı yakınlarında Konyar Tepelerinden gelir Papas Köprüsü yakınlarında bu dereyle birleşir.

Bu duru sulu gür ırmağın denizle kucaklaştığı yerin biraz ilerisinde, toprağın yüksek uçurumlarla aniden denize ulaştığı bölgede ahşap iki küçük binayla Osmanlı Gümrük Karakolu bulunuyordu. Buradaki sahil güneye doğru kıvrılır, İzdin ve Lamiye'den sonra Zeytin Körfezi'ndcn Narda'ya 1830'da çizilen Yunan sınırında biterdi.

Ali Rıza Efendi'nin Çayağzı'nda gümrük memurluğuna başlamasından sonra bu kaçıncı Selanik Limanından yabancı bir şileple yola çıkışıydı. Bu defa gözü arkada kalıyordu. Selanik gözden kaybolunca Ali Rıza Efendi, lacivert yeşili denize baka baka sağında kalan yeşil sahilin ötelerindeki tepeler ardında yaşıyan, Yenice, Serfice, Katerini, Kayalar, Üsküpler, Vodi-

na, Sarıgöl dolaylarında kalıp deniz kahrını çekmeyen Yörük ataları gibi çoban hiç değilse köylü olmak arzusu duydu. O zaman evinden, yeni evlendiği karısından ayrılmayacaktı. Fakat artık mümkün değildi. Babası Selanik'c gelip yerleşmiş, o da hocaoğlu olarak bir medrese tahsili ile kalem erbabı, memur olmuştu. Selanik'teki her Türk gibi o da, ya memurluğu ya küçük esnaflığı seçecekti. Ali Rıza memur olmuş diyar diyar gezmeğe başlamıştı. Batı Trakya'daki memuriyetinden sonra bu Selanik'ten ikinci uzaklaşmasıydı. Ama şimdi onun Selanik'te bıraktığı genç ve güzel bir karısı vardı. Üç beş lira maaş için ondan ayrı kalmaya değer miydi? Selanikli bütün Türkler gibi o da ahım şahım bir gelire sahip değildi. Selanik'te kalıp baba eline bakacak değildi. Zübeyde'sinin tatlı bakışlar fakat mahzun bakışlarla kendisini uğurlayışını düşündü, içi yandı. Güvertede oturduğu yerden kalktı, bordodan geminin kıç tarafına yürüdü. Gemi yabancılara ait olmasına rağmen Osmanlı bayrağı dalgalanıyordu. Demir korkuluğa dayandı, yüksekten denizi seyre daldı. Kabarıp yükselen dalgalar köpürerek tekneyi kaldırıyor, deniz, mavi yeşili gözlerle Zübeyde olup: "Niçin beni bırakıp gidiyorsun?" diyordu. Ali Rıza Efendi Ege Denizi'nin gittikçe yükselen sularıyla dertli bir sohbete daldı. "Selanik'in Rum'u, Yahudi'si yerleşik. Biz göçebe.. Yürüğüz, yürürüz.. Dağ, yayla, çöl, denizler aşarız.. Selanik nere, Çayağzı nere.. Ha çobanın göçü, ha memurun işi... Yerimiz gibi adımız da iğreti.. Osmanlıyız deriz, kendi kendimizi saklarız.. Niçin Yürüğüz, Türk'üz diyemeyiz? Türk'üz diyen bölücü de dışarda koruyucuları, müdahalecileri olan Rum, Ermeni, Kürt, Arap davası peşinde koşanlar bölücü değil? İşte bu Batı kuklası hükümetin Türk'ü öz yurdunda mahkûm eden zihniyeti Çayağzı'nda beni de tehdit ediyor.. Memuriyet devlete sahip

olmanın yolu, bunu bırakıp ne yapabilirim?"

Ali Rıza Efendi bir yerde kalıp kök salmak, birçok çocuk sahibi olup Selanik'te ebediyyen yerleşmek istiyordu. Sahilde Rum ve Yahudi zenginleri gibi köşkleri, yalıları niçin olmasındı. Ama bu küçük memuriyet maaşı ile mümkün müydü? Memleketin acısını, derdini, kahrını çekenler, ne zaman horlanıp esrilmiyecek, gerçekten ne zaman yurdunun sahibi olacaktı.

Geminin Rum tayfası geldi.

— Yaklaşıyoruz Çayağzı'na beyümü! dedi. Ali Rıza Efendi adalelerinin vuran yelle donup kaldığını sandı. Başını denizden kaldırdı, uzaklara sahile baktı. Sarp kayaların üstündeki yemyeşil tepelerde ormanlar yükseliyordu. Bu dantel dantel denizi her cinsten ağaçlarıyla süslemiş Balkan'ın batı sahillerinden gemi bir saat kadar daha yol aldıktan sonra güneşten solmuş tahtalarıyla Çayağzı İskelesi göründü. Ali Rıza Efendi gene buraya ilk geldiği günki düşünceyle doldu. Sahilde doğru dürüst bir ev ve bina yoktu, iskelenin yakınında kereste yığınları ve bu tomrukların yükselen gölgesinde kalmış küçük iki kulübe vardı. Ahşap ev kumsalın başında denizden yirmi metre ilerdeydi. Yük vapuru iskeleye zorla yanaştı. Ali Rıza Efendi'yi iskelede başı ağbanili gümrük bekçisi karşıladı.

— Hoş geldiniz beyim, deyip, tayfanın uzattığı tahta bavulu aldı.

— Ne var ne yok Mahmut Ağa!

— Bura iyi beyim ama iş çok. Sizin yazacağınız sevkiyat varakaları.

Ali Rıza Efendi önde, bekçi arkada kumsalın başındaki ahşap, metruk gibi bakımsız eve geldiler. Gümrük memurunun

evin sağma soluna dikkatle baktığını gören bekçi:

— Tamirle adam olur beyim, dedi: Önceki Gümrük memurları da önce çocuklarını getirmek istemediler, sonra evladü eyal hasretine dayanamayıp buraya onları da aldılar. Çekinmeyin rahmetli memurun başlarına gelenlerden sonra ameleler, tüccarlar hep tedbir aldık, silahlıyız. Ama sizden önceki memur da tedbirsizdi. Çocukları Serfice'de otururdu. Onları onbeşte bir görmeye giderdi. Pelit Deresi'ne girince Rum eşkiya önünü çevirmiş. Atını, parasını pulunu almışlar hatta, elbiselerini de soymuşlar, don gömlek bırakmışlar. Gece yarısı nah şu sizin odanın altındaki bölmede ben uyurken geldi. Şaşırmıştım. Zavallıyı dövmüşler, her tarafı mosmordu. Bu hakarete dayanamadı, istifa edip, benim eski elbiseleri giyip gitti.

Ali Rıza Efendi, bekçiden ilk geldiğinde dinlediklerini bir daha dinliyordu. Bodruklu bekçi patat diliyle devam etti:

— Bre beyim ben bunları gözünüzü korkutmak için sülemiyorum, ihtiyatlı olasınız diye diyveririm.

Ahşap merdivenler çıkarken çıtırdayıp ses çıkarıyordu. Bekçi bavulu kenara koydu. Ali Rıza Efendi gemide yorulmuştu. Divana sırt üstü uzandı. Konakta Zübeyde'sinin tertipli düzenli tertemiz odalarıyla bu kulübenin perişan halini mukayese edince gene kendisine kızdı. Merdivenlerde Rumca konuşma oldu. Sonra birisi içeri girdi. Tahta bir tablada kahve getirmişti.

— Ben amele çavuşu, Nikolas'ın adamıyım, hoş geldiniz, buyrun kahve yaptım beyimu!. dedi.

Ali Rıza Efendi doğruldu. Adamın yüzüne sert sert baktı.

— Yoo içmem, teşekkür ederim, bir daha da getirme, benim bekçim var kahve istersem yaptırırım, dedi.

— Bir fincan kahvecik beyimu, ne olur sanki, böyle rüşvet olur, değil İsa çarpsın ki.

— Değil meğil, istemiyorum, çık git artık.

Rum amele çavuşu konuşamadı, başı önünde uzaklaştı. Ali Rıza Efendi sinirlenmişti. Kalktı. Merdivenleri binayı sallayacak şekilde hızlı hızlı indi. Çeşmede yüzünü yıkayıp tomrukların bulunduğu alana çıktı. Çam, ardıç, gürgen ve kayın cinsi keresteleri ölçüp mühürleyip tüccarlara teslim edecekti. Türk ormanlarındaki mallar Rum, Yahudi, İtalyan tüccarlar tarafından alınıp Atina'ya, Selanik'e götürülüyor, oralardan da Avrupa'ya sevkediliyordu. Ameleler tomrukları cins cins ayırıyorlardı. Yarın tesellümleri doldurup tüccara yükleme izni verecekti. Kerestelikten aşağıya indi. Sahil boyunca yürüdü. Kıyıda incecik bir kum şeridi vardı. Kum ve çakılların bittiği yerde sarp ve dik yalçın kayalar yükseliyordu. Elli yüz metrelik yükseklikteki uçurumlardan aşağı inmek de çıkmak da mümkün değildi. Kayalıklar arasından yer yer incecik sular sızıyor, onların etrafını gür böğürtlenler kaplıyordu. Bir avuç bile toprak bulunmayan kayalıkların üstünde yer yer karaçam ve ardıç ağaçlarının kökleri derinkaya yarıklarına kol atmış dimdik ayakta duruyordu. Sarmaşıklar çay üstüne salkımlarını salmışlar, çağlıyan suda yapraklarını yıkıyorlardı. Ali Rıza Efendi kendisini tabiatın güzel manzarasının sihrine kaptırmıştı. Deniz rüzgârlıydı. Dalgalar kıyı yarlarından yuvarlanan mermer gibi parlayan büyük kaya parçalarına "şak şak" vuruyor, bir iki metrelik bu som kayalan aşarak kıyı mağaralarına ulaşıyordu.

Ali Rıza Efendi Papas Köprüsü'nü geçti. Oradan çay kenarını takip eden bir daracık yol maki yığınları arasından içerlere, ormana doğru tabii bir güzergahla uzanıyordu. O, on dakika

kadar göğü karartan ulu ağaçlar altından kuş sesleri dinleyip sincapları seyrederek yürüdü. Keçi yolunu bırakıp ayağının altından kayan iğne gibi çam yapraklarını çiğneyerek sola saptı. Kayalığın bittiği yerde deniz ayaklar altındaydı. Keçiboynuzu ve yabani erik ağaçlarının örttüğü bir dereden zıplayarak geçti. Toprak ve çakıllarla başlayan bir kara parçasının kumsallaşarak denizin içine doğru uzandığını gördü. Bu sahil boyunca kumluğu yürüyerek takip etse daha dün bizim olan Yunan topraklarına ulaşacaktı. Dar İstanbulin pantolonunun paçalarına bulaşan tozu silkti, yapışan yıpırak otlarının saplarını temizledi. Denizden fışkırmış bir lav yığını gibi duran abonoz renkli bir kaya üzerine oturdu. Kıyı boyunca öbek öbek serpilmiş toprak tepelere baktı. Büyük dalgalar her kükreyip kalkışta geliyor sahildeki kara parçasını delik deşik ediyordu. Deniz salıncak gibi sallanıyor, karayla bitmeyen savaşına devam ederek devleşen dalgalarıyla toprağı durmadan yiyordu. Bitmez tükenmez gibi görünen heybetine rağmen bu koca kara parçası asırlarca karşı koyduğu bu saldırıya daha ne kadar zaman direnebilecek, varlığını koruyabilecekti. Yukarılardan gelen yağmur suları ve sellerin yardığı dağ gibi tepeler çökmüş, denizde uzattığı aman dinlemez kollarıyla bu toprağı eritip dağdan koparıp götürüyordu. Deniz yuttuğu bu tepelere karşılık bazen ürperen dalgalarıyla sahile avuç avuç kum serpeliyor; ama birdenbire azgınlaşıp tekrar kanat çırpan dalgalarıyla hücum edip koca toprak yığınlarının altına giderek löp löp kıtayı kemiriyordu.

Ali Rıza Efendi, denizdeki bu bitmez tükenmez sahile vuruş ve ondan bir şeyler koparmaya çalışmayı Balkan'daki düşman oyunlarına benzetti. Selanik'ten ayrıldı ayrılalı Beyaz Kule'de dinlediği Jöntürkün tesiri altında kaldığını hissediyor-

du. Paris'ten gelen Türk ne kadar isabetli konuşuyordu. Evet Türk Toprağı kemiriliyordu. Her tehlike dalgası gelişinde bir şey yapmıyor, hatta hoşa gidiyor gibi görünmesine rağmen bir sonraki yeyici, kemirici dalgaya yer hazırlıyordu. Osmanlı İmparatorluğu kıtası dört bir yanından gelen böyle azgın bir kemirilişle karşı karşıyaydı. İşte dünki kölemiz Yunanistan devletini kurmuş güney Teselya'ya gözünü dikmişti. İçerdeki Rum komitacılara yardım ederek Osmanlı devletini aciz duruma düşürmek istiyordu. Sadece Çayağzı gibi sınırlara yakın yerlerdeki düşman dalgaları değil, içerdeki afetler de haince yurdu içinden kemiriyordu. Balkan'daki sınır boyları kadar içerlerdeki Türk köyleri de komitacı talanı ve katliamı ile huzursuzdu. Selanik'te de Türk'ün can emniyeti yoktu. Fakat burası daha tehlikeliydi. Yunan sınırından düşmanlar eşkiyaya, bozguncuya her türlü yardımı yapıyorlardı. Ama Türk köylüsü kadar, Türk memuru da devlet yardımından habersizdi. Çayağzı'ndaki selefi olan gümrük memurunun kaçış sebebi belki böyle bir sahipsizliğe kızmasıydı. Burası da Türk yurduydu. "Memleket bizim olunca, kızmak, küsmek, kaçmak niye?" diye söylendi. Niçin selefi direnmemiş bir iki eşkiya saldırısı ve tehdidi ile korkup yılarak kaçmıştı? Ali Rıza yılmayacaktı, sonuna kadar vazifesini yapacaktı. Ama birdenbire amcasının, Mennan'ın Ferruh'un babasının akibetlerini düşününce bedbinleşti. Jöntürk haklıydı. "Bizde, bizim olanlar bizden görünenler bize karşıydı." Niçin böyle oluyordu? Yüzlerce Türk'ün canına kıyıp, köylerini yakan Rum komitacılarını, Ermeni Taşnaklarını ve onları besleyen hain tüccar ve konsolosları öldürdü diye amcası Hafız Mehmet Efendi'nin peşine Osmanlı jandarması nasıl düşer, devletin jandarmasının göz yumması ile Rum-Bulgar komitacıları Mennan'ı nasıl öldürürdü? Devlet

Türklük düşmanı komitacıların karşısına aynı usûl ve silahla çıkamayınca meşru müdafaa saikiyle çıkmış vatanı ve milleti için canını feda etmeye hazır vatanperverlere nasıl "suçlu" yaftasını yapıştırırdı? Jöntürk isabetli konuşuyordu: "Tepemizde yabancı sultası var, Düveli Muazzama bizim idarecileri kukla gibi oynatıyor. Türklük düşmanlarının 'muzır, tutuklansın' diyerek hedef gösterdiği pırlanta gibi Türk gençlerini hükümet içeri atıyor". Ama hükümet yanlış yolda da olsa her vatanını seven kendisine düşen vazifeyi yapmalıydı. Ali Rıza Efendi ferah deniz havasına, iyot kokularının ciğerlerini açmasına rağmen başının ağrıdığını hissetti. İçinde kime olduğunu bilemediği bir öfke vardı; yanı başındaki taşları engindeki denize fırlattı.

Deniz aniden yükseldi. Bu seferki dalgalar korkunç uğultularla gelip Ali Rıza Efendi'nin siyah cilalı ayakkabılarını ıslattı. O çevik bir hareketle kalktı, yukarıdaki kayanın üzerine zıpladı. Daha gençti, dinçti. Hayatta çok şey yapmak istemiş; fakat kader onu basit bir gümrük memurluğuna bağlamıştı. Artık evlendiğine göre bu hayatın dışına çıkmak daha zordu.

Heykel gibi hareketsiz ayakta duruyordu. Fesini çıkardı. Rüzgâr sarı saçlarını denize doğru uçurdu. O gözlerini doğu ufkuna dikti. Denizin sonsuzluğundaki milyonlarca dalganın ötesinde Anadolu'yu düşündü. Yüzlerce yıl önce atalarının geldiği Anadolu'yu... O sahiller, topraklar da böyle Rum, Bulgar eşkiyasının saldırısı ile kemiriliyordu ya...

Gümrük bekçisinin "pek uzaklaşmayın tehlikedir beğim" demesine rağmen Ali Rıza Efendi, sahil boyunca keşfe çıkmış bir savaş öncüsü gibi Çayağzı'nı, Çayüstü'nü, Papas Köprüsü'nü inceliyordu. Kereste kaçakçılığı yanında silah kaçakçılığı da şu ayakları altındaki dere bölgesinde oluyordu.

Bir gümrük memuru yalnız başına Rum eşkıyalarla, her türlü Bizans entrikası çeviren Rum ve Yahudi tüccarlarla nasıl baş edebilirdi. Ama o kendine güveniyordu, karınca kararınca elinden geleni yapacaktı.

Denizi sakinken seyretmek hoşuna giderdi. Selanik yalısında en büyük zevki böyle yalnızca dolaşmak, deniz boyunca yürümekti. Fakat Çayağzı'ndaki deniz vahşi ve azgındı. Sahilde dalgaların çıkardığı ses insanı ürkütüyordu, ilk anda Rum dili gibi yumuşak, aldatıcı, hoşa giden dalgalar, gidiyor başını vurduğu karadan bir şey koparmadan dönmüyordu. Ali Rıza Efendi istese de istemese de her kayaya vuran dalga şakırtısıyla Jöntürkün sözlerinin kulaklarında çınladığını duyuyordu: "Denizle karanın savaşı gibi Rumla Türk'ün mücadelesi de bitmiyecekti." İşte önündeki dört beş dönümlük bir kamış, ılgın ve böğürtlenle kaplı toprak tepedeki kara yerinden kopmuş, aşağıya çökmüş denize yem oluyordu. Deniz sabırlı, kara umursamazdı.

Ali Rıza Efendi geldiği yoldan geç vakit gümrük depolarının bulunduğu yere döndüğünde bekçi:

— Nerde kaldınız bre beyim, merak ettik, dedi: Böyle uzaklaşmayın, Rum eşkiyası hiç belli olmaz, güm diye düşer üstümüze. Gündüzü gecesi yok kâfirin.

Yeni gümrük memurunun ince narin vücudu, kıvrık burma bıyıkları onun cesaretini ve tehlike karşısındaki umursamazlığını ortaya koyuyordu. Ama cevap vermeyen amirinde, bekçi, ilk nazarda hissettiği, çekingenlik ve gizli duyguları süzgün bakışlı gözlerinden .de okuyordu.

Ali Rıza Efendi gece yattığı yeri gene yadırgamıştı. Sağa sola döndü. Uyku tutmadı. Gece yarısına kadar sahili insafsız-

ca döven dalga seslerini dinledi. Yatağından kalktı. Pencereden gecenin zifiri karanlığına gözlerini dikip Adalar Denizi'nin ötelerinde bir şeyler aradı. Siyahlar lacivertleşip açıldı, mavi bir ışıkla gözlerine doldu.

Tazecik karısından uzak bu memuriyet ona gittikçe zor geleceğe benziyordu. El ele vermiş garip mahlûklar gibi sahil boyunca uzanan incir ağaçlarının karartılarına baktı. Denizin derinliklerinden gelen köpüklü büyük dalgalar "şak şak" tahta rıhtıma vuruyor, onu sanki bu sinir bozucu seslerle rahatsız edip istifaya zorluyordu. Pencereden çekilip divana uzandı: yorgundu. Uykuya dalarken bir müddet daha azmedip üç beş kuruş biriktirdikten sonra Selanik'e dönmeyi kararlaştırdı.

Yalnızlık

Zübeyde Hanım mesuttu. "Nikâhta keramet var" sözü doğru çıkmıştı. Fakat sevmeğe başladığı kocası Ali Rıza Efendi onu bırakıp işine, Çayağzı'na gidiyor; genç gelini günlerce yalnız bırakıyordu. Koca konağın kaynanası Ayşe Hanım'dan sonra hanımefendisi oydu. Hizmetçileri, halayıkları vardı. Annesi Fatme Hanım ziyaretlerinde kızını bahtiyar görüyor, o da mutlu oluyordu. Fakat son iki gelişinde damadını evde görememesi onu üzmüştü. Kızının kocasını koruyacak şekilde "Çayağzı uzak, işleri de çokmuş" demesine rağmen o, damadının vazifesinin kötü ve tehlikeli bir iş olduğuna kanaat getirdi. Babası zengin olduğu halde, Ali Rıza'nın memuriyet yapmasına akıl erdiremiyordu. Dünürü Ayşe Hanım'a "Oğlunuza başka bir iş bulun, Selanik'te kalsın." demeğe başladı. Fatme Hanım yanında getirip götürdüğü öksüz ve yetim Ferruh'un aile dramını tekrar tekrar anlattıkça Ayşe Hanım da oğlu için endişelenmeye, gece gündüz düşünmeye başladı. Zübeyde Hanım ise anlatılanların bütün dehşetine rağmen kocasının yanına Çayağzı'na gitmeyi kafasında kuruyordu. Daha çok yalnız kalamayacaktı. Akşama kadar dünürü ile dertleşip,

evine gitmek için ayağa kalkan Fatme Hanım'a çıkışıp, sitem eden Ayşe Hanım:

— Ayol kızının evi senin evin değil mi, kal, bak gelin hanımım ne güzel yemekler yapıyor, kal da gör, dedi.

Fatme Hanım kızının övülmesine sevinmişti. Kapı yanında bekleyen öksüze:

— Ne dersin Ferruh oğlum, kalalım mı?

Boyu uzamış, güçlenip kuvvetlenerek delikanlılığa merdiven dayamış çocuk mahcup bir eda ile:

— Sen bilirsin Fatme Teyze.

Zübeyde Hanım da kalması için annesinin gözünün içine bakıyordu. Bu sırada kapı çalındı. Ayşe Hanım:

— Bizim Küçük Hafız'ın vuruşu, dedi: Gelin hanım babana kapıyı aç.

— Peki hanım anne, diyen Zübeyde merdivenleri gene genç kızlığındaki gibi ikişer üçer inerken ana yüreği dayanamadı.

— Kızım yavaş ol artık.. Fatme Hanım manalı manalı sustu. Kızının gebe olup olmadığını bilmiyordu. Çekinmiş soramamıştı.

Hizmetçi konak kapısını daha önce açmış, Hafız Ahmet Efendi'yi içeri almıştı. Dünürünü görünce sevindi.

— Hoş geldiniz Fatme Hanım bacım, nasılsınız?

— Allah'a şükür Hafız Efendi, siz nasılsınız?

— Şükür Rabbime, diyen Hafız Ahmet Efendi divana oturdu. Derin bir "of" çekti. Ayşe Hanım yavaş bir sesle Fatme Hanım'a:

— Bizim hafız da göçtü, dedi: Ağabeysi dağa çıkalı, helak

oldu. İki konak arasında koşturur, durur. Ali Rıza'm da uzaklarda, her iş beyimin üstünde.

Zübeyde babasının çoraplarını çıkardı. Hizmetçinin getirdiği bakır leğende ayaklarını yıkayıp kuruladı, terliklerini verdi. Hafız gelininden memnundu:

— Teşekkür ederim yavrum, Allah çocuklarının devletini göstersin, dedi. Gene farkında olmadan derin bir "ah" çekti. Onun sıkıntılı halini gören Fatme Hanım:

— Ne o Hafız Efendi, bir şey mi var canını sıkan, dedi. Gümüş tabakasını, kehribar ağızlığını cebinden çıkarıp mindere koyan Hafız Ahmet Efendi fitilli çakmakla sigarasını yaktıktan sonra:

— Maalesef kötü haberler var, dedi, durdu. Bir nefes sigarasından çekip devam etti: Ruslar Tuna'yı atlamış. Ordumuz bozulmaya yüz tutmuş. Yedek asker toplanacakmış.

— Vah vah!.

— Bugün Selanik'e tel gelmiş, ihtiyatlar askere alınacak. Ali Rıza da gider askere.

Ferruh çocuksu sesiyle:

— Ben de askere gideceğim, diye bağırırken Zübeyde bu acı haber karşısında kapı eşiğinde dikildi kaldı. Daha kocasına doymamıştı bile. İki annesi de üzüntünün sükûtuna gömülmüştü. Hafız Ahmet Efendi kederle devam etti:

— Osmanlı orduları ricat ediyormuş. Alınacak ihtiyatlar cepheye değil, Selanik'in savunmasına lazımmış. Üzülmeyin Ali Rıza zabit!. Daha Çayağzı'nda. Haber salıp celpname gönderecekler. Belki cumaya gelir.

Rus lafı kadar tehlikesi de o kadar uzak görünüyordu ki

düşman Tuna'yı atlayıp, Şıpka'yı geçtikten ve Plevne'deki Osman Paşa'nın destani direnişini kırıp Edirne'ye doğru yürürken bile Balkan Türkleri hâlâ durumun vehametini anlayamamıştı. Balkanlar'a beş asırdır sahip olup, etle kemik gibi kaynaşmanın ve mülkün beyi olmanın rehavetiyle hiç kimse canı kadar sevdiği bu memleketi terk edeceğini hayalinden bile geçiremiyordu. Herkeste Rusa mağlup olunsa da hiçbir şeyin değişmeyeceği kanaati yerleşmişti.

— Ruslar bizden uzakta değil mi?

— Çook uzakta.

— Hedefleri Edirne'yi ve İstanbul'u almakmış.

— Allah saklasın, ora giderse mahvoluruz.

— Tabii İstanbul'un gitmesi demek halifenin, sultanın gitmesi, devletin yıkılması demek. O zaman Balkan da gider.

— Allah saklasın. Fena mı Hafız Efendi hakikaten Türk ordusunun durumu? Nerdeymişler, düşman Edirne'ye kadar gelinceye?

— Kötü, durum kötü, Selanik'teki jandarmalar bile yardım için gönderilmiş. İhtiyatlar Selanik'i korumakla vazifelendirilecekmiş. Sırp ve Yunanlılar saldırabilirmiş.

— Eşkıya da azacak.

— Zaten bu Rum, Bulgar komitacıları yıllardır Rus'a bu imkânı hazırlayanlar. Ağabeyim Hafız Mehmet Efendi bunun için silaha sarılmadı mı? Evvela içerde düşmanın, yılanın başını ezmek gerek, jandarma hafif, gevşek kaldı, bir de Türk çetecilerin elini kolunu bağladı. Onlara gözdağı verdi.

— İki ihtiyar kadın birlikte teessüflerini, teessürlerini, belirtiyordu.

— Allah belalarını versin bu duruma düşürenlerin, Allah sonumuzu hayra getirsin.

Zübeyde Hanım kocasını düşünürken, Ferruh yumruklarını sıkıyor, bir an önce bir silah almak istiyordu. Çerçilikten kazandığı para buna yetecekti.

***

Ali Rıza Efendi Çayağzı'ndan gelen kereste yüklü gemiden iner inmez, askerlik dairesine gitti. Kışla kapısından çıkarken Asakiri Muavine olmuştu. Sivil elbiselerini bavuluna tıkmış, kalın simle işlenmiş yakası, cazip apoletleri ve ayyıldızlı kemeri ile zabit elbisesini özenle giyinmişti. Ona subay kılıcı da vermişlerdi. Mağlubiyet haberinin üzüntüsünü mülazım üniformasının cazibesi ve güveni içinde unutuyordu. Uysal ve çekingen bir şekilde selam verip Mülkiye Taburu komutanından izin alıp bir haftadır görmediği güzel karısının yanına, evine koştu. Konaklarına yaklaşırken başındaki aziziyc fesini düzeltti, sırma yaka ve apoletlerini yokladı, bıyıklarını burdu. İçi rahattı, Çayağzı'ndaki huzursuzluğu kalmamıştı. Belki yıllardır kendi bilmeden özlediği, istediği bu zabit elbiseleri ve hizmetiydi. Ama o mağlup olmuş bir ordunun değil de muzaffer bir ordunun subayı olmalıydı. Bugün Tuna cephesine gönderilse koşa koşa gidecekti.

Bir solukta Yeni Kapı Mahallesi'ne ulaşmıştı. Evlerine yaklaşırken kendisini, Rusları tekrar Tuna ötesine atacak bir paşa gibi görüyor, adımlarını sertleştiriyordu.

Gözleri günlerdir yolda olan Zübeyde Hanım, Osmanlı evinin adabı olan sevinç nümayişi yapmamayı unutmuş, alnını dayadığı kafesten yeni ve pırıl pırıl subay elbiseleri içinde

önce yabancı gibi seyrettiği şahsın kocası olduğunu fark edince sevinç çığlığı atmıştı.

— Anne! Ali Rıza geliyor!

Merdivenleri uçarak inmiş, iç ve dış kapıları bir çırpıda açıp kendisini kocasının koynuna atmıştı. O, kocasını hep böyle dik ve mağrur subay elbiseleri içinde görmek istiyordu. Ali Rıza Efendi de karısının boynuna hasretle sarılmış tatlı bir tuzlulukla göz yaşlarının ıslattığı yanaklarından öpmüştü.

Zübeyde Hanım'ın sevinç çığlığını duyan bütün konak halkı avluya toplanmıştı. Ayşe Hanım ve Ahmet Hafız da oğullarını iftiharla bağırlarına basıp sarmaşıp öpüştüler. Hafız Ahmet Efendi oğlunun teğmen elbisesinin kollarından tutup sarsarak:

— Maşallah tam bir zabit olmuşsun, cepheye alacaklar mı? dedi.

— Bilmem baba, şimdilik ihtiyatız. Ama son haberler daha kötü, Ruslar payitahta doğru yürüyorlarmış.

— Tüh tüh!. Orduya çekememezlik, sen ben kavgası ve siyaset girerse böyle olur. Ağabeyim aylarca önce duymuş, "bu hal bizi felakete sürükler kötü" derdi. Selanik'te Rus, Bulgar tüccarı kisvesinde Rus subaylarının sinsi işler yapmasından bu akibet beklenmeliydi.

— Bulgar köylüleri de Ruslara yardım edip, ordularımızı arkadan vurmuş.

— Vay nankörler vay, altı yüzyıl ekmeğimizi yediler, dillerine dinlerine karışmadık.

— Keşke karışsaydık baba, keşke karışsaydık, bütün Balkan tehlikede şimdi.

— Bizi bu hale kim düşürdü? Sultanın hatası mı, paşaların

sen ben kavgası mı?

— Yok bre kim başlattı harbi, hep şu Mithat Paşa'nın gitmeden önceki marifetleri..

— Kayıp büyük, kabahati, hayatı aramak boş, iş işten geçtikten sonra suçluyu bulsak ne değişecek? Bundan sonra ne yapabiliriz. Bütün mesele bunda baba. Biz "Osmanlıyız" diyerek ayrıcalık olmasın diye Türklüğümüzü saklarken Rumlar, Bulgarlar, Yunanlılık, Bulgarlık şuuru ile güçlendiler. Ama bizim idareciler "Türk'üm" diyeni hor görüp, suçladılar, cezalandırmaya kalktılar. Neymiş bölücülük olurmuş. Bulgar "Bulgarım" diyecek, Rum, "Yunanlıyım" diyecek; Kürt ve Arap kendisini ayrı millet sayacak, Türk kendi öz yurdunda susacak. Bu hezimetimizin sebebi. Asakiri muavinede birçok Jöntürk var. Hepsi de böyle haklı konuşuyorlar.

— Benim aklım bunlara ermez oğlum, benim bildiğim vatan, millet, din tehlikedeyken Müslüman evladının eli kolu bağlı durmayacağıdır. Sadece ordu mensuplarının değil, herkesin aynı idrak içinde olması gerekir. Amcanı cihada çekip eşkiya ve silah kaçakçısı Rum ve Rus tüccarları cezalandıran bu vatan ve millet aşkı değil miydi?

Baba oğulun ciddi meseleler konuşmasından sıkılan Ayşe Hanım:

— Kalkın yemek hazırlandı, dedi.

O geceden sonra barış anlaşması yapılıncaya kadar Ali Rıza Efendi evine gelemedi. Yedek subay arkadaşları arasındaki kışla hayatı ona yeni bir mektep oldu. Eksikliklerini anladı. Kendisinin düşünüp hayal ettiği ve fakat yaşı geçtiği için gerçekleştiremeyeceği ülküleri yetiştireceği oğlunda yaşayacaktı.

Doksanüç Çöküntüsü

Ali Rıza Efendi aylar sonra pelimperişan, zayıflamış, yavurtları çökmüş üstündeki zabit elbisesi hem solmuş hem bollaşmış vaziyette geldi. Düşmana silah attırmadan terhis etmişlerdi. Günlerce gelen acı haberlerle kahrolmuştu.

— Tuna elimizden çıktı, dedi: Ruslar ta Yeşilköy'e dayanmış. Düveli Muazzama araya girmiş barış yapılmış. Yunanistan'dan elli sene sonra başımıza bir de bağımsız Bulgaristan sardılar. Çok kötü vaziyete sokulduk. Yukardan Bulgaristan, aşağıdan Yunanistan, yandan Sırbistan arasına sıkıştık kaldık. Büyük devletlerin kendi menfaatlerine göre tahrik edip silahlandırdıkları bu devletçikler genişlemek isteyip birbirine doğru uzandıkça biz ne olacağız. Yunanistan bile hiç silah atmadan Güney Teselya'yı alıyor... Şimdi de gözleri bizim ellerde.

Bütün aile merakla Ali Rıza Efendi'yi dinliyorlardı. Bitişik konaktan Mehmet amcasının dul karısı ve kızları da gelmişlerdi. Tafana kapısından kafalarını uzatan hizmetkârlar da verilen haberleri heyecanla takip ediyordu. Hafız Ahmet Efendi yengesinin elini öpen oğluna:

— Tevekkeli bütün Balkan muhacirle dolmadı. Sanki kıyamet koptu. Sadece Selanik değil bütün köy ve kasabalılar Tunalı muhacirlerle dolup taşıyor. Sersefil aç, susuz insanlar, yayan yapıldak geliyorlar. Çoğu anasız babasız kalmış çocuklar kocasız dullar, ihtiyar dedeler, nineler... dedi.

— Baba senin Selanik'te, Küçük Balkan'da gördüğünün yüz misli kalabalık Edirne'ye, İstanbul'a yığılmış. 1293 yılı uğursuz geldi, 93 uğursuz oldu. Tuna giderse, Doğu Rumeli giderse Balkan Türklüğü çöker. Maazallah Küçük Balkan da aynı akibete uğrarsa biz nereye hicret edeceğiz? Allah saklasın. Allah idarecilerimize akıl fikir versin de bu elim vaziyetlere bir daha milleti Müslüman giriftar eylemesinler, diyen Hafız Ahmet Efendi göze batmaya başlıyan kamburunu biraz daha eğerek namaza durdu.

Yengesi artık dağlara çıkıp kaybolan kocası Hafız Mehmet Efendi'yi sormuyordu. Yıllarca önce küçük yaşta kaybettiği Mustafa'sının acısından daha büyük bir ıstırabı bekleye bekleye gelip duruyordu. Düşman bozgunculanyla mücadele bayrağını açan rahmetli kocasının yüzünü yeğeninde görüyor, Ali Rıza'ya bakıp bakıp ağlıyordu. Ayşe Hanım eltisine gül suyu döküp, şakaklarını oğdu:

— Sabır sabır, ferah ol, inşallah hayattadır, dedi.

— 93 harbine giden gençler döndü mü ki benim hafızım dönecek.

— Yenge için müsterih olsun, amcam devletten önce vazifesini yaptı. Bu komitacılara, memleketimizi bölmek isteyen katillere onun ve çetecilerimizin harekete geçtiği zaman devletimiz de bütün gücüyle yüklenseydi, Tuna'da Bulgarlar, Sırplar, Ulahlar sırtımızdan vurmazdı. Allah yolunda ölenler

şehittir yenge. Amcam da rahmeti Rahmana kavuştuysa şehittir, üzülme.

Ayşe Hanım eltisinin sakinleştiğini görünce, oğluna sordu:

— Ali Rıza bundan sonra ne iş yapacaksın?

— Gene aynı iş anne, Çayağzı'nda çalışacağım.

— Oğlum Çayağzı çok uzak, Ben ayrılığına dayanamaz oldum. Başka iş bul, Selanik'te olsun.

— İş mi var anne, herkes işsiz güçsüz kaldı. Pahalılık arttı. Ruslar devletimizden yüz binlerce altın lira harp tazminatı alacakmış. Bunları nasıl öderiz? Hükümet borçlu, bütçe açık. Bu sebeple hiçbir yere memur almıyorlar.

Zübeyde Hanım da kayınvalidesini destekleyerek "İlle Selanik'te kal" diyecekti, kocasını devleti düşünen bir hassasiyet içinde görünce vazgeçti. Ali Rıza Efendi onun bir şey müjdeleyen gözlerine baktı. Zübeyde'si yeni elbisesi içinde şişman görünüyordu. Ali Rıza Efendi baba olacaktı.

Babası namazı kıldıktan sonra yanı başına gelirken o ve bütün kadınlar ayağa kalktı. Hafız Ahmet Efendi oturduktan sonra:

— Buyrun buyrun oturun, dedi. Bu müsadeden sonra odadakiler aile büyüğünden aşağıya saygılı bir şekilde diz oturdular, ellerini dizlerine koydular. Muhacirlerin elim vaziyeti Hafız'ın yufka yüreğini yaralamıştı, gene onlardan bahsedince Ali Rıza Efendi subay arkadaşlarından, komutanlarından duyduklarını anlatmaya başladı.

— Baba senin gördüklerin bir şey değil, asıl sefalet ve göz yaşartıcı hal Filibe, Edirne, İstanbul arasındaki çamurlu yollarda zelil ve perişan olan muhacirlerde. Aç kalmışlar, mısır

koçanı yemişler. Batak çamurdan ayaklarını çekip kurtarmaya, yürümeye çalışırken sırtlarından Bulgar komitacıları kurşunlanmış bir çoğunu. Rus kazaklarının hunharlığından kurtulan Tuna köylerini bunlar basıp, yakıp yıkmışlar. Yorgo komitasından daha caniyane Türk düşmanlığı içindeymiş Bulgarlar. Serez'den gelen yüzbaşı anlattı. Dağ, taş bayır Meriç'in suyuyla yarışırcasına insan seliyle dolup taşmış. Sanki bütün Tuna vilâyetindeki Türkleri bir taun, bir kolera veya veba salgınından kaçar gibi yollara düşmüşler. Rus ve Bulgar katliamından kurtulanları da yollarda açlık, hastalık, sefalet yakalamış. Sadece İstanbul'a, Selanik'e değil, emin gördükleri Üsküp'e, Manastır'a, Kavala'ya da binlerce muhacir göç etmiş. Evlerini, köylerini yurtlarını, bütün mallarını bırakıp küfrün zulmünden kaçarak İslamın şefkatine sığınan bu insanlara bütün memleket yardım elini uzatıyor.

— Tabii yardım edeceğiz oğlum. Peygamberimiz de muhacirdi. Mekke'den Medine'ye hicret ederken o da kâfirlerin zulmünden kaçıyordu. Peygamberimiz bütün muhacirleri cennetle müjdelendirmiştir. Onlara yardım edenlerin de sevabı boldur.

— Biz de elimizden gelen yardımı yapalım bey, diyen Ayşe Hanım'a bakarak konuşmasına devam eden Hafız Ahmet Efendi:

— Ben de bir iki muhacir aileyi barındırmayı düşünüyordum. Ali Rıza'nın askerden dönmesini bekledim. Ne dersin oğul?

— Sen bilirsin baba, tabii iyi olur.

Hafız Mehmet Efendi'nin karısı da:

— Bizim konağın arkasındaki bahçe evleri iki aileyi barın-

dırır, dedi.

Ayşe Hanım, üzüntüyle:

— Çok harap, badana ister, pencereleri kırık, çıkık.

— Tamir ettiririz hanım.

Zübeyde Hanım da anne ve babasının muhacirlere yardım isteklerine katıldı:

— Evleri ben temizlerim, hizmetçiler de yardım eder.

Ali Rıza Efendi yeniden Çayağzı'na gideceği için evlerine alacakları muhacirlerin annesine ve Zübeyde'ye yük olacak kadar yaşlı olmasını istemiyordu. Hafız Ahmet Efendi oğluna hak verdi:

— Dul, yetim öksüz muhacirleri seçelim. Annenle birlikte gideriz Sultan Çayırı'na. Bakarız en münasip aile hangisiyse onu alırız. Bir de yengenlerin evine yerleşebilecek muhacir aile seçeriz. Düşmez kalkmaz bir Allah Müslüman Müslümana bu hallerde yardım etmeyip de ne zaman el uzatacak? Daha üç dört ay önce evlerinde barklarındaydı Tunalılar. Bu hale geleceklerini onlar düşünebildiler mi? Biz ne olacağımızı bilebiliyor muyuz?

***

Oğullarını Çayağzı'ndaki vazifesine yolcu ettikten sonra Hafız Ahmet Efendi ile Ayşe Hanım, Tuna muhacirlerinin Hilali Ahmer tarafından barındırılıp beslendiği Sultan Çayırı'na geldiler.

Bir eski su değirmeni duvarının dibinde simsiyah bir kazan kaynıyor, etrafında yalın ayaklı ellerinde tabaklar olan yarı çıplak çocuklar dolaşıyordu. Ayşe Hanım'ın muhacirlerin

sefaletini görmesiyle yüreği parçalandı. Hangi birine el atıp tercih edeceğini şaşırmıştı.

Çadırlardan taşıp ulu çınar ağaçlarının gölgesine uzanmış insanlar arasına doğru yürüdüler. İki taş arasında yaktığı ocağın yaş odunlarına üfleyip eski bir tencerede çorba pişirmeye çalışan, nineler, yırtık sökük dikenler, ağlayan çocuklarını susturmak için sırtında sallayarak gezinen dul gelinlerle Selanik'in bu yöresi fakrü zaruret alanı olmuştu.

Çayırın sonundaki kalın dalları minare boyunca göğe tırmanmış koca gövdeli çınar dibine kadar yürüyen Hafız Ahmet Efendi ve Ayşe Hanım yorulmuşlardı. Gelişi güzel eski çullar ve toprak üzerine serilmiş insanlardan oturup dinlenecek bir yer kalmamıştı. Hafız Ahmet Efendi asırlık çınara yaslandı, elleriyle ağacı okşar gibi vurarak:

— Hay gidi koca çınar, dedi: Kökü gibi gövdesi de çürümüş. Halbuki benim gençliğimde ne kadar sağlam ve dikti. Nah şurda at koşturduktan sonra gölgesinde dinlenirdik. Her bir dalı ceviz ağacı kalınlığında olmuş. Gövde dallarını taşıyamıyor. Bak hanım nasıl eğilmiş, nerdeyse yaprakları yere değecek, beli bükülmüş, benim gibi çok ihtiyarlamış.

— Aman bey hep ihtiyarlıktan bahsedersin, bu çınar dört beş yüz yaşında var, sen yetmişinde değilsin daha, diyen Ayşe Hanım çınara dikkatli dikkatli baktı. Koca çınarın kavlamış, gövde kabukları altında kel, şimşir gövdesinin iki yanında bir insan geçecek kadar geniş tabii iki kapı açılmış, bu kapaksız kapının içinde kocaman bir kovuk meydana gelmişti. Koca ağaç tek ayakla duramazmış gibi üç ayaklı devasa bir varlık halini almıştı.

İki ihtiyar da çınar kovuğundaki boşluğa bakınca içinde yer

yer çürümüş, sünger gibi delik deşik çınar gövdesinin duvarladığı yerde eski bir Deliorman kilimi üzerine uzanmış, avurtları içine çökmüş, ak sakallı bir ihtiyar gördüler. Çınar gövdesinin kalın ve sıhhatli bir kökle toprağı kavradığı yerde bilek kalınlığında gövdesi ile yemyeşil bir fidana tutunmuş yalın ayaklı yırtık entarisinden buğday yanığı teni görünen, sümüklerini çeke çeke ağlayan çocuğu susturmaya çalışan ihtiyar kadın, bir taraftan da kucağındaki bebeği tıpışlıyordu.

Ayşe Hanım feracesini kaldırdı. Muhacir kadına baktı. Çocukların annesi değildi, çok yaşlıydı, nineleri olacaktı. Kadıncağız göz çukurları çapaklaşmış, beyaz suyla dolmuş yüzünde sinekler uçuşan kocası ile ilgilenmiyor torununu susturmaya çalışıyordu. Kucağında gözlerini açıp uyumadığım gösteren çocuğu sırtına aldı. Bu halden çocuk memnun olmuştu. Ağabeysinin ağıtından ve hiçbir şeyden habersiz azade bir umursamazlık içinde ninesinin tepesinden etrafı seyrediyordu. Ayşe Hanım'la göz göze gelince güldü.

— Bak Hafız Efendi ne güzel çocuk.

— Nerdeki?

— Nah şu ihtiyarın omuzundaki.

— Çok küçük, anaları da yok.

— Zavallı pek de sevimli, alalım mı?

— Hanım biz de torun bekliyoruz. Bu ihtiyarların zaten bakıma ihtiyacı var. ilk de torunları..

— Olsun.

İhtiyar muhacir kadın kendileriyle ilgilenenlere merhamet dilenerek baktı. Yorgun, uykusuz yüzü kırış kırıştı. Biraz önce Hafız Efendi'nin çınar gövdesinde gördüğü pütür pütür çizik-

lerle dolu hâl bu ihtiyarın yüzünde de vardı. Çocukların da ihtiyarların da aç oldukları belliydi. Artık buraya gelen temiz ve güzel giyimli Selaniklilerin yardım için veya kendilerini alıp misafir olarak götüreceklerini biliyorlardı. On üç yaşlarında genç bir kız, günlerdir tarak görmemiş toz toprak içinde yapağılaşmış sarışın saçlarıyla, elinde bir saplı suyla yaklaştı. Çınar kovuğuna girdi. Cansız gibi duran ihtiyarın başını kaldırdı.

— Dede ma. Dede ma. Bak su getirdim.

İhtiyar zorla gözlerini açtı. Torununun yardımı ile saplı tasından su içti. Bitkinlikten, hastalıktan ağzını, dudaklarını toplayacak mecali yoktu, su çenesinden gırtlağına doğru aktı. Genç kız kirli eteğiyle dedesinin ıslanan yerlerini sildi, itinayla başını eski bir çul üstüne koydu. Büyük torununu kendilerine bakan Hafız Ahmet Efendi'yi göstererek susturan ninesine yaklaştı.

— Hacce Nine ma!. Gideceğim ben mahalle aralarına, Öteki çocuklar gitmişler.

— Yok kızım bırakmam seni ben, rahmetli oğlumun gelinimin emanetisiniz bana. Dilencilik edecek değilsin ya!

— Yok be nine, bir lokma ekmek ister döneriz.

— Devlet elbet elini bize de uzatır kızım bekliyeceğiz. Baban olsa koşturuverirdi şimdi hükümata.

Hafız Ahmet Efendi çınarın yedi sekiz kulaçlık gövdesini dolaştı. Tekrar hanımının gösterdiği ihtiyarlara baktı.

— Çok yaşlı iki ihtiyar, iki de küçük torun var.

— Genç kızı unutuyorsun, ne kadar müşfik, kardeşleriyle ilgilenişine bak. Zübeyde'ye can yoldaşı olur.

— Peki hanım sen uygun görüyorsan alalım.

— İyi olur, sevabın büyüğü öksüz ve yetimlere sahip çıkmakta.

İhtiyar kadına yaklaştılar.

— Esselamın aleyküm!.

— Ve aleyküm selam!.

— Geçmiş olsun bacı, Allah sabır versin. Münasip görürseniz sizi ve torunlarınızı bizim eski bir ev var oraya alalım.

— Sağ olun evladım, berhudar olun!

İhtiyar Tunalı kadın hamiyet sahibi karı kocaya minnetle bakıyordu. Sırtındaki torununu sarı, kıvırcık saçlı kıza uzattı. Deminden beri ağlayan oğlan çocuğu hıçkırığını keserek küçük elleriyle toza bulanmış yüzündeki bulanık göz yaşlarını sildi. Ninesi:

— Bak bu bey amcanla teyzen bizi evlerine alacak deyince çocuk salladığı taze çınar fidanım bırakıp Hafız Ahmet Efendi'nin yanına koşup ellerine sarıldı, öptü. Genç kız tirkek ve çekingen duruyordu. Muhacir kadın çınar kovuğunu göstererek:

— Serez'den beri böyle, bir şey yiyip içmiyor, hasta, dedi. Çınar etrafındaki çul heybe kap kacak gibi memleketlerinden getirebildikleri eşyaları toplamaya başladı. Ayşe Hanım kocasına:

— Fayton ne zaman gelecek, dedi.

— Hizmetkâra bir saat sonra çayır başına gelmesini söylemiştim.

Çınarın içinden kısık bir sesle geyirti gelince muhacir kadın işini bırakıp kocasının hasta yattığı kovuğa koştu. Hafız Mehmet Efendi çınarın öbür kapısından dolanıp ihtiyarın da-

marları derisinden fırlayacakmış gibi zayıf bileğini eline aldı. Damarları fersizdi. Bileğinin iriliğine rağmen nabzı atmıyor gibi zayıflamıştı. Fersiz gözleri bulanıktı. Hafız Ahmet Efendi adamın halini beğenmedi. Koştu. Çayırı geçti. Karantina binasının insan kalabalığı ile dolup taşan dar koridorlarından geçip ilaç kokan salondan içeri girdi. Doktoru bulmakta güçlük çekti. O kadar çok hasta vardı ki doktor ve hemşireler hangi birine bakacaklarını bilemiyorlardı. Doktor Hafız Efendi'nin bütün yalvarmasına rağmen:

— Ben buradan ayrılamam, alın sedyeyi, hemşireyle gidin, hastayı buraya getirin, dedi. Hafız Ahmet Efendi, elinde sedyeli hemşireyle birlikte çınar altına geldiğinde ihtiyar kadını torunlarıyla birlikte kovuğun içine üşüşmüşler vaziyette ağlıyor buldu. Çocukları çekip hasta adamın nabzını eline alan hemşire:

— Ölmüş, yapacak bir şey kalmamış, dedi.

Ağlaşarak dedelerinin başına toplanan çocukları Ayşe Hanım uzaklaştırdı.

— Allah rahmet eylesin, Hafız Efendi ben çocukları, ihtiyar kadını eve götüreyim sen defin işiyle uğraş, dedi.

Genç kız uzaklaşmak istemedi, bağırdı:

— Ben Hacce Ninemden ayrılmam.

— Yavrum gel, deden öldü, Hacce Ninen de gelecek, bizim evde kalacaksınız, diyen Ayşe Hanım da göz yaşlarını tutamamış, doksan yaşlarındaki kocasının cesedi üzerine kapanıp hâlâ ağlayan Hacce Nine'ye bakmıştı.

Hacce Nine kaçıncı defa bağrına taş basmıştı. Ölüme alışmış mütevekkil mukavemetle başını kaldırdı, çocukların ablasına baktı.

— Meliha yavrum, siz hanım teyzenle gidin, ben geleceğim, dedi.

Plevne'de babalarını şehit veren, göç yollarında anne ve dedelerini kaybeden çocuklar, ablalarının içine düğümlenen ıstıraptan habersiz ilk defa bindikleri yaylı faytonun camından sarkmış, bön bön kendilerine bakan Rum tüccarların renga-renk mallarla dolu vitrinlerini seyrediyorlardı.

Mezarlık Katilleri

93 Harbi bir Nuh tufanı gibi, yüksek dağlardan kopan gelen gaddar ve korkunç selini Tuna'dan Doğu Rumeli'ye, Trakya'ya, Küçük Balkan'a akıtmış; evladı fatihanı acımasızca taş, çakıl, kum yığınları gibi önüne katarak başlarını en sarp yarlara vura vura aylarca sürüklemiş, nihayet kana, ezaya, cefaya doymuş gibi ardında binlerce şehit, yetim, dul bıraktıktan sonra durulmuş, sakinleşmişti. Türk Balkan'ı düşmanından hatırladıkça acısını içinde hissettiği korkunç bir kırbaç yemişti. Yenilginin utancı, savaşın getirdiği fakrü zaruret içinde Osmanlılar yorgun ve bitkindiler. Balkan'daki Hıristiyanlar ise sessiz ve sinsi bir bekleyiş içindeydi. Berlin anlaşmasından sonra Rum, Bulgar, Sırp komitacıları destekleyen küçük devletçikler de vardı. Düvel-i Muazzama artık Osmanlı Smparatorluğu üzerindeki sinsi emellerini bu devletlerle yürütecekti. Yıllarca önce Rus Çarı I. Nikola'nın Osmanlı devletini kastederek "kollarımızda hasta bir adam var ne yapalım?" sorusuna, "hastayı tedavi etmek" gerekir diyen Hamilton Seymur'un İngilteresi, bu defa hastayı ameliyat ettirmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun kolları, ayaklan kesilmiş, Rumeli

toprakları da böylesine sakat bir vücut halinde yaralı olarak dört bir yanındaki düşmanlarının arasında sıkışmış kalmıştı. Yıllar bu acı günleri hatırlayarak geçti.

Ali Rıza Efendi ve Zübeyde Hanım'ın Ömer'den sonra Ahmet adını koydukları bir oğulları daha dünyaya gelmişti. Hacce Nine iyi bir ebeydi. Zübeyde Hanım'a annesi gibi titriyordu. Meliha da her türlü işe koşturuyordu. Zübeyde Hanım elini artık soğuk sudan sıcak suya sokmuyordu. Rahattı, mesuttu. Ama kocasının Çayağzı'na gidip günler, bazen haftalarca orada vazifeli kalması, ona dokunuyor; kocasından uzak kalışı içine işliyordu. Annesi Fatme Hanım öldükten sonra kanatları kınlmış bir kuş gibi çırpınıp, çocuklarıyla hemhal olmaya başlamıştı.

Sabahleyin kayınbabası adaşı olan torunu Ahmet'i sevip gitmiş, Zübeyde Hanım da çocuğunun altını aldıktan sonra büyük oğluna patik örmeye oturmuştu. El işine dalmışken kapı çalındı. Boş bulunmuş, irkilmişti. Heyecanla "Ali Rıza mı" diye sevinip ümitlenmeye vakit bulamadan kapıyı açan Meliha'nın merdiven boşluğunu yankılandıran ince sesini işitmişti:

— Çıksana yukarı Ferruh! Ferruh geldi Zübeyde Abla! İşini sedire bırakıp, merdivenlere doğru yürüdü.

— Çıksana yukan Ferruh, dedi.

— Abla Sarıgöl tarafına gideceğim.

— Aşkolsun Ferruh, seyrek gelir oldun, ne yapıyorsun?

— Çerçilik gene. Fakat Selanik'te geçim zorlaştı. Karasu vadisindeki köylere gideceğim. Sarıgöl'e kadar.

— Ferruh bilmiyor musun yollar tehlikeli, etraf Rum eşkiya ile dolu.

— Olsun abla burada iş çıkmaz oldu, köylere giderim öte beri satarım. Bir iki katır yükü zahire getiririm.

Zübeyde Hanım kardeşi gibi sevdiği, rahmetli annesinin emaneti Ferruh'a bakıyordu. Sarı bıyıkları pencereden vuran ışıkla parlayan Ferruh çocukluktan çıkalı çok olmuştu. Rum komitacılarının öldürdüğü bacısının yerine koyduğu Zübeyde Ablası'ndan izin istiyordu.

— Sarıgöl tarafındaki akrabalarınıza bir diyeceğin var mı abla? Oralardan ne istersin, ne getireyim?

Ferruh'un da Selanik'te bir aile büyüğü kalmamıştı. Her şeyini Zübeyde Ablası'na danışırdı. Ama açılıp konuşamadığı konular da oluyordu. Zübeyde onları sezerdi. Şimdi Küçük Balkan'ı ticari maksatla gezmek ister görünen Ferruh'un asıl niyeti köylerdeki akrabalanna görünmek, münasip bir gelin kız için çıtlatmaktı. Artık Ferruh delikanlı olmuştu. Para da kazanıyordu. Evlenmek hakkıydı.

Ferruh Zübeyde Ablası'nın elini öptü, "Allahaısmarladık" dedi. Ayrıldı.

Kayserili Mennan'ın düşünüp gerçekleştiremediğini çırağı Ferruh yapmıştı. Cam çerçeveli iki dolabı katır sırtına vuran çerçi üç gündür İnce Karasu vadisindeki köyleri dolaşmıştı. Epey mal satmıştı. Türk köylüleri ona "dağ köylerine çıkma, Rum eşkiyalar her gün birkaç Türk köyünü basıp, adam öldürüyor" demelerine rağmen, o, Karakoyun köyüne gidecekti. Cebindeki silaha .güveniyordu.

Salihler köyünden çıktıktan sonra, patika yolda katırdan indi. İki yanındaki meşe dalları yüzünü gözünü çizmeğe baş-

lamıştı. Çalılıklar arasında hayvanın yularını önden çekip giderken arkadan nal sesleri işitti. Döndü, baktı. Gelen sarı keten sarıklı biriydi. Orta yaşın üzerinde güzel ve temiz giyimiyle bir beye benziyordu. O da atın gemi elinde, yayan geliyordu.

— Nereye bre kızan, dedi.

— Karakoyun'a, ordan Sarıgöl'e beyim.

— Bilmez misin evladım, tehlikeli bir yoldur burası. Rum eşkiyalar azgın. Geçen gün senin Karakoyun köyünü bastılar. Hacir Ağa'yı öldürdüler. Kardeşi Bekir Ağa da iki Rum eşkiyayı müsademede temizledi kaçtı. Komitacılar peşine düştü. Karamanlar'da mı, Üsküpler'de mi ne tarafta bilmem zavallı adamın izini sürerler, jandarmaya haber verdik daha gelecek. Ağanın peşine düşmeseler köyü yakıp yıkacaklardı. Ne işin var evladım, gitme!

— Ticaret beyim, ekmek parası, başka işim yok, kimim kimsem de. Silahıma güvenirim. Arkamdan ağlayacak da yok.

— Zamanı mı bre kızan. Kimin var o köyde?

— Anne akrabalarım.

— Kimlerdensin bre?

— Şefik Ağalardan.

— Dur bre süliyeyim, hatırladım, sen Çayağzı'nda Yorgo çetesinin şehit ettiği gümrük memurunun oğulcuğusun. Maaşallah çok büyümüşsün. Ama bu çerçilik ticaret de nereden çıktı? Senin de dedelerin bey oğlu, ağa oğlu, yakışır mı bu çerçilik sana? Evladı fatihan katıra eşeğe değil, ata biner.

Düz yola çıkınca çevik bir haraketle doru atına atlayan bu yabancının sözlerini Ferruh yadırgamıştı. Belinden piştovu görünen adama bakıyordu.

— Ben Mehmet Ali Beyim... Bakma benim seni caydırmaya çalışmama. Ben de Karakoyun köyüne giderim. Ben de senin gibi tedarikliyim. Senin silahın da iyi mi bari?

— İyi iyi, diyen Ferruh katırını bir taş yığını yakınma çekti, taşa çıkıp kürtünün üstüne atlayıp, rahatsız bir şekilde oturdu. Sonra tabancasını belinden çıkarıp gösterdi.

— Pek eski evlat.

— Olsun, iyi ateş ediyor.

— Hiç adam vurdun mu?

— Yok, hiç!. Ama babamın katili Yorgo'yu vuracak kadar nişan talimi yaptım.

— Hadi yürü öyleyse, ama unutma, gözü pek ve civan gibi delikanlısın, bu ticaret işi sana yakışmaz. İşini değiştirmek istersen Kocamatlı köyüne gel, diyen Mehmet Ali Bey çevik ve kıvrak bir hareketle atını ileri fırlattı. Ferruh ise ağır yük altında ezilen hayvanına eziyet vermek istemiyordu.

Tepeyi aştıklarında önde giden atlı bey bağırdı.

— Eyvah bütün köy yanıyor!

Ferruh katırı mahmuzladı. Yeşil çam ormanlarının bitimindeki yaylada kurulmuş Karakoyun köyü üzerinden zifiri bir duman yükseliyordu, ilerledikçe yanık kokusu burunlarına çaldı.

— Yeni yakmışlar. Namussuz Rum komitacılarının hunharlığı. Belki eşkıyalar buralarda, yakın bir yerde vahşetlerini seyrediyorlardır. Hayvanları aşağıdaki dereye indirelim, söğüte bağlayıp köye yürüyerek gidelim.

— Peki amca bey, diyen Ferruh da Mehmet Ali Bey gibi atından indi. Birlikte dereye yürüdüler. Hayvanları kuytu bir

yere bağladıktan sonra ince bir su akan dere boyunu takip ettiler.

Mezarlık göründü.

— Yavaş konuş birileri var.

— Mezar kazıyorlar.

— Türk!

— Yok yok, bu mezar taşlarının üzerine oturmuş olanlar gavur, elleri silahlı.

— Mezarda ne arıyorlar?

Ferruh yaklaşıp komitacıların kalabalık halini görünce heyecanlanmıştı. Mehmet Ali Bey Ferruh'un çocuksu yüzüne baktı.

— Bundan sonra çok konuşma yok. Gel peşimden. Ne yaptıklarını anlayalım. Ben mezarlığın arka yolunu biliyorum. Ağaçlara sarılmış sarmaşıklar ve böğürtlenler arasından bakarız.

Mehmet Ali Bey'in silahını çektiğini gören Ferruh da piştovunu çekti.

— Yoo silah etme yok, mecbur kalmadıkça ateş etme!.. diyen Mehmet Ali Bey eğilerek yürüdü. Ağır ağır yaklaşalım, yoksa defolup gitmelerini bekleriz. Ne yaptıklarını göremeyiz.

Su arkının iki yanını saran böğürtlen yığınları altından geçerken elleri çizilip kanıyan Ferruh:

— Ya bizi görürlerse, dedi.

— Ses çıkarmazsan görmezler. Duvarın çalısız bir yerinden çıkacağız. Ön tarafı da çalılık.

Komitacılar "hadi acele ol" diye birisini zorluyorlardı. Du-

vara çıkmadan yüzlerini göremeyeceklerdi. Taş gediklerine basarak önce Mehmet Ali Bey çıktı. Sonra Ferruh'un elinden tutarak yukarı çekti. Dört bir yanları böğürtlen ve beyaz sarmaşıkla kaplıydı. Mezardakileri görecek bir delik bulamadılar. Duvar üstünde çömelerek yürüdüler. Sesleri daha iyi duyuyorlardı. Nihayet çalılar arasında bir avuçluk bir aralıktan mezarlığı ve adamları görebilmişlerdi .Mehmet Ali Bey başını sarmaşıklar arasına soktu. Dikkatle baktı. Kısık sesle:

— Bu Bekir Ağa, Hacir Ağa'nın kardeşi, dedi. Kazdığı mezarda kardeşi Hacir gömülü. Ne yapmak istiyor bu gavurlar. Bekir Ağa'yı yakalamışlar, öldürmemişler.

Fısıltısı dehşet içindeydi. Söyleniyordu: "Bütün köyü yakanlar iki Rum eşkiyayı öldüren Bekir Ağa'ya ne yapacaklar."

Rum komitacıları ellerinde mavzerler sağa sola bakındı. Köyde canlı bırakmamışlardı ki. Neden korkuyorlardı. Başlarındaki komitacı ayağa kalktı, mezara doğru yürüdü. Mehmet Ali Bey boş bulundu.

— Yorgo namussuzu, diye fısıldadı. Sonra hatasını anlamış gibi. Ferruh'un elini tutup sıktı. Genç Türk babasının, bacısının katilinin bu adam olduğunu duyar duymaz titreyip silahını böğürtlen dalları arasına uzatmış, nişan almaya kalkmıştı.

Bütün vücudunu ateş kaplamıştı sanki, yüzüne kan sıçramış kıpkırmızı olmuştu. Dişlerini sıkıyordu. İntikam alacaktı. Elindeki silahın namlusunu Yorgo'nun tam başına doğru nişanlıyordu. Yanındaki beyle nerden arkadaş olmuştu, bileğini çok kuvvetli, mengene gibi parmaklarıyla sıkıp elini aşağı indirmişti.

— Yapma, ateş edersen o ölür, ama adamları da bizi bulur, öldürür. Başka zaman intikamını alırsın. Ne olur sakin ol

oğlum. İntikamını muhakkak alacaksın. Ben de sana yardım edeceğim. Ama zamanı var. Şimdi değil.

Ferruh'un bütün vücudu kasılmıştı. Başına doğru bütün kanının hücum ettiğini hissediyordu. Beyin gözlerine baktı. İnandırıcı ve yalvarıcıydı. "Peki" dedi, sesi sert çıkmış, Mehmet Ali Bey'in elinden kurtulan kolu böğürtlenlere hışırdatarak değmişti. Yakın taraftaki komitacılar sesi duymuşlardı. Oturdukları mezardan kalkıp duvarlara doğru yürüdüler. Etrafa bakındılar. Duvar üstündeki iki Türk yüzükoyun duvara kapanmışlardı. Yorgo da bir iki adım ilerledi. Sonra:

— Canlı mı kaldı köyde, kuşlardır. Gelin buraya, diye adamlarını çağırdı. Tekrar mezarı kazan Türk'ün başucuna dikildiler.

— Kaz, hızlı kaz toprağı, göreceksin ağabeyin nasıl yatıyor mezarında, diyorlar, dipçikle terin suyun içinde kalmış Bekir Ağa'nın omuzuna kafasına vuruyorlardı. Mezar toprağı yarım metre kadar kazılmıştı. Komitacının biri:

— Hızlı ol, içine gir de toprağı at, dedi.

Bekir Ağa, kan ter, içinde kalmıştı.

Mezarlık duvarındaki iki Türk böğürtlen ve sarmaşıklar arkasında tekrar doğruldular. Bekir Ağa'nın içine girdiği mezardan sadece başı görünüyordu. Hacir Ağa'yı Bekir Ağa kaçınca akrabaları gömmüştü. Komitacıların yakalayıp getirdikleri Bekir Ağa kimin mezarını kazdığını bilmiyordu. Yorgo'nun konuşmasıyla dehşetle irkildi. Hakikaten ağabeysinin mezarını mı kazıyordu? Elindeki küreği daha dikkatli kullanmaya başladı. Kürek toprağı alıp atarken tahtaya takıldı. Bekir Ağa küreği bırakıp tahtayı çekti. Çıkardı, öteki tahtaları da itina ile kaldırdı. Onun yavaşladığını gören komitacılar "çabuk ol" diyerek

kafasına doğru taş atmaya başladılar. Bekir Ağa mezarın içine eğildi. Kefen toprakla kaplanmış, fakat Rumların açtığı silah yaraları öldükten sonra da kanamış, toprağı kanlı bir çamur haline getirmişti. Kefenle ceset arasında binlerce kurt kaynıyordu. Ağır bir koku mezardan yayıldıkça, Rum eşkiyalar burunlarını tutup gerilediler. Bekir Ağa kusmamak için kendisini zor tutuyordu. Parmaklarının altında oynuyan kurtlara dokunarak cesedin baş tarafındaki kefen bezini de kaldırdı. Bu ağabeysiydi, kanlı toprağa bulanmış yüzünde kurtlar kaynaşan haline rağmen ölüsüyle bile tebessüm ediyor görünüyordu. Bekir Ağa sendeledi. Ayağı kayıp cesedin üstüne kapaklandı. Zaten kendisini ağır kokudan zor tutuyordu, öğürdü. İçi dışına geldi. Zorla kalktı doğruldu. Başını gören komitacılar istemeyerek tekrar yaklaştılar. Komita reisi Yorgo'nun yüzüne bakıyorlardı.

— Tamam mı Reis!

— Biraz daha eşsin.

Eşkiyanın birisi toprak yığınını çıkıp mezar çukuruna baktı.

— Tamam ceset görünmüş, ikisi yan yana.

— İkisi bir mezara sığar mı?

Uzakta duran Rum komitacılar da yaklaştı. Yorgo, Bekir Ağa'ya bağırdı:

— Biraz daha kaz, sığmazsın.

Kırbacı kafasında hisseden Bekir Ağa kürekle cesede doğru hamle yaptı. Cesedin bazı yerleri kalbur gibi olmuştu. Kurtlar kardeşinin cesedine doğru salladığı kürekten aşağı toprağa doğru düşüyor, tekrar cesede doğru kımıldıyarak sürünüyorlardı. Bekir Ağa'nın yüzü boncuk boncuk ter olmuştu. Burnu artık koku almıyor gibi taşlamıştı. Gavurların kendisine ne ya-

pacaklarını düşünüyordu. Gece Cinciler köyünden daha emin bir yere kaçarken ormanda komitacıların pususuna düşmüş, çevresi sarılınca teslim olmuştu. Onu köyüne kadar döve döve getirmişler. Köyü gözlerinin önünde ateşe vermişler evlerden kaçmak isteyenleri kurşunlamışlardı. Çoluğu çocuğu, akrabaları, köylüleri yanarak öldürülmüştü. Kendisi için de hayatın manası kalmamıştı. Öldürseler, kurtulacaktı bu işkenceden. Yorgo eğildi mezara baktı. Hacir Ağa gözleri toprakla kaplı olmasına rağmen kendisine bakıyordu. Ceset dillenmişti sanki. "Katiller, hunharlar, caniler!. Zalim Rumlar, katil Rumlar!" diye bağırıyordu. Yorgo geri çekildi. Geğirdi, kustu. Bekir Ağa çılgın gibi bağırıyordu. Komita reisi eşkiyalarına seslendi:

— Dışarı çıkarın adamı.

Cesedin kokusundan uzak duran eşkiyalar yaklaştı. Bekir Ağa'nın kolundan tutup yukarı çektiler. Ellerini kollarını bağladılar. Bir taş atar gibi Bekir Ağa'yı ağabeysinin kokmuş cesedinin üzerine fırlattılar. Bekir Ağa feryat ediyor, bağırıyordu. Eşkiyalar küreklerle, elleriyle, ayaklarıyla biraz önce toprağı dışarı atan Bekir Ağa'nın üstüne aynı toprağı yığıyorlardı. Bir hafta önce öldürdükleri Hacir Ağa'nın kardeşi Bekir Ağa'yı diri diri aynı mezara gömüyorlardı. Türk köylüsünün feryatları boğuldu, sesler inilti haline döndü. Mezar yanına bir iki dakika önce kendisinin yığdığı topraklar kazdığı mezar çukurunu yeniden doldurmuştu. Yorgo mezarın üstüne çıktı, tepindi, toprak kımıldamıyordu.

— Türk çetecilere yardım edenin sonu budur, dedi. Bir eşkiyanın uzattığı şarap şişesini tepesine dikti. Haydin tamam, gidiyoruz, dedi. Atına bindikten sonra bir defa da dumanlar içinde bıraktığı köye baktı. Neşelenmişti. Atını ormana doğru sürdü. Eşkiyaları da reislerinin hareketini tekrarlayıp atlarını

önce mezarlığın üstüne sürüp, çiğnettikten sonra atlarını kamçılayıp uzaklaştılar.

Ferruh taş olup duvara çakılmıştı. Mezardan hâlâ inilti geldiğini, Rumların vahşi çığlıklar attığını duyuyordu. Kabus mu görüyordu, rüyada mıydı?

Mehmet Ali Bey de bu vahşi hali çaresizlik içinde seyretmiş, donup kalmıştı. Şaşkınlığı geçince kalktı, doğruldu. Ağaçlardan komitacıların tepeyi aşıp aşmadıkları belli olmuyordu. Ferruh'a:

— Kalk arkamdan gel, dedi, duvar üstünden yürüdü çalıların geçit verdiği bir yerden yan yan geçti. Bir taş üzerine çıkıp tepeye doğru at süren eşkiyalara baktı. Kuyruktakilerin de köşeyi dönüp gözden kaybolduklarını görünce:

— Haydi Ferruh, zavallı ölmediyse mezarlıktan çıkaralım, dedi.

İki Türk koşarak mezarın başına gelip toprak yığınlarını eşmeğe başladılar.

Memuriyet Çilesi

Ali Rıza Efendi, bu cuma gene tahta bavuluna kirli çamaşırlarını doldurmuş, günlerdir göremediği, özlediği karısının ve çocuklarının yanına gidiyordu. Oğulları Ömer ve Ahmet artık bebeklikten kurtulmuşlardı. Her Selanik'e gidişinde onlara keçiboynuzu ve bonbon şekeri götürüyordu. Evden ayrılırken büyük oğlu boynuna sarılıyor gene gideceği için sitem edercesine "baba gitme kal" diyordu. Zübeyde'si de bu hayattan memnun değildi. Gidip gelmek daha tehlikeli ve yorucu olmaya başlamıştı. Artık onları Çayağzı'na almalıydı. Böyle tesadüfen bulduğu yelkenli kereste gemisiyle gitmek uzun ve meşakkatli bir yolculuktu. Geçen defa atla, kara yoluyla Selanik'e gitmek istemiş, Yenice Kumlucası'nda yolunu Rumlar kesip köstekli saati ile evine götürdüğü maaşını gasbetmişlerdi. Canını zor kurtarmıştı. Ya memuriyeti bırakmalı veyahut ailesini Çayağzı'na getirmeliydi.

Gemiye binmeden önce yediği yemekten mi, bekçinin acemice pişirdiği yumurtadan mı, neydi içi çok bulanıyordu. Yelkenli de ceviz kabuğu gibi denizin üstünde ağır kereste yüküne rağmen oynayıp duruyordu. Ali Rıza Efendi kimseye görün-

meden güvertenin bir köşesine çökmüştü. Sallanan gemiyle midesi kalktı. Çömeldi. Kustu. Seksen millik yol çekilmiyordu. İçi dışına geldi. Midesinde bir şey kalmayınca ferahladı. Sallana sallana kimseye görünmeden kamarasına gitti, yattı. Burası da leş gibi gemici kiri, teri kokuyordu. Gümrük memuru olduğu için kaptan kendisine burayı ikram olarak vermişti. Burda daha önce kalan Rum, elbiselerini ve şarap şişelerini gelişi güzel sağa sola atmıştı. Yatağa sırtüstü uzandı. Dönen başı, bulanan midesi ona düştüğü bu halin suçlusunu aratıyordu. Kendisi mi, babası mı, dedesi mi şu halinin müsebbibiydi? Onlar köylerini, yaylalarını bırakıp Selanik'e göçmeseler, bu memuriyet denen yarı aç, yarı tok, sersefil ve tehlikeli zillete katlanmayacak, temiz havalı Yörük yaylalarında çobanlık edecek veya çifti çubuğuyla uğraşacaktı. Karısının, çocuklarının yanında olacaktı. Okuyup öğrendiği bilgilerin ağırlığıyla da ezilmeyecek. düşünerek her şeye kafasını yormayacaktı. Memleket için, devlet için dertlenmeyecekti. "Okumak" dedi. "Hem çok istediğim hem de tam olarak yapamadığım şey." Alnından soğuk soğuk ter geliyordu. Kendi kendine söylenmeğe devam etti: "İyi ve tam okumazsan, yarım yamalak bir memur olur, kendine de çoluğuna çocuğuna da çektirirsin." O, oğullarını okutacaktı. Ama artık düşünecek gücü de kalmamıştı. Deniz tutmasından perişan olmuş, nihayet yattığı yerde uyuyakalmıştı.

***

Zübeyde Hanım en kaygısız, en mesut olduğu zamanın Mennan Ağa'dan çeyizlik kumaşlar, eşyalar aldığı günler olduğunu düşünüyordu. Bulgar kızının Müslüman oluşundan, komitacılar tarafından onun kaçırılıp Mennan'ın öldürülme-

sinden, kocasının amcası Hafız Mehmet Efendi'nin dağa çıkışından, beyinin askere alınıp terhis edilişinden bir asır geçmiş gibi geliyordu. Yeni Kapı Mahallesi'nin parke taşlı kaldırımlarında büyük oğlu oynuyor, bostanlığa doğru koşturuyordu. Küçük oğlu Ahmet de annesinin kucağından inmek için zıplıyordu. Bu iki aile nimetine rağmen ruhunda derin bir boşluk vardı. Zaman zaman ağlayıp huysuzlaşan çocuklarını "baba şimdi gelecek" diye avutuyordu. Her an koca konakta büyük bir eksiklik hissediyordu. Ev babasız olmazdı. Aile saadeti sabahleyin çocuklarının yanında kahvaltısını yapıp çıktıktan sonra, akşamleyin evine öteberi ile dönen kocada düğümleniyordu. Ama Ali Rıza Efendi haftada değil, onbeş günde bir bile gelemiyordu.

Zübeyde Hanım, küçük Ahmet'ini bağrına basmış, kafes arkasından sokağı gözlerken kara kara düşünüyordu. Şu günlerde kocası dönmeliydi. O da aynı duygular içinde olmalıydı. Çayağzı dönüşlerinde çocuklarına duyduğu hasreti onları öpüp koklayarak, her türlü nazlarını çekerek gideriyordu. Bu cuma da Ali Rıza'nın gelme saatlariydi. Ahmet'i divandan indirip halının üstüne oturttu. Cumba penceresine gitti. Gözlerini cama dayayıp bekledi. Köşebaşında lacivert elbiseler içinde beyini görünce içi "cız" etti. Sevindi, dünyalar onun oldu. Ali Rıza Efendi yavaş yavaş beyaz kolalı gömleği içinde ahretliğinin şaka olarak dediği "Üsküdar şarkısındaki kâtip kadar yakışıklı"ydı. Ama onun da babası gibi sırtında hafifçe bir kambur belirmişti. Bu defa daha düşünceli ve çökmüş görünüyordu. Karısının duyduğu yalnızlık hissini o da aylardır içinde taşıyor olmalıydı. Ali Rıza da çocuklarının yanında olmak, her gün onları sevip okşamak, hastalıklarıyla, istekleriyle ilgilenmek istemez miydi? Çocuklar da baba şefkatinden uzak huy-

suzlaşıyor, iştahları kesiliyordu. İşte Ömer bütün afacanlığına rağmen, sararmış, sıskalaşmıştı. Ahmet'i de nazlı büyüyordu, nefes darlığı gibi bir sıkıntısı vardı. Ninesinin nane kaynatıp limonla vermesi de kâr etmemişti. Zübeyde telaşla çocuğunu kucağına aldı.

— Bak Ahmet baban geliyor, dedi. Merdivenleri indi. Kapıyı açtı. Eşikteki Ömer de babasına doğru koşmuş, tozlu ayakkaplarıyla babasının kucağına oturmuştu.

Ali Rıza Efendi büyük oğlunu kucaklayıp, bağrına basmıştı. Elindeki çamaşır bavulunu bıraktıktan sonra küçük oğlu Ahmet'i de bağrına basıp sarıldı, öptü. Zübeyde Hatununun gözleri süzgün ve melûldu. Bu defa kararlıydı. Hepsini de Çayağzı'na götürecekti. Elini öpen Zübeyde Hanım daha kapıyı kaparken ağlamaya başlamıştı.

— Nerde kaldın Ali Rıza, günlerdir gözlerimiz yolda, çekemeyeceğim artık bu ayrılığı, dedi. Kocası da içinden küçük memuriyetinin gurbet çilesine lanet ederek:

— Üzülme hatun, götüreceğim hepinizi de Çayağzı'na, dedi.

***

Çeyiz sandığını ve ev eşyalarının hepsini getirememek Zübeyde Hanım'ı üzmesine rağmen Çayağzı'nın tabiat güzelliğini sevmişti. Yemyeşil çam ağaçları altındaki küçük, kulübemsi iki katlı ahşap ev basit fakat sıcak bir yuvaydı. Her an kocasını görüyor, karşıdan işçilere, tüccarlara emir veren, dairesinde yazı yazarkenki hallerini iftiharla takip ediyordu.

Akşam üstü çocuklarını alıp sahilin sağ yanındaki incir ağaçlarının altına gidiyor, orada onların deniz ve kumla oyna-

yışını seyrediyordu. Çayağzı'ndaki ilk ayları onun hayatının en mesut günleriydi. Fakat zaman zaman komitacıların baskınlarını ve eşkiyaların buralarda yaptıklarını hatırlayınca endişeleniyor, korkuyordu.

O gece kocası ve çocuklarıyla derin bir uykudaydı. Silah sesleri kulağının dibinde patlamışçasına irkilip uyandı. İçini büyük bir korku kaplamıştı. Elini sağ yanına attı. Ali Rıza Efendi de doğrulmuş:

— Hayırdır inşallah, diyordu.

Dışarda silah sesleri devam ederken, Ali Rıza Efendi kalktı. Tüfeğini aldı. Kısık duran lambanın fitilini hafifçe kaldırdı. Perdeyi aralayıp dışarı baktı. Silah sesleri kesilmişti. Kereste tüccarlarının kaldığı barakalar tarafında koşuşmalar oluyordu. Çayağzı'na gelen her tüccar keresteyi gemiye yükleyinceye kadar birkaç gün burada kalırdı. Rum eşkiyalar zengin kereste tüccar Atinalı Pirus'un geldiğini duymuş olacaklardı. Aşağıdan bekçi bağırıyordu.

— Eşkiyalar!. Kaçtılar ama soydular adamı.

Zübeyde Hanım, tirtir titriyor kocasının kolundan tutup "pencereye yaklaşma" diyordu. İki çocuğu da uyanmış, ağlıyordu. Zübeyde Hanım onlarla ilgilenirken Ali Rıza Efendi beyaz gece entarisini çıkarıp giyindi, fişekliğini kuşandı.

— Giyinme bey, ne olur dışarı çıkma!.

Ali Rıza Efendi soğukkanlılıkla:

— Kaçıp gitmişler, merak etme bir bakıp geleyim, dedi.

Merdivenleri elinde silahla indi. Bekçi aşağıdaki kapı önünde bekliyordu.

—Beyim kaçtılar. Pirus'u uyurken soymuşlar. Bir şey ol-

mamış. Yaralı bile değil, it iti ısırır mı, tamahları paraya.

— Hangi eşkıyalar, görmüşler mi?

Yorgo ve adamları.

Ali Rıza Efendi, bekçinin tuttuğu el fenerinin aydınlattığı yoldan barakalara doğru gitti. İşçiler Rum tüccarının etrafını almışlardı. Gümrük memurunun geldiğini görünce açıldılar. Pirus'un yüzü kül gibi olmuştu. Eşkiya karşısında suspus olup canını kurtarmak için varını yoğunu veren Rum tüccar:

— Neyim var neyim yok gitti, Guldenlerimi, Napolyonlarımı aldılar, hükümete şikâyet edeceğim, böyle devlet olur? diye söyleniyordu.

— Geçmiş olsun, diyen Ali Rıza Efendi Rum tüccarı suçlayarak: Komitacılara silah yardımı yapıp Türklerin üzerine saldırtan Anesti gibi tüccarlar değil miydi? Eşkıyayı masum insanların üstüne saldırtanlar bir gün silahın kendileri üzerine de çevrileceğini bilmelidir, dedi.

***

Genç kadının konu komşudan uzak, sıkılıp, dertleşmek isteyince, sohbet edeceği bir kadın bulamadığı Çayağzı'ndaki günleri gittikçe çekilmez olmuş, işkence vermeye başlamıştı. Birkaç gündür iki çocuğu da ateşler içinde yatıyordu. Kocasının da kendisinin de elinden bir şey gelmiyordu. Doktor ve ilaç yoktu. Danışacak ihtiyar bir kadın da bulamazdı. Oğullarına ıhlamur kaynatıp veriyor, başlarına sirkeye banılmış bez koyuyordu.

Ömer ve Ahmet anne ve babasının bütün ihtimamlarına rağmen iyileşmemişti. Ali Rıza Efendi ne yapabileceğini düşünürken, Zübeyde Hanım:

— Evlatçıklarım, ne oldu size, Allah'ım şifa ver, ne olur iyileşsin şu sabiler, diye ağlıyor, inliyordu. Ali Rıza Efendi çocuklarının başında bütün gece Kuran-ı Kerim okudu. Ertesi gün Selanik'e götürmeyi kararlaştırmıştı.. Karısı da kendisi de uykusuzluktan başlarından uzaklaşmadıkları çocuklarının yanı başında uyuyakalmıştı. Sabahleyin karısının çığlığı ile uyandı.

Yanı başındaki hasta yavrularına baktı. Ömer'in elini tuttu, buz gibiydi.

— Ölmüş, Allah rahmet eylesin dedi. Zübeyde büyük oğlunun üzerine kapandı. Bu sırada ateşler içindeki Ahmet de ağlamaya başladı. Ali Rıza Efendi karısını teskine çalıştı. Büyük oğlunun naaşını aldı, bir çarşafa sarıp aşağı indirdi. Bekçiye haber verdi. Müslüman işçiler de geldiler.

Çayağzı'nda doğru dürüst bir mezarlık yoktu. Ömer'e kumsalda küçük bir mezar yeri hazırlamışlardı. Küçük tabutunu bekçi yapmıştı. Kefenleyip mezara koyup geldikten sonra Ali Rıza Efendi eve çıktı. Zübeyde Hanım öteki hasta oğlunun başında hüngür hüngür ağlıyordu.

— Ahmet'i bari kaybetmeyelim, Selanik'e götüreyim, bakayım gemi hazır mı, diyen Ali Rıza Efendi iskeleye gitti. Geminin yüklenmesi gece basınca ancak bitecekti. Tüccar Cafer Ağa'ya rastladı. O daha yaşlı ve tecrübeli bir insandı. Çocuğunu bir de ona göstermek için eve getirdi. Cafer Ağa Ahmet'in haline bakınca, "Üşütmüş" dedi "Zatürre olabilir. Gemiye bindirip götürürsek yolda terini muhafaza edemeyiz ölür gider."

Ömer'i kumluktaki mezara gömdükten bir hafta sonra da Ahmet kurtulamayarak ölmüştü. Ona da küçük ağabeysinin yanına bir mezar yaptılar. Zübeyde Hanım yıkılmıştı. Ağlayacak gözyaşı da sesi de kalmamıştı. Ali Rıza Efendi acısını

içine gömerken, Zübeyde'sinin gün geçtikçe çökmesini, al yanaklarının solup, elmacık kemiklerinin zayıflıktan fırlayacakmış gibi görünmesini üzülerek seyrediyordu. Zübeyde Hanım da kocasının saçlarının gittikçe ağardığını görüyordu. Ali Rıza Efendi'nin evlatlarının kederine yeni meseleler de ekleniyordu.

Rum tüccarı Anesti, Ali Rıza Efendi'nin işe başlamasından beri, dürüst çalıştığı için memnun değildi. Daha önce çevirdiği kirli işlere mani olunuyor, menfaati zedeleniyordu. Ali Rıza Efendi'ye rüşvet verip istediği şekilde miktar ve evsaf değişikliğiyle kereste alamıyordu. Ali Rıza Efendi'yi Selanik'e amirlerine şikâyet etmiş, Çayağzı'ndan kaçırmak için her çareye başvurmuş, emeline nail olamamıştı. Nihayet Yorgo ile anlaşıp namuslu gümrük memurunu kaçırtmanın yolunu bulmuştu. Komitacılara bu küçük iş için epey para verdi. Artık işçilerin, bekçinin ve memurun silahlı olduğunu bilen eşkiyalar saldırmaktan çekiniyorlardı. Ama eski eşkiya Anesti'nin verdiği para ve hatırı için Yorgo yeni bir plan hazırlamıştı.

Tesadüfen o gece Selanik'ten Ferruh ve Amcaoğlu da Ali Rıza Efendileri ziyarete gelmişlerdi. Gece geç vakte kadar oturmuşlar sonra misafirlere alt katta döşek hazırlanmış, uykuyadalmışlardı. Bekçinin kaldığı oda yakınından gelen sesle uyandılar. Ferruh ve Amcaoğlu yeni bir Türk çetesi kurma hazırlığı içindeydi. Silahlı gelmişlerdi. Pencerenin iki tarafına çöküp karanlıkta nereden ateş edildiğini kestirmeye çalışıyorlardı. Yukarı katta da Ali Rıza Efendi Zübeyde Hanım'ı teskin edip emniyetli bir yere oturttuktan sonra pencereden karanlığa bakıyordu. Eşkiyalar kör atış yapıyordu. Bunlara ilk cevap veren bekçi olmuştu. Rum komitacılar daha sonra gümrük memurunun evinden dört ayrı silahın patladığını görünce saklan-

mış, kalan ağaç diplerinden silah ata ata kaçmışlar, kumsala çekilmişlerdi. Ameleler de barakalardan dışarı doğru ateş ediyorlardı. Bir müddet hedef olmadığı için silahlar sustu. Daha sonra evin arka tarafındaki mutfak penceresinin baktığı tepeden yeniden ateş açıldı. Ferruh'la Amcaoğlu da yukarı kata çıkıp ateş yapılan yere silahlarını boşalttılar. Bir daha silah atmayan komitacılar çekilmişti. Ali Rıza Efendi ve misafirleri bir saat kadar beklediler. Ferruh:

— Gittiler herhalde, dedi: Haklı değil miyim çete kurmakta Ali Rıza Ağabey?

Amcaoğlu da Ali Rıza Efendi'nin cevap vermek istemediğini görünce:

— Tabii haklıyız, biz aynı şekilde mukabele etmesek, namussuzlar babana yaptıklarını bir daha yapmazlar mıydı? Düşman hangi usul ve silahla çalışıyorsa biz de aynısını yapmalıyız, dedi.

Ferruh mevzilendiği yerden ayağa kalktı:

— Yalnız meşru ve îslami şekilde, değil mi Amcaoğlu, dedi.

— Tabii yahu palikaryalar gibi bizim çoluk çocuğu, masum insanları öldürmemiz mümkün değil. Türk'ü öz yurdundan kaçırtmak için cinayet işleyen Rum komitacılarla işimiz.

Ali Rıza Efendi, gençlerin konuşmasını ve fikirlerini değerlendirecek durumda değildi

— Haydi çocuklar, bir daha gelmezler, size Allah rahatlık versin, dedi. Onları alt kata indirdi. Dış kapıyı vurup içeri giren bekçi de:

— Ameleler de zamanında uyandılar beyim, dedi. Onlar da

ateş edince kaçtılar. Yorgo gavuru bu. Papucun pahalı olduğunu anlayınca yaklaşamaz. Ferruh:

— Nöbet tutalım, dedi. Ali Rıza Efendi bu teklifi reddetti. Bekçi de:

— Beyim nöbete gerek yok, ben tilki uykusundayım, uyanırım, gene ateş ederek haber veririm, siz rahatınıza bakın, dedi. Dış kapıyı kapayıp odasına gitti.

Ferruh'la Amcaoğlu da:

— Peki öyleyse Allah rahatlık versin Ali Rıza Ağabey, deyip, yattılar.

***

Sabahleyin evin arka tarafındaki kümesten tedirgin şekilde tavuk gıdaklaması geldi. Zübeyde Hanım Çayağzı'na geldikten sonra bir meşgale olsun diye beslediği tavuklara tilki geldiğini sandı. Gözlerini açtı. Pencereden içeri deniz tarafından doğan güneş ışığı dolmuştu. Kocası gece uyuyamadığı için derin bir uykudaydı. Komitacıların silahlı baskını bütün gümrük kampının geç vakte kadar ayakta kalmasına sebep olmuştu. Zübeyde Hanım sessizce kalktı. Giyindi. Parmak uçlarına basarak merdivenleri indi. Alt kattaki odadaki misafirler de uyuyor olmalıydı. Onları da rahatsız etmemek için dış kapıyı yavaşça açtı. Kapı eşiğinde donup kaldı. Bir ay önce gömülen iki ciğerparesinin cesetleri avluya atılmıştı. Yırtılmış kefenlerinden henüz yüzlerinin şekli bile bozulmamış ölü oğullarının yüzlerini görünce Zübeyde Hanım feryat atıp, oracığa bayıldı, kaldı.

Ali Rıza Efendi karısının çığlığıyla uyandı. Yanıbaşında onu göremeyince koşarak merdivenleri indi. Kapı açılmış

Ferruh'la Amcaoğlu da oraya gelmişti. Karısı eşikte baygın yatıyordu. Ama yanı başında oğulları Ömer'le Ahmet'in cesetlerinin ne işi vardı? Ali Rıza Efendi'nin şaşkınlığı gidince Ferruh'la birlikte Zübeyde Hanım'ı içeri aldılar. Yüzüne su serpip ayılttılar. Üç erkek tekrar dışarı çıktılar. Çığlık sesine bekçi de yetişmiş. Eşikteki gümrük memurunun ölen oğullarının cesetlerine bakıyordu. Tazecik çocukların cesetleri bozulmamıştı.

— Namussuzlar, kafirler, ölüye bile hürmetleri yok!

— Rum eşkiyasının işi, Yorgo'nun şeytanlığı.

— Ben onlara göstereceğim, yemin ediyorum yaptıklarını burnundan getireceğim, diyen Ferruh, enişte sinin kolundan tuttu: Sen ablamın yanına git, dedi. Amcaoğlu da:

— Biz çocukların cesedini mezarlığa götürürüz, bekçi bir savan getir bakayım, dedi.

Üç erkek Ömer'le Ahmet'in körpe naaşlarını savana sarıp kumsala götürdüler, iki mezarın da taşları, tahtaları çıkarılmış, hoyratça eşilmiş, dağıtılmıştı. Bekçi mezarları yeniden düzenledi. Cesetleri gömdüler. Ferruh dişlerini sıkarak konuşuyordu:

— Ali Rıza Enişte m dürüst; alavere, dalavere peşindeki tüccarlar onun burdan gitmesini istiyorlar. Böyle gümrük memurunu Rum tüccarlar da istemez. Onu kaçırtmak için yapıyorlar.

— Hunharlık yaptıkları.

— Gavurun gavuru bunlar, mezardaki sübyan cesetlerinden ne isterler.

— Zübeyde Ablamı korkutmak, sinirlerini bozmak, enişte mi huzursuz edip istifaya zorlamak. Alacakları olsun bu Yorgo

komitasının. Allah, intikamımı alacağım imkânı verecek bana inşallah!

İki genç bekçiyle birlikte komitacıların mezardan çıkardığı cesetleri gömüp eve geldiklerinde Zübeyde Hanım hâlâ ağlıyordu. Ali Rıza Efendi çaresizdi. Susuyor, konuşamıyor, teselli edecek söz de bulamıyordu. Vazifesini vicdanının emrettiği şekilde, devletin menfaatine göre yapıyordu. Daha önce Arnavut, Rum ameleler çıtlatmıştı. "Rüşvet alıp, bazı yolsuzluklara göz yummazsan, yaşatmazlar Çayüstü'nde seni." demişlerdi. Ferruh; perde perde yükselen sesiyle:

— Abla ağlama, mezarlarını yeniden eskisinden sağlam yaptık. Ağlama ne olur. Benim aileme yaptıklarını biliyorsun. Alacağım bu Yorgo gavurundan intikamımızı. Benim intikamımı da, senin intikamını da, babamın, bacımın, anamın, intikamını da alacağım! dedi. Amcaoğlu da:

— Ben de Karakoyun köyüne yaptıklarını ardına bırakmayacağım. Hacir Amcamın da, Bekir Amcamın da intikamını alacağım. Yemin ediyoruz bu Rum eşkiyaları cezasız kalmayacak, dedi. Ferruh sakinleşmişti.

— Çete kuracağız, dedi: Onun için geldik, güçlü kuvvetli namuslu, dürüst Türk amelelerinden gelmek istiyen olursa söyle enişte. Mehmet Ali Bey yardım edecek. Silah alacağız. Her zaman jandarma, devlet can emniyetimizi sağlayamıyor. Başka türlü Balkan'da bir tane Türk köyü kalmıyacak. Ya kaçıracaklar, ya yakıp öldürecekler. Ama karşılık verirsek, saldıramazlar, dururlar.

Ali Rıza Efendi içini çekti, gençlerin yüzüne baktı.

— Bu iş devlet işi oğlum, devlet işi. Devlet bir şey yapamıyor siz ne yapabilirsiniz, dedi. Aslında o da gençler gibi düşü-

nüyor fakat tazecik canlarını bu yolda kaybetmelerini istemiyordu. Ferruh, Ali Rıza Efendi'ye:

— Amcanız Hafız Mehmet Efendi masum Türklere karşı girişilen saldırıya, katliama, Müslüman kadınlarını kaçırma hakaretlerine dayanabildi mi? Amcanız gibi, Türkleri öldürenleri temizleyip dağa çıkalım. Türk köylerinin de güveneceği bir çete kuvvetimiz olsun artık.

— Olacak Ferruh, olacak bu işi birlikte yürüteceğiz! Mennan gibi, Hafız Mehmet Efendi gibi vatan hainlerinden kurtulmak için ellerini kana bulayan vatanperverlerin arkasında Osmanlı jandarması aramayacak.

Ali Rıza Efendi, iki gencin heyecanlı, fütursuz konuşmalarını merak ve takdirle dinliyor; içinde rahmetli amcası kadar mücadele gücü kalmamış olmasına hayıflanıyordu. İhtiyarlamış mıydı? Korkuyor muydu? Kuvvetsiz miydi? "Hiçbiri değil" dedi içinden. Çok sevdiği Zübeyde Hatununu yalnız bırakmak istemiyordu. Kadıncağızın şimdiye kadar çektiği yeterdi. Bundan sonra helâline dertli, üzüntülü gün göstermek istemiyordu. Ama ne yapacaktı? Selanik'te ne iş bulabilirdi? Az da olsa gümrük memurluğundan aldığı maaş onları gül gibi geçindiriyordu. Bu yaştan sonra da baba eline bakamazdı ya... Vazifesinde can emniyeti yoktu. Bu güvensizliğe ve komitacı tehlikelerine bir de kirli, hileli, rüşvetle iş yaptırmak isteyip bunu Ali Rıza Efendi'nin dürüstlüğü sebebiyle başaramayan tüccarların dalavereci memnuniyetsizlikleri katılıyordu. Onu Çayağzı'ndan kaçırtmak için her entrikaya başvuruyorlardı. Bütün bunlara rağmen bir müddet daha devlet memurluğuna devam edecekti. Her dürüst insan yılgınlık gösterip hizmet alanlarını kötülere terk ederse bu devlet yıkılırdı.

Kasvetli Geceler

Ferruh ve Amcaoğlu yükleme işçilerinden güçlü kuvvetli üç Türk alıp birlikte Çayağzı'ndan gittikten sonra Ali Rıza Efendi ve Zübeyde Hanım yalnızlıklarını daha çok anladılar. Kocasının işiyle meşgul olduğu uzun günler boyunca Zübeyde Hanım bütün günlerini biteviye uzanan denizi seyretmekten bıkmıştı. Geceleri uyuyamıyor, kalkıp pencere önüne oturuyor ay ışığının vurduğu kumsaldaki çocuklarının mezar taşlarına acı ürpertilerle dalıyordu.

Denizden gelen rüzgâr azgındı. Bir gök patlamasıyla çıkan fırtına, ormandaki ulu ağaçlara korkunç ıslıklar çaldırarak ansızın geliyor, evin tahta pencere kapaklarına tak tak vurarak küçük evi perili köşk gibi korkunç bir havaya sokuyordu. Denizin korkunç dalgaları şak şak kayalıklara vurdukça, ormanın derinliklerinde yankılar yapıyor, sular keresteliğe kadar yükseliyordu.

İşte gene Zübeyde Hanım için kasvetli bir gece başlamıştı. Şimdi sağa sola dönüp nihayet zihni yorgunluğu sebebiyle kendisinden önce uyuyan kocasının geçirmekte olduğu ruhi buhranı seziyordu. Rüzgârın vahşi uğultusu sanki kulaklarına

yer etmişti, beynine kadar çınladığını hissediyordu. Gittikçe azgınlaşan fırtına Adalar Denizi'nin bütün sularını Çayağzı'na akıtıyormuş gibi sahile vurdukça geceye ürpertici bir ses yayıyor bu sese gür karanlık ormanların içinden çakal ulumaları cevap veriyordu.

Zübeyde Hanım bu vahşi ve haşin rüzgârın uğultusuna, gittikçe yükselen dalgaların kırbaç gibi iskeleye vuran şakırtılarına artık tahammül edemeyecekti. Fırtına arttıkça pencerelerde ıslıklar çıkartıyor, ahşap evi sallıyordu. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi eşkiya korkusuna bir de tüccarların kocasını huzursuz eden entrikaları eklenmişti. Ali Rıza Efendi'nin o muti, içine kapanık, yumuşak huyunu değiştiren çileler, onu aniden patlatıyor, hırçın halleriyle Zübeyde Hanım'ı da üzüntülü sıkıntılara, buhranlara sürüklüyordu. Daha önceleri bir türlü anlayamadığı kocasındaki üzüntü, hüzün, çaresizlik ve tatminsizliğin sebeplerini yavaş yavaş sezmeğe, kavramağa başlamıştı. Ali Rıza Efendi'ye tüccarların yaptığı yolsuzluk ve rüşvet teklifleriyle Rum eşkiyasının silahlı tehditleri onu Selanik'e dönmeğe mecbur edecekti. Ama o hiçbir zaman böyle bir mağlubiyeti hazmedecek ruha sahip değildi. Zübeyde Hanım da, kocasının Çayağzı'ndaki acılı, güç ve meşakkatli hayata ne kadar daha tahammül edebileceğini merak ediyordu. Pencere önünden kalktı, kendisini kulaklarını tıkayarak uyumağa zorladı.

***

Karı koca dertleşmişler, Çayağzı'ndaki memuriyetin tehlike ve mahrumiyetlerinin büyüklüğünde anlaşmışlardı. Çocuklarını mezarlarında bile rahatsız eden Rum komitacılarının gaddarlığı onlara emniyetli; huzurlu, nimetli ve ferah bir yer aratıyordu. Korkulu ve kasvetli gecelere üç aydır maaş alama-

maları da eklenmişti. Lâkin Ali Rıza Efendi gümrük memurluğundan bir türlü kopmak istemiyordu. Karısının "maaşsız da kaldık, haydi Selanik'e gidelim" sözlerine:

— Devletimiz dış borçlarını ödeyemiyormuş, birkaç ay feragat gösterelim diyerek, Ali Rıza Efendi, maaş alamamasını da mazur göstermeye çalışıyordu. Zübeyde Hanım evlilik hayatlarında ilk defa kocasına karşı diklenip ağlayarak konuşmaya başladı:

— İki evlâdımızı burada kara toprağa gömdük. Ben helak oldum. Bütün gençliğim gitti. Daha ne bekleyeceğiz Çayağzı'nda, akibetimiz öbür gümrük memurlarına mı benzesin? Ne olur gidelim Selanik'e Ali Rıza, ne olur gidelim!

— Orası burdan iyi mi, emin mi? Sonra ne iş yapacağım?

— Allah herkesin rızkını verir, hele bir Selanik'e gidelim.

— Şimdilik burdayız.

Konuşmaları kesilince karı koca ömürlerinin bütün çileli günlerini uyku tutmayan gece boyunca düşündüler. İkisi de karamsardı. Zübeyde Hanım beyinin işinden olmasını istemiyor, fakat Çayağzı gibi meskûn olmayan bir dağ başında, deniz ortasında mahrumiyetler içinde geçirdiği günleri, kaybettiği üç dört yaşlarındaki oğullarını düşününce, hele onların kapı önüne atılmış cesetlerini gördüğü günü sabahı hatırlayınca hemen yarın Selanik'e kaçmak istiyordu. Ali Rıza Efendi de kahırlı ve zor bir memuriyeti olmasına rağmen aldığı maaşın iyi olduğunu, Selanik'te ne yaparsa yapsın bu kadar kazanamayacağını düşünüyordu. Fakat işte üç aydır devlet para da veremez olmuştu. Her gün devlet kerestesini götüren yerli ve yabancı tüccarlar çok kazanıyorlardı. İçlerinde kısa zamanda zengin olmuş tüccarlar da vardı. Fakat onların tutumları giriştikle-

ri kirli işler ve aşağılık durumlar zihnini bulandırdı. İşte dün gece gelen Arnavut Haşim Ağa ile Rum Marko kısa zamanda zengin olmuşlardı. Ama tüccarların içinde Cafer Ağa gibi namuslu dürüst, alın teriyle zengin olmuşlar da vardı. Kendisi de biriktirdiği paralar ve karısının altınlarını satarak böyle bir iş yapabilir miydi? Sermayesi yetmezdi. Tüccarlığın yeyici memurlarla, baç isteyen eşkiyalarla kendisinin yapamayacağı taraflar da vardı. Dürüst memurlarla işlerini yürütse amele arasında bile adamları olan eşkiyalardan nasıl sıyrılacaktı? Çayağzı'ndaki kereste ticaretinde de ekmek arslanın ağzındaydı. Ahlâklı memur için de, tüccar için de eski ahengi bozulan Balkan'da çalışmak güçleşmişti. İkisi de çeşitli düşünce ve hayaller içinde uykuyadalmışlardı.

Kapılarının şiddetlice vurulmasıyla uyandılar. İlk defa güneş üstlerine doğmuş, sabah namazını kaçırmışlardı. İkisi birlikte telaşla kapıyı çalanın kim olduğunu anlamak için pencereden sarktılar. Ameleler elleriyle kerestelik tarafını göstererek bağırıyorlardı:

— Gece sessiz sedasız Yorgo gelmiş. Haşim Ağa'yı da, Marko'yu da, bekçiyi de öldürmüş. Soyduktan sonra kafalarını kesip ağaçlar üstüne dizmişler.

Gözlerini uğuşturarak keresteliğe baktılar. Keresteliğin ortasında üç kesik baş kanlar içinde duruyordu. Zübeyde Hanım gene fenalık geçirdi. Divana uzandı.

— Ne insafsız bu katiller, zavallı bekçiden ne istediler.

— Silah kullanmadan, uyurlarken bıçaklamışlar.

— Bu da Yorgo'nun işi... Tüccar Anesti'yle anlaşıyor. Ne para aldı kim bilir. Hem rakip tüccarları bertaraf etti, hem bana göz dağı!. Namussuzlar ben Çayağzı'na geldim geleli

Atina'ya rüsumsuz kereste götüremiyor. Buralar Yunan toprağıymış gibi gelip gidemiyor.

— Tabii ya, bundan sonra tekrar size saldırdılar beyim, sırada...

— Susun bakayım, dağılın, geliyorum, diyen Ali Rıza Efendi divanda sıtma tutmuş gibi titreyen karısının üstüne battaniye örtüp aşağı indi. Karya'dan, Yenişehir'den arada sırada gelip devriye gezen üç dört jandarma ile bu tedhişin önü alınamayacaktı. Amelelerden biri "yeni bir gemi geliyor", diye bağırdı. Kesik insan başlarını cesetlerinin yanma koyarak gömmelerini söyleyen gümrük memuru, iskeleye doğru yürüdü. Ölülere tekrar bakmak istemiyordu. İş yapacak şevk ve iştahı da kalmamıştı. İskeleye yanaşan gemide dertleşip konuşacağı bir insanın çıkmasını bekliyordu. Gözleri tayfalar arasında iri yarı vücuduyla sivrilen Cafer Efendi'yi seçmişti. Babacan bir tavırla el sallıyordu. Karşıdan çok sevip takdir ettiği gümrük memurunu bezgin ve üzüntülü bir tavır içinde gördü. Gemiden iner inmez yanına gitti.

— Nen var Ali Rıza Efendi, yüzün solmuş.

Gümrük memurundan önce işçiler iki tüccarla bekçinin öldürüldüğünü anlatınca, Cafer Efendi, Ali Rıza Efendi'nin koluna girdi. Tahtadan yapılmış küçük gümrük dairesine doğru yürürlerken:

— Ali Rıza Efendi! Hadi gel Selanik'te kerestecilik yapalım, dedi: Sen bu doğrulukla hileci, rüşvetçi Rum tüccarları ve kan dökücü Rum eşkiyası ile burada baş edemezsin, tutunamazsın. Bilginden, kaleminden istifade edeyim, gel ortak olalım.

— Yapabilir miyim? diyen Ali Rıza Efendi uzun uzun dü-

şündü. "Hanımla bir konuşayım" diyerek çıktı, evine gitti. Zübeyde Hanım divandan kalkmış, namaza durmuştu. Selam verinceye kadar bekledi.

— Cafer Efendi kerestecilik yapalım, diyor, Selanik'te ortak kerestecilik.

— Tamam, elimize böyle fırsat geçmez, kabul et.

— Üç dört eşkiya ve ahlâksız tüccar karşısında mağlubiyeti kabul edemiyorum. Çayağzı'nı terk etmek memuriyet şerefime dokunuyor. Madem bu memleket bizim, kalacaksın Ali Rıza, öldürseler de vazifenin başında kalacaksın, diyorum.

— İnat etme beyim! Allah aşkına inat etme!. Devlet hani... Amcan rahmetli haklıydı... Devlet korudu mu onu?.. Birçok masum Türk'ün canına kıyan Ermeni komitacılarını temizleyen Mennan haklıydı, devlet anladı mı onu?.. Peşine jandarma taktı. Osmanlı hükümeti çaresiz, ne yapacağını bilmiyor, el sözüne bakıyor... Biz kendi başımızın derdine bakalım. Bundan sonraki çocuklarımız yaşasın bari!. Sana da, bana da yazık, günah!. Gençliğimiz heba oluyor, Ali Rıza!. Ne olur kabul et Cafer Efendi'nin teklifini. Gidelim bu Çayağzı'ndan...

— Hanım ortaklık para ister, sermaye ister. Bu da bizde yok... Olmayınca ortaklığın zor işleri bana düşecek. Kereste yi ben kestireceğim, Selanik'e sevk edeceğim, bütün emek işi benim!. Çok koşturacağım anlaşılan...

— Senin bu yaştan sonra dağda bayırda, amele peşinde koşmanı istemem, ille de para lazımsa altınlarımı bozayım.

— Yok hanım yok, daha fazla paraya ihtiyaç yok, biriktirdiğim biraz para var, babamdan da alırım. Anlaşırsak zaten iş, emek ve teşebbüs benden, sermayenin çoğu Cafer Efendi'den olacak, kârlı bir iş.

— Ama sen memursun, ticaretten anlamazsın, memnun olmazsan ben üzülürüm, memuriyeti benim için bırakmış olma Ali Rıza.

— Hayırlısı Allah'tan, salim kafayla bir düşünelim, diyen gümrük memuru Ali Rıza Efendi "Allahaısmarladık hatun" deyip işine gitti.

Zübeyde Hanım kumsaldaki garip mezarlığa son defa baktı. Kalktı duvarda asılı duran mushaf torbasını alıp annesi, babası ve çocukları için Kuran okumaya başladı.

***

Ali Rıza Efendi karısıyla birlikte Yeni Kapı'daki baba yadigarı eve gelip yerleşmişti. Fakat bu konak babasının ihtiyarlaması, kendisinin uzun zaman uzaklarda memur olması sebebiyle bakımsız kalmış, yer yer çatlayıp yıkılmaya yüz tutmuştu. Babasının bahçe evlerine aldığı Tuna muhaciri yetimler büyümüş, nineleri Hacce Ebe iki büklüm vaziyette hâlâ onlara hizmet ediyordu.

Fatme ile birlikte üç çocuklarını kaybeden Ali Rıza Etendi, hanımı için daha çok rahat edeceği bir ev yaptırmayı düşünüyordu. Kerestecilik işinden kâr etmeye başlamıştı. Ortağı Cafer Efendi iyi bir insandı. Yeni bir ev yapma fikrini o vermişti. Bir gün yağan yağmurdan eski konağın çatısının aktığını söyleyen ortağına, Cafer Efendi:

— Baba evinde bırak bacıların, eniştelerin kalsın, yeni bir ev yap, kereste çok. Babanın Kasımiye Mahallesi'nde arsası da geniş, dedi.

— Çok masraf istemez mi?

— Keresteyi, işimizin kârından, burdan temin edersin, be-

nim tanıdığım iyi ustalar var, onlara ucuz, ikramlı yaptırırız, iki katlı güzel bir ev yaptır. Daha gençsiniz, çoluğunuz çocuğunuz olur. Selanik'te bütün ahvadın oturur.

Ali Rıza Efendi ortağının yüzüne baktı. İçini çekti. İki oğlunu. Çayağzı'nda kaybetmişti. Fatma'sı da ölmüştü. Hayatın meşakkat ve acısı ile içi delik deşikti. Vücudunu bitmiş ve yorgun hissediyordu. Fakat kalbinde Zübeyde Hatununun ışıldayan gözlerinin sıcaklığını hissedince bedbinliği bıraktı. Daha çocukları olur, inşallah Allah onlara ömür verirdi. Çoluk çocuğunun ebediyyen yaşayacağı bir evi niçin olmasındı? Babasının öteki akrabaları gibi köylü kalıp Balkan'ın dağ ve yaylalarında kalamazdı ya. Şimdi işi de iyiydi. Ertesi gün Kasımiye Mahallesi'ndeki Islahane Caddesi kenarında bulunan arsada inşaata başlamıştı. Cumbalı taş, tahta dirsekli iki katlı küçük bir ev olacaktı.

Ümitli Günler

Ferruh, yağız atının yelesini okşadı. Arkadaşlarına baktı. Hepsi de kendisi gibi delikanlılığın atak çağındaydılar. Sadece iki adamı orta yaşın üzerindeydi, ikisi de Rum komitacılardan alınacak intikamları olduğu için çeteye katılmışlardı. Ferruh her zaman minnetle andığı Mennan'ın bıraktığı çerçilik işinden biriktirdiği para ve Mehmet Ali Bey'in yardımı ile çetesini teçhiz etmişti. Türklere Balkan Hıristiyan komitacılar tarafından zehir zıkkım edilirken memleketin asıl sahipleri seyirci mi kalacaktı? Can ve mal emniyetinin kalmadığı Balkan'da para kazanmanın ne kıymeti vardı.

O, Yorgo'dan ve katil eşkıyalarından öcünü alacağı günlerin hayaliyle yaşamış, yıllarca çocukluğundan beri kalbine bu hıncı doldurmuştu. Kızanlarını Vardar-İncekarasu köylerinden toplamıştı. İçlerinde bir kardeşini, anasını, babasını veya bir akrabasını Rum Bulgar çetecilerinin saldırısıyla kaybetmemiş kimse yoktu. Ferruh arkadaşlarını bulmak için gezmedik köy, ağız eğmedik aile başkanı bırakmamıştı. Hacılar, Cinler, Ciciler, Keçiler, Topçular, Matlı, Sarıgül, Karafere, Kesriye, Karakoyun, Grebene, Kayalar, Serfice, Fiorina, Yenice gibi

birçok Türk köy ve kasabasını birlikle gezmişler, Türk beylerine, ağalarına ansızın, vurup, yakıp yıkan Rum ve Bulgar komitacılarına karşı nasıl mücadele edileceğini anlatmışlardı. Ferruh Vardar Köprüsü'nü geçerken:

— Selanik'e! diye bağırdı. Çeteler atlarını mahmuzladı. Daha önce jandarma çavuşluğu yapıp, bir Bulgar komitası ile yapılan müsademede yaralanıp topal kalan Bedir Ağa atıyla Ferruh'a yaklaştı.

— Beyim, Selanik bizim için de tehlikeli, dedi: Orada sultandan çok yabancıların borusu üter oldu. Vali ve komutanı bile kukla ettiler. Türklerin nefis müdafaasını pireyi deve yaparcasına büyütüyorlar, Hıristiyanların giriştiği katliamlara göz yumuyorlar. Bizim böyle pür silah şehre girdiğimizi görürlerse yeri göğü yıkarlar. Hele sefirler Babıali'ye tel üstüne tel çekerler.

Ferruh onu ferahlattı:

— Bedir Ağa, biliyorsun gece gideceğiz. Selanik'te bir işimiz yok. Siz şehir dışında beklerken ben bir yere uğrayıp geleceğim, dedi.

Ferruh, Zübeyde Ablasını, Ali Rıza Eniştesini özlemişti. Dünyada onlardan başka yakını kalmamıştı. Annelerinin de kendilerinin de yetişmesinde çok hizmetleri geçmişti. Onlardan helallik almadan Yorgo'nun, Anesti'nin peşine düşmek istemiyordu.

***

Zübeyde Hanım için kâbuslu, kasvetli, korkunç Çayağzı geceleri geride kalmıştı. Kocasının özene bezene yaptırdığı yeni evine taşınmış, Meliha'nın yardımı ile eşyalarını döşe-

miş, perdelerini takmıştı. Etrafa taze çam kokusu salan kafes arkasından kocasının akşam eve dönmesini bekliyor, en mutlu anı da bu oluyordu. Zaman zaman pancurları açıp fesleğen çiçeklerini karıştırıyor, yıllar önce Macide'nin Marinova iken Mennan'a söylediği "Türk kızı, kadını midye içinde incidir" sözünü hatırlayıp bu kafes arkasında sıkılmasına rağmen inci olmanın gururu ile doluyordu. Ali Rıza'sı ona yeni ve sakin bir hayat vermiş, ölen çocuklarının acı hayallerini silecek ümitle doldurmuştu.

Ev işleri bitip, yemek hazırlandıktan sonra, kiminin kocaları esnaf, kimisinin küçük memur olan Selanik'teki Türk kadınları beylerini akşamüstleri kafes arkasında beklemekten zevk alırlardı. Fakat daha önce her kocasını seven, sayan kadın, ona bütün günün iş yorgunluğunu unutturmak, canan hasretini gidermek için süslenip iki dirhem bir çekirdek olarak hazırlanırlardı.

Türk örfüne yakışır bu temiz ve güzel giyimin koca kadar, kendisine de saygı ve güven hissinden doğduğunu düşünen Zübeyde Hanım, böyle bir hazırlıktan önce çeyiz sandığını açmış, krepler, satenler, ipekliler, kadife elbiselerle dolu naftalin kokan ana yadigarı çeyiz sandığından en güzel entarisini giyinmişti. Aynaya bakarken aylardır giymediği bu elbisesinin yan düğmelerinin bedenini sıktığını, entarisinin daraldığını görmüştü. Beyi, şişmanlamadığı halde bedeninin bütün hatlarını ortaya koyan entariden durumunu anlamadığından, o müjdesini verecekti. Karnındaki kıpırtıyı hassasiyetle takip ediyordu. Bu heyecanla kızaran yüzüne baktı, aynadan uzaklaştı, içeri odaya girip sandığını tekrar karıştırdı. Rahmetli annesinin dizi dibinde yaptığı öğrencilik işi, ilk kaneviçesi olan parçalı bohçayı açıp, örgülerini, pembe sümbüllerle oyalanmış

yaşmaklarını elden geçirdi. Annesinin mevlitlerde başına taktığı beyaz tülü kumral sarısı saçlarına örttü. Bohçayı karıştırırken gönlü haykırdı. Mavi çiçekli, sarı yapraklı bu basmayı Ali Rıza'sı üçüncü çocukları Fatma için almıştı. Kızcağızı bundan yapacağı elbiseyi giyinemeden ölmüştü. Zübeyde Hanım derin bir "of" diyerek içini çekti. Bu defa Allah ona sıhhatli, uzun ömürlü bir çocuk verecekti. Beş vakit namazında, Kur'an okuduktan sonra hep karnında taşıdığı çocuğun sağlıklı doğması için dua ediyordu Çayağzı'nda mezarları bile Rum eşkıyalar tarafından kazılan Ömer ve Ahmet'i düşünüyor, onların çocukluğuna, sevgisine doymadan kara toprağa girmelerine dertleniyor, bütün ümidini yeni doğacak çocuğuna bağlıyordu.

— İnşallah oğlum olur, Allahım uzun ömür verir inşallah!, diye söyleniyordu.

İşte ölü ağabeylerinin beyaz urbaları, iç gömlekleri de buradaydı. Onları avucunun içinde sıktı, yüzüne, burnuna sürdü, kokladı. Naftalin kokusunun arasından çocuklarının ten kokusunu çıkardı, içine çekti. Gözleri yaşardı. Elbiseleri tekrar itina ile sandığa koyup kalktı. Gözyaşlarını ahretliğinin hediye ettiği kenarları işlemeli ipek mendille sildi. Gördüğü her eşya ayrı bir hatıra ile doluydu. Ceviz mobilyalı aynaya doğru yürüdü. Çekmeceden annesinin 93 muharebesi muhacirlerinden aldığı Tatar işi şimşir tarağı çıkardı. Yazmasını çıkardı. Saçlarını taradı. İpek gibi yumuşak saçlarını omuzlarına düşürdü. Bir müddet kendisini seyretti. Karnını ve dar gelen entarisini yokladı. Gitti. Sedirdeki mindere oturdu. Pencereyi araladı. Odaya leylak kokusu doldu. Karşı bahçedeki erguvan renklerinde, içindeki canlı, renkli bir âleme daldı.

Ufkunun pembelendiğini hissetti. Kalbinde kendisinin bile anlayamadığı mahrem bir duygu vardı. İçini dökmek veya

duygu ve düşüncelerden, bir ilahi eserle bedenen sıyrılıp ferahlamak olan doğurmak bir kadın için ne büyük nimetti. Bütün ömrünü, bilgisini, görgüsünü, hatıralarını, acılarını, bahtını küçük yavrusuna aktarmış onda toplamış gibiydi. Onunla yaşayıp, dünü bugünlerde onunla yaşatacaktı. Bu arzu genç kızlıktan kurtulmuş, ilk doğum ve çocuklarının acısını içine gömmüş Zübeyde'de şuurlu bir hâl almıştı. Kocasına karşı da, çocuğuna karşı da büyük mesuliyeti olduğunu biliyordu. Bu yavrusunu öbür çocukları gibi tazelik, cahillik devrinde değil, en olgun, kadınlık zamanında taşıyordu. Karnındaki bebeğe bütün ihtimamı ile titriyor, ağır bir şey kaldırmaktan çekiniyordu.

Fakat Zübeyde Hanım doğmadan büyük bir ümit ve sevgiyle bağlandığı yavrusunun milletinin kaderini değiştireceğinden, Ali Rıza Efendi ile kendisini bahtiyar kılacak bu çocuğun çöken devletin istikbaline ışık olacağından habersizdi.

Zübeyde'nin bütün hayalleri ailesi içindi. Oğlu doğsun, sağlık ve sıhhatla büyüsün, sarık taksın, okusun. Ama babasından farklı, değişik bir meslek seçmesini istiyordu. Zübeyde Hanım'ın asıl arzusu doğuracağı çocuğun pırıl pırıl üniformalar içinde güçlü kuvvetli, yakışıklı bir zabit olmasıydı. Lâkin Balkanlar'ın şu karışık hali, 93 bozgununda ölen gencecik zabitler ve her gün eşkiya kurşununa hedef olan jandarma subayları Zübeyde Hanım'ın bu hayaline gölge düşürüp, söndürüyordu. En iyisi yavrusunun dedeleri gibi sarıklı bir molla olmasıydı. Tehlikesi de yoktu. Oğlu da kocası gibi memur olursa sersefil kalır, pelim perişan Balkan'ın Trakya'sını, Teselya'sını her tayinde eşya ile çolukla çocukla at arabası üstünde gezer, ömrü boyu muhacir olmadan muhacereti çeker dururdu.

Kaybettiği çocukları üzerinde böyle hayaller kurmamıştı. Ne oluyordu? Nelere, nerelere dalmıştı. "Hayırdır inşallah" demişti. Durumunda bir fevkalâdelik mi vardı. Kendi kendine tebessüm etti. Kalktı. Şahnişin sağ tarafındaki kafesli pencereden Islahane Caddesi'nin sonlarına doğru baktı. Kasımiye Mahallesi de her Türk mahallesi gibi dolambaçlı sokaklarla doluydu. Kocası iş yerinden ayrılmış olmalıydı. Hah işte elinde meyve sepetiyle görünmüştü. Artık mesut ve kendine güven içindeydi. İşinden memnundu. Kocasında gördüğü huzur ve rahatlık Zübeyde'yi de mutlu ediyordu. Evlenirken herkes ona "Aranızda çok yaş farkı var, damat büyük vazgeç kız" demişlerdi. Ama tecrübeli kadınlar, yaşlı komşular: "Erkek yaşlı başlı olursa kadir kıymet bilir, karısını rahat ettirir, gün gördürür, ondurur" demişlerdi. Zübeyde Hanım mahallesindeki ahretlik kız arkadaşının nasihatini dinlese evlenemeyecckti Ali Rıza'yla. Epey ayrı kalmışlar ve Çayağzı'nda çok acı çekmişti, yavrularını bakımsızlıktan, ilaçsızlıktan kaybetmesi onu helak etmişti. Ama insan neleri unutmuyordu ki.. Şimdi mesuttu. Kocasını sevmişti, seviyordu.

İki üç metre boyundaki avlu ve taşlık duvarlarıyla çevrili yoldan geçerken kocası kafasını kaldırıp etrafındaki pencerelere, kafeslere, demir parmaklıklı komşu evlerine bir gün olsun bakmamıştı. Ali Rıza Efendi'nin başı daima önüne eğikti. Gene öyle başı önünde düşünceli düşünceli geliyordu. Zübeyde Hanım'ı üzen onun bazen böyle kaygılı, bir şeyler arzu etmiş de kavuşamamış, hayata küsmüş bir hal taşımasıydı. Gözlerini yeni yaptırdığı evinin pencerelerine çevirdi. Kafes arkasından. karısının kendisini gözlediğini hissetti. Sepet ağır olmalıydı, el değiştirdi. Mavi çakır gözlerini tahta kafeslerin arasındaki baklava dilimi boşluklara dikti. Bir karartıdan baş-

ka bir şey görünmemesine rağmen Zübeyde'sinin orda hareket ettiğini, kendisine baktığını, beklediğini düşününce bir günün iş yorgunluğunu unuttu.

Çevre evlerindeki cumba ve pencere arkalarında da her Müslüman hanımı, kocasının yolunu beklemekteydi. Kafesin sihri buradaydı. Evden bakanlar dışardaki setre pantolonla, kolalı yakalı, kravatlı memurları, kaytan bıyıklı, düşük fesli delikanlıları görür kendileri görünmezlerdi. Zübeyde Hanım komşu evlerden de yakışıklı kocasının takip edildiğini, istenmeden de olsa gözlendiğini bilerek, böyle bir kıskançlıkla pencereyi gürültü çıkararak açıp kapattı, varlığını hissettirdi. Mahallenin leylak, şebboy ve fesleğen çiçekleriyle dolu havasından evinden gelen ıtır kokusunu ayırmış gibi sevgi ile tebessüm ediyordu. Ali Rıza Efendi Ahmet Subaşı Çeşmesinden rahmetli annesine güğümlerle su taşıdığı günlerin çocukluğunda değildi. Ama karşıdaki çeşmeye çocukluğa ve kaygulardan azade günlere bakar gibi hasretle nazar kıldı. Çeşmede gene küçük çocuklar oynuyor, başları yazmalı kızlar testilerle su götürüyordu. Annesinin su taşırken ona sık sık söylediği "Oğlum Allah su gibi devlet versin" sözünü unutmuyordu. Lâkin o devlet kuşu hâlâ başına konmamıştı. Belki de bu devletin içindeydi de farkında değildi. Allaha ve kadere sıdk ile bağlıydı. Türk cemiyetinin maşeri hakimiyetini hem çevresinde hem içinde duyan karısı da onun gibi imanlı bir Müslümandı. Komşu kadınlara, çocuklara elif cüzü ve Kuran öğrettiği daima okuduğu için adı "Molla Zübeyde" diye anılıyordu.

Kocası bu düşünceler içindeyken Zübeyde Hanım da içindeki her şeyi kocasına açamadığına hayıflandı. Bu hal üstünde ikinci bir yük oluyordu. Ama karar vermişti. Artık evini dolduracak, kocası uzaklara gittiğinde ona can yoldaşı olacak

müstakbel yavrusunun müjdesini verecek müsait zamanı bugün bulacaktı. Yanında kaynanası, annesi olsa öğrendikleri sevindirici haberi evin erkeğine çoktan çıtlatırlardı. Şimdi bu yeni hayat yolcusunun haberini Zübeyde, kocasına duyuracak olmanın heyecanı içindeydi. Merdivenlerden inip kapıyı açtı.

— Hoş geldin Ali Rıza!.

— Hoş bulduk Hatun, diyerek elma ve armut dolu sepeti taşlığa bırakan kocasına baktı. Kapıyı usulca kapadı. Çömeldi. Kocasının ayakkaplarının bağcıklarını gevşetti. Sabırlı sabırlı çözdü. Kocası sandalyeye oturunca, ayakkabılarını çıkardı, terlik uzattı. Zübeyde Hanım'ın böyle eğilemeyeceği günler de gelecekti. Beyine o zaman hizmette kusur edecekti.. İlerde mazur görülmesi için mutlaka haberi zamanında vermeliydi.

Zübeyde Hanım doğrulurken Ali Rıza Efendi hanımının omuzlarına düşen saçlarını okşadı. Göz göze geldiler. Zübeyde, Allahın rahmetine kavuşan diğer çocuklarının akibetinden kendisini mesulmüş gibi suçluluk duyarak bir an dördüncü çocuğuna gebe olduğu haberini vermekten çekindi. Daha önce olduğu gibi cesareti kırıldı.

Ali Rıza Efendi, günlerdir Zübeyde'nin heyecanlı bir telaş içinde olduğunu fark ediyor, sebebini seziyor fakat anlamamış görünüyordu. Endişesi çocuklarının küçük yaşta ölmesi idi. Gene doğacak çocuğun ölmesinden korkuyordu. Kendisinin bilmesinde ve ilgilenmesinde de fayda yoktu. Zaten gebelik ilerleyince herkes farkına varır, akraba, konu komşu yardıma gelir, bütün mahalle seferber olur, tazeye ağır iş yaptırmazlardı. Hele çocuk doğunca bütün gözler lohusada olurdu. Bu bakımdan Ali Rıza Efendi'nin endişeleneceği hiçbir cihet yoktu. Hem muhacir Hacce Ana eski evlerinde oturuyordu.

Zübeyde Hanım, Balkan töresince vazifesini yerine getiriyordu. Kocasının çoraplarını çıkarmış, leğen getirip, bir eliyle ibrikle su döküp öbürüyle ovularak ayaklarını yıkamıştı. Havlu tuttuktan sonra yukarı çıkarlarken söze nasıl başlayacağını düşünüyordu. Damdan düşercesine "Çocuğumuz olacak" dese, kocası "Fatma, Ömer, Ahmet ne oldu ki?" demez miydi. Niçin desindi. Vade, ömür o zavallılara o kadar biçilmişti. Kendisinin ne kusuru vardı?

Ali Rıza Efendi divana bağdaş kurdu. Zübeyde Hanım da aşağıdaki bir şilteye ilişti. Kocasına hal hatır sordu. Ali Rıza Efendi "gülendaz"ının birşey söyleyeceğini anlamıştı.

— Ne var hatun, gene Kırımlı fakirler için para mı istiyorsun, dedi.

— Yok bey, Meliha evlendikten sonra zavallıların durumu iyileşti, damatları bakıyor Hacce Ebelere. Hem ona bütün mahalleli "çok iyi ebe" diyor.

— Bize ne hanım.

Zübeyde Hanım biraz tereddüt ettikten sonra heyecanla:

— Çocuğumuz olacak Ali Rıza, üç dört aylık.

Ali Rıza Efendi'nin gözleri sevinçten şimşek şimşek çaktı.

— Hayırlısı Allahtan. İnşallah bunu elimizden almaz, uzun ömürlü olur, diyen kocası divandan kalktı, döşemedeki minderin üstünde oturan Zübeyde Hanım'ı alnından öptü.

Rum Mahallesindekiler

Ferruh yamaçtan aşağı eğri büğrü, ayakta durabilmek için birbirine destek oluyormuş gibi duran fakir Türk evlerini geçti. Bayırın başından itibaren başlayan geniş taş merdivenli sokak, dik bir meyille denize iniyordu. Etrafında İspanya'daki Endülüs stili kemerli yontma taşlardan yapılmış yüksek evler bulunan sokaktaki dükkanlarda yer yer Yahudi çuhacılar çalışıyordu. Ferruh işportacılık yaptığı sırada bir defa buralara gelmiş, Rum ve Yahudi mahallesini saatlerce dolaşmasına rağmen hiçbir şey satamamıştı. Yabancılardan, hele Türklerden hiçbir şey satın almıyorlardı. Akşam eve üzüntüyle döndüğünde rahmetli Mennan Ağa ona kulağına küpe olacak şu sözü söylemişti: "İktisadi taassup ve ticari dayanışmaları olmasaydı bu Yahudiler Selanik'e hakim olamazlardı." Ferruh, Mennan Ağasının sözüyle gene mazlumca Rumlar tarafından öldürülüşünü hatırladı. Buraya gelmesinin sebebi Komitacı başı Yorgo'nun Selanik'te olduğunu duymasıydı. Son defa Katerini'deki Osmanlı jandarma karakolunu basıp üç askeri öldürdükten sonra kaçmıştı. Eski eşkiya, yeni tüccar Anesti ona yataklık ediyordu. Dönme bir kereste tüccarı birkaç al-

tın ve biraz da sıkı görünce bülbül gibi şakımıştı. Arkadaşları Ferruh'un ne yapacaklarını bilseler yalnız bırakmazlardı. O, onbeş sene önce Çayağzı'nda öldürülen babasının, bacısının ve kaçırılan annesinin intikamını hâlâ alamamıştı. Kendini onlara karşı vazifesini yapmamış ve suçlu görüyordu. Kurduğu çete şimdiden Balkan'da Bulgarları, Rumları sindirmişti. Eskisi gibi masum Türk köylerini basamaz olmuşlardı. Ferruh bayırın başındaki küçük meydanda durdu. Buradaki evler bir kaya yığını gibi daha yüksekleşmiş, daha gösterişli oymalı taş dirsekler, kemerli hanaylarla denizi seyrediyordu. Bu evlerin tahta üzerine işlemelerle çakılmış saç ve demir kapıları muhkemdi. Ev kapıları doğrudan doğruya sokağa açılıyor, Müslüman evleri gibi taşlık ve avluları bulunmuyordu. Yalnız sahil boyundaki Rum ve Yahudilerin yüksek duvarlarla çevrili geniş bahçelerinin ortasına yaptırdıkları küçük birer saray görünümündeki köşkleri vardı Ama Rum zenginleri bu mahalleyi kendileri için daha emin buluyorlardı. Çünkü hepsi bir arada yaşıyor ve birbirine bitişik olan evlerin yer altındaki inleri dehlizlerle zaruri hallerde bağlarını sağlıyordu.

Yorgo'nun evi de Anesti'nin evinin yanındaydı. Fakat Ferruh yerini hâlâ tespit edememişti. Başını kaldırıp basamaklı, işlemeli dört taş dirseğin üzerinde duran sokağın üstüne çıkmış şahnişin pencerelerine baktı. Hepsi de demir parmaklıklarla kaplıydı. Sokağın hemen dibinden başlayan yüksek taş duvar 5-6 metre çıktıktan sonra yarım metrelik kırmızı taştan yapâlmış dirseklerle üstündeki odaları taşıyordu. Sokaktan atla geçilse dahi pencerelere uzanmak ve içerileri görmek mümkün değildi. Henüz Ferruh, Yorgo'nun evini bulunca ne yapacağını da düşünmemişti. Tek başına mı basacaktı, çetesini alıp gece mi gelecekti, bilemiyordu.

Rum mahallesinde oynayan çocuklar, etraftaki evlere, pencerelere baka baka gezen fesli, beyaz kolalı gömlekli, kravatlı, İstanbulin pantolonlu yabancıya merakla bakıyorlardı. Pencerelerden sarkan göğüsleri açık saçık Rum kadınları da bu yakışıklı gencin Selanik'e yeni tayin olunmuş kiralık ev arayan veya ,merak saiki ile dolaşan havai bir memur olduğunu sanıyorlardı.

Ferruh yavaş yavaş yürürken köşe başında kabaralarla haç resmi yapılmış saçla kaplı, iki kapısı dışarı açılmış bir dükkân gördü. İçeri girdi. Muntazam tahta camekânlı tezgâhlar yapılmış bakkaliyenin bir kapısı da yan kapıya açılıyordu. İçmediği halde sigara istedi. Bön bakışlı, kösele yüzlü Rum şaşırmıştı. Mahallelerine böyle Türk memurları nadir gelirdi.

— Fransız mı, İngiliz mi, İtalyan sigarası mı beyim? dedi.

— Türk tütünü yok mu?

— Yok, diyen bakkal parlak renkli kutular içinde, jelatinlenmiş rengârenk resimli sigaralar çıkardı, tezgâha dizdi. Ferruh birisini eline alıp:

— Kaç para, dedi.

— Yarım drahmi.

Ferruh Türk memleketinde Yunan parasından bahseden Rum bakkala kızdı.

— Ne demek drahmi, kaç akçe diyorum ben sana?

— Drahmi ile alırız beyim. Hep drahmi deriz müşterilerimize, kaç akçe tutar hesaplamadım. Bir akçe ver.

Ferruh kesesinden çıkardığı akçeleri sayıp bakkala verdikten sonra, bakkaldan çıkarken içeri ondört onbeş yaşlarında pembe dekolte entari giymiş güzel bir Rum kızı girdi. Hızlı

hızlı konuşarak Ferruh'un anlamakta zorluk çekeceği bir şeyler istedi. Ferruh babası öldürülüp, yetim kalınca Selanik'teki mektebini terkedip Grebene'ye halasının yanına gittiği yıllarda Rumlarla Türklerin karışık yaşadığı bu kasabada Rumca öğrenmişti. Kapıdan çıkarken sese dikkatle kulağını verdi. Bakkal kısık sesle.

— Yorgo nerde kız, dedi.

— Bu akşam Anesti Amcamla Lamya'ya gidecekler.

— Annen çikolata istemedi mi kız Etis!.. İsviçre'den yeni geldi.

Ferruh öğreneceğini duymuştu. Dükkân kapısından uzaklaştı. Etis adlı kız çenesine kadar dayadığı paketlerle çıktı. Yaşı küçük görünmesine rağmen iri yarı etli butluydu. Ferruh Yorgo'nun kızına baktı, içinde ona karşı bir kin duymadı. İnsan tanımadığı, hiçbir şeyden habersiz masum insanları nasıl öldürebilirdi? Bacısını Yorgo'nun eşkiyaları öldürmese bu kızdan daha büyük olacaktı. Şimdiye evlenecekti. Bu Rum kızını kaçırsa, Yorgo peşine düşer miydi? Yavaşladı. Bakkalın Etis dediği genç kız yanından ona dikkatli dikkatli bakarak geçti. Haç şeklinde pirinçten tokmağını vurduğu metali yağlı boya ile boyanmış kapı kuvvetliydi. Üç metre yükseklikteki kemerinin üstünde Rum harfleriyle bir kitabe vardı. Kapıyı Etis'e kapıya kadar yalın ayak inmiş, beyaz teni dizlerine kadar açık olan ipekli entarisinden taşan kadın siyah zeytini saçlarını başının üstünde düğümlemiş, tepesine pırıl pırıl parlıyan allın kaplamalı sedef bir tarak takmıştı.

— Mama İsviçre çikolatası da gelmiş, diyen kızını içeri alan kadın kapı önüne çıktı. Dekolte elbisesinden taşan dolgun kollarını, denizden esen meltemle hatları görünen vücudunu

göstererek sokağın enine sonuna bakındı, bir yabancının kendisine baktığını görünce beyaz dişlerini göstererek tebessüm edip içeri girdi.

Ferruh da aheste aheste yürürken ne yapabileceğini düşünüyordu. Pekâla Yorgo'nun karısını kaçırabilirdi. O da karısını kurtarmak için istediği yere gelirdi. Komitacı başı başka türlü Türk çetesi ile karşılaşmaktan kaçınıyordu. Tekrar geri dönüp eve baktı. İki katlı, çok yüksek ev diğer Rum evleriyle bitişik düzendeydi, hiçbirisinden de oraya geçmek mümkün değildi. Sokaktan sola dönüp merdivenleri çıktı. Bu basamaklı sokak tepe üstündeki fakir Rum mahallesine gidiyordu. Ferruh Yorgo'nun evinin arka tarafının nereye geldiğini kestirmeye çalışıyordu. Arka tarafta damlarına veya bahçelerine giden bir yol bulunmalıydı. Yapacağı işi bu defa adamlarıyla müşavere edememişti. Bu intikamı kendi işi olarak görüyordu. Ama yalnız başına başarabilecek miydi? Hemen gidip çelebi elbiselerini değiştirip çete elbiselerini ve silahlarını kuşanıp gelmek, Yorgo'nun dönmesini beklemek istiyordu. Yorgo şimdi nerdeydi? Lamya'ya niçin gidecek ne yapacaktı? Çıktığı tepe üstündeki merdivenli sokaktan Yorgo'nun evinin arka tarafı düz toprak damlı, ön tarafı çatılı, kiremitli görülmüştü. Arkadaki küçük evlerden ve ağaçlardan daha fazlasını göremiyordu. Burada daha fazla oyalanamazdı. Zaten etrafını Rum çocukları almıştı. Geri döndü merdivenli sokaktan bayır aşağı sahile doğru indi.

Gece yarısı basacağı evde Yorgo'yu bulamazsa karısına ve kızına ne yapabilirdi? Bütün intikam hırsı ile Çayağzı'ndaki ailesine Rumların yaptıklarını düşündü, fakat bir türlü Yorgo'nun ailesine karşı bir şey yapabilecek kin ve hırsı içinde bulamadı. Yorgo kendisine bir şey yapmamış, masum insanları

nasıl öldürüyor, evlerini yakıyordu. O da insan değil miydi. "İnsan değil, canavar! Canavar!" diyen Ferruh yumruklarını sıktı, her ne şekilde olursa olsun bu Rum komita reisinden intikamını alacaktı.

Ferruh, arkadaşlarını "Ali Rıza Enişteni ziyaret edeceğim" diyerek aldattığına pişmandı. Yorgo'nun bu kadar yakınlarda olabileceğini düşünememişti. İki yaşlı çete mensubuna, hiç olmazsa Amcaoğlu'nun güçlü ve vefakar arkadaşlığına ihtiyacı vardı. Yalnız başına ne yapabilirdi? Çetesini emniyette tutabilmek için Vardar Köprüsünü geçtikten sonraki ilk handa bırakmıştı. Selanik'e bir saat mesafedeydi. Acele acele hana geldi. Kimseye görünmeden odasına çıktı. Çelebi tarzı elbiselerini çıkardı. Çizgili el dokuması gömleği üzerine cepkenini giydi, çakşınnı çekti, ninesinin ördüğü yün dolağı sarındı, arasına küçük Üsküp işi kamasını koydu; kıvırcık kahverengi saçlarını parmaklarıyla tarar gibi yapıp üsküfünü başına taktı. Mermiliğini kuşanıp, tabancasını yokladı. Üstüne bir yeldirme attı. Şimdi ziyarete gideceği Zübeyde Ablası da, Ali Rıza Enişteni de onun bu kıyafetini yadırgayacaklardı. Ama onun bugün yapmayı tasarladığı gerçekleşirse bir daha onları da Selanik'i de göremezdi. Hancıya atını hazırlaması için seslendi. Akşam karanlığında yola çıkacaktı.

***

Eski Türk sipahilerini aratmayacak kıvraklıkla atını Kasımiye Mahallesi'ndcn tepelere doğru süren genç adamın karanlıkta sokakların ters istikametine girişini Ali Rıza Efendi yadırgadı. Atlıyı sokağın ortasına gelerek gözden kaybedinceye kadar takip etti. İçeri girerken caddenin sonundaki köşeden iki atlının daha çıkıp Ferruh'un peşine düştüğünü gördü. İçine bir

kurt düşmesine rağmen bunu Zübeyde Hanım'a söyleyip onu telaşlandırmak istemedi.

Ferruh, denize bakan dik merdivenli sokaklardan atıyla zor çıkacağını ve Rumların dikkatini çekeceğini düşünerek tepedeki Yahudi mahallesinden inerek Yorgo'nun evine gitmeyi tasarlamıştı. Rum mahallesine girmeden arkasından atlıların geldiğini fark ederek her ihtimale karşı kendisini emniyete almak için bitişik sokağa sapıp bekledi, silahını eline aldı. Nal sesleri yavaşladı. İki atlı karartısı gördü. Öndeki durdu, ellerini havaya kaldırarak:

— Ferruh Bey! Ferruh Bey!, diye kısık bir sesle bağırdı. Amcaoğlu'nun sesini tanımıştı, nerden gelmişti. Atını onlara doğru sürdü.

— Bedir Ağa bizi arkandan yolladı, "reisin size ihtiyacı olabilir" dedi. Selim'le sizi uzaktan takip ettik.

Ferruh memnun olmasına rağmen, planını bozdukları için de için için sokrandı. Yalnız başına eve daha rahat girecekti. Şimdi bunlara nasıl bir vazife verebilir, yapacakları işi nerde anlatırdı. Amcaoğlu onun tereddüdünün sebebini anlamıştı.

— Ben gözcü müyüm reis, yoksa yanında mıyım, gerisini biz biliyoruz, söyle, dedi. Selim de:

— Bedir Ağa benim gözcülük yapmamı söyledi, siz birlikte girersiniz, dedi.

Ferruh şaşırmıştı:

— Her şeyden haberiniz var öyleyse, dedi.

— Yorgo'yu aradığını biliyoruz, ama ona ne yapacağını bilmiyoruz, reis!

— Ne yapacağımızı evdeki duruma göre düşünürüz. Atla-

rı incir bahçesinde bırakacağız. Yorgo'nun evine girişimizle çıkışımız bir olacak. O da adamlarını almadan gelmiş. Silah kullanma yok elini kolunu bağlayıp kaçıracağız.

— Nereye?

— Vardar'daki hana diyen, Ferruh atını sürdü. İki çetesi de arkasından merdivenli sokaktan yavaş yavaş inmeye başladılar. İncir bahçesine gelince atlardan indiler. Selim üç atı da gemlerinden tutup ağaçların karanlığına götürdü. Amcaoğlu ve Ferruh yavaş yavaş Yorgo'nun evine inen sokağa yürüdüler. Çevredeki evlerin çoğunda ışık yanmıyordu. Vakit geç olmuştu. Ama uyku saati değildi. Ferruh Yorgo'nun Kordon Boyundaki işlerini bitirip evine dönmüş bulunduğunu düşünüyordu. Demir kapılı eve geldi. Etrafa bakındı. Sokakta hiç kimse yoktu. Kapı tokmağını iki kere vurdu. Bekledi. İçerden terlik şıkırtısı duyuldu. Amcaoğlu duvar kenarına sinmişti. Kapı üstündeki küçük pencereyi açan bir kız sesi, Rumca "kim o" diyordu. Ferruh Rumca, Yorgo'nun adamlarından biri olduğunu acele bir haber getirdiğini söyledi. Kız el kadar pencere deliğinden karanlıktaki komitacının kim olduğunu anlamaya çalışırken:

— Babam gitti, Lamya'ya siz gitmiyor musunuz? dedi.

— Ben Leftekarya'dan geliyorum, reise haberle birlikte cephane de getirdim, bunları içeri alın, dedi. Yorgo'nun kızı Etis güzel Rumca konuşan bu gencin yüzünü görmek ve getirdiklerini almak için kapıyı açtı, o sırada annesi de merdivenlerden iniyordu:

— Ne o Etis, gene kimle konuşuyorsun?

— Kimse değil anne, babamın adamı.

Ferruh içeri girer girmez, Amcaoğlu da adımını atıp kapıyı kapatmıştı. Ferruh abonoz trabzanlı mermer merdivenleri

inmekte olan Yorgo'nun karısının şaşkınlık ve korkuyla bağırmasını önlemek için:

— Hristaki ağraz, dilsiz, dedi. Tebdili kıyafetle geldik. Yoksa Selanik'e giremeyiz. Bakın sizin için Lefke'den en iyi domuz salamları getirdim.

Yorgo uzaklarda komitacılığa devam edip yağma gasp yaptıktan sonra böyle adamlarıyla giyecek, yiyecek kıymetli ne bulursa teker teker gönderirdi. Karısı buna alışıktı. Fakat kocasını uğurlayalı iki saat geçmeden iki komitacının garip kıyafetler içinde gelmesini yadırgamış, fakat yakışıklı tığ gibi delikanlının iyi Rumcası karşısında kıyafetinin açık saçıklığına da bakmayarak heybenin yanına kadar yürümüştü. İki Türk aynı anda yanlarına yaklaşmış olan kadınla kızın ağzına tıkaç koyup, bezle bağladılar. Ferruh küçük kızın ince bileklerinin ikisini de bir eliyle tutarak bunu kolaylıkla başarmış fakat, Amcaoğlu şişman kadının debelenmesi karşısında onun hareketlerini önlemek için arkadan sarılmış kalmıştı. Ferruh kızın ellerini ayaklarını bağladıktan sonra, Amcaoğlu'nun tuttuğu kadını da heybeden çıkardığı daha kaim bir urganla bağladı:

— Ben kocan Yorgo'nun diri diri yaktığı Çayağzı'ndaki gümrük memurunun oğluyum, dedi.

Gözetleme kapısından dışarı baktı. Amcaoğlu Rum kadının kendisinden ağır vücuduna bakarak, yapacağı işin güçlüğünden şikâyet edercesine:

— Yükleneyim mi? dedi. Yorgo'nun karısı da kızı da bağırıp çağıracak, yardım isteyecek halde değillerdi. Ferruh genç kızı omuzlar omuzlamaz "haydi" deyip kapıyı açtı. Sokaktan koşarak merdivenli yola girdi. Onları İncirlik'e girmeden Selim, atları yokuşun başına çıkarmış bekliyordu. Ferruh'a

atını verip kızı ön tarafına oturtmasına yardım etti. Geride Amcaoğlu'nun iri yarı bir vücudun altında ezilerek geldiğini görünce:

— Ne o Amcaoğlu senin mal daha değerli herhalde, dedi. Üç dört metre genişliğindeki seki gibi bir kısmı tabii kaya yontması olan merdivenlerden inip kadının ayaklarından tutup, birlikte ata getirdiler, yüklediler.

Üç atlı ağır yükleri altında ezilen atlarını zorlanadan yavaş yavaş Yahudi mahallesini de geçtiler, meşe ve makilerle kaplı tepelerden Vardar yoluna at sürdüler.

Ferruh, ele geçirdiği bu rehinlerle sekiz yaşından beri akibetini öğrenemediği annesinin nerde, nasıl olduğunu öğrenebilecek miydi? Komitacı Yorgo herhalde karısını ve kızını kurtarmak için Türk çetesinin istediği yere gelecekti. Ferruh'un tek koluyla kavrayıp attan düşmemesine dikkat ettiği kız önce diklenmiş, debelenmiş daha sonra kendisini yumuşak bir şekilde Ferruh'un göğsüne bırakmıştı.

Bir saatlik yolu atların yorgunluğu ve yüklerin ağırlığı sebebiyle iki saatte almışlardı. Bütün gece uyumayan Bedir Ağa onları han kapısında karşıladı. Yorgo yerine, iki kadınla gelmelerine şaşırdı.

— Çılgın çocuk bu iş yalnız başına yapılır mıydı, dedi. Ferruh attan indi.

— Sağ ol Bedir Çavuş, dedi: Atlar hazır mı değiştirip hemen yola çıkalım.

— Hazır beyim hazır, ama nereye?

— En emin yere Karlıdağ'daki Konar köyüne. Yorgo bizden kaçmayıp, karşımıza çıkıncaya kadar.

Ferruh'un kulaklarında Mennan Ağa'nın Kayseri şivesiyle verdiği öğüt şimdi rahmetliyi dinliyormuş gibi bütün benliğini sanyordu: "Düşmanın elindeki en gaddar ve hunhar usullerle kullanılan silahı biz alıp, onların usulüyle fakat bizim sevgi, şefkat ve merhamet dolu insanlığımızla, Allah korkusu içinde kullanmazsak, hem biz eziliriz hem de zalimlerin masumları ezmesine göz yummuş oluruz. İntikamda bile nefsani değil, rabbani ol Ferruh."

Gün ışırken İncekarasu nehrini geçen kafile Karlıdağ'a giden vadiye girince kızla annesinin ellerini ayaklarını çözüp, serbest şekilde katırlara bindirdiler Yorgo'nun karısı, komitacı kocası tarafından babası ve bacısı öldürülmüş Ferruh'un kendisine aklına getirdiği her fenalığı yapacağını düşünürken, bir fiske vurmadan minder serilmiş katır kürtünü üzerinden yiyecek, içecek ihtiyaçlarını karşılayarak götürülmesine şaşmıştı. Artık Ferruh'a Rumca bağırıp hakaret etmiyor, kızıyla kendisini bu hallere düşüren kocası Yorgo'ya lanet ediyordu. Atina'daki rezaletlerine bir de masum Müslüman kız ve kadınlarını kaçırarak reva gördüğü hakaretler eklenince Yorgo'ya ne İsa ne de Meryem Ana acıyacaktı.

Erbailden Sonra Doğan Güneş

Ali Rıza Efendi ile ortağı Cafer Efendi'nin kereste depoları Selanik'teki gümrük binalarının sonunda, denize yakın bir yerde bulunuyordu. Cafer Efendi İncekarasu'daki köylerindeki tarla işleriyle uğraştığı için bütün ticarethaneyi güvendiği ortağı Ali Rıza Efendi'nin idaresine bırakmıştı.

İlk sıralarda işler çok güzel gitti. Ali Rıza Efendi daha sonra yeni gümrük memurlarının kendisine zorluk çıkarmaya başlamaları üzerine gümrük müdürüne gitti. Kendisine en sarp, nakli zor ormanlardaki yerlerden kereste verildiğini söyledi. Müdür bir zamanlar memur olup, dürüstlüğü ve vazifeşinaslığı ile takdir ettiği, uzun zamanlar gümrükçülüğün kahrını çekmiş Ali Rıza Efendi'ye yardımcı oldu. Fakat Katerini ormanlığından kesim ruhsatı çıkarıp adamları ile oraya gidince, açık açık amelelerinin yanında gümrük kolcusu ondan rüşvet istedi. Ali Rıza Efendi kızdı, hırçın sesiyle bağırdı:

— Ben de bir devlet memuruydum, utanmıyor musun?

Gümrük kolcusu kaşarlaşmış ve vurdumduymaz bir lâkaytlıkla:

— İstediğimi vermezsen kereste götüremezsin, dedi.

Ali Rıza Efendi vazifedeyken, bazıları anlatırlardı da kulaklarına inanamaz, rüşvet alan memurun varlığını bilmezdi. İşte şimdi bir tüccar olduktan sonra karşısına çıkmış, sinirlerini bozuyordu:

— Ali Rıza Efendi, memurken sen de yemişsindir canım, biraz da sen yedir.

Bu ağır iftira ve bühtana dayanamıyan Ali Rıza Efendi zahif nahif vücudundan beklenmeyen bir çeviklik ve kuvvetle rüşvet isteyen kolcunun boğazına sarılmış onu yere yatırmıştı. Gümrük karakolundaki öteki görevliler ve ameleler onu ayırdılar. Hırçın ve ince sesi ormanda ıslık gibi yankılandı:

— Çayağzı'nda nasıl dürüst memurluk yaptığımı gidin sorun, Allah haram lokma nasip etmedi. Çoluğuma çocuğuma bir lokma haram lokma yedirdiysem Allah beni kahretsin.

Katerini'ye kereste almaya gelmiş bir Rum tüccar Çayağzı'ndan Ali Rıza Efendi'yi tanıyordu. Bu yiyici kolculara haddini bildirecek birisinin çıktığına seviniyordu.

— Ali Rıza Efendi'yi tanırım, sizin gibi memur değildi, dedi. Ondan habersiz küçük bir dalı bile gemiye yükleyemezdik. Yemez de yedirmez de. Zırnık koklatmadığı gibi başınıza çorap örer sonra.

Arnavut gümrük kolcusu, bu uysal görünüşlü hırçın Yörük tüccarın halinden korktu. Tomrukları yüklemesine izin verdi. Ama onun da adamları vardı, rüşvet almadan Katerini'den kereste götüremeyeceğini ona gösterecekti.

Kayadağ mevkiinde Ali Rıza Efendi kesim yaptırıyordu. Tepelerde tığ gibi bulutları delen koca çam ağaçlarını kesip dere aşağı yuvarlanıp denize kadar götürmek zordu. Amelenin

başında durmayınca işler aksıyor, Selanik'ten uzaklaşınca da satış duruyordu. Çaresizlik içindeki Ali Rıza Efendi bir tomruğa oturmuş çalışanları seyrederken ortağı Cafer Efendi'nin kendisini yalnız bırakmasına içerliyordu. Ama onu asıl üzen rüşvet vermediği için zaman zaman işinin engellenmesiydi. Sigarasının birini söndürüp diğerini yakarken, kesim yapılan tepeden silah sesleri geldi. At nalları ormanın derinliğinde yankı yapıyordu. Ali Rıza Efendi oturduğu yerden kalktı. Bir şey görememişti. Devrilmiş bir ağacın arkasını dolanırken amele çavuşu koşarak nefes nefese geldi. Yüzü sapsarıydı, korkmuştu:

— Rum eşkiya beyim, baç isterler, dedi: Vermezsek kesimi önlerler, bir amele öldürseler bir daha köylerden buraya amele getiremeyiz.

Ali Rıza Efendi, haklı da olsa, memleketin sahibi de olsa, güçsüz ve silahsızken kaba kuvvete, eli silahlı eşkiya karşısına kendisinin çıkmasının konuşmasının hiçbir faydası olmayacağını düşündü.

— Ne yapalım, dedi. Bazen cahillerin ve çirkin yanlarında da olsa hayatın içinde pişmişlere okumuşların danışıp dinleyeceği hallerin olacağına gençlik yıllarında inanmazdı. Ameli çavuşu insiyatifin kendisine geçtiğini ve bir şeyler yapabilmenin gayretli telaşı ile:

— Bunlara para vermezsek, aşağıdaki tomruklara da el koyup, sevkiyatı önlerler, istediklerini verelim, derim, beyim!. Başımıza bela olmadan salalım.

— Ne kadar isterler.

Ali Rıza Efendi'ye işçi çavuşu cevap vermeye vakit kalmadan bayır aşağı tozu dumana katıp ayakları kaya kaya bir at geldi. Üstündeki komitacının saçı sakalına karışmış, çirkin

ve hırpanî bir hal vardı. Başında sırnaşık bir eda ile Yunan serpuşu taşıyordu.

— Bu keresteler karşılığı Osmanlı devletine vereceğiniz paranın hepsini vereceksiniz, dedi.

Yaklaşan başka bir komitacı da altında duramayan atını zaptetmeye çalışarak yeni devlet olmuşluğun hazımsız mütecavizliğiyle:

— Zaten buralar da Yunanistan'ın, Yunan krallığına bağlanacak. Osmanlı devletine vereceğinizi bize vereceksiniz, dedi.

Rum eşkıya alacağını almış, gitmişti. Ali Rıza Efendi kestirdiği bir karaçam tomruğu üzerinde kara kara düşünüyordu. Bu şartlar altında tüccarlık memuriyetten de zordu.

***

Ali Rıza Efendi'nin ticari hayatı, Çayağzı'ndaki gümrük memurluğundan Selanik'ten zaman zaman ayrılmak mecburiyetinde kaldığı için pek farklı değildi, fakat rahatsızlığı ve yorgunluğu daha çoktu. Gene karısından uzakta, kesim yapılan ormana yakın köy yoksa çadırda veya tahta barakalarda kalıyor, amelelerin pişirdiği yemekleri yiyordu.

Böyle bir günün sonunda mallarını yükleyeceği Yahudi gemisinin gelmesini beklerken Katerini'nin doğusundaki Balak koyunda bir kaya üstüne oturmuş, denizi seyrediyordu. Sırtını dayadığı ağacın arkasından denize insan gölgeleri düştü. Başını çevirdi. Sessiz sedasız gelenler gene Rum eşkıyalar mıydı? Yüksek dalların üstünden balkanlık tepeye baktı. Kimseyi göremeyince kayalıktan kumsala indi. Eli silahında işçilerin sereserpe dinlendiği iskeleye geldi. Amele yorgundu. Gümrük bekçisi görünürde yoktu. Rum eşkiya baskın yapsa gene apan-

sız yakalardı. İskeleden denize doğru yürüyerek, tepelerden gelen yola baktı kimseyi göremedi. Bi akalar tarafından bir amele "atlılar geliyor" diye bağırmıştı. Ameleler can havliyle yorgunluklarını unutup doğruldular. Yunan sınırı yakınında çalışmak can pazarında bulunmak demekti. Derenin içinden atlılar fırtına gibi çıktı. Yaklaştı. İki kişilerdi. Ali Rıza Efendi gözlerine inanamıyordu, bunlar her gittiği yere ziyarete gelip manevi desteği olan Ferruh'la, Amcaoğlu'ydu. İkisi de çevik atlayışla Ali Rıza Efendi'nin yanına koştular. Sarmaştılar. Ferruh'un kurduğu Türk çetesinin ünü buralara gelmişti, ama onların yalnız başlarına gezeceğini tahmin edememişti.

— Ne has bu taraflara geldiniz, dedi. Onun koluna girip ıssız bir yere çeken Ferruh:

— Yorgo'nun karısı ve kızı elimizde enişte, dedi. Haber saldık "gel karını kızını al" diye. Gelmedi, namussuz. Kadınla, kızı Konar köyünde yedirdik, içirdik, bir fenalık yapamazdık. Hafız amcama Selanik'te durumu anlatıp, danıştık. Bize kızdı. "İslamda kin ve intikam yoktur, hele kızlar ve kadınlar üstünde asla" dedi. Biliyordum. Hiçbir şey yapamazdım. Bekir Ağa ile Bodir Ağa da aynı sözleri dediler. Bir araba tuttuk, köyden kızla, annesini, Selanik'e yollayacaktık. İkisi de şaşırdı. Benim kendilerini öldüreceğimi beklerlermiş. Yorgo'nun kızı gitmek istemedi.

Ferruh sıkılarak anlatıyordu, Amcaoğlu daha rahat devam etti:

— Kız, Etis miydi neydi adı, vuruldu bizim çete reisine, hasba topu topu üç kere gördü, bizi. Köylülere Müslüman nasıl olunur diye sorasıymış. Yorgo'nun karısı da bir iki hafta bekleyip de Balkan'ı titreten kocası gelmeyince, ona kızmaya başladı. Ben Rumca bilmem, sen anladın anlatsana Ferruh!.

— Başınızı ağrıtmayalım enişte, kadın Evdoksiya mıydı neydi adı komita başı kocasına sövüp saydı. "Bana verdiğin değer bu muydu, biliyordum zaten Atina'da metresin olduğunu, deyip ağlandı" Konar köyündeki Yürüklerin misafirperverliğini görünce de "gidin, serbest bıraktık" deyince ayağını yerde sürüdü, nerdeyse gitmeyecekti.

— Bıraktığınıza iyi etmişsiniz, gerçekten Türk örfünde de İslamda da kin ve intikam için masumlara, mazlumlara eziyet verip can alma yoktur.

— Zaten hiçbir şey yapmadık, istedik ki Yorgo ayağımıza gelsin. Namert gelmedi, çıkmadı karşımıza. Şimdi gene onu ararız. Bu taraflardaymış işçilerin arasında Lamyalı, Tırhalalı varsa duymuşlukları vardır.

— Rumlar söylemez, Arnavutlar korkar, bizimkiler de bilmez. Bu namussuz komitacılar benden de baç aldılar. Bir ayı geçti. Herhalde bütün Müslüman köylerini talan ede ede Atina yolunu tuttular. Size şimdi köyüne dönen Tırhalalı bir işçimi tavsiye edeyim, o belki yardımcı olur.

— Bulacağım, Yunanistan'ın başkentinde de olsa intikamımı alacağım. Derisini yüzeceğim bu Yorgo gavurunun.

Ferruh, babasının ve bacısının katilinin adını anınca dişlerini hınçla sıkıyordu. Ali Rıza Efendi genç ve tecrübesiz çetelere itidal ve sabır tavsiye etti.

— Ben Yorgo'yu bulamazsam içim rahat etmivecek, çocukluğumca ben büyüdükçe içimdeki Rum kini de büyüdü, bunu ondan alacağım intikam söndürür. "Kısasta sizin için hayat var" düsturu İslamı değil mi.

— Tabii, tabii, diyen eski Çayağzı gümrük memuru Ferruh'un ruh halinde Rum eşkiyaları tarafından çocuklarının

ölüsüne karşı girişilen menfur tecavüzü düşünüyordu. Denizin sahili döven dalgalarına bakan Ferruh sitemkârdı, devlet ve hükümet bakımından hüsrankar ve şikayetçiydi.

— Türk köylerini yakıp yıkan, masum insanları öldüren Rum ve Bulgar eşkiyaları serbestçe Selanik'te geziniyor. Devlet kuvvetleri bunları tepeleyeceğine Türk'ün nefsi müdafaasını yapan bizlerle uğraşıyor. Gene Manastır'da bir Türk komitacısı aylardır uğramadığı evine gelmiş, gece uyurken basılmış, hükümet konağı önünde ertesi gün asılmış.

Ferruh güçlü, kuvvetli dağ gibi vücuduna rağmen birdenbire gördüğü haksızlık karşısında küçülmüş, ağlamaklı olmuştu. Amcaoğlu daha itidalliydi:

— Kısasa kısas, devlet masum Müslümanın Rumlarca, devletimizi bölmek isteyenlerce dökülen kanını yerde korsa, vatanını seven bizlere bu vazife düşer. Bu uğurda ölürsek, kim vurursa vursun şehidiz. Biz Balkan'a sahip çıkmazsak, iş işten geçer.

Ali Rıza Efendi gençlerin kollarına girdi, kumsaldan geri çevirdi.

— Çok dertlisiniz, kalın akşama bir kuzu çevirtelim, dedi.

— Sağ ol enişte, çetemiz yolağzında beklerken, güneye gideceğiz. Bir selam verelim, müşavere edelim, ölürsek helalliğini alalım, dedik. Doğru yolda mıyız?

— Allah bahtınızı açık etsin, muzaffer kılsın. Türk olan sizden farklı düşünemez. Yıllarca önce Selanik'te rastladığım Fransızların "Jöntürk" dediği genç bir delikanlı da sizin gibi konuşmuştu ama hali hareketi tutarsızdı. Bazı fikirleri isabetli fakat tatbikatı züppeceydi. Ama Balkan için dedikleri biraz senin dediğine benzerdi.

Ferruh'la, Amcaoğlu'nun atları terlerinin soğumasından memnun değillermiş gibi huysuzlaşmıştı. Ferruh "müsaadenizle gidelim, enişte" dedi vedalaştı. Ali Rıza Efendi iki genç Türk atlısının tepelere doğru tırmanışını seyrederken "hiç olmazsa bunlar gibi ayda bir Osmanlı jandarması devriye gezerek buralara kadar gelse Rum eşkiyalar bu kadar azar mı?" diyordu.

***

Yeni Kapı semtinin Kasımiye Mahallesindeki pembe evde büyük bir telaş vardı. Zübeyde Hanım'm ve Ali Rıza Efendi'nin hanım akrabaları hareme dolmuş, Meliha'nın lohusa odasına giriş çıkışını merakla takip ediyorlardı. Yandaki selamlıkta Ali Rıza Efendi kulağı kirişte odanın iki odasına gidip gelerek merakla gelecek haberi bekliyordu. Havalar hâlâ soğuk gittiği için evin bütün sobalarını yaktırmıştı. İlkbahar yaklaşmasına rağmen zemherinin kırk gün sonrası soğukları bitmemişti. Ali Rıza Efendi iki oğlunu Çayağzı'nda kaybettikten sonra gene bir oğlan istiyor, adını düşünüyordu. Dün gece Hacce Nine'nin "doğum yakın" haberine ikinci bir sevinç haberi eklenmişti. Balkan dağları tarafından gelen bir köylü çoktandır Rum çeteciler tarafından intikam için kovalanan amcası Hafız Mehmet Efendi'nin bir tekkede erbaine girdiğini söylemişti. Halvetten dışarı çıkmıyor, yemiyor, içmiyor, kimseyle konuşmuyormuş. Bu sebeple Koca Balkanlı köylü amcası hakkında daha fazla haber getirememişti. Amcası kayıptı, rahmetli olsaydı, oğlunun adını "Mehmet" koyacaktı. Babası da öyle istiyordu. Bu sevindirici sıhhat haberinden sonra. Amcası Hafız Mehmet Efendi' nin küçük yaşta ölen oğlu "Mustafa"nın adını yeni doğacak çocuğa vermeleri daha isabetli olacaktı.

93 muhaciri olan Hacce Ebe Zübeyde Hanım'ın yattığı odaya gireli bir saati geçmiş çıkmamıştı. Herkes merak içindeydi. Ebenin ayak işlerini torunu Meliha yapıyor telaşla bir mutfağa bir odaya girip girip çıkıyordu. Küçük odadan sofaya taşan bebeğin ağlayışı herkesi rahatlattı. Meliha sevinçle dışarı bağırıyordu:

— Müjde oğlan oldu!. Nur topu gibi! Allah ömür versin, anası da iyi!. Müjdeleyin efendi ağabeyime!.

Bütün konak sevince boğulmuştu. Tuna muhaciri Meliha Bacı anlatıyordu:

— Kafeslerin arkasından içeriye mavi bir ışık doldu. Ninemin birçok doğum yaptırmasına yardım etmiştim. Bu defa çok heyecanlıydım. Ebe ninem "altın topu gibi bir oğlun oldu". Zübeyde.. deyince yaklaştım, Ali Rıza Ağabeyimin oğlunu mesellerdeki şehzade gibi gördüm. Yüzü altın, gözü gök gibi parlıyordu. Ağzı, gül goncası gibi kırmızıydı, dudakları tomurcuk tomurcuk açılmıştı. Saçları buğday sarışıydı. Oğulcuğu annesini mutlu kılmıştı. Uzun bir yolculuktan dönmüş sipahi gibi susuzdu sanki. Hemen annesinin göğsüne yapıştı, süt içti. Biliyorum, gördüm, kırklar yediler annesine de yavrusuna da bir şeyler müjdeledi. Küçümecik çocuk güldü; ferişteler ona göründü, güldürdü. Bir başka bebek Zübeyde Ablamın yavrusu.. Besmeleyle ebe ninem beledi.. "Balkan'ı kurtaracak bu" dedi. Gördüm, lohusanın üstündeki ışık doğuncaya kadar sürdü, sonra yavrudan bütün odaya, bütün konağa mavilik altın rengini alarak süzüldü, yayıldı.

Meliha Bacı gördüklerini önce nakletti, sonra hikâyeleştirdi, yıllar sonra mesel anlatır gibi anlattı. Bir derviş veya molla değildi. Bir kam değildi. Ama o, Pazarcık'tan Selanik'e, Dobruca'dan Tuna'ya, Kırım'dan Dobruca'ya, Kazan'dan

Kırım'a, Türkistan'dan Kazan'a yıllar, asırlar önce göç etmiş babalarının, dedelerinin atalarının menkıbelerini nesilden nesile dinliyerek gelmişti. Ninesi seksen yaşının ne kadar görgüsü bilgisi varsa torununa vermişti. Torunun da bunlar yıllardır birikmiş, taşıyordu. Yıllar sonra Meliha Bacı'nın anlattıkları doğrulanacaktı, Zübeyde Hanım'ın etrafına nur saçan oğlu ailesini de memleketini de aydınlatan bir güneş olacaktı.

Müjdeyi Meliha Bacı'dan alan Hafız Ahmet Efendi de oğlu Ali Rıza Efendi ile birlikte kadınların ağzında hemen meselleşen çocuğun yanına koştular. Zübeyde Hanım yorgun ve bitkindi, ama bakışlarıyla Ali Rıza'sına sevgi taşıyor, mutluluk taşırıyordu. Kocası da ona aşk ve şükranla baktı. Hacce Ebe'nin uzattığı çocuk pembe yüzlü, sarı saçlı, mavi gözlü bir candı. Boncuk boncuk bakışları güneş sıcaklığında kalbi ısıtıyordu. Dedesi Hafız Ahmet Efendi:

— Allah uzun ömürlü, analı babalı büyütsün, deyip çocuğu kucağına aldı. Besmele çekti. Kendisine Selaniklilerin "Kırmızı Hafız" dedirten sıhhatli allığında gördüğü torunuyla kıbleye döndü, bebeğin kulağına ezan okudu:

— Allahü Ekber, Allahü Ekber!.. Adı Mustafa! Adı Mustafa olsun!..

Oğlu Ali Rıza da kalbindeki ismi söylemişti. O da ezandan sonra "Mustafa! Mustafa!." diye çocuğun kulağına seslendi, dua okudu.

Balkan örfünde, oğullar babalarının yanında çocuklarını kucağına alamaz hatta sevemezlerdi. Ama Hafız Ahmet Efendi üç yavrusunu kaybeden oğlunun yıllardır nasıl bir evlat hasreti içinde olduğunu biliyor gibi, torununu tebessüm ederek oğluna uzattı. Ali Rıza Efendi oğlunu elleri titreyip, düşürmek-

ten korkarak kucağına aldı. Küçük yavru çevresindeki sevinç halesinden habersiz mışıl mışıl bir uykuya dalmıştı. Yatağında yorgun ve bitkin vaziyette yatan hanımı iftihar ve bahtiyarlık içinde Ali Rıza'sının gözlerine baktı. Yanına gelen kocası:

— Nasılsın, Zübeyde, dedi.

— Teşekkür ederim, iyiyim, sağ ol.

Ali Rıza Efendi, Mustafa'sının kadife tenini öptü, annesinin yanma yatırdı. Akrabalar, komşular da lohusayı ve yavrusunu görmek için sabırsızlanıyordu. Ali Rıza Efendi haremden selamlığa çıktı. Kış ilkbahara el attığı soğuklarını sürdürüyordu. Balkan'ın erbain soğukları meşhurdu, gözlerinin nuru olan bu yavruyu üşütmemeleri lâzımdı. Hacce Ebe'nin torunu Giray keresteliğe gitti, yeniden dört araba meşe odunu getirdi. Sadece annesi babası değil, bütün aile ile çevresi Mustafa'ya istikbalinin memleket üzerinde güneşleşecek müjdesini içlerinde duymuşçasına ihtimam gösteriyorlardı.

Ferruh'un İntikamı

On altı kişilerdi. Karlıdağ'ın sarp yamaçlarına tırmanmış yorulan atlarını dinlendiriyorlardı. Dün Konyar çadırlarında konaklamışlar, Yorgo'nun izini sormuşlardı. Bütün köylüler dehşetle Rum komitacısının yaptıklarını anlatmışlar, adına lanet okumuşlardı. Bir hafta önce Yorgo komitası azgın eşkiyası ile gelmiş, Hıristiyan oldukları halde bu Yörüklere de eziyet etmiş; tuluk tuluk peynirlerini, yapağılarını ve koyun sürülerini gasbedip Yunanistan'a doğru kaçırmışlardı. Ferruh, Konyarların göz yaşı içinde anlattıklarını hatırlayıp ne yapacağını düşünüyordu. Tırhala'dan sonra sınır boyunca çayı takip edip Papas Köprüsü'ne gitse olmazdı. Fener'den, Yenişehir'den Yunan askerlerinin de Rum eşkiya ile birleşerek yaptığı saldırıları Rum köyleri ve kasabaları da destekliyordu. Bu bakımdan Türk çetesinin işi zordu. Gece baskını yapıp Yorgo komitası gaflet içindeyken temizlenebilirdi. Fakat Ferruh, Yorgo'yu diri diri yakalamak, yıllarca önce kaçırdığı annesini sormak, sonra intikamını almak istiyordu. Kolcu gönderdiği Katerinili Mehdi, atıyla tozu dumana katarek geliyordu. Yorgo'nun saklandığı köyleri iyi bilirdi. Annesi Rum,

babası Arnavut'tu. Bu dolaylarda yetişmiş; babasını Rumlar öldürünce küçük yaşta yetim kalmış, çobanlık yaparak köy, köy, yayla yayla gezmişti. Ferruh'un bulunduğu tarafa atını sürdü, iki adım kala gemini çekti durdu. Nefes nefeseydi:

— Olimpos'talar, dedi. Ferruh onun yeni bir haber gibi bilineni tekrarlamasına kızdı:

— Daha önce gavurların Olimpos dedikleri Karlıdağ'ı delik deşik ettik, bulamadık.

— Bu Olimpos sizin Karlıdağ dediğiniz değil, küçük bir Rum köyü. Oraya hiç gitmedik. Yunan sınırına çok yakın.

Ferruh ferahlayıp, sevindi. Çetesini kırdığına üzüldü.

— Sağ ol Mehdi. Dinlendikten sonra yola çıkarız. Kaç saat çeker?

— Üç saat kadar beyimi.

Mola verilen dere kenarında Ferruh'un etrafını alan çetelerde günlerdir at üstünde olmanın yorgunluğu vardı. Rastladıkları Türk köylüleri gibi, konmağa başladılar.

— Yorgo bulunmaz.

— Bulamayacağız reis!

— Yunan hükümatı da yardım edermiş Yorgo'ya.

— Hem Yorgo çetesi yirmi otuz kişi değil, yüzden fazla komitacısı var. Biz ne yapabiliriz sadece onbeş kişi!.

Gençlerin bu konuşmaları karşısında Ferruh'un sessiz sedasız kalışını hazmedemeyen Amcaoğlu, Bedir Ağa ile Bekir Ağa'nın yüzlerine baktı. Bu iki orta yaşlı çete sabırla herkesin içini dökmesini bekliyorlardı. Ormandaki kuşların kanat seslerinin bile duyulduğu kısa bir sessizlikten sonra, yaslandığı ağacın dibinden kalkan Bekir Ağa iki elini fişekliğine koydu,

bağırarak konuştu;

— Siz ne sülersiniz bre kızanlar!. Kavlimiz bu muydu? Ferruh Reis'i yalnız bırakmak erkekliğe sığar mı? Hani hepinizin de Yorgo komitasından alınacak öcünüz vardı. Yunan sınırına yaklaştıkça korkunuz mu arttı? Ben efemle beraberim. Yorgo'yu bulmadan dönmeyeceğiz.

Bedir Ağa, da, jandarma çavuşluğundan kalma kasaturasını toprağa saplayıp saplayıp çekerek kısık sesle konuştu:

— Bekir Ağama Yorgo komitasının yaptığını biliyorsunuz. Onu diri diri gömdükleri mezar içinde öldürmeyen Allah bir kör kurşunla mı öldürecek. Çoluğunu çocuğunu köyünde bırakıp bizimle gelen Bekir Ağa kadar da mı olamıyorsunuz? Onun gibi Ferruh Efem gibi Balkan dağlarında şerefle anılmak istemez misiniz?

Amcaoğlu yorgun ve bıkkın olan genç çetelerin ruhunu okşamayı düşündü:

— Ağalar haksızlık etmen, bizim kızanlar ne zaman Ferruh Reis'i yalnız bıraktı. Onlar da sizin gibi yüreklidir bre ağalar, istedikleri boşa dolaşmayalım. Hemen bulacağımızı bilseler, Yorgo'nun peşinden dönerler mi?

Mehdi övünçle onlara baktı.

— Dedim ya size bre, bu defa yerini tespit ettim. Olimpos köyündeler. Yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik. Yunanistan içinde de olsa yakalayıp parçalayacağız bu katil namussuzu.

Ferruh, yanı başındaki yeşil, fışkırma meşe ağacından bir dal kesmiş, rahmetli Mennan ağasının yadigârı sivri çakıyla sopanın budaklarını düzeltiyordu. Kulakları konuşan çetelerindeydi. Son sözün kendisine geldiğini gördü:

— Hani Kuran üzerine yemin etmiştik Rum komitacıları sindireceğimize. Hani bundan sonra Balkan'daki Müslüman köyleri huzur içinde saldırı korkusundan uzak yaşıyacaktı. Hani katil eşkiyalardan öç alacaktık. Irz, namus düşmanı Rum komitacılar gene köylerimize, sahipsiz kaldıkları için saldırsınlar yakıp yıkmalarına, katliamlarına devam etsinler mi? Yılanın başı Yorgo, Anesti, Stayanov gibi komita başları, bunları yok edersek Balkan nefes alır. Yorgo bir iki köy ilerimizde, bulacağız, dersini vereceğiz, dedi.

Çeteler çoktandır köylerine gitmemişlerdi. İçlerinde ana, baba, yavuklu hasreti çeken genç delikanlılar da vardı, birisi çekinerek kımıldandı:

— Lâkin devlet bunlarla edemedi yani, yani derim ki aylardır peşlerindeyiz bir şey yapamadık, kaçıyorlar.

Mor renkli fesine sarı çevre sarmış, bıyıkları sarı sarı parlayan genç çete daha endişeliydi.

— Belki bizi tuzağa düşürecek Yorgo, bunun için içeri sınırdan içeri Yunan toprağına doğru çekiyor, dedi.

— Bırakın bre bu konuşmaları, korkuyorsanız açıkça süleyin. Ama siz korkmuyorsunuz. Ana baba hasretiyle konuşursunuz. Lâkin çocuk musunuz bre, sıbyan mısınız ki analarınızı özlersiniz. Asıl korkan R nlar, kaçıyorlar. Hani Yorgo nerde.. Haber saldık. Karısını kızını yakalayp getirdik, bulunduğu yeri bildirdik, geldi mi? Namusunu kurtarabildi mi? Gelmez gavur oğlu gavur! Masumlara, zayıf Müslüman köylülerine saldırırlar. Karşılarında böyle bir kuvvet görmemişler, diyen Bedir Ağa aksak aksak yürüyerek atma doğru gitti. Topallığından beklenmeyen bir çeviklikle atına atladı.

Amcaoğlu Bedir Ağa'nın arkasından baktıktan sonra.

— Neyimiz eksik Rum komitacılardan bre, silah, cephane, en güzel atlar. Sağ olsun Mehmet Ali Bey'e bir noksanımızı bırakır mı, devlet gibi üstümüzü başımızı da alır. Onların verdikleri karşısında biz ne yaptık? Sadece saldırmalarını önledik, daha hiçbirini tepelemedik. Haydin bu defa tepelemeye gidelim dedi, o da atını bağladığı ağaçtan çözdü.

Ferruh yonttuğu meşe değneğini sağa sola hızla salladı. Her defasında "vınk! Vınk!" ses çıkaran sopayla ayağındaki sarı çizmelere vurdu. Genç arkadaşları Ferruh Bey'i severlerdi. Nasıl yalnız bırakırlardı. Yaptıkları konuşmalardan pişman olmuşlar gibi önlerine bakıyorlardı. Ferruh:

— Gidin isterseniz, dedi: Biz dört kişi de kalsak Yorgo'nun hakkından geleceğiz. Ama burdan dağılırsanız o veya başka bir Hıristiyan çetesi bizi teker teker avlar, yer. Yem olmak istiyorsanız dağılın, ama birlik olursak bu eşkiyaların hepsini darmadağın edeceğiz.

—Tabii, tabii. Birlikten kuvvet doğar.

— Onun için birleşmedik mi?

— Haydin öyleyse!.

— Haydi at biin!.

Arnavut Mehdi öne düşmüştü, tarlada çalışırken Rumlar tarafından öldürülen mutekit babasının namaz kılarkenki mütevekkil halini düşünüyor, kinle doluyordu:

— Ben bilirim Olimpos'u, more! dedi: Yunan sınırına kadar dağlık kayalık, bir sürü eski insanlardan kalma in var!.

— Sen önden sür, biz takip edilim.

Fener'den, Çatalca'ya, Bodruk'a İzdin'e kadar çocukluğunda dayısı ile birlikte buğday ve mısır götüren Rüstem

Yunan'ın aniden genişlemesini hazmedememişliğin burukluğu ile içini çekti.

— Bir zamanlar Kireçtepe'den Eğriada'ya kadar hep bizimdi. Nerden çıktı nerden başımıza bela oldu şu Yunan?

— Çıktı çıkalı da Balkan'da Türk'e rahat yüzü yok. Atina'yı payitaht yaptı. Ağrıboz'u, Teselya'nın yarısını aldı, şimdi de gözü Girit'teymiş.

Çeteler kendi aralarında konuşa konuşa tepeleri aşmış kayalık bir dağ yolunda ilerliyorlardı. Amcaoğlu öndeki Mehdi'nin atını durdurduğunu görünce:

— Susun dedi. Mehdi seslendi.

— Aşağıda dere içindeki keçi yolunda bir Rum köylüsü var.

— Bırakın geçsin, gitsin, varlığımızdan haberi olmasın. Rum köylüsü aşağı dereye doğru keçilerini sürdü, vadi arasındaki yeşil bağ ve bahçeler arasında kayboldu.

Kafile ormandan çıkınca kırmızı kayalar arasında kocaman, kara ağzını önündeki vadiye açmış bir mağara gördüler. Ferruh:

— Ardarda gelin, toplu gitmeyin, dedi. Mehdi iki üç atın geçebileceği kadar yüksek mağara kapısına doğru atını sürerken, ihtiyatı elden bırakmıştı. Amcaoğlu yetişti, atının gemini tuttu:

— Bayır aşağı yavaş yavaş inelim, inde eşkiyalar olabilir.

Ferruh da adamların içeri girmemelerini mağaranın etrafını sarmalarını söyledi. Atlar bayır aşağı inerken ufalmış un gibi tozlaşmış yolun çok kullanıldığı anlaşılıyordu. Mehdi ile Amcaoğlu mağaraya girdiler, karanlıkta gözden kayboldular.

Bir müddet dışardaki ondört kişi onların haber vermesini, dışarı çıkmasını beklediler. Dışarı çıkan olmayınca Ferruh işkillendi.

— İki kişi daha girin, dedi; fakat atla değil yayan, iki taraftan kaya duvarlara yaslana yaslana gidin.

Atlarını kaya dibindeki dağdağan ağacına bağlayan Rüstem ile Ali de sine sine mağaraya girdiler. İçerisi zifiri karanlıktı. Gözleri karanlığa alışıncaya kadar rutubetli toprağa çömelir beklediler, içerde gölge gibi görünen dört beş kapı zincirleme başka mağralara açılıyordu. Mehdi'nin de Amcaoğlu'nun da atları da kendileri de yoktu. Biraz yürüdüler. Otuz adım kadar ilerde tepeden inen bir ışık huzmesi vardi. İki Türk birbirinden uzaklaşarak o tarafa doğru koşturdular. Biraz önce görmedikleri bir bölmeden sesler geliyordu. O tarafa yürüdüler. Bezir-yağı yanan bir mağara odasında atlarından düşmüş Mehdi ile Amcaoğlu iki kişiyle altlı üstlü boğuşuyorlardı. Atlar ürkmüş mağaranın derinliklerinde yankılar yapan nal sesleriyle görmedikleri bir yöne koşturuyordu. İki Türk:

— Savulun bre yettik! deyip Rumlann üstüne çullandılar. Zaten Amcaoğlu Rum eşkiyayı altına almış hançerini saplamıştı. Bu boğuşma sırasında bir kadının kaçtığını gören Amcaoğlu, Mehdi'nin boğuştuğu eşkiyayı yeni gelen arkadaşlarına bırakarak onun arkasından fırladı. Kadın mağaradan çıkarken eteklerinden yakaladı. Dışardakiler de bu hali görmüştü. Amcaoğlu onu içeri sürüklerken dışarı doğru bağırdı:

— Gelin beyim, gelin! İçeri emin!

Ferruh dışarda üç nöbetçi bıraktı, bütün atları da içeri aldırdı. Kadın hâlâ çırpınıp Amcaoğlu'nun elini yüzünü çiziyordu.

— Kadını serbest bırak, ne yapacak?

İçerdeki üç Türk de Mehdi'ye kamayla saldırıp yaralayan Rum eşkiyayı öldürmüş, ellerinde bezir kandiliyle geldiler. Mağaranın içinde yanan bezir yağının kokusuna, barut ve şirahaneden yükselen alkol kokusu karışıyordu. Ferruh Selanik Rumları gibi güzel giyinmiş kıza dikkatle baktı.

— Kız burada ne işin var, kimler kalıyor burda, dedi.

Kız, üstü başı yırtılmış, toza bulanmış haliyle nefes nefese konuşmuyor kindar bakışla kim olduklarını bilmediği çetecilere bakıyordu. Kendisine soru soran uzun boylu, hilal bıyıklı, kara yağız genci süzdü başını eğdi.

— Kız haspa sana dedim, oturacak yer yok mu burada?

Rum kızı açık kahverengi gözlerini çete başı olduğunu anladığı gence çevirdi, döndü, öne düştü, konuşmadan mağaranın taş oyma dört basamaklı bir merdiveninden çıktı, karanlıkta kalmış gizli bir kapıyı açtı, içerde gaz lambası yanıyordu. Ortada kalın gürgenden yapılmış bir masa vardı.

Ferruh içeri girdi.

— Namussuzlar amma da rahat bir yer bulmuşlar, Yorgo'nun ini mi kız bura?

Kız cevap vermeyince Mehdi kan sızan kürek kemiğinin acısını unutmuş, kızın uzun kara saçlarını toplayıp sallamaya başlamıştı. Onun yaralı halini gören Ferruh:

— Bırak sen Mehdi, Bedir Çavuş yarasını tımar et Mehdi'nin.

— Namussuz kızla oynaşırmış, beni görünce pusuya yatmış, sırtımdan bıçakladı.

Dolağından çakısıyla uzun bir bez parçası kesen Bedir Ağa Mehdi'nin kanayan yarasını temizleyip sararken, Mehdi kıza

sakin sakin soruyordu.

— Sana bir şey yapacağımız yok, biz Müslümanız, kadınlarla işimiz yok. Burası kimin ini söyle?

Elindeki bezir kandiliyle mağaranın her tarafını kolaçan eden Bekir Ağa geldi:

— Beyim burası eşkiya yatağı, hem de kaçakçıların, tüccarların silah deposu. Anesti'nin Yorgo'nun yeri olmalı.

Rum kızı, Yorgo ve Anesti adlarını duyunca başını salladı. Ferruh Rumca:

— Yorgo çetesinin ini mi kız, söyle sana bir şey yapmayacağız, bırakacağız.

— Evet Yorgo'nun yeri!

Çetelerin hepsi merakla kızm konuşmasına devam etmesini beklerken mağranm derinliklerinden zincir şıkırtısı sesleri geldi, yaklaştı. Ali'nin elinden tuttuğu saçları darmadağın, aralarına örümcek ağları bulaşmış, elbisesi param parça edilmiş, bitkin ve teni dayaktan mosmor olmuş bir kadın içeri girdi. Çılgın gibiydi. Gene kendisine bir kötülük yapılacağını tahmin ediyordu. Ali odanın ortasına kadını bıraktı.

— Hapsetmişler buncağızı, Müslüman kadın dedi.

Dizleri üstünde duramayan kadın başını zorla kaldırıp:

— Aman beni kurtarın bu canilerin elinden, sizi Allah gönderdi. Yoksa beni öldüreceklerdi bu namussuzlar! dedi.

— Şu zincirleri kolundan, ayaklarından çıkarın kadıncağızın, diyen Ferruh kadıncağızın yanına gitti.

— Taşlıca'da tarlada çalışıyordum, Yorgo'nun adamları kaçırdı.

Zincirlerinin çözüldüğünü görünce duaya başladı:

— Sağ olun, sizi melaikeler gönderdi. Kimsiniz siz?

— Biz Osmanlıyız teyze. Türk çetesiyiz. Yorgo'yu ararız.

— Bura Yorgo gavurunun ini, diyen kadın şaşırıp kendisini kurtaranların durumu için endişelenmişti: Adamları çok, nasıl buraya geldiniz, girdiniz. Dikkatli olun hepinizi mahveder. İne gelmeden haydin hep beraber kaçalım. Ne olur beni çoluğumun çocuğumun, kocamın yanına götürün köyüm iki üç saat mesafede.

— Yok ana yok, Yorgo'dan öcümüzü almadan bir yere gitmeyiz. Nereye gitti, ne zaman dönecek bilir misin?

— Ben haftalardır hapisim, bilmem, nah şu Rum kızı bilir.

— Bilmem! dedi.

— Domuz gibidir o, her şeyi bilir, Türkçe de bilir. Rum kızı şaşırmıştı.

— Yoo yoo biz Türkçe bilmez, dedi. Amcaoğlu Rum kızın bileğinden tutup kıvırdı:

— Yorgo nerde, ne zaman dönecek söyleyecek misin? dedi. Ferruh çetelere:

— Yere yatırın, falaka onu konuşturur, dedi. Heybesindeki meşe değneği işe yarayacaktı. Rum kızı ayaklarının tabanına beş on sopa yeyince, dili çözüldü:

— Aman yapmayın, acıyın, beni de öldürür Yorgo.

— Sen yerini bize söyle sana da bir şey yapamaz, biz de yapmayız.

— Peki beyim peki, söyleyim, ne sorarsanız söyleyim.

— Yorgo nerde?

— Atina'da. Bu gece dönecekti.

— Adamları nerde?

— Golos'ta yarısı, bir kısmı Kostantin reisliğinde Çayağzı'na gitti.

— Ne yapacaklar Çayağzı'nda?

— Keresteler arasına silah yükletip Selanik'e sevk edecekler.

— — Kime?

Kız sustu. Her şeyi söylemekten çekiniyordu.

— Vurun... Yeni sopa darbeleri onu tekrar konuşturdu.

— Sabatay'a, Avengelof'a, Kohen'e!..

— Yorgo ne zaman dönecek dedin?

— Bu gece!. Ferruh ve arkadaşları öğreneceklerinden fazlasını duymuşlardı. Kızı ayağa kaldırttı. Küçük mağara odasındaki tahta sedire oturttu. Acımıştı.

— Sen nerelisin, dedi.

— Kozanalı.

— Niçin geldin buralara, kadın kızın kalacağı yer mi burası?

— Yorgo kaçırdı, kapattı.

— Başka kimleri kaçırıp getirdi buraya?

— Çook! köylü, kentli demez, Arnavut, Rum, Türk ayırmaz, Rahibeler bile getirir, insafsızdır direreni öldürür.

— Geçenlerde onun yıllardır kahrını çekmiş yirmi senelik metresini beni kıskanıyor, diye boğazladı gözümün önünde. Benim o zavallı kadına bir kinim yoktu. Yorgo talana çıktı mı ikimiz inde geçinir giderdik.

— Ondan yıllarca önce kaçırılmış bir gümrük memurunun

karısı hakkında bir şey anlattığını duydun mu?

Rum kızı hafızasını yokladı. Kendisini dikkatle dinliyen kara gözlü, kıvırcık saçlı delikanlıya bakarak.

— Duydum, dedi. Yirmi yıl önceymiş, Çayağzı'ndan bir Türk memurunun karısını kaçırmış, adamı ve kızını öldürmüş. Kadını buraya kadar sürüklemiş. Kadıncağız surda komitacının birisinin kamasını çekip göğsüne saplayıp, intihar etmiş.

Ferruh, annesinin ölüşünü dinlerken taş, oldu, dondu. Gaz lambasının vurduğu nemli mağara zeminine baktı. Şimdi ayaklarını bastığı yerde anasının mübarek kanını çiğnemekten korkarak geri geri çekildi. Kötüleşmişti. Bekir Ağa ve Bedir Ağa kollarına girip Yorgo'nun masası başındaki örme sandalyeye oturttular. Rum kızı şaşırmıştı.

— O kadın kimdi? dedi.

Kimse cevap vermedi. Ferruh dişlerini sıkarak onu nereye gömdüler, dedi.

— Dışarı, toprak yığınına. Ardıç ağaçları dibinde.

Ferruh'un damarları genişledi, gözleri fırlayacak gibi açıldı. Adeleleri gerildi, hemen Yorgo'yu bulmak boğazına sarılmak, parçalamak istiyordu Amcaoğlu soğukkanlıydı, kıza:

— Olimpos köylüleri buraya çıkar mı? dedi.

— Ne gezer beyim!. Korkarlar, tepelerinden bile geçemezler.

— Atina'ya kaç adamla gitti.

— Otuz atlı [illegible]dı.

Mehdi Rum kızının birdenbire rahatlayıp, kendiliğinden her şeyi anlatmasını yadırgadı.

— Kız sana da kötülük yaptı mı bu Yorgo belası? dedi.

— Yapmadığı yok, döverdi, söverdi. Beni zorla tutardı burda. Bıktım ama kurtulamadım. İki adamını burda beni ve cephanesini korumak için bırakırdı. Yıllardır özledim Kozana'daki ailemi. Bırakmadı gideyim.

— Sen ses çıkarma, bize yardım et. Götürelim, bırakalım evine. Su var mı burda?

— Aşağıda derenin içinde var, ama suya ne gerek, içeri şarap dolu. Yorgo bağ bozumunda, Rum köyünden zorla toplar gelir karıları kızları, şu şirahanede üzüm çiğnetip fıçılara, küplere şarap kurdurur.

— Bu iki kadını bir odaya kapayın, diyen Ferruh Yorgo ve adamlarının gelmesi halinde ne yapacaklarını Bedir Ağa ile konuştu.

— Olimpos köylüleri buraya çıkmadıklarına göre, Yorgo'yu ve eşkiyalarını burada enseleyelim.

Bekir Ağa bu fikre karşı çıkmıştı.

— Ya elli yüz kişilerse, dışarda pusu kurup ortamıza alalım Dışarıya dört içeriye iki nöbetçi dikip gelen Amcaoğlu:

— Mağaranın karanlığından dışarda havanın karardığını fark edemedik, gece bastırıyor, dedi.

— İçerde vuruşmak zor.

— Başka yapacağımız bir şey yok. Yorgo'yu ancak ininde kapana kıstırabiliriz.

— Nöbetçiler uyuklamasın iki saatte bir değiştir Amcaoğlu.

— Tamam beyim tamam.

Yorgo komitasımn gelmesi halinde ne yapacaklarını Ferruh bütün çetelerine anlatmıştı. Rum kızına güvenemiyordu. Onu

masaya bağlattı.

***

Mağaranın üstündeki kayalıktan köyden dereye doğru yükselen yolu gözetleyen nöbetçi gün ağarırken aşağıdaki arkadaşına taş attı. O da içeri haber verdi. Diğer iki nöbetçi de makiler arasındaki siperlerine yattı. Ferruh ne yapacaklarını iyice anlatmıştı. Dışardan aldığı haber üzerine dışardaki önlerinde ağaçlar olduğu için gizlenmesi kolay olan kaya kovukları arasına üç kişi daha çıkardı. Mağaranın kapısından yukarı seslendi;

— Gelen kaç kişi?

— Tam sayamıyorum, uzaktalar yirmi kadar atlı var.

— Onlar içeri girmeden, biz içerden ateş etmeden siz ateş etmeyeceksiniz. Komitacıların hepsi içeri girsin. Biz vurmaya başlayınca kaçan olursa siz temizlersiniz, ama Yorgo'yu canlı istiyorum. Haydi herkes yerine.

Türk çeteciler epey beklediler. Gözcünün yaklaşıyorlar dediği yer epey uzak olmalıydı. Kapı yanındakiler sıkılmıştı.

— Gelemediler bir türlü kefereler!.

— Susun bre!. Bekleyin. Patladınız mı? Hepsi de mavzerlerinin horozunu kaldırmıştı. Gözcü aşağıya üçüncü taşı da attı. Demek komitacılar çok yakındaydılar. Dışardakilerin heyecanı daha fazlaydı. Biri görünse yirmibeş komitacı birden üstlerine ateş yağdıracaktı. Nal sesleri mağaranın içindekiler tarafından da işitildi. Ferruh şirahanenin duvarı arkasına altı kişi yerleştirmiş, kendisi ve dört adamı da Yorgo'nun odasının yanındaki yontma taş direklerin arkasına gizlenmişti. Dışardan içeri giren karanlıkta içerdekileri seçemezdi, fakat içerdekiler

dışardan girenleri görürdü. Amcaoğlu bütün kandil ışıklarını söndürttü.

Yorgo mağarada bıraktıklarının kendisini karşılamamalarına kızmıştı. Her zaman badem ağaçlarının dibinde bekliyen Sofi de yoktu. Uyuyor olmalıydı. İki adamı içkiyi çok kaçırmışsa hadlerini bildirecekti, ini çok emin bulduğu için çekinmeden atını içeri sürdü.

— Nerdesiniz ulan!, diye bağırdı. Ferruh iyi tembihlemişti, ilk girenlere ateş edilmeyecekti. Onbeş atlı gölgesi sayılınca ateş edilecekti. Onaltıncıyı beklemeden "ateş!" dedi ve kendisi Yorgo'nun atma hedef alıp, silahını patlattı. Bir anda bütün mağara barut deposuymuş gibi patlıyan silahlarla yankılandı.

Komitacılar neye uğradıklarını şaşırdılar. Üst üste yığılan atlar geri dönemedi. Vurulan cansız yere düşüyor, bir kısmı da atların ayakları altında eziliyordu.

Atının vurulup yuvarlanmasıyla silahına bile davranmaya fırsat bulamayan Yorgo üzerine karanlıktan birinin atlayıp pençeleriyle boğazını yakaladığını hissetti. Geri geri çekildi. Bu boğazını kanlı elleriyle tutan vurulup can çekişen komitalarından biriydi. Onu silkeleyip yere attı. Kapıya doğru kaçmak isterken rastgele içeri ateşe başladı. Ürken atlar mağara kapısına yığılmıştı. Birisi Yorgo'yu çiğneyip geçti.

Ateş sesini duyar duymaz dışarda pusuya yatmış Türkler geriye kalan beş Rum eşkiyayı ateş çemberine almış, cansız yere sermişlerdi. Fakat içerden iki Rum atlısı vurulmadan çıkmış atlarını dereye kadar sürüyordu. Bunları da tepedeki gözcüler temizledi.

Kapıdan giren ışıkla atların debelenmesinden başka bir hareket görmeyen Ferruh emretti:

— Şırahanedekiler çıksın, kapıya doğru yürüyüp yolu açsınlar, Mehdi odadaki ışığı getir. Yorgo'nun odasını açan Mehdi, gaz lambasını aldı çıktı. Sofi ve Türk kadını kendisine merakla bakıp.

— Ne oldu, Yorgo'yu öldürdünüz mü, dediler- Mehdi cevap vermeden kapıyı çekip yürüdü.

Mağaranın girişi at ve komitacı leşi ile dolmuştu. Ferruh Yorgo'nun vurulmuş olmasından korkuyordu.

— Dikkat edin, aralarında canlı vardır, silaha davranmasın, siz de vurmayın, dedi. Amcaoğlu kapıya doğru yaklaşırken inilti işitti, baktı:

— Işığı buraya doğru tut Mehdi! diye bağırdı. Duyduğu ses hayvan hırıltısı değildi, ölü atın koca kaburgası altında bir insan kımıldamaya çalışıyordu. İri yarı kara sakalları favorilerinde yumak gibi toplanmıştı. Mehdi sevinçle:

—Yorgo!. Yorgo bu! dedi.

— Ferruh gel, Palikaryayı bulduk gel!

Yorgo yan vücudu atın altında yalvaran gözlerle bakıyor. "Yardım edin, ne olur merhamet edin" diye bağırıyordu. Ferruh ve Bekir Ağa da koştu, önce düşmanlarını ayakta görmeliydiler. Balkan'ı kasıp kavuran yüzlerce Türk köyünü yakıp binlerce masum Müslümanı öldüren komita başı inleyerek yardım dileniyordu.

— Kurtarın namussuzu, bir yerine bir şey olmasın. Diri çıkarın. Mehdi Yorgo'nun hain bakışlarına dayanamadı mahmuzlanyla vurdu.

— Aman yapmayın, elinizi ayağınızı öpeyim, ne olur acıyın, ne isterseniz vereyim, altınlarım sizin olsun, canımı ba-

ğışlayın.

Türk çeteler Yorgo'yu at cesedinin altından çıkardılar. Ayaklarından çekerken çengi gibi bağırmıştı:

— Kaburgam, ayaklarım kırık, acıyın bana!

— Gel lan Palikarya! Sofi sana acırsa biz de acırız, diyen Mehdi, dört ayaklıymış gibi yerde sürünen Yorgo'nun kıçına tekmeyi yapıştırdı. Ferruh onu tutup itti:

— Ayağı, kaburgası kırılmış, bırakın, dedi.

— Yalan beyim yalan, dokuz canlı köpektir bunlar, yalan, diyen Mehdi Yorgo'ya vurmağa başlayınca komitacı kalktı doğrulup, emekleyerek kaçmaya başladı. Onun bu sahtekârlığına kandığına sinirlenen Ferruh:

— Dört ayak köpek gibi yatırın sürüne sürüne gitsin namussuz, dedi.

— Yorgo sürüne sürüne yıllarca Türk köylerini basıp geldiği inindeki odasına girdi. Karşısında masaya bağlanmış Sofi duruyordu. Rum kızının kendisine ihanet etmemesi tesellisi olmuş fakat ayakları dibine sürünmek onu kahretmişti.

Mehdi kızın ellerini çözünce Yorgo şaşırdı. Yanında metresine bir şey yapmalarından korkuyordu. Sofi Yorgo'ya doğru yürüdü, yüzüne tükürdü.

— Pis herif, yılan gibi hep böyle sürün, beni esir ettin, eşkiyalarına peşkeş çektin, tuh!

Amcaoğlu, kamçısını Rum kızına verdi.

— Haydi vur kız, bu namussuzun kirlettiği masumların acısını hatırlayarak vur!..

Sofi bir an tereddüt etti, sonra, Türk çetesinin elindeki kara kamçıyı kaptı. Geriye doğru kaykılıp hız alarak Yorgo'ya vur-

maya başladı. Vurdukça komitacının kendisine ve diğer balkan kadınlarına yaptığı hakaret ve işkenceleri hatırlıyor, kırbaç şakırtılarını artırıyordu. Köşede oturan günlerdir inin bir köşesinde bağlı tutulan Türk kadını da hamle yapıp Yorgo'ya vurmak istedi fakat halsiz ve perişandı, oracığa yuvarlandı. Mehdi kendisini kaldırdı. "Senin hıncını da ben alacağım teyze" deyip Sofi'nin yorulmasını bekliyordu.

Ferruh annesine, babasına, bacısına acımayan bu zalim katile ne ceza vereceğini düşünürken Sofi'nin böyle içten, komitacının elini yüzünü mosmor eden şiddetle kamçılamasına şaşırmıştı. Yorgo'nun sefil ve inleyerek aman dileyen haline rağmen içindeki hınç ve kin dinmemişti. Ama Rum kızının darbelerinin fersizliğini gören Bekir Ağa birden köyünün yakılıp yıkılmasını, ağabeysinin öldürülmesini ve kendisinin diri diri kazdığı ağabeysinin mezarına gömüldüğü günü birden hatırlamış gibi kızın elinden kamçıyı kaptı. Yerden yılan gibi sürünen Yorgo'yu kaldırdı. Duvara yasladı. Affedildiğini sanan komitacı gözlerini açtı. Karşısında Karakoyun köyündeki mezarı kazdırıp içine gömdükleri Bekir Ağa'yı görünce gözleri döndü. Moraran yüzü sarardı. Renkten renge girdi. Korkudan bayıldı, inin derinliklerini inleten bir sesle yere yuvarlandı.

— Korkuttun adamı Bekir Ağa, mezardan dirilip gelen zebani sandı seni, su getirin, diyen, Ferruh komitacının başına çömeldi. Sofi:

— Su yok dedim, beyim, şarap getireyim, dedi, gitti, bir testi şarapla geldi. Şarabı Yorgo'nun ağzına yüzüne alay ederek döktü.

Yorgo inleyerek gözlerini açtı "Nerdeyim ben Sofi nerdeyim? Rüyada mıyım?"

Sofi, Yorgo'ya iki tokat patlattı. Ferruh elini tuttu. Yorgo'yu ayağa kaldırdı, adam et yığını gibiydi.

— Kalk ayağa namussuz. Haydi Anesti kurtarsın seni bakayım, Yunanistan gelsin kurtarsın. Sıkışınca sığındığın konsoloslar gelsin kurtarsın.

Perişan haldeki Yorgo'nun hantal koca vücudu çökmüş, bir balon gibi sönmüş küçülmüştü. Yorgo yalvaran gözlerle Türk çete reisine baktı. Çok gençti. Hatta çocuk yüzlüydü. Demek bunlara karşı mağlup düşmüş. Mezara gömdüğü Bekir Ağa'nın tekrar karşısına dikilmesine şaşırdı. Bekir Ağa alayla:

— Korkma lan bu Bekir Ağa, zebani değil, namussuz diri diri nasıl gömersiniz adamı. Ferruh kurtarmasa o da öteki kurbanlarınız gibi kayıplara karışacaktı ha!.

Bekir Ağa mezar içinde ağabeysinin kurtlar kaynayan cesedi üzerinde dirseği üzerinde toprak altında ezilip nefessiz kaldığı ölüme yaklaştığı dakikaları yeniden yaşıyor gibiydi. El ense çeker gibi, dört beş kere Yorgo'nun yüzüne Osmanlı tokatını aşketti. Yorgo gene yere devrildi.

Amcaoğlu Ferruh'un işaretiyle Bekir Ağa'yı uzaklaştırttı. Tekrar Yorgo'yu kaldırdı, tahta sedire oturttu. Yorgo Türk çete reisini çok insaflı görüyordu:

— Ne olur ben ettim, siz etmeyin, acıyın, beni bırakın gideyim, bir daha o haltları yemem. Affedin.. İstediğiniz altını, silahı vereyim.

— Nerde?

— Burada, söyleyeceğim, vurmayın ne olur. Bu odanın arkasındaki bölmede.

— Tamam tamam, Anesti nerde, ne yapacak, dersen ben

bırakırım.

— Papas Köprüsü'nden Çayağzı'na geçecekti.

— Ne yapacak orda?

— Ne olur söz ver beyim canımı bağışlayacağına söz ver diyeyim.

— Ben dedim, Kendi öcümden vazgeçiyorum, söyle!.

— Türk tüccarlar da son zamanlarda yerli gemilerle nakliyata başladı. Anesti ve Avengelis, Selanik ve Atina'ya bütün nakliyatın Rum vapurlarla yapılmasını istiyordu. Türklere gözdağı vermek için Türk tüccarların gemilerini yükleriyle birlikte yaktıracak.

— Kimler yardım ediyor Anesti'ye?

— Kohenler, Leviler, Avengelisler, benim komitacı Konstantin de yardım edecekti, bırakın gideyim, onu ben bulabilirim, vazgeçireyim.

Ferruh, Yorgo'nun bu mürai, hainane haline baktı baktı kendini tutamadı, yakasını topladı, söz vermişti bir şey yapamazdı, bağırdı, sesi de vücudu da titriyordu:

— Bana bak Yorgo, bana bak!. Ben Çayağzı'nda diri diri yaktığın gümrükçünün oğluyum!.

Bekir Ağa ile Bedir Çavuş Ferruh'u hiç böyle görmemişlerdi. Bilekleri parmakları çelik bir mengene olmuştu sanki. Yorgo'ya bir şey yapmıyor sadece sıkıyordu. Zorla parmaklarını, elini Yorgo'dan kopardılar:

— Sen söz verdin Ferruh, kendine gel bize bırak namussuzu.

Yorgo zevkle seyrettiği Çayağzı'nda çıkardığı yangını, ağaca bağlayarak kurşunla yaralayıp sonra da yaktığı memuru,

karısını düşündü. Tir tir titremeğe başladı. Ferruh sakinleştirilip masaya oturtulurken bağırıyordu:

— Katil Palikarya benim ailem gibi Müslümanın ocağını yaktın, yıktın. Bu Rum kızı, metresin Sofi zulmüne şahit, öyle değil mi kız?

— Evet beyim. Hıristiyan köylülere bile zulmetti, öldürdü bu Yorgo. Her şeyi para ve namussuz zevki için yapar.

Amcaoğlu sakin sakin kıza sordu:

— Sen söyle ne ceza verelim Yorgo canisine?

Rum kızı bu kadar kin duyduğu insana nasıl tahammül edip burada kaldığını Türk çetelerinin izah edemediği bir kızgınlıkla:

— Öldürün namussuzu; diye bağırdı.

Yorgo hâlâ iki büklüm haliyle "affedin beyimu!." diye yalvarıyordu.

Ferruh kendisine hakim olmaya çalışıyordu. Kinin intikamın zamanı değildi. Zaten Yorgo zalimi küçülmüş, çukurlaşmış ininde solucan gibi gireceği bir delik arıyordu. Bir an önce Çayağzı'na gidip öteki Rum komitacılarının yapacağı vahşeti önlemesi gerektiğini düşünen Ferruh, solucan gibi sararmış yerde girecek bir yumuşak toprak arar görünen komitacıya bakarak:

— Bedir Ağa ne hüküm verdiyseniz tez infaz edin! Bu namussuz çaldığı vaktimizle öteki arkadaşlarının katliamlarına fırsat tanımış olmasın, dedi.

Bedir Ağa Rumların tiynetini bilirdi. Zayıfken, mağlupken iki büklüm olur, şefaat dilenir, kendini kurtarmak için şu Rum kızı gibi dilini tatlandırarak yılışır, en sevdiğine ihanet edip

onu lanetler. Fakat biraz kendisinde güç gördü mü yılan gibi döner, arkadan sokardı. Yorgo'nun karşısına geçti. Türk çetelerini göstererek:

— Haydi bunlardan birini seç, en zayıf bulduğunu.. Onu da temizle.. Aynı silahla dövüşün.. Müdafaasız, silahsız köylüleri, masum kadınları, çocukları zalimce öldürdün. Haydi zulmünü bir daha göster. Silahını da verelim haydi, mertliğin var mı?

Bir an Yorgo canlanır gibi oldu. Göz kapaklarını kaldırdı. Etrafına bakındı. Gözüne kestireceği bir genç çete arıyordu. Dişine göre bir zayıf insan bulamamış gibi başını önüne eğip gene yalvarmaya başladı.

— Ben ettim siz etmeyin ne olur beylerim!.

Amcaoğlu da kızmaya başladı; Ferruh Rum kızını annesinin mezarını göstermesi için alıp, Bekir Ağa ile dışarı çıkmıştı. Amcaoğlu bağırıyordu:

— Bu Yunanlı tiyneti hep aynı köpek gibiler!. Her namussuzluğu yaparlar. Biraz acıyıp serbest bıraktın mı arkadan vururlar. Zayıfa karşı gaddar. Kuvvetliye karşı köledirler, her şeylerini verirler.. Yorgo sen, karını kızını bile arayıp sormadın bizim insafımıza terk ettin. Biliyordun Müslümanların senin gibi davranmayacağını. Onların namusunu korumaya bile gelmedin. Daha fazla bu yılanı görmeyelim, haydin temizliye.

Ali silaha sarılmıştı. Ferruh garip bir toprak yığınından ibaret olan ana mezarına iki taş dikip, Fatiha okuduktan sonra düşünceli bir halde ine girdi.

— Dur Ali! diye bağırdı: Bu alçak adamın ölümü bizim elimizden olmasın, verin silahı Sofi'ye!.

— Kolay ölüm haram buna, derisini yüzün, öyle öldürün!

Eline silah verilen Sofi şaşkındı. Daha düne kadar aynı yatakta yattığı Rum komita başına lanet yağdıran bu kız da inini paylaştığı erkeğinin işkence ile öldürülmesini istiyordu. Yorgo titriyerek kızın elindeki silaha baktı. Bu defa günlerce işkence yaparak sahip olduğu Rum kızına yalvarmaya başladı. Sofi kinle Yorgo'nun yüzüne tükürdü. Onun komitacı başına duyduğu kin ve nefretin bu derece olacağını tahmin edemeyen çeteler, kızın hareketini yadırgamışlardı. Sofi:

— Tüh namussuz, ahlâksız, sefih herif, diyerek, Yorgo'nun hayalarına tekme attı. Yorgo ona karşı diklenip, saldırdı. Bu sırada Sofi bile solucanın kemikleşip dirileceğini beklemiyor olmalıydı ki can havliyle, daha önceki işkence darbelerini hatırlamışçasına ateşi Yorgo'nun karnına boşalttı. Yorgo bir leş gibi ayaklar altına yığılırken Rum kızı ağlıyarak konuşuyordu:

— Namussuz!. Aynı gün anamı da beni de iğfal etti, sonra da kaçırdı, al.

Sofinin, Yorgo'nun başına sıktığı kurşunlar inin derinliklerinde yankılandı. Rum komitacısı Yorgo'yu ininde gene bir Rum temizlemişti. Balkan'ı yıllarca haraca kesip masum insanları öldüren bir devlet düşmanı cezalandırılmış fakat onu Selanik'te besleyen suç ortakları kalmıştı.

Mustafa Büyürken

Genç anne, kocasının yapamadıklarını oğlunda tahayyül ediyor, bu tatlı hayallerle avunuyordu. Bebeklikten çıkan oğlu mahalledeki çocuklar arasına karışıyor, sokaklarda koşturuyor, sonra sarı saçları, mavi gözleriyle mektebe gidip geliyor; büyüyor, Vardar boylarından, Selanik kıyılarına bir küheylan sırtında şehzade gibi dolaşıyordu.

Zübeyde Hanım, Mustafa'sı kucağında artık daha güvenli, daha mesut evinin sokağa bakan penceresinden Ali Rıza'sını bekliyordu. Pudra, allık sürmezdi, teninin duruluğu, pembeliği ona yeterdi.

Selanik Müslümanlarının örf ve âdetine bağlıydı. Oğlunun kırkı çıktıktan sonra, peçesini takmış, yavrusu kucağında ilk ziyaretini 93 Muhaciri Hacce Nine'ye yapmıştı. Küçük Mustafa'nın ebesi "nur topu, ha bir güneş, altın ışık" dediği oğlanı kucağına alıp:

— Tu tu tu, kırkbir kere maşallah, nasıl da büyümüş, bu gözlerden zeka fışkırıyor, fıldır fıldır, inşallah Balkan'a nazar boncuğu olur, siz bizim düştüğümüz akibete düşmezseniz, Zübeyde Hanım kızım!, dedi.

— İnşallah nine, inşallah!

Meliha da geldi, çocuğun kadife tenine dudaklarını sürerek:

— Öpmeye kıyamıyorum Zübeyde Abla, dedi. Bu çocukta bir şeyler var. Nine, senin anlattığın masallardaki gibi, Dobruca masallarındaki gibi ama nine!.

Zübeyde Hanım kendi halinde yumur yumur ellerini belekten çıkarıp, hiçbir şeyden habersiz uslu uslu duran oğlunun methedilmesinden, sevilmesinden memnun olmuştu. O da, bu yavrusunu kaybettiği öteki rahmetli çocuklarından çok farklı görüyordu, fakat yanılıyor muydu, bunu anlamak için sordu:

— Hacce Nine hakikaten Mustafa'da diğer bebeklerden değişik bir hal var mı?

— Var var!. Daha doğum anında farkettim. Mavi gözlerini açtı, bana baktı. O bakışıyla benim bütün ömrümün, tarihimin hatırasını beynimden emdi sandım. Bütün gönlümü, hasretlerimi ona bağladım kızım. Hep muhacir olup yurt yurt gezmekten bıktım. Sulh sükun içinde bir memleket isterim kızım. İnan böyle bir müjdeyi ben değilse de torunlarım için onun gözlerinden gördüm kızım. Acılar çekeceğiz.. Buraların durumu da Tuna gibi.. Rus İngiliz casusları cirit atarmış, kayınpederin anlatmaz mı?. Gittiğim evlerden dinlerim. Dün jandarma mülaziminin evine gittim. Orda konuşuldu. Osmanlı'ya Düveli Muazzama yeni bir oyun hazırlarmış. Allah şerlerinden saklasın.. Dedem Kırım'dan Deliorman'a göçtüğünde biz küçüktük, hep onların acı hatıralarını, bırakmak zorunda kaldıkları memleketlerine olan hasret duygularını dinledik. Anamın babamın "ah cennet memleketim" diyerek Kırım için yıllar sonra bile ağlayışına az mı şahit oldum. Şimdi de ben torunlarıma Tuna'dan, Deliorman'dan öyle bahsediyorum ki,

memleket hasretimi onlar da içiyor, içlerine çekiyor. Daha doğrusu onlar da benimle dertlenip çekiyor. İnşallah sen de oğluna Urumeli'nden, Vardar'dan, Karasu'dan ayrılık acısı, memleket hasreti çekerek bahsetmezsin.

Zübeyde Hanım mollaydı. Ama din bilgisi ve Kuran okuma dışında dünyadan pek haberi yoktu. Ali Rıza Efendi ile evlendikten sonra zaman zaman eşinden memleket meselelerini dinliyordu. Kocasıyla yaşadığı memuriyet hayatı ve katlandığı mahrumiyetler, gördüğü, işittiği Rum komitacılarının zulüm ve baskınları ve Balkan'daki huzursuz, güvensiz hava, memleketi Hacce Nine'nin anlattığı neticeye mi götürecekti?

Meliha kahve tuttu. Zübeyde Hanım kucağındaki yavrusunu mavi kundağıyla mindere yatırdı. Kahve fincanını aldı. Meliha çocuğa baktı baktı, hayran kaldı. Mavi gözlerini tavandaki tahta oymalara dikmiş sessiz sedasız duruyordu.

— Ne güzel ne uslu çocuk. Boncuk boncuk bakıyor, maşallah, dedi.

Hacce Nine kahvesini bitirdikten sonra kalktı. Küçük Mustafa'nın sakin sakin yattığı mindere geldi. Bebeğin kundağındaki nazar boncuğu ve altın "maşallah"ın yanına gümüş bir "besleme" iğnesi taktı.

— Bu iğneyi Dobruca'dan beri taşırım, Mustafa oğluma Allah bahtını açık etsin diye takarım. Hafız Ahmet Efendi'nin de Ali Rıza Efendi'nin de bana ve torunlarıma karantinadayken el uzatıp bizi sefaletten kurtarmasını hiç unutmam, Allah onlardan razı olsun. İnşallah onlar bizim gibi muhaceret sefaletini görmezler, çocukları torunlarıyla memleketlerinde yaşarlar. Bizim gibi fakir ve perişan olmazlar. Ninesinin bu konuşmasında acı haberler sezip, beğenmeyen Meliha:

— Aman nine ma, ne dersin öyle, dışarı çıktın mı kötü haberlerle gelirsin, üzüntülü şeylerden bahsedersin, laf mı yok bre nine!.

— Bak evladım bu memleketin sahibi biz miyiz?

— Tabii ya nine!.

Zübeyde Hanım, Tunalı ebesi ile torunu Meliha'dan konuşmasını oğluna bakarak dinliyordu.

— Öyle değil kızım, biz sahip değiliz memlekete, işte böyle süleyiverdi bana zabit bey.. Anlattı, aklım yattı. Senin kocan Yahudi tüccarın yanında çalışmaz mı? Onun işini yapıp para almıyor mu?. O subay böyle diyor: Selanik'te hangi iş bizim?. Nerde var bir Türk'ün mağazası, imalathanesi.. Tüccar yabancılar.. Keçeci, ipekçi, çuhacı, demirci, terzi, ayakkabıcı gayrimüslim.. Bütün işler anlayacağın onların Musevilerin, Hıristiyanların.. Ağır işler, amelelikler, hamallıklar bizim.. Bir de ziraat yapıyoruz.. Yürüklerimiz de çobanlık.. Biz efendiyiz diyoruz.. Ama senin kocan gibi işçilik yapan Türklere onlar emir veriyor.. Karısına doğum için gittiğim zabit anlattı. Ordumuza hububatı, mercimeği, nohutu bile Yahudi ve Rum tüccarlar satarmış. Hem de bizim Yürük, Manav köylerinden topladıkları malları ucuza alıp pahalı satarlarmış.. Bire aldılarsa beşe, ona.. Onun için zengin olurlarmış. Biz ne yaparız. Ter dökeriz, ter.. Selanik'in zenginleri de oturur. Vurgunu otururlarken vururlar.

— Aman be nine nerden çıkardın bu sözleri bırak.

— Yavrum lafı Zübeyde Abla'nın kocası Ali Rıza Efendi'ye getireceğim, iyi etti de ticarete geçti, işleri nasıl gidiyor Zübeyde Hanım kızım?

— İyiydi ama şu günlerde işinden maneviyatı bozuk dönüyor. Kereste ticaretinde bazı zorluklarla karşılaşıyor olmalı,

ama benden saklıyor. Bir şey demiyor.

— Rum, Yahudi tüccarlarının oyununa gelir kızım, aralarına bizim girmemizi hele ticaret yapmamızı hiç istemezlermiş. Beyine sor bak, zabit beyden işittiğim doğru.

— Hayırlısı nine, Allah herkesin rızkını verir, geç oldu, müsaadenizle gideyim deyip kalkan Zübeyde Hanım'ın zihni kocasmdaydı.

Hacce Nine kapıya kadar uğurladı.

— Allah bu çocuğa benim torunlarımın çektiği acıyı çektirmesin, bahtını açık etsin, dedi.

Yol boyunca Zübeyde Hanım, Hacce Nine'nin sözlerinden manalar çıkarmaya çalıştı. Sokak kenarlarındaki Türk evlerinin bahçelerinden dışarı sarkan kayısı, badem ağaçlarının pembe, beyaz çiçeklerini seyrederek, içine bu mis kokuyu doldurarak yavaş yavaş yürüdü. Oğlu temiz bahar havasından memnun olmuş, rahat bir uykuya dalmıştı.

Mustafa'sı eve gelip, akşam yemeğini hazırlayıncaya kadar uykusuna devam etmişti. Akşam, Ali Rıza Efendi gene çatık bir çehreyle gelmişti. Karısı oğlu kucağında onu karşıladı. Hal, hatır sorduktan sonra:

— Hayırdır Ali Rıza niçin durgun ve düşünceli duruyorsun? dedi.

— İş, hatun, yorgunluk tabii..

— Niçin bana olanı biteni anlatmazsın, işlerin iyi gitmez mi? Yoksa..

Evdeki hanımlara bazı şeylerin malum olduğunu babasından da işiten Ali Rıza Efendi acı acı gülümsedi, bu defa anlatacaktı.

— Yelkenli bir gemi ile kerestemiz geliyordu. Rum eşkiyalar gemiyi denizin ortasında yakmışlar.. Keresteye mi yanarsın, gemiye mi.. Zavallı Karadenizli kaptan: "Uy uy ne yapacağım ben" der de ağlar,durur.. Ben keresteye değil de onun gemisine yanıyorum. Daha yeni Adalar Denizi'nde iş yapmaya başlamıştı. Anesti de Avengelis de denizlerde Türk gemisi bulunsun istemezler. Yahudiler de onlarla anlaşıyor.. Büyük devletlerin de kapitülasyonu var zaten.. Karada da düşmanımız çok.. Denizde de.. Kötü günlerdeyiz Zübeyde.. Kerestecilik işlerinin de sonu göründü.. Bakma bana öyle, beni suçlar gibi, iş bilmiyorum, değil mi?.. İş bilmiyorum, memuriyette de ticarette de.. Yok, yok bu şartlarda rüşvet verip almayan, yalan dolan bilmeyen kimseye yer yok.. Bu kötülükleri yapan ve göz yumana da "iş biliyor" diyorlar.. Rum gemisiyle yükümüzü taşısak yaktırmayacaklardı gemiyi de yükü de. Bak anlattım her şeyi.. Var mı benim bunda bir taksiratım.. Kusurum.. İşte zarardayız, belki ortağım da beni suçlayıp: "İş bilmiyor, memuru, nakliyeciyi, komitacıyı idare etmiyorsun, edemiyorsun" diyecek.. Cafer Ağa iyi adam, demez böyle şey, ama onun da kafasına girerler, kötülüğe alıştırırlar.. Verilen zararı istismar ederler, beni kötülerler.. Gözüm korktu artık burdaki insanlardan. Selanik bir kaynayan kazan oldu. Her şey bizim aleyhimize.. Hükümet çarkları, devlet kuvvetleri bile Türk düşmanlarını kollar gibi. Amcam Hafız Mehmet Efendi'ye hak veriyorum. Konsolosun, Rum ve Rus tüccarların öldürülmesi olayına katıldı diye suçlanıp, jandarmaca aranan amcam ne kadar haklıymış, şimdi anlıyorum.. Bu konsolos da, tüccarlar da komitacılarla işbirliği yapıp Türk köylerini basan eşkiyaları silahlandırıyorlardı. Yani hepsi suçlu, hepsi katildi. Hem de hiçbir şeyden habersiz çiftinde çubuğunda olan bu memleketin asıl sahiplerinin ka-

tilleri.. Bunlarla devlet uğraşamıyor, hadlerini devlet bildiremiyor. Bizimkiler tek tek nefis müdafaası veya dini galeyanla öldürüyorlar. Devlet aciz, halk huzursuz ve can emniyeti içinde değil.. Ferruh'un kurduğu çete ile yapmak istediği işi devlet yapmalı.. Müslüman, biz Yörükleri Selanik'teki iş hayatından, hatta bütün Balkan'dan silip süpürmek isteyen Osmanlı düşmanlığı ve engeller kaldırılmalı.. Zor ve büyük iş hanım.. Bak Mennan'ı bu yolda şehit verdik. Amcam inzivaya çekilmek mecburiyetinde kaldı, yakalanma korkusuyla çoluğunun çocuğunun yanına gelemez oldu. Allah bizim encamımızı hayra getirsin.

Zübeyde Hanım kocasının umduğundan da dertli ve başka şeylerle kafasının meşgul olduğunu yeni fark ediyordu Dinlediği bu kadar kötü haberden sonra kocasına arzusunu açıp açmamakta tereddüt etti. Kötü durumda da olsalar, Zübeyde Hanım'ın yardımcıya ihtiyacı vardı. Söylemeliydi.

— Sütüm kesildi, Ali Rıza!. Çocuğa bir süt nine lâzım.. Hacce Ebe "Ümmügül" diye bir Yürük kadınından bahsetti. Çocuğu zatürreden ölmüş.. Çok fakirmiş.. Üç beş akçe verelim, gelsin olmaz mı Ali Rıza?

Bu habere çocuğu bakımından üzüldüğünü gösteren Ali Rıza Mustafası'nı kucağına aldı, odanın içinde sevip çenesini okşayarak gezindi.

— Olur hanım olur, dedi. Sonra evde başka bir hizmetkâr olduğunu hatırlatarak: Bugün Üftade gelmedi mi?

— İzin verdim, Çakılar'dan akrabaları gelmiş, düğün hazırlığı düzmeye Selanik'e gelmişler. Oğlumuzun kırkı bugün çıktı. Oğlumu beleyip, sarıp ebesini ziyarete gittim. Bak görüyor musun Dobruca işi gümüş maşallah taktı.

Ali Rıza Efendi, kaşlarını çattı, karısının kimseden bir şey almamasını isterdi, hele fakir olanların hediyesi bile onu üzerdi.

— Zübeyde, bilmiyor musun Hacce Nine'nin fakir olduğunu, torunlarına zor bakıyor kadın, o babamdan yardım alıyor, sen de zavallıdan hediye, olur mu?

— Ali Rıza yavrumuzun ebesi, Mustafamızı o da Meliha da nasıl seviyorlar bilmezsin. "Büyük adam olacak" diye tutturdular. Oğlumuz üzerine falcı gibi laf ederler. Sonra verilen hediye çevrilir mi. Gönlünden koptu taktı, ne diyebilirim, sen olsan "almayız verme" mi diyecektin.

— Ama kısa zamanda Hacce Nine'ye bunun karşılığını fazlasıyla vermeliyiz.

— Büyüyen erkek torunlarını bir işe yerleştirmeni isteyip durur zavallı.

— Bakalım, hanım bakalım gülüaynım!

Mustafa doğduktan sonra Ali Rıza Efendi karısına ev işlerinde yardım etmek için bir zenci kadın almıştı. Bir buçuk aydır Üftade Bacı gelip gidiyordu. Zübeyde Hanım bu iki mali yükü hatırlatıp kocasına birinden vazgeçebileceğini ima ederek:

— İki kadına birden çok para olacak ya, birinden..

— Allah dağına göre derman verir, onlar da aç kalacak değil ya hatun, yarından tezi yok Ümmügül gelsin, oğlumun iyi beslenmesini istiyorum, yavrucak aç kalmasın, bugün ne yaptın?

— Sağ ol, var ol beyim, Allah işini rast getirsin. Başımızdan eksik etmesin.

— Hanım bugün çocuk aç mı dedim?

— Yok canım bir öğün kadar sütüm çıkıyor, iki kere de nişasta verdim.

— Hasta etmesin?

— Yok bozmadı bey, rahmetli annem öğretmişti bana. Hacce Ebe de tavsiye edip nasıl pişireceğimi anlattı.

— En iyisi Üftade'yi yarın gönder, süt nine gelsin.

Kereste Ticaretinden Tuzculuğa

Cafer Efendi, ortağı Ali Rıza Efendi'nin ormana kesim için gittiği zamanlar dışında çok nadir uğradığı keresteliğe son günlerde sık sık gelmeye başlamıştı. Ortağının çalışkanlık ve dürüstlüğünü çekemeyen tüccarlar, rüşvet alamayan memurlar, onun işbilmezliğinden bahsederek Cafer Efendi'yi soğutmaya çalıştılar.

Cafer Efendi, gümrük memurluğundan beri tanıdığı ortağına toz kondurmuyor, dürüstlük ve iş ahlakını takdir ediyor. Fakat son aylarda işlerinin bozulduğunu, ister eşkiya belası, ister gümrükçülerin engellemesi olsun kereste getiremediklerini görüyordu. Uzun müddet zarara tahammül edemezdi. Ortağı Ali Rıza Efendi'yle bu konuyu bugün tatlıya bağlamaya kararlıydı. Ortağı yazıhaneye kendisinden sonra gelmişti. Halbuki onun mutadı erken gelip geç gitmekti. Demek ki Ali Rıza Efendi'de bu işe karşı soğukluk doğmağa başlamıştı.

— Selamün aleyküm!

— Ve aleyküm selam!.

Ali Rıza Efendi ortağının eski samimi, candan havasının

kalmadığını, kendisini soğuk karşıladığını hissediyor, fakat işler düzelince onun da düzeleceğini ümit ediyordu. Cafer Efendi şevksiz ve düşünceli gördüğü ortağına:

— Alacağımız ne kadar, borcumuz ne kadar bir çıkar da görelim, Ali Rıza Efendi! dedi.

Ali Rıza Efendi ortağının tavrını yadırgamadı, sakin bir sesle:

— Çıkardım. Kereste yüklü gemi yandıktan beri zarardayız. Navlunu peşin ödemiştik.

Cafer Efendi ortaklığı bozmayı kafasına koymuşa benziyordu:

— Bak mal da kalmamış depoda.

— Ne yapalım?

— Ne yapalımı var mı, Ali Rıza Efendi? Burada da memur zihniyetiyle gidiyorsun. Gümrükçüler senin arkadaşın, hoş geçineceksin, gerekirse ağız eğeceksin, istiyorlarsa rüşvet vereceksin.

Ali Rıza Efendi sert bir hareketle başını yukarı kaldırdı, mavi gözlerinde çakan kızgınlık kıvılcımıyla ortağına baktı.

— Vermem! diye bağırdı.

— Vermezsen bu hale düşersin, beni de zarar ettirirsin.. Eşkiyaya da istedikleri baçı ver, demedim mi? Şimdi zararımız onlara vereceğimizin yüz katı oldu. Kim zarar etti? Biz. Eşkiya da, gümrükçüler de her zaman kârda. Hem daha çok rüşvet ve baç veren tüccarlar da kârda. Bizim müşterileri Anton, Leon, Avedis tuttu.. Onlar ticarette ne yola başvuruyorsa biz de vurmalıyız.. Komşumuz Leon'un dediğini niçin unuturuz? "Yahudi ile yarışta her şey mubah" demez mi Leon. Biz niye demeyelim, onların

yaptığını yapmeyalım?

Ali Rıza Efendi sigarasını yaktı. Gözlerini kısıp, kaşlarını çatarak ortağına baktı, sandalyeden kalktı. Daracık yazıhanede ileri geri, gitti geldi. Birdenbire bu kadar değişen dürüst ortağına söyleyecek laf bulamıyordu.

— Ben yapamam, dedi: Kârda olduğumuz yıllar rüşvet mi verdim, haraç mı yedirdim? Sen neler söylüyorsun bre Cafer Efendi!. İyi işler yaptığımız zamanları nasıl unutuyorsun? Ben memuriyeti de ticareti de aynı ahlaki ölçüler içinde yaparım. Ne eğilirim, ne bükülürüm.

Cafer Efendi iyi insandı, saftı. Ama zenginliği kadar da cahildi. Diğer tüccarların neler yaptığını biliyor, ortağından da aynı kötü yollara tevessül etmesini bekliyordu. Ömrü boyunca İslam ahlak ve faziletini şiar edinmiş, boğazından bir lokma haram geçmemiş olan Ali Rıza Efendi, şimdiye kadar sevdiği Cafer Efendi'den bozuşmadan ayrılmak istedi.

— Ben daha fazla böyle bir işin kahrını çekemeyeceğim, hesaplaşalım, dedi.

Hemen elde kalan kerestelerle, borç ve alacak hesabını gördüler. Ali Rıza Efendi çok sevdiği yeşil ormanlar arasındaki gümrük memurluğunu bıraktığı yıllardaki tesellisi olan çam ve reçine kokulu keresteliği buruk duygular içinde terk etti. Boş kaldı. Bu boşluk bedenini de gönlünü de Selanik'in ortasında muallakta bıraktı sanki. Çalışmadan duramazdı. İkindi vaktinden gün batıncaya kadar Selanik'teki devlet dairelerini gezdi. Ağız eğmedik amir komadı. Açık bir memuriyet yoktu. Sahile indi. Yorgun argın bir taş üzerine oturup denizin dalgalara rağmen kaygısız, asude halini imrenerek seyre daldı. Denizden esen tatlı meltemde düşüncesini, kaygısını dağıtamıyordu. Her

geçen gün kötüye mi gidecekti? Yaşlandıkça geçim sıkıntısı ve hayat çileleri artacak mıydı? Mustafa'sı talihsiz bir çocuk muydu? "Hayır" diye söylendi. Oğluna pırıl pırıl bir istikbal hazırlamak için her şeyi yapmıştı, daha da yapacaktı. Evi yeniydi. Ticareti iyiydi, ama yeni bozulmuştu. Zübeyde mutluydu. Şimdi onun yanına "bir daha işinden olmuş" vaziyette mi dönecekti? Bir iş bulmalıydı. Memuriyet yoktu. Ne iş yapabilirdi? Rıhtımda oturduğu eski Roma kalıntısı mermer sütun başı taştan kalktı. Pantolonunu çırptı. Bir müddet daha denize baka baka Selanik rıhtımında yürüdü. Güneşin denizin derinliklerinde ateş topu halesiyle kayboluşunu seyretti. İçine böyle sıcak fakat acı bir ateşin düştüğünü, yandığını hissetti. Hasta mıydı? Bilmiyordu. Ama sol yanında bir ağrının kendisini zaman zaman rahatsız ettiğini daha önceleri de fark etmişti. Çayağzı'nda baskına uğradığında, Zübeyde'sini büyük oğullarının mezardan çıkarılmış cesetleri başında baygın gördüğünde, keresteleri yandığında da midesinde böyle acılar ve yanmalar duymuş, umursamamıştı. Şimdi elleriyle midesini, karın boşluğunu bastırarak, kalbine vuran ağrının çekilmezliği karşısında dişlerini sıkıyordu. Ne yapabilirdi? Evde olsa hatunu hemen nane kaynatır, biraz karbonat verir midesini rahatlatırdı. Gayri ihtiyari ayakları onu Beyaz Kule'nin altındaki Dimiraki'nin meyhanesine sürükledi. Mide ağrısını kesecek bir şey mi aramıştı? Sancıdan ne yaptığını düşünememişti. Vücudu istemiş olacaktı. Çoktandır içmiyordu. Hoca oğluydu. Çayağzı'na gidinceye kadar içki nedir bilmezdi. Orda birkaç kere Rum tüccarların ısrarı ile içmiş, daha sonra da evli bekar kaldığı yalnız günlerinde ve efkâr bastığı sıkıntılı zamanlarında da rakı almış; ama Zübeyde Hanım Çayağzı'na gelince bırakmıştı.

Rum garson önündeki masayı sildi. Selanik'teki meyhane-

lerine gelip giden Türk memurların hepsini tanıyordu. Bu güzel giyimli orta yaşlı memuru tanıyamamıştı.

— Buyrun beyim, ne arzu ediyorsunuz, dedi.

— Rakı, pilaki ve balık getir, diyen Ali Rıza Efendi sigarasını yaktı.

Meyhanenin loş köşesinde maviye çalan siyah saçları ile bir Rum kokonosu gramofon kolunu çeviriyordu. Yeni gelen müşteriye kırmızı allıklı suratını gerdirerek tebessüm edip, hangi plağı koyacağını düşünüyordu. Son zamanlarda Rum meyhanesine Türk memurlar da sık sık gelmeye başlamıştı. Bilhassa Jöntürkler burayı boş bırakmıyorlardı. Rum kadını bu sebeple hepsinin müşterek olan müzik zevkini anlamıştı. Ya İstanbul şarkılarını ya da Rumeli türkülerini isterlerdi.

Ali Rıza Efendi çoktandır ağzına koymadığı rakıyı yudumlarken gramofon fanusundan sigara dumanları uçuşan loş salona bir Rum kızının okuduğu Türkçe şarkı yayıldı:

"Mayadağından kalkan kazlar,
Altopuğu beyaz kızlar.
Vardar ovası Vardar ovası,
Kazanamadım ekmek parası!.."

Ali Rıza Efendi, eve geç vakit döndü. Zübeyde Hanım uyumamış, merak içinde kocasının gelmesini beklemişti. Gece yarısına kadar ışıkları yanar beklemek komşuların dikkatini çekerdi. Bu sebeple bütün ışıkları söndürmüştü. Beşikte uyuyan oğlunun odanın sessizliğini bozan mışıltıları ona can yoldaşı olurken, yüzünü cama dayamış ay ışığında caddenin derinliklerine bakıyor,

kocasının çıkmasını gözlüyordu.

Nihayet kocası hiç alışmadığı bir koku ve çakır keyiflik içinde geldi. Karısına melul mahzun bakarak doğru yukarı çıktı. Beşiğe eğildi, küçük Mustafa'sı mışıl mışıl uyuyordu. Onu yanaklarından öptü. Annesinin yaptığı ipek kaplamalı, işlemeli, çiçekli yorganını üstüne çekti. Hiç konuşmadan sedire uzandı. Zübeyde Hanım çoraplarını çıkardı, ayaklarını yıkadı. Ali Rıza Efendi yüzüne su serpti, havlu ile silinirken, Zübeyde Hanım'ın günlerce önce Hacce Nine'den dinlediği konulara "benzer sözler ediyordu. Fakat o, kocasını bu kadar içirten, efkârlandıran sebebi anlayamamıştı. Gitti, sade kahve yaptı geldi. Ali Rıza Efendi dertli dertli fakat tatlı bir sesle türkü söylüyordu:

"Dağlar dağlar viran dağlar,
Yüzüm güler kalbim ağlar..."

Kocası Çayağzı'nda kendisi Selanik'te olduğu evliliklerinin ilk yıllarında Ali Rıza'sından ayrı kaldığı günler Zübeyde Hanım da böyle dertlenir "Alisi, Yeşil Çadır" gibi türküleri söylerdi. Ama o zaman birbirlerinden ayrıydılar. Şimdi bir arada olduklarına göre kocasına bu türküleri dertli dertli söyleten ne idi? Zübeyde Hanım kocasına yaklaştı, kahvesini bitirmemişti, yanına oturdu.

— Ali Rıza, niçin böyle dertlisin söylesene canım, dedi.

Kocası kan çanağı gözlerle baktı, bir şeylere kahrolduğu belliydi. Zorla konuştu:

— Balkan'ı bize haram edecekler, dedi: Komayacaklar çalışalım, geçinelim, yiyelim içelim, yaşayalım, ata yadigarı mem-

lekette kalalım. Komayacaklar. Gayrimüslimler, gayri-Türklcr her tarafa el atıyor, memleket bizim olduğu halde biz göze batıyoruz. Türk'ün hakkını hukukunu koruyanlar hâlâ tecziye ediliyor. Bak kaç yıl geçti, hâlâ jandarma amcamı ararmış, bulmuş, bulmuş ama tekkede erbaine çekilen başka bir Hafız Mehmet Efendi'ymiş. Bu kadar yıl geçti, amcam yok, demek ki Rum veya Bulgar çeteleri öldürdü. Bir taraftan da konsoloslar bizim jandarmaya onu aratıyorlar. Yengem bir ümitle yaşardı, kocasının gelmesini beklerdi. Babam da bu kötü haberi duyunca bütün ümitleri kırılacak.

— İnşallah hayattadır, bir gün çıkar gelir, diyen Zübeyde Hanım kocasını meyhaneye götürüp böyle içirtenlere içerliyordu. Kayınbabası Hafız Ahmet Efendi oğlunun bu halini görse kahrolurdu. Kocası rahatsızdı; midesini tutarak:

— Bir sarımsaklı cacık yap hatun!, deyince, karısı şikâyetkâr bir eda ile:

— Kim seni bu kadar içirtti, günah, zaten miden hasta! dedi.

— Onun için gittim hanım, ilaç olsun diye gittim, bir kadeh iyi gelir diye sonra Genç Osmanlılar geldi, iyi çocuklar. Beni dinlediler, bana hak verdiler.

— Ne hakkı Ali Rıza?

— Kocası durakladı bugün kendisini en çok üzen hadiseyi hatırlamaya çalışıyordu, bulmuş gibi patladı:

— Cafer, dedi: Cafer Efendi ile bozuştuk, işi bıraktım, hesap görüp aynldım. Bana "rüşvet ver, memurları anla; baç ver komitacıları kolla" gibi laflar etti. Bütün bunları yapmayan ben zarar etmesine sebep olmuşum. Anlayacağın hatun memuriyeti bırakmama sebep olan haller. Bozuk kokuşmuş bir düzen içindeyiz. Benim meselem Osmanlı devletinin meselesi demek. Bu kadar

basit. Böyle diyor Jöntürkler. Hakikaten öyle. Bir namuslu memur, vatanı milletini seven memur ezilirken yüzlerce yiyici her dalda oynadıkları için taltif ediliyor. Bütün devlete ve dairelere bu hali teşmil edince devletimizin hastalığının hem vehameti hem basit tedaviyi gerektirdiği anlaşılır. Hele bir kaytan bıyıklı okumuş genç vardı. O "hürriyet hürriyet" dedi, iyi ama sadece Türk için hürriyet olmalı, diye devam etti anlattı: "Osmanlı devletinde. Rum Rum olduğunu söyler, Bulgar 'Bulgarım' diye Rus konsolosuna sırnaşır güvenecek melce bulur, Kürt Kürtlüğünü söyler, Arap Araplığını söyler, hâlâ biz 'Türk'üz' diyemeyiz, Türk'üz deyince de suçlu oluruz böyle saçmalık olur mu?" dedi. İçki masası bir mektep oldu hanım, bir mektep. Ama bana amcam hakkında verdikleri haber beni yıktı. Duramadım fazla, geldim. Haydi ne istemiştim. Bak içim kaynıyor.

Zübeyde Hanım cacık yapmak için mutfağa gitti. Kocası gene dertli dertli bir türkü tutturmuştu:

"Çıkayım gideyim
Urumeli'ne aman aman!.
Arzuhal vereyim
Ben de beylerbeyine"

***

Anesti, ortağı Yorgo öldürüldükten sonra kendi hayatından da korkmağa başlamıştı. Eşkiyalık yaparken öldürdüğü, soyduğu Müslümanlardan aldığı altınlarla Selanik'te ticarete başlamış, nihayet Bedhacisler, Kostaririler kadar zengin olmuştu. Ama Yorgo'nun adı hiç duyulmamış bir Türk çetecisi tarafından Sofi'ye öldürtülmesi onu korkutuyor uykusunu kaçırıyordu.

Hele Ferruh'un sınırı aşıp Yorgo'nun destekçisi olan Yunan jandarmasını kovalaması bu Türk çetecisinin gözü pekliğini gösteriyor, bu da zengin Anesti'yi tedbir almaya zorluyordu. Rum komitacılara her türlü yardımı yaptığını Ferruh da öğrenmiş olmalıydı. Yorgo'nun akibetine düşmemek için varını yoğunu vermeye hazırdı. Sormuş soruşturmuş bu Türk çetecisinin en yakınının eski gümrük memuru Ali Rıza Efendi olduğunu öğrenmişti. Onu zararsız hale getirirse çok para verecekti. Kerestecilerden Ali Rıza Efendi'nin işinin bozulup, ortağından ayrıldığını duymuştu. Şimdi Dimitraki'nin meyhanesine geliş sebebi oydu. Ali Rıza Efendi'nin içkiye başlayıp arada buraya uğradığına sevinmişti. Anesti eski gümrük memuruna Çayağzı'nda iken de, kerestecilik yaparken de yapmış olduğu fenalıkları unutmuş görünüyordu. Ali Rıza Efendi rüşvet almayıp, yolsuzluklarına mani olunca, onu Çayağzı'ndan kaçırtmak için oğullarının cesetlerini mezardan çıkarttırıp kapısı önüne attıran da oydu. Şimdi bunları masasındaki Andon'a iftiharla anlatıyordu. Ama şimdi Rum komitacıların silahını Türkler de almıştı. Her Müslümanın kanına giren Rum gibi Anesti de Selanik'te diken üstünde duruyordu.

— Bu adamı ikna et, husumetini yumuşat sana istediğin parayı vereyim Andon!

— Gelirse anlatırız.

— Gelmedi, gelmezse.

— Parası yoktur, Dimitraki'nin rakı parasına memur maaşı yeter mi?

— Andon ne olur, bu adamla beni karşılaştır. Ne istersen vereyim, ne dersen yapayım. Yorgo'nun karısını, kızını kaçıranlar benim aileme ne yapmazlar ki?

Andon'un gözleri açıldı, tam zamanıydı. Şarap bardağını ha-

vaya kaldırdı.

— Zito Anesti, dedi: Kızını bana verecektin hani, Drahomasını çok isterim, o zaman benim evde kalır Türk çetecilerde bir şey yapmaz.

— Zaten yapmıyorlar, Yorgo'nun karısını da kızını da kaçırmışlar hiçbir şey yapmadan bırakmışlar. Hatta Etis Ferruh'a âşık olasıymış, kadınlar anlatıyor. Benim korkum kendi canımdan, Müslümanlar kadına ilişmezler.

Andon Anesti'ye sarıldı. Çıplak kara alnından öptü. Tekrar testiden şarap doldurdu, bardaktaki şarabı üstüne döke döke içti.

— Melina'yı bana vereceksin, söz mü?

— Söz ama beni bu Ferruh çetesinden kurtar.

— Elimden geleni yapacağım Anesti, inan. Cafer Efendi'yi de göreceğim. Ali Rıza Efendi eski ortağını dinler.

— Gelmeyecek bu Ali Rıza Efendi.

— Müslüman her zaman içki içer mi canım, belki efkârlanmış bir kere uğramıştır.

— Sordum bir iki kere gelip gitmiş. Yarın bulacaksın Andon. Ne para isterse vereceğim. Ferruh karısının yeğeniymiş. Söylesin, saldırtmasın Ferruh'u üstüme, istediği altını vereyim. Bu Türk çetesi yüzünden Kozana'ya gidip gelemez oldum. Korkuyorum Andon.

Keresteci Andon sarhoş olmuştu, ağzını eğe eğe:

— Nasılmış komitacılık ha Anesti?. Hadi şimdi de yapsana... Türkler silahlanmadan onların köylerini yakıp yıktın soydun, öldürdün.. Nasıl Petrof'la kaçırtmıştın Müslüman olan Bulgar kızım. Hadi Balkan dağlarında Ferruh'u da arasana, kovalasana. Yorgo bir ayağındı, kestiler. Yürüyemezsin değil mi?

— Yavaş konuş Andon, yavaş konuş, köşedeki masada Jöntürkler de var!.

Geğirip hıçkırarak meyhanenin loş ışığı altında etrafında kim oldukları görünmeyen masaya bakan Andon:

— Doğru demiyor muyum Anesti, dedi.

Anesti şarap fıçıları arkasındaki Rum kızına işaret etti. Kız koşarak geldi, sırıttı. Zengin tüccarın göz atmasından anlamıştı, sarhoşun koluna girmesini istiyordu.

— Sagapo!

— Sagapo!

Dimitraki'nin meyhanesinde Rumca plaklar çalıyor, Selanik Rumları eğleniyordu. Andon, kızla Anesti arasında, sırnaşarak yürürken bağırıyordu:

— Anesti dediğini yapacağım ama, Melina'yı da isterim Etis'i de!

***

Ferruh ve çetesi Vardar'la İncekarasu arasındaki Rum ve Bulgar eşkiyayı sindirmiş Türk köylülerine derin bir nefes aldırmıştı. Anesti para ile kendisini emniyete alamayınca, korku içinde her türlü entrikaya başvurmuş Rus ve İngiliz sefirleri vasıtasıyla Babıali'ye Ferruh çetesini katil, hırsız, eşkiya olarak tanıtmıştı. Babıali'nin emri ile Osmanlı jandarması onları tedibe çekmişti. Ferruh bu haberi çoktan almıştı. Çetesini muvakkaten dağıttı. Kızanları Kösice'ye, Florina'ya, Ohri'ye, Kayalar'a, Matlı'ya anne baba veya karılarının yanına gittiler. Ferruh da kafasına koca bir molla sarığı takarak Selanik yolunu tuttu. Atını çok hızlı sürmüştü. Şehre erken gireceğini düşünerek Hüseyin

Ağaların oraya saptı. Tarlada mısır ve bakla çıkarıyorlardı. Hüseyin Ağa karşıdan onu tanıyamamıştı. Baktı baktı, neden sonra:

— Sen Zübeyde'nin kardeşliği Ferruh musun? Bu kadar genç hoca görmedim, dedi. Yaa Hüseyin Ağa, benim. Yiğitliğin söylenir durur bre!. Allah senden razı olsun, jandarmanın yapamadığını yaparsın-. Ali Rıza Efendinin amcası gibi çetin ceviz çıktın. O da Avrupa konsoloslarına da, onları dinleyen bizim memurlara da yakalanmamıştı. O Rus sefirini ve tüccarını altetti ama kayboldu. Sen hem onlara ders verir intikamımızı alırsın hem de yaşarsın.. Allah bağışlasın... Sizler olmasanız Balkan bize haram olacak.

— Deme ağam!. Her Müslüman köylü bizim yaptığımızı yapabilir. Hepimiz nefis müdafaası ile silahlansak, buralara Rum, Bulgar çetecileri ayak mı atabilir dayı!. Ama hükümetin ettiği de ne.. Sanki biz parçalayıp bölmek isteriz Balkan'ı Rumlar Bulgarlar, değil.. Adımız eşkiyaya çıkarılmış. Tedip mi tenkil mi ne bir şeyler edeceklermiş bize..

— Tedip Anesti'nin oyunu.

— Onun için dağıttım çeteyi, bizi haklı bulan bir hükümet gelinceye kadar. Dört yıl oldu. Çetelerimin içinde evliler de vardı. Ana, baba, karı, kardeş, evlat hasreti deyip bir gün şikâyet etmediler. Fisebilullah dağ bayır komitacı kovaladılar.

— Her Urumelli sizden iftiharla, şükranla bahseder Ferruh, ko bir iki jandarma zabiti size katil, eşkiya desin. Hakikat değişmez. Vazife onun bunun için değil, vatan ve millet için yapılır.

— Ben de öyle düşünürüm, ağam, bırak sen bizi.. Zübeyde Ablam ve enişte nasıllar?

— İyiler bre! Lâkin Ali Rıza Efendi'nin işi bozuldu. Kerestecliği bıraktı. Tuzculuğa başladı. Memur ne anlar ticaretten.

Dosdoğru olursa büle olur. Geçen hafta ziyaret ettim. Bir işe başlamadan bilmek lâzım.. Tuzlar nem almış, erimiş. Bozulmuş, gene zararda. Enişte de Zübeyde de kahrolur.

— Mustafa nasıl?

— Büyüdü maaşallah!. Koca oğlan oldu. İki daha kardeşi oldu. Naciye, Makbule.. Üst üste küçük çocuklar... Bakımı zor.. Hizmetçileri de yok artık.. Zübeyde'yi ben elimle verdim Ali Rıza'ya, ama böyle çekeceğini kızcağızın ben ne bilirim. Onu kahırlı, üzgün ve zayıflamış gördükçe kendimi suçluyorum. Gencecikken saçlarına ak düştü. Üç çocuğun bakımı zor. Kayınbabası öldükten sonra ihtiyar kaynanası da evinden çıkamaz oldu. Ali Rıza'nın başına üzüntüler üst üste geldi. Şimdi o hareketli gencecik gümrük memurunun yerini almış zayıf, hastalıklı bir esnaf. Tuz yığını arasına atmış bir kuru tabure, nargile fokurdatır. Zamanında akıllılık edip evini yaptırmasa hepten açıkta kalacaktı. Babasının konaklarını bacılarına verdi. Selamlığını kiraya verdi, üç beş kuruş alıyor.

— Breh breh breh!. Bu günleri de mi görecekti ablam.

— Düşmez kalkmaz bir Allah Ferruh.. Durumları fena değil ama o rahmetli babasının yaşadığı zamanki gibi hizmetkârlı, sütnineli, bahçevanlı halleri yok. Büyük kızları Naciye hasta. Aralarında birer yaş var Makbule ile.. Hangi birine baksın zavallı anne.. Mustafa da hareketli, kıpır kıpır, afacan bir oğlan!

Hüseyin Ağa ile Ferruh konuşurlarken bir hizmetkâr tahta maşrapa ile ayran getirdi Ferruh içtikten sonra kalktı.

— Ferruh Bey kalk burda vakit geç oldu, yemek yemeden gidilmez, diyen Hüseyin Ağa hanaydaki kadınlara doğru seslendi: Misafirimiz var yemek hazırlayın!.

— Müsaadenle dayı!. Zamanında Selanik'e gideyim.. Su

uyur düşman uyumaz. Bakmazlar benim bu hoca kıyafetime Rum Bulgar komitacıları, alırlar canımı!

— Sen de o göz var mı Ferruh, Yorgo'yu bile haklayan çete başı yaş tahtaya basar mı?

Komşu çiftlikten imeceye gelen rengarenk yazmalı, yaşmaklı kızların kadınların mısırı koçanlarından ayırdıkları hanayda hareket oldu, dört beşi kalktı. Sarı yemenili bir kadın aşağıdaki hizmetkârlara seslendi:

— Bir koyun kesin hemen!

Ferruh atına yaklaşırken:

— Dayı zahmet etmesinler, gidiyorum, sağolsunlar başka zaman gelirim, dedi.

— Dur öyleyse, gitmeden, Zübeydelere öteberi götür, bir heybe hazırlattım dururdu, onu atına yükleyelim.

Bir hizmetkâr bir tarafı kadife gibi parlak içine fasulye, nohut, mercimek gibi kışlık yiyecekler yerleştirilmiş heybeyi atın semerine attı. Ferruh'un atı bu yükü yadırgadı, geri geri çekilip huysuzlandı. Ferruh Yunan sınırına kadar Küçük Balkan'ı kendisiyle dolaşan vefakâr atının boynunu okşayıp, sakinleştirdi. Sonra Hüseyin Ağa ile vedalaşıp atına atladı. Her zaman dört nala koşturan atı huy değiştirmiş gibi yükün ağırlığıyla olacak rahvan bir yürüyüş tutturdu, ormana giren yolda gözden kayboldu.

Mektep Hayatı

Küçük Mustafa serpilmiş, büyümüş yedi yaşını bulmuştu. Sokakta oynarken daha karşıdan baktı mı sarı saçları güneş gibi pırıl pırıl parlıyor, bütün mahallenin sevgisini çekiyordu. Civa gibi hareketliydi. Cevvaldi. Yaşlı, dalları budanmış incir ağaçları altındaki sert topraklı sekide arkadaşları Mehmet, Ali, Nuri ve Fuat'la aşık oynuyordu. Bu oyun, koyunların diz kapakları arasından çıkan aşık kemikleriyle oynanırdı. Yemek esnasında, etten tamamen sıyrılıp beyaz kemik halinde kalan, bir tarafı tümsek diğer tarafı çukur olan ve iki parmak arasında zevkle tutulup atılabilen bu kemikleri çocuklar iki arşın çaplı bir daire çizip ortasına diziyorlar, sıra ile on onbeş arşın uzaktan "enek" dedikleri büyük bir aşıkla vurup çizgiden dışarı çıkarmaya çalışıyorlardı. Göz, el, kestirme, dikkat ve atıcılık talimi olan bu oyunu Mustafa zevkle ve ustalıkla oynuyordu. Oyuna giren her çocuk eşit sayıda aşığı daire içine çizgi halinde diziyordu. Çocuklar bu aşıkları kırmızı, yeşil, sarı, mavi renklerle boyarlar bir kısmı da çukur taraflarına zift ve kurşun doldururlardı. "Enek"lerin komutan, aşıkların asker olduğu oyunda farklı renkler rakibi ve düşman askerleri

de gösterebilirdi Bir atışta çocuk daire dışına ne kadar fazla aşık çıkarırsa, o kadar iyi avcı olduğu söylenirdi. Mustafa her defasında bir vuruşta üç dört aşığı daireden çıkararak arkadaşlarını ütüyordu. Akşamları eve iki cebi şişkin vaziyette gelip:

— Üttüm anne üttüm! diye sevinçle bağırıyordu. Zübeyde Hanım, önceleri "pis kemiklerle oynama" demesine rağmen, daha sonra aklı ermeye başlayan her oğlan çocuğunun mahallede bu oyunu oynadığını görerek, Mustafa'sının aşıklarını temizleyip kurutuyor, hatta "eneğ"ini renkli kalemlerle boyuyor, ağır olsun diye içini ziftliyordu. Oğlunun bu oyunu oynarken devamlı kazanma ihtirası içinde olması ve arkadaşlarını ütmesi annesine gurur veriyor, hayat boyunca birer oyuna benzeyen her ciddi işinde de galip gelmesi için Allah'a dua ediyordu.

Annesi mutfakta yemek yaparken Mustafa aşağıdaki taşlıkta yirmi otuz aşığı karşılıklı dikiyor, onlara asker gibi talim yaptırıp kümelere ayırıyor, sonra uzağa geçip sipere yatar gibi yere uzandıktan sonra eneği ile düşman gördüklerini vurup deviriyordu. Onun bu oyunundan bir şey anlamayan küçük Makbule bazen geliyor, ağabeysinin bölüklere, sıralara ayırdığı aşıklarını darmadağın ediyor; Mustafa da kızarak bacısına saldırıp onunla altlı üstlü bir boğuşmaya başlıyor, bacısının küçük ve zayıflığını bildiği için ona incitmeden haddini bildiriyordu. Makbule de koşarak annesinin dizlerine sarılıyor, ağabeysinin hücumundan kurtuluyordu. Annesi Makbule'yi ondan kurtarmak için kucağına alınca Mustafa bu hali biraz kızgınlık biraz da kıskançlıkla seyrediyor; sonra annesinin sözünü dinleyerek olgun bir çocuk haliyle gene yalnız başına oyununa dalıyordu. Naciye öldükten sonra Zübeyde Hanım küçük kızı Makbule'ye daha çok düşmüştü. Fakat gözü daima "bütün ümidimiz istikbalimiz o" dediği Mustafa'sının üzerin-

deydi. Pembe, küçük evin kapısı çalındı. Mustafa koştu. "Babam" deyip Ali Rıza Efendi'nin kucağına atıldı. Aşık oyununu unutmuştu. Babası onu havaya kaldırdı:

— Amma da ağırlaşmışsın, mektebe gidecek kadar büyümüşsün, dedi, oğlunu öpüp yere koydu, o sırada Makbule de babasının omuzuna tırmanmıştı. Zübeyde Hanım kocasının çocuklarıyla sevgi ve mutluluk içinde haşır neşir olmasına sevindi.

— Komşular çocuklarını göndermeye başlamışlar, dedi. Mustafa'yı mahalle mektebindeki hocaya verelim!

Ali Rıza Efendi taşlıktaki sedire uzanmış, oğlu Mustafa ayakkabılarını çıkarıyordu.

— Yok, hatun oğlumu Şemsi Efendi Mektebi'ne vereceğim, oğlum büyük adam olacak. Konuştuğum Genç Osmanlılar gibi memleket ve millet meselelerini öğrenecek. Onlar gibi Avrupai tahsil yapacak.

Zübeyde Hanım'ın çehresi çatıldı, kederli bir düşünceye büründü. Durakladı:

— Bey, Mustafa örfümüz âdetimiz gibi okusun, ilahiler, dualar okunarak mahalle mektebine gitsin, dedi.

Zübeyde Hanım, kocasının memuriyette de, ticarette de umduğunu bulamaması ve zaman zaman para sıkıntısı ve meşakkat çekmeleri sebebiyle oğlunun istikbalini düşünerek geçim sıkıntısı olmayan mütevazi, dedelerinin de vazifesi olan hocalığa geçmesini istiyordu. Böylece oğlu kocasından daha emniyetlice itibarlı herkesin saydığı bir hayat yaşıyacaktı. Kendileri gibi bir memur olarak ordan oraya horlanarak sürülmeyecek, tüccar gibi de onun bunun kahrını çekmeyecek gayrimüslimlerin oyununa gelmeyecekti. Oğluna muhakkak

din tahsili yaptıracaktı. Ona herkes okumuşluğundan dolayı "Zübeyde Molla" diyorlardı. Oğlu daha iyi okur, bir din alimi olurdu.

Ali Rıza Efendi ise bizzat kendi yapamadığını oğluna, Mustafa'sına yaptırmak istiyordu. Ailesinin küçük memurluğa da, ticarete de ırsen istidadı olmadığını görmüş, yaşamıştı. Oğlu ilim tahsil edecekti. Fenni öğrenecekti. Jöntürkler gibi bilgili olacaktı. Kendisi gibi küçük memur kalıp oraya buraya itilip kakılmayacaktı. Bunun için Şemsi Efendi Mektebi en müsait ve münasibiydi. Ama karısı ısrarla diretiyordu:

— Şimdiye kadar hep senin dediğini dinledik bey, oğlum mahalle mektebine girecek, dinini, diyanetini öğrenecek. Ölüp gideceğiz, arkamızdan bir Kuranı Kerim okuyanımız olmasın mı Ali Rıza Efendi?

— Hanım, devir fen devri, ilim, irfan devri.. Oğlum her şeyi öğrensin, iyi okusun isterim, büyük adam olsun.

— Ben dinini, kitabını öğrensin diyorum, hoca olan dedelerinin ruhunu şad etsin. Mustafam mahalle mektebine gidecek.

— Hanım Şemsi Efendi Mektebi'nde de Kuran ve din öğretiliyor, ama bunların yanında hayatta lâzım olan, insana bir meslek veren bilgiler de var!.

Küçük Mustafa ile Makbule şaşkın şaşkın mektep meselesinden birbirlerini kıracak derecede haşinleşen, ana-baba münakaşasını dinliyorlar; bir çocuğun yetişmesi için önemli olan okulun, sadece kendi istikbali için değil, ailesi ve milleti için de ne kadar hayati önem taşıdığını idrak edecek yaşta bulunmuyorlardı.

Nihayet Zübeyde Hanım taştı.

— Ali Rıza Efendi, sen bana meslekten bahsediyorsun,

gümrük memurluğu senin gibi okumuşun mesleği değil miydi. Çayağzı'nda bana da kendine de çektirdiğini unuttun mu? Gümrük memuruyken karşılaştığımız komitacı saldırılarını unuttun mu? Okuyana devlet sahip çıkıyor mu? Hâlâ kumsala gömdüğümüz Ömer'le Ahmetimin mezarlarından çıkarılıp kapı önümüze atılan sabi cesetleri göz önümde.. Eşkiya evimizi kurşunladı, kerestelerimizi yaktı.. Okumayanlara bu tecavüzler oluyor mu? Olmuyor.. Oğlumuz okuyup böyle tecavüzlere maruz kalacak memur mu olacak! Hayır, oğlum sadece mahalle mektebine girecek, hoca olacak.

Zübeyde Hanım eski acılı günlerini de hatırlamanın tesiriyle ağlamaya başladı. Ali Rıza Efendi dayanamayıp alttan aldı.

— Peki hanım, senin dediğin olsun!.

Annesi yemekleri getirmek üzere mutfağa gidince Mustafa sofra bezini aldı sofadaki kilim üstüne serdi, tepsi altlığı olarak kullandıkları söğüt dalından örülmüş seleyi koydu. Annesi beyaz, kalaylı siniyle yemekleri getirdi. Tarhana çorbası içerlerken, kapı çalındı. Mustafa koşup açtı.

— Zahide Abla! diye bağırdı.

— İçeri al oğlum, diyen Zübeyde Hanım Tuna muhacirlerinin küçük kızının niçin geldiğini hatırladı. Mustafa'sı için çanta yapmalarını söylemişti.

Düz kara saçlı, kalın kaşlı, kırmızı elmacık kemikleri çıkık, tahta nalın giyinmiş kız içeri girdi. Ali Rıza Efendi:

— Gel yavrum sofraya, diye seslendi. Küçük Makbule onun oturmasını isteyerek yer açtı, küçük dizlerini babasına doğru çekti.

— Teşekkür ederim amca bey, Mustafa'nın çantasını getirdim, dedi. Çantayı Zübeyde Hanım'a uzattı.

— Nasıl dokumuşlar bey, güzel değil mi? diyen Zübeyde Hanım çivit mavisi renkli bez çantayı evirdi çevirdi, kocasına verdi.

— İyi, İslah olmuş, güzel güzel, diyen babasının elinden Mustafa çantayı kaptı, boynuna takıp oda içinde dolaşmaya başladı.

Anne baba oğullarının yürüyüşünü zevk ve öğünç içinde seyrettiler. Mustafaları okuyacaktı. Boynundaki bez çantayı tutarken gözleri ışıl ışıl yanıyordu. O da okula başlayacağı sabahı hasretle çekiyordu. Babası ile annesinin kendisi üzerinde yaptıkları konuşmalardan etkilenmiş bir hali vardı. Hayat kavgasını büyükler yapar, çocuklar da onlarla birlikte anlamıyor görünmelerine rağmen bütün açı ve çileleri hissederek çekerler, küçük kalblerine sindirip, tertemiz beyinlerine bir noktalık tohum gibi ekerler.

***

Zübeyde Hanım, oğlunu mektebe göndereceği sabah, ezanla kalkmış, namazdan sonra oğlunun mintanını, şalvarını ütülemişti. Oğlu mışıl mışıl uyurken onun yün kuşağını, mestini, küçük cübbesini, bembeyaz sarığını yattığı sedirin baş ucundaki yastığın üstüne dizmişti.

Mustafa uyanır uyanmaz kendisini odasındaki sediri, köşe yastıklarının üstünü kaplamış yeni ve ütülü elbiseler, elif cüzleri, defterler ve kalemler arasındaki sihirli bir âlemde buldu. Sabah çorbasından sonra tekrar ellerini, yüzlerini yıkadı. Dişlerini babasının verdiği küçük misfakla temizledi. Annesi oğlunun altın gibi parlayan saçlarını taradı. Beyaz mintanını giydirdi. Yün kuşağını beline doladı. Kınalı yörük çoraplarının

üstüne siyah mestini çekti. Sarığını taktı. Oğlu küçümecik bir hoca olmuştur. Mustafa ise bu kıyafetler içinde kendisini büyük adam olmuş görüyordu.

Zübeyde Hanım oğluna dualar, ilahiler okudu. Sokağa çıkardı. Ali Rıza Efendi sabırsızlıkla elinden tuttuğu Makbule ile bekliyordu. Oğlunun mektebe gitmeye hazır olduğunu görünce:

— Maaşallah oğluma, aynı rahmetli dedesi gibi olmuş, büyük adam olmuş, demekten kendini alamadı. Bir eliyle de mavi bez çantası boynunda olan Mustafa'sını tutarak mektebe gitme töreni yapılacak namazgaha gitti. Zübeyde Hanım peçesini çarını taktı, namazgahı gören komşu evine giderken, mektebe uğurladığı oğlunun arkasından iftiharla baktı.

Mahalle mektebi ile cami arasındaki namazgah ana baba günüydü. Hoca Efendi'ye çocuklar teslim edilmeden kalabalık "maaşallah! maaşallah!" diyor sonra tekbir getiriyordu. Çevredeki evlerin kafes arkalarından, cumbalardan anneler, bacılar bakarken namazgahtaki eski talebelerle büyükler sıralanmış, yeni talebeleri ilahilerle karşıladı:

"Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlam seni
Seherlerde kuşlar ile,
Çağırayım Mevlam seni! .."

"Sensin kerim sensin rahim,
Allah sana sundum eltim-
Senden artuk yoktur emüm,
Allah sana sundum elüm!.."

Küçük Mustafa'nın kulağında günlerce Yunus Emre'nin ilahileri çağıldadı. Okulda, evde hep onları dinledi. Kısa zamanda namaz cüzünü öğrenmişti. İki hafta içinde Elifbe'yi sökmüştü. Diğer çocuklardan çok ileriydi. Ali Rıza Efendi oğlunu yokladı. Küçük Mustafası dini bilgisini epey ilerletmişti. Fakat zihnini hâlâ asrî terbiye veren Şemsi Efendi Mektebi kurcalıyordu. Nihayet karısına:

— Mustafa mahalle mektebinden öğreneceğini öğrendi, hanım, senin dediğin oldu, biraz da benim istediğim okula gitsin, dedi. Zübeyde Hanım şaşkın ve üzgün:

— Namazlığını öğrenmeden, Kuranı Kerimi sökmeden bir yere gidemez, dedi.

Ali Rıza Efendi sevindi. Oğlunu daha önce imtihan etmişti. Annesinin istediği şeylerin hepsini öğrenmişti. Küçük rahlede ders çalışan oğlunu çağırdı.

— Gel Mustafa, öğrendiklerini annene oku, Sübhanekeden Kunut duasına kadar

Işıl ışıl mavi gözlerini annesine dikerek çocuk bütün duaları eksiksiz okudu. Annesi sevinç ve memnuniyetten uçacak gibiydi. Elif cüzünden de bir dua okuyunca Ali Rıza Efendiye muti şekilde bakarak.

— Peki, dedi.

Oğlunun küçümecik ağzından büyüklerin bile zorla telaffuz ettiği bazı Arapça kelimelerin şıkır şıkır su sesi gibi çıkmasına hayret etti. Oğlunu öptü. Yanıbaşlarındaki Makbule anne ve babasının ağabeysi ile böyle çok ilgilenmelerine bir mana veremiyor fakat o da mektebe gitmek istiyordu.

— Babacığım beni de mektebe gönderin, çanta alın!.

Zübeyde Hanım kızını da kucağına aldı, sevip öptü. Dört çocuğunu kaybettikten sonra Makbule ile Mustafa'sı ,onun için hayatın gayesi ve ömrünün en tatlı meyveleri olmuştu. Onları din ve milleti için hayırlı birer evlat olarak yetiştirecekti.

***

Ali Rıza Efendi, tuz işinden de zarar etmiş, sermayesi tükenince deposunu kapatmak zorunda kalmıştı. Zübeyde Hanım ve çocukları üzülmesin diye haber vermemiş, gene mutat vaktinde sabahları dükkâna gider gibi çıkıyor, akşam eve dönüyordu. Günlerdir iş arıyordu. Fakat artık eski dinç, genç hali yoktu. Bir küçük kâtipliğe razıydı. Bulamıyordu. Gümrük memuru iken emrinde çalıştığı amirine gitti. Üzülerek eski memurunun halini dinleyen yaşlı adam işe alamayacaklarını söyledi. "Lâkin akşama kordonboyundaki Veysi Paşa Yalısı'nda bir toplantı var. İstanbul'dan genç zabitler gelmiş. Bizim jandarma komutanı da gidecek. Senin dürüst, çalışkan eski bir memurumuz olduğunu söylerim. Ağzı sıkı, namuslu vatanperver insanlara ihtiyaçları varmış.. Belki sana bir iş verebilirler, gel." dedi. Bu söz üzerine ümitlenen Ali Rıza Efendi ikindi vakti eve geldi. Zübeyde Hanım eşinin erken gelmesini yadırgamıştı.

— Nen var Ali Rıza, rahatsız mısın yoksa?

— Midem ağrıyor, biraz karbonat ver.

Zübeyde Hanım "limonata yapayım" diyerek mutfağa koşturdu. Limon yoktu. Limontuzu eritti, karbonatı kanştırdığı su kabarırken bardağı kocasına verdi. Ali Rıza Efendi içti.

—Biraz sırt üstü yatayım, dedi. Yukarı çıktı. Makbule babasının gece elbisesini getirdi. Kızını okşayan Ali Rıza Efendi:t

— Yok yavrum, giymeyeyim, böyle elbise ile uzanayım, biraz kestirirsem iyileşirim, dedi.

— Hasta mısın baba? diyen küçümecik kız üzgün üzgün babasının yüzüne baktı, mavi gözlerinin çipilleştiğini fersizleştiğini fark etti. Mahzunlaşlı. Babası onun müteessir olmasını istemedi, tebessüm edip gözlerinden, alnından öptü.

— Yok bir şeyim yavrum, hızlı yürüdüm, yoruldum herhalde, ağabeyin nerde?

— Daha gelmedi, mektepte!.

Ali Rıza Efendi oğlunu Şemsi Efendi Mektebi'ne göndereli içi rahattı, oğluna karşı vazifesini yapmıştı. Kocasının öksürmeğe başladığını işiten Zübeyde Hanım da mutfak işini bırakıp yakardaki sofaya çıktı.

— Öyle pantolonla, ceketle uzanılır mı bey, çıkarsana üstünü dedi. öksürmekten cevap veremeyen kocasının elbiselerini çıkardı, geceliğini giydirip yatak odasına aldı.

— Ne denlu diltenksin Ali Rıza, bana da anlatmazsın halini, nane kaynatayım bari, dedi gene mutfağa indi.

Ali Rıza Efendi'de büyük bir ruhi kırıklık vardı. Gönlü daralıyor, canı sıkılıyordu. Sinirleri gergindi. Yavrularının kendisine en muhtaç oldukları zamanda işi bozulmuş, madden ve manen zayıflamıştı. Midesinde bir şey olmalıydı. Ağrıyordu. Eliyle karnını tuttu. Karısının getirdiği nane suyunu içmek için doğrulurken:

— Şurda bir ağrı var Zübeyde, nedir anlayamıyorum, dedi.

— Doktora gitsene canım.

— Gittim ya daha önce hanım, sinirlilikten demedi mi.

Makbule gece olmadan yatağa giren babasının halini me-

rak ederek, başucuna oturdu. Onun kırışmağa başlayan alnını, kırlaşmış saçlarını okşadı. Babasından ilgi ve oyun bekliyordu. Sivri burnunu tuttu. Ali Rıza Efendi'ye sıcak nane suyu iyi gelmiş olacaktı, midesindeki yanmanın geçtiğini hissetti. Sırt üstü yatınca rahatlamıştı. Makbule'nin beklediği sıcak alâkayı gösterdi. Kızının pamuk gibi elleriyle 'mik mik' oyunu oynadı. Dört beş kere tekrar edip Makbule'yi öptü, sonra:

— Haydi git, annene yardım et. Bak bakalım akşama hangi güzel yemekleri yapıyor, dedi.

Mustafa sokaktan şamatası işitilecek hareketlilikle mektepten gelmiş, kapıdan girer girmez annesinin parmağı ağzında "sus" işaretiyle karşılaşmıştı.

— Baban uyuyor, oğlum ses çıkarma, hasta biraz!.

Fakat Makbule ağabeysinin çantasını alıp kaçırmış, o da peşine düşmüştü. Merdivenlerden selamlığa doğru başlayan kovalamaca gürültüsü ile Ali Rıza Efendi uyandı. Bir iki saatlik uyku vücudunu da ruhunu da rahatlatmış, dinlendirmişti. Zübeyde Hanım çocuklarının peşinden: "Susun yaramazlar, babanız uyuyor" diye koştururken kocası trabzana dayanıp seslendi:

— Bırak oynasınlar hanım, zaten uyandım.

— Nasıl hissediyorsun kendini?

— İyiyim. Ne yemek yaptın?

— Tarhana, soğanlı bide, kaçamak da yaptım, midene iyi gelir, sıcak tutar. Bağırsaklarını düzeltir.

Mustafa çanta ve kitaplarını Makbule'den kurtarmış sofaya doğru geliyordu. Babasının kalktığını görünce şimşek gibi parlayan mavi gözlerini önüne eğip durdu, babasını uyandırdığı

için suçlanmıştı. Yavaş yavaş babasına doğru yürüdü. Onun zayıf ve bitkin hahni görünce mahzunlaştı.

— Nasılsın bey baba!, dedi.

— İyiyim oğlum, derslerin nasıl, yeni mektebinden memnun musun, neler öğrendin bakayım.

— Mustafa sarı saçlarını karıştırdı. Bir müddet sustu. Önemli bulduğu bir şeyi zihninden bulup çıkarmaya çalışıyordu.

— Hoca Cudi Efendi, dedi: 93 Harbinden bahsetti. Osman Paşa'dan Plevne'den.

Ali Rıza Efendi oğlunun anlattıklarını dinlerken sevindi.

— Aferin Mustafa hep böyle derslerini can kulağıyla dinle, haydi şimdi bacınla oynuyabilirsin.

Zübeyde Hanım beyinin kalktığını görünce şaşırdı.

— Nereye bey, bir yere mi gideceksin.

— Yemekten sonra çıkacağım, gümrük emininin davetlisiyim. Kordona çıkacağım. Bir iş için.

Ali Rıza Efendi çocukları ile yemek yedikten sonra dışarı çıktı. Eski gümrük amiri ile buluştuktan sonra birlikte Veysi Paşa Yalısı'na gittiler. Kapıdaki genç iki hizmetkâr ziyaretçilerin hüviyetini sıkı sıkı soruyor, sonra içeri buyur ediyorlardı.

Ali Rıza Efendi ve eski amiri salona girdiğinde uzun bir masanın etrafında yirmiden fazla insanın toplandığını gördüler. Kapıya yakın yerde ev sahibinin hoş geldin deyip misafirlerine isimlerini takdim etmesinden sonra kapıya yakın yerdeki sandalyelere oturdular. Çoğu yemeklerini bitirmiş, birkaçı da rakı içiyordu. Yeni gelenleri başlarıyla selamladılar. Köşkün sahibi Veysi Paşa'nın torunlarından Rükneddin

Bey'di. Selanik'te zenginliği ve ileri fikirliliği ile tanınırdı. İstanbul'dan ve Paris'ten gelen misafirler Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin neler yapabileceği hakkında konuşuyorlardı. Kır saçlı ince bıyıklı beyaz gömleğindeki kravat üstünde pırlanta iğne parlayan gazeteci izah ediyordu.

— Teşkilât memlekette terakkiyi ve ittihadı sağlamağa çalışacak meşrutiyet ve hürriyetin sağlanması için mücadele ...

Hizmetçinin önlerine getirdiği yemekler ve mezeden sonra kadehlerin kendisine doğru uzandığını gören Ali Rıza Efendi de içkisini yudumladı. Bu defa ince kaytan bıyıklarının ucu kalem gibi sivrilmiş genç birisi konuşuyordu:

— Zaruret var Balkan'da yabancılaşıyoruz. Azınlığa düşüyoruz. Zayıflıyoruz. Urumeli'nde Türk'ün can ve mal emniyeti kalmadı. Her gün üç dört Türk'ün canına kıyılıyor. Köylerimize Bulgarlar Rumlar baskını artırdı. Katiller bulunamıyor, komitacılar takip edilmiyor, jandarma kifayetsiz ...

— Bunun için vatan parça parça edildi, her düşman yaralı vatandan bir parça kopardı, 93 Harbinin yaralarını saramadık. Hastalık devam ediyor, diyen gence temiz taranmış gür, kısa sakalları yer yer ağarmış olan gazeteci cevap verdi:

— Doğru, vatanımızdaki hastalık devam ediyor. Bu teşhisi başdüşmanımız Rus Çarının koymasından kırk sene geçti. Tuna gibi en kıymetli vatan uzvumuzu kestiğimiz halde iyileşemedik. Sebep biz münevverlerin Namık Kemal'in öğrettiği vatan, hürriyet ve milliyet fikirlerini içimize sindirip terakki ve ittihat ruhu ile telif edememe mizde. Arkadaşlar, bundan on onbeş yıl önce Namık Kemal'in yazdığı nesir ve şiirleri okuyalım, çocuklarımıza gençlerimize okutalım. Çünkü hürriyetin, rahatın, hakkın, menfaatin, kudretin, milliyetin, saadetin, sıh-

hatin hepsi de vatan sayesindedir. Biz vatanımıza sahip olursak, vatan sevgisiyle dolarsak saydığımız faziletlerin hepsine de sahip oluruz, memurlarımızda, idarecilerimizde gençlerimizde bu eksikliği görüyorum.

Ak saçlı elinde ince bir baston tutan beyaz sakalları yeleğindeki saat kösteğine kadar uzanmış emekli bir paşa bastonunu yere vurarak konuştu:

— Her zaman Avrupa vitrininde rengarenk, cezbedici ve şaşaalı görülen hürriyet elbisesinin bizim bedenimize dar mı geniş mi geleceği düşünülmeden alınması azınlıkların işine yaradı, devletimizi parçaladı. Yani koca ve olgun bir adam için yapılmış elbiseyi biz tuttuk on beş yaşındaki çocuğumuza giydirmeye kalktık. Hürriyet elbisesi üstümüzden sarktı, ayaklarımıza dolandı. Kapanlandık. Sarkar paçalarımıza bol, yenlerimize kafamızı bile örten ceket yakalarımıza bu köpekler saldırdı, Berlin'de birer parça kopardı.

Kravatında pırlanta iğnesi parlayan gazeteci eskiyi fazla kurcalamak taraftarı değildi:

— Hürriyetin azamisine biz de Avrupa milletleri gibi lâyıkız, dedi.

Masadakiler böyle siyasi konuşmalara devam ederken Ali Rıza Efendi yanındaki reji memuruna durumunu anlattı. Bu masadakiler vasıtasiyle bir memuriyet temin edemeyeceğini anladı. Kısa sakallı gazeteci gene söz almış devlet hastalığından, kendisinin yıllar önce bir Genç Osmanlı'dan dinlediği konulardan bahsediyordu.

— Dedim ya Çar Nikola ile İngiliz Hamilton arasında geçen konuşmadan beri kırk yılı geride bıraktık. Hastalığımız değişmedi ama İngiliz siyaseti değişti. Ruslar Tuna'ya kadar,

Yeşilköy'e kadar inip Bulgaristan'a sahip çıkınca onlar da daha önce sahip çıktıkları Yunanistan'a bu defa dört elle sarıldılar. Teselya sınırımızın yakınındaki yerleri Yunanistan'a verdirdiler. Sultan Hamit denge siyaseti ile iki düşmanı oyalamaya çalışıyor. Çarlığın yıllardır bir güneye inme siyaseti var. Kırım'dan beri tatbik ede ede Yeşilköy'e kadar geldi. Lâkin bizim daha yerleşmiş bir Balkan siyasetimiz yok. Cehalet, israf, adalet ve rüşvet her müessesemizi sardı.

— Gene öyle hastayız, ateşimiz arttı demek, diyen birisi sarhoş sarhoş güldü.

İçlerinde hakikaten güzel konuşan, vatansever insanlar vardı. Güzel şiir okuyup nutuk atanlar da dinleniyordu. Fakat Ali Rıza Efendi bu toplantıda züppece giyinip içki içmekten öte hiçbir marifeti olmayan hazır yiyici paşa oğullarının da varlığını anlamıştı. Hayatlarında çalışma ve ter dökmek nedir bilmeyenler Balkan ve vatan hakkında fikir beyan ediyorlardı. Devletin meselelerini vukufla izah eden emekli paşanın konuşmasında yıllar önce amcası Hafız Mehmet Efendi'nin Rus, Rum tüccar ve konsoloslarına karşı çıktığı haklı hava vardı. Bu toplantıdakilere kendisinin nasıl faydalı olabileceğini düşündü. Parası yoktu. Vücudu dinçliğinde değildi. İşte ikram edilen rakı gene midesini yakmaya bağırsaklarında sancı meydana getirmeye başlamıştı.

Hafızasına yer eden Namık Kemal'den okunan vatan, millet ve hürriyet şiirleriyle toplantı bitmişti. Bir iş, bir maddi imkân, bir memuriyet bulma ümidiyle geldiği Veysi Paşa Yalısı'ndan evine dönerken bu defa Ali Rıza Efendi'nin zihnini vatan millet meseleleri işgal etmeye başlamıştı.

Zübeyde Hanım, gece geç vakte kadar, uyumamakta ısrar eden Mustafa'sı ile pencere dibinden sokağı seyretti. Cadde-

nin köşesindeki direğe gece bekçisi gaz fenerini yakıp takalı saatler olmuştu. Yatsı namazından sonra sokaklardan el etek çekilmişti. Mustafa gaz lambası ışığında pencere eşiğindeki berdi yastığa koyduğu deftere ev vazifesini yapıyordu. Annesi onun dikkatle ders çalışmasına seviniyor fakat arada "ah"layıp "pof"layarak "lahavle" çekiyordu. Onun bu meraklı bekleyişine oğlu da katılıyor:

— Babam nerde kaldı, anne? diyordu.

Mustafa derslerini bitirip bez çantasına kitap ve defterlerini yerleştirirken annesinin pencereye gözlerini dayadığını gördü. O da yaklaştı, baktı.

— Bu babam anne!. Geliyor işte!, dedi.

Yağlı boya trabzan başındaki idare lambasını alip aşağı indi. Zübeyde Hanım Islahane Caddesi'nde iki tarafına sallana sallana gelen kocasını önce gülüp sonra hüzünlenerek seyretti. Amcası, yengesi, annesi ve babasına evliliklerinin ilk yıllarında Yunus Emre'nin Risalei Nushiye'sini okuyan kocası kibirden, tamadan, gazaptan, hasetten, kinden uzak, imanlı, sabırlı, kanaatkar, mütevazı, sehavetli ve ailesine, vatanına sadakatli yaşamıştı. Şimdi bu nasihatları ona hatırlatmanın zamanı değil miydi? Niçin sabretmiyor, kendini kahrediyordu. O da oğlunun arkasından merdivenleri indi. Kocasına düşüncelerini açsa, onun meselelerini dinleyip hemdert olabilse ikisinin de manevi yükleri hafifleyecekti.

Kapıyı Mustafa açar açmaz dışardan giren rüzgârın sallandırdığı fitildeki alevin sönük ışığı altında kocasının yüzü çok solgun görünmüştü. Ali Rıza Efendi kapıdan içeri sendeleyerek girdi.

— Daha hastayız, dedi: Gene hastayız.

— Aman Ali Rıza bu kadar içecek ne var? Mideni harap ettin. Zaten hastasın!.

— Misafirlik icabı, ikrama icabet gülüaynım!

Zübeyde Hanım kocasının kolundan tutarak birlikte merdivenleri çıktılar. Ali Rıza Efendi oğluna sarıldı, öptü. Onun da uyumayıp kendisini beklemesine sevinmişti:

— İyi olmuş uyumadığın Mustafa, dedi: Koca adam oldun, her şeyi bilip öğrenmelisin, değil mi hanım.. Ben değil, memleket hasta.. Büyük adamlarla konuştum. Paşa gazeteci, müdür, amir, idareci, zabit epey kalabalıktı. Avrupa görmüş vatanseverler. Hepsi de aynı fikirde "memleket hasta" diyorlar. Benim hastalığım mühim değil. Bu fikri bir genç Namık Kemâl'in şiiriyle anlattı, ne kadar güzel söylemiş.

Mustafa, dikkatle dinlediği babasının konuşmasıyla gündüz hocasının yazdırdığı şiir arasında şimşek gibi çakan bir zekâ kıvılcımı ile münasebet gördü. Sınıfta hasta göremeyip, gözünde iyice canlandıramadığı halde hocasının okuduğu şiirdeki kelimeleri içerek hafızasına nakşetmiş, kafasına çivi gibi çakılmış şiirle hastanın vatan olduğunu şimdi daha iyi anlıyordu. Koşarak defterini almaya gitti. Ali Rıza Efendi de oğlunun kendisini dikkatle dinledikten sonra yaşından beklenmeen bir anlayış içinde gözlerinin kıvılcımlanmasının sebebini anlıyamamıştı. Oğlu mavi bez çantasından temiz, muntazam bir kâğıtla kaplanmış defter getiriyordu. Babasına güzel yazısı bulunan sayfayı açıp gösterdi. Hocasının da onunla aynı fikir ve zevkte olduğunu müjdelemenin iftiharı içindeydi. Ali Rıza Efendi sevinçle:

— İşte bu şiir, dedi, heyecanla okumaya başladı:

"Bais-i şekva bize hüzn-i umumidir Kemâl,
Kendi derdi gönlümün billah gelmez yadına."

Zübeyde Hanım, kocasının küçük oğlu ile böyle haşır neşir olmasına bir mana veremiyor, fakat onları gururla seyrediyordu. Ali Rıza Efendi oğlunu defterindeki güzel yazısından ve hocasını iyi dinleyip derslerini hemen hemen hatırlayacak tekrarından dolayı tebrik etti, gözlerinden öptü.

Haydi ,geç oldu, sen yat artık oğlum, dedi. Mustafa da babasına sarılıp "Allah rahatlık versin" dedikten sonra annesini de öpüp bacısının yattığı odaya gitti. Zübeyde Hanım kocasına kahve yapıp geldi. Ali Rıza Efendi'nin konuşup, içindekileri döktükçe rahatladığını görmek karısını da memnun etmişti. O da kocasının maneviyatını yükseltecek şekilde konuştu.

— Niçin kendini üzüp, sıkıyorsun Ali Rıza, aç değil yurtsuz değiliz. Allah'a şükür evimiz de var bizi aç komayacak gelirimiz de. Sen demez miydin hep Koca Türkmen'in şiirini:

"Her ne işin var ise sabır bitire,
Türlü yerden sana rahmet getire..."

Ali Rıza Efendi, karısı Zübeyde Molla'nın söylediği şiirin son iki beytini içinden tekrar ederek o âlemin temiz lahuti havasına dalarak, uyudu.

Mustafa'nın Yetim Kalışı

Ali Rıza Efendi, Selanik'teki askeri hastane doktorunun kendisini muayene edip "bağırsak veremi" teşhisi koymasından üç dört gün sonra hasta değilmiş gibi evinin bahçeye bakan odasına masa kurdurup içmeye başlamıştı. Zübeyde Hanım kocasının etrafında dört dönerek hizmet ediyor bir taraftan da rakıyı fazla kaçırmamasına çalışıyordu.

Ali Rıza Efendi çakır keyif olunca Rumeli türkülerini mırıldanmaya, açıldıkça yüksek sesle söylemeye başladı. Mustafa ile Makbule babalarının neşelenip şarkı söylemesinden memnun olmuşlar, birbiriyle itişip kakışarak kıkır kıkır gülüşüyorlardı. Mustafa günlerdir babasının annesiyle yaptığı konuşmalardan iş aradığını, arzuhal yazdığını biliyordu. Bunun için babasının söylediği türkudeki "Urumeli"yi Selanik veya İstanbul, "Beylerbeyi"ni de vilayet veya hükümet olarak manalandırıyordu. Babası akşamları eve geldiğinde yorgun ve kırgın vaziyette verdiği dilekçelerden başvurduğu hükümet dairelerinden bahsediyordu. Küçük Mustafa babasının kendilerine ve vatanına karşı istediği hizmeti veremediği için kahrolduğunu seziyor; taze zihniyle, küçük kalbiyle onun hareket, düşünce,

duygu ve konuşmalarını âdeta emiyordu. Ali Rıza Efendi:

— Köşküm var deryaya karşı, durmaz akar gözüm yaşı, derken, küçük Mustafa babasının çektiği acıya, ıstıraba akıl erdiremiyor; türkülerle hayat arasında bir bağ ve benzerlik olup olmadığını çocuksu muhakeme ve hayaliyle halletmeye çalışıyordu. Makbule'nin gözleri kapanıp sedirdeki minder üzerinde uyuyup kalınca, Zübeyde Hanım kızını alıp yatağına götürdü:

— Haydi sen de yat oğlum, dedi.

Mustafa uykusunun gelmediğini söyledi. Babası oğlunu karşıdan takip ediyordu. Mustafa kitap okuyor görünmesine rağmen kendisiyle ilgileniyordu.

Zübeyde Hanım, Makbule'yi yatırıp gelince Mustafa'ya:

— Kalk oğlum, sabah erken kalkamazsın yat, dedi. Ali Rıza Efendi de:

— Oğlumu bırak çalışsın, dedi: İstikbali parlak olacak. Benim gibi iki memuriyetten sonra ticarete atılıp iflas edip sürünmeyecek. Okusun büyük adam olsun, kuvvetli kudretli bir mevkii ile asude bir hayat geçirsin oğlum.. Şemsi Efendi Mektebi ilk adım..

— Bırakmayacaktın memuriyeti bey!.

— Zübeyde bilmez gibi görünürsün, iki cendere arasında değil miydim... Çayağzı çekilir gibi miydi.. Sonra şuna böyle davran, buna şunu yap gibi tavassutlar, tabasbuslar, rüşvetler, iltimaslar, baskılar memuriyeti namuslu insanın çalışamayacağı meslek yaptı. Namık Kemal'in dediği gibi: "Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selametten, çekildik izzet ü ikbâl ile bab-ı hükümetten." Ben de böyle bir ruh hali ve kızgınlıkla bırakmadım mı memuriyeti?

— Haklısın bey, haklısın ama elden ne gelir, onlara kızıp kendini harap etmene lüzum yok.

Ali Rıza Efendi nihayet uykusuzluğa dayanamayıp sedirde uyuyakalan Mustafa'ya baktı, kalktı, onu yattığı yerden alıp, uyanmamasına dikkat ederek yatağına götürdü.

— Maaşallah çok ağırlaşmış Zübeyde, dedi. Seni de hoş tutamadım, rahat ettiremedim, bari çocuklarıma bundan sonra senin Çayağzı'nda çektiğin gibi bir eziyet çektirmesem.

Zübeyde yorganı açtı, Mustafa'nın yatağını düzeltti. Kocası onu usulca bırakmasına rağmen çocuk kıpırdayıp hafifçe gözlerini açtı; tebessüm etti:

— Allah rahatlık versin anne, Allah rahatlık versin baba! dedi.

— Sana da oğlum, sana da!.

Çocuklarının odasının kapısını kapayıp sofaya geldiklerinde Ali Rıza Efendi eliyle midesini tutarak:

— Ben gidiciyim, hanım gidiciyim, gene ağrı var, dedi.

— Allah gecinden versin Ali Rıza! Seni başımızdan Allah eksik etmesin!

— Benim günümü görmedin, inşallah oğlunun devletini görürsün.

— Bırak böyle konuşmayı bey, haydi uyu, istirahat et bir şeyin kalmaz.

Ali Rıza Efendi yatıp uyuduktan sonra, Zübeyde Hanım sofrayı topladı, bulaşıkları yıkadı. Kızı Makbule ile oğlu Mustafa'nın uyudukları odaya geldi, başını uzatıp baktı. Yavruları her şeyden habersiz mışıl mışıl uyuyorlardı. Kocası bunları bırakıp nereye giderdi? Daha baba sevgisine, şefkatine,

bakımına ihtiyaçları vardı. "Allah saklasın" dedi, kapıyı çekti.

İçeri odada uyuyan Ali Rıza Efendi'ye baktı. Yüzü solgundu. Son günlerde çok zayıflamıştı. İşsiz kalmasının önemi yoktu, köylerinden gelirleri ve ellerinde üç beş kuruşları vardı. Ama kocası bunu dert edinmişti. Bir de son günlerde edindiği "Genç Osmanlı" dediği arkadaşları onu millet ve memleket meseleleriyle de üzüyorlardı. Doktorun "bağırsak veremi" dediği hastalık onu yiyip bitirecek miydi? Zübeyde Hanım kocasının iyileşmesi için elinden gelen bakım ve itinayı gösterecekti.

***

Mustafa ve Makbule birbirlerine baktıkça hüngür hüngür ağlıyorlardı. Zübeyde Hanım'ın da göz kapakları şişmiş, kızarmıştı, gözleri dertli bir pınar olmuştu. Ali Rıza Efendi üç yıl çektiği hastalığına daha fazla direnememiş, ölüme teslim olmuştu.

Zübeyde Hanım kocasının yaptırdığı, tatlı hatıralarıyla dolu pembe evde artık yalnız başına kalamayacaktı. Kaynanasının, görümcelerinin ısrarına rağmen onların yanına da gitmek istemedi. Üvey ağabeysi Hüseyin Ağa Rapla'dan arabayla gelmiş, lüzumlu eşyalarını yüklüyordu.

Küçük Mustafa babasının acısını içine gömüyor, evlerinden ayrılmak istemiyordu. Dayısı onu kucaklayıp arabaya doğru götürürken evlerinin babasının hatıralarıyla dolu eşyalarına, sofaya, merdivenlere teker teker bakıyor, babasını hatırladıkça doluyor doluyor ağlamaya başlıyordu. Mustafa babasının okumasını istediği okuldan da ayrılmak mecburiyetinde kalmıştı. Şemsi Efendi Mektebi'nin hocalarında, kitaplarında ve orda

bıraktığı arkadaşlarında bile babasının izlerinin varlığını hissediyordu. Arabanın arka tarafına yerleştirdiği minderler üzerine oturttuğu Mustafa'nın hâlâ ağladığını gören Hüseyin Ağa:

— Koca delikanlı oldun Mustafa böyle karı gibi ağlanır mı bre!. Ailenin erkeği sensin artık.. Böyle ağlamak sana yakışmaz. Bak seni gören küçük kardeşin Makbule de ağlıyor, sen sus ki annen de o da üzülmesinler! dedi.

Mustafa küçük pembe evlerine bakarken kendisini zorla tutuyor, dudakları büzülüyor, dişleri birbirine vuruyordu. Babasına doymamıştı. Ona derslerinde nasıl başarılı olduğunu gösterememiş, bir daha da gösteremeyecekti.

Hüseyin Ağa, bacısını tekrar teskin edip Makbule'yle birlikte arabanın tenteli yerine oturttu. Kendisi de arabanın önündeki kanepeli yere oturdu. Atları kamçıladı. Araba uzaklaşırken el sallayan mahalle komşuları da mahzunlaşmışlardı. Mustafa ile Makbule babaannesiyle halalarının kendilerine sarılıp öpüşlerine, arkalarından "orda sıkılırsanız her zaman bekleriz Selanik'e gelin" sözlerine şimdilik bir mana veremiyorlardı.

Zübeyde Hanım kaynanasına, görümcelerine, komşularına çok uzaklara gidiyormuş da bir daha göremeyecekmiş gibi bakıyor, kocasının üzüntüsüyle tekrar ağlamaya başlayarak boğuk bir "Allahaısmarladık"la el sallıyordu. Kocasının özene bezene yaptırdığı pembe boyalı evde bir yastıkta kocayıp ömür boyu birlikte kalmayı ne kadar istemişti... Allah onlara bu mutluluğu çok mu görmüştü? Mutekitti, mollaydı ama şimdi terk ettiği sevdiği yuvasına bakarken içine isyan hissi doluyordu. Ama kime isyan edecekti? Rahmetli annesine mi, babasına mı, kocasına mı, atalarına mı? Yoksa "Seni rahmetli Ali Rıza ile ben evlendirdim artık ben bakacağım" diyen ağabeysine mi?

Hiç kimseye kızamıyordu. için için "kader, kader" diyordu.

Yol boyunca gördükleri yeşillikler, dağlar, tepeler çocukları oyalamıştı. Akşam üstü Langa'daki Papla Çiftliği'ne geldiler. Kâtipzadelerin çiftliğinin sonundaki kiler gibi eski bir evi Hüseyin Ağa, Zübeyde Hanım ve çocuklarına verdi. O bu çiftliğin nazırıydı. Emrinde üç dört kâhya çalıştırıyordu. Çiftlik sahibi çok zengindi, bütün işi nazırı Hüseyin Ağa'ya, bırakmıştı.

Zübeyde Hanım ve çocukları ilk günler çiftliği ve bilhassa Selanik'teki güzel ve temiz evleri yanında kümes kadar küçük kalan eski çiftlik evini çok yadırgayıp ısınamadılar. Küçük Mustafa okul olmayınca aylak kaldı. Çiftlikteki ağaçlara, yakınlardaki tepelere tırmandı. Güzel ve renkli tabiatın çocuk kalbini okşayan taraflarıyla ilgilendi. Taşla, toprakla, bitkilerle uğraşmaktan okulu unuttu. Kuş lastiği yapan bir hizmetkârla sapanını alıp kuş avlamağa çıktı. Yufka yürekliydi. Hizmetkâr engin bir daldaki bıldırcını göstererek, "hadi vur" diye ısrar etmesine rağmen o kuşun kalkıp uçması için taşını ağacın dibine hedef alıyordu. Onun böyle uzaklara gidip azade bir hayat yaşadığını gören dayısı onu böylesine serazat bir hayattan alıkoyup mesuliyet hissi verebilmek için bir vazife vermeyi düşündü. Küçük Mustafa çiftliğin bakla ve ayçiçeği ekili tarlalarını kuşlardan koruyacaktı.

Dayısı tarafından gösterilen kuşların talanına uğramış koca ayçiçeği kalpaklarında tohum kalmamış, şemşamerler çitilmişti. Bakla teveklerindeki kabuk içlerinde de kuşların gagalarıyla parçalayıp götürürken dağıttığı baklalar görülüyordu. Mustafa'nın insaflılığını hizmetkârdan dinlemiş olan Hüseyin Ağa:

— Ayçiçeklerimize, baklalara zarar veren kuşları vurmak günah değildir. Hiç acıma. Zararlıyı öldürmek mubahtır. Bak

o kadar amele çalışıyor, emek verip bunları yetiştiriyoruz koca kalpaklar, tevekler kelleşmiş, meyvesiz kalmış. Kuşlar ekip yetiştirdiklerimizi götürürse biz ne yeriz, dedi.

Küçük Mustafa'ya elinde sapanıyla bu işle uğraşmak çok zevkli geldi. Çiftlikte kendisinin de faydalı bir hizmet gördüğüne inanıyordu. Büyük bostanın köşesindeki dağdağan ağaçları üstüne kâhya bir humana yapmıştı. Üstü söğüt dalları, üzerlik ve kabak tevekleri ile kaplanan ağaçtan yapılmış bu küçümecik evcik onun bütün gününü keçirdiği bir arslan yuvası olmuştu. Eve gitmediği zamanlar arada Makbule geliyor, ona azık getiriyordu. Fakat bacısı iki metre yüksekteki dört ağaç direk üstünde duran humanaya çıkamıyordu. O zaman Mustafa büyük bir maharet ve çeviklikle ağaçlara tutunup sallanıyor, aşağı atlıyor, azığını alıp yukarı çıkıyordu.

Zübeyde Hanım, yetim Mustafa'sını babasının ölüm acısını unutmuş görüyor, daha çok kızı Makbule ile alâkalanıyordu. Fakat günler geçtikçe babasızlık Mustafa'ya için için dokunuyor, kalbinde boşluklar yaratıyordu. Yüksek evciğinden bostanı gözetliyor, tabiatın sessizliği içinde bazen sadece kuşlann ötüşünü dinliyor onları da attığı taşlarla kovalayınca hepten yalnızlığa gömülüyordu. Evciğine günde sekiz on kere çıkıp iniyor, yalın ayaklarıyla salatalık maşalaları arasında geziniyor; sebze ve meyvelerin en taze ve güzellerini, çiçekleri burnunda olanları yiyor; bazen toplayıp annesine götürüyordu. Bir gün çiftliğe kolalı gömlekli, papyon kravatlı, siyah elbiseli, foterli yabancı bir erkekle başındaki tüğlü şapkaya mavi tülbent sarmış, pembe ipekten yapılmış uzun entarisi yerleri süpüren bir kadın gelmişti. Ellerinde küçük kamış sepetler vardı. Merakla çiftliği geziyorlardı. Mustafa, o gün evciğinin dallarla kaplı damına çıkmış, ordan bostanı gözetliyordu. Bu yaban-

cıları gördü. Çiftliğin koyu yeşilliği arasındaki bu rengarenk elbiseli çift onu cezbetmişti. Acele edip ağaçtan ağaca sarkıp aşağı atlarken, düştü, toprağa yuvarlandı. Dizi ve dirsekleri çizilip, kanadı. Ağrısına hiç aldırış etmeden ağzına götürdüğü parmağıyla kanayan yaralarına tükürük sürdü. Koşa koşa yabancıların dolandığı havuzun yanına gitti. Dayısı Mustafa'nın kana toprağa bulanmış, elbiseleri domatas lekesi olmuş, dirsekleri çimlere uzanıp yatmaktan yeşermiş perişan halini görünce kovalamak istedi.

— Mustafa ne işin var bu halle burda?

Halbuki Hüseyin Ağa da çiftlik nazırı olmasına rağmen, tertemiz giyinmiş iki yabancı arasında itina ettiği kıyafetine rağmen tozlu topraklı görünüyordu.

Yabancı erkek başından foterini çıkardı, saçları dökülmüştü. Bıyığı yoktu. Kırlaşmış kalın favorisi şakağından çenesine doğru kabararak iniyordu. Mustafa'nın cana yakın, civa gibilerinde duramaz hali hoşuna gitti. Bu on on bir yaşlarındaki çocuğun gözlerinden zekâ fışkırıyordu. Böyle perişan ve sefil hal içindeki sevimliliği ve hâlâ diz kapağından sızan kan, Madam'ın merhametini çekmiş, Mustafa'nın yanına gidip, temiz ipek mendiliyle silmeğe başlamıştı.

— Çok fena bu, alır mikrop, dikkat et.

Mösyö Boden'le Madam Boden çiftlikten iki üç kilometre uzaktaki Hıristiyan okulunun öğretmenleriydi. Rum muallime yardım için Fransız hükümeti tarafından muvakkaten gönderilmişlerdi. Meyve ve sebze ihtiyaçlarını karşılamak için hep hizmetçilerini gönderirler fakat arada böyle birlikte gezintiye de çıkarlardı. Karı koca Fransızca konuştular. Mustafa yarasının acısını duymuyor, önemsemiyordu. Fakat iki yabancı ona

bakıp bakıp bir şeyler konuştular. Onları çocuk tecessüsü ile dikkatle takip eden Mustafa kendisi hakkında konuştuklarını anladı. Zaten dizini mendiliyle silip toz topraktan temizlemiş olan Madam Boden, elini tutmuş ona gülümsüyordu.

— Hüseyin Ağa çocuğun yarası fena, bizde var tendirdiyot, götürelim yarasını dezenfekte edelim, mikrop alır.

Kocası da:

— Tabii bizim okula kadar gelsin, dedi.

Hüseyin Ağa:

— Peki mösyö, ama yeğenimi hemen gönderin, işi var burda, dedi.

Çiftlik kapısı önünde bekleyen faytona sebze ve meyvelerle doldurulmuş iki sepet konmuştu. Mustafa pırıl pırıl derili, körüklü Fransız yapısı faytonu görünce şaşırdı. Hemen zıplayıp sürücünün yanına oturmak istedi. Madam onun kolundan tutup, içeri çekti, yanına oturttu. Yaylı araba Hıristiyan Mektebi'ne doğru giderken madam cıvıl cıvıl haliyle arabanın her tarafını tetkik eden sarı saçlı, mavi gözlü çocuğu konuşturmak istedi. Saçlarını okşuyarak:

— Adın ne senin?

— Mustafa!.

— Nerden geldin, önce geldiğimizde yoktun burda?

— Selanik'ten geldim.

— Mektep yok, sana niçin?

Mustafa bu tuhaf Türkçeli kadından utanmış gibi başını önüne eğdi. Gözleri doldu. Mösyö de soruya başlamıştı.

— Baban nerde?

— Öldü!.

— Hiç mektebe gittin mi?

— Evet, Molla Kadın Mektebi'nc, Şemsi Efendi Mektebi'ne...

— Niçin bıraktın?

Mustafa sustu. Daha fazla konuşmak istemiyordu.

Fayton üzerinde Fransızca yazılar olan bir büyük tabelanın asılı olduğu koca demir parmaklıklı okul kapısının önünde durdu.

Madam, faytondan inen kocasının yardımı ile aşağı indikten sonra, o da Mustafa'nın elinden tutup temiz süpürülmüş taşlarla kaplı iki yanı çiçekli bir yoldan, yüksek duvarla çevrilmiş, demir kapılı bir binadan geçti. Mustafa'yı her tarafı beyaz yağlı boya ile boyanmış küçük bir odaya aldı. İçeri giren iki genç kızla Mustafa'nın anlamadığı bir dille konuşan Madam Boden tendirdiyot ve pamuk alıp Mustafa'nın dizindeki hâlâ kan sızan yarayı sildi, diğer sıyrıklarına da tendirdiyot sürdü. Sonra beyaz önlüklü başı beyaz şapkalı bir kız çocuğun ilk defa gördüğü sargı bezleri ve bantlarla dizindeki yarayı bağladı. Mustafa yarasına hiç aldırmıyor, karşılaştığı her yeniliğe merakla bakıyordu. Zaten yabancıların teklifini kabul edip bu okula gelmesinin sebebi de çiftliğin biteviyeliğinden sıkılmış olması ve değişiklik istemesiydi. Yoksa böyle bir küçük yara için ne işi vardı burada? Fakat bu yabancılar da onun yarasına büyük bir titizlik gösteriyor, şimdiye kadar Hıristiyanlardan beklemediği insanca davranışlar içinde bulunuyorlardı. Demek ki Hıristiyanlar sadece Müslüman Türk köylerini yakıp yıkan katil Rum ve Bulgar komitacılarından ibaret değildi.

***

Mustafa bu yabancı okuldaki Fransız öğretmenlerden hoşlanmıştı. Onlar da yarım Türkçeleriyle anlaştıkları bu Türk çocuğunun okullarına gelip gitmesini istiyorlardı. Öğrencilerine sordukları meselelere bu Türk çocuğu, Hıristiyan yaşıtlarından daha isabetli cevap veriyordu. Ama çocuk akranlarının öğrendiği kadar Fransızca bilmiyor ve en önemlisi pazarları kiliseye gitmiyordu. Hıristiyan değildi. Bu hal Hüsnü isimli başka bir Müslüman öğrencinin dikkatini çekmişti. Bu mektepte Bulgar ve Rum öğrencilerle Makedon ve Hıristiyan Arnavut çocukları ekseriyetteydi. Hüsnü, Tiran'daki zengin babasının ölümünden sonra Hıristiyan olan dayısının ısrarı ile buraya yerleştirilmişti. Fakat o annesinin dediğini tutuyor kiliseye gitmiyordu. Okula arada sırada gelen yeni Müslüman çocuğu ile uzaktan ilgileniyordu.

Mustafa, çiftlikte sıkıldığı ve bekçilik vazifesini Makbule'ye bıraktığı zamanlar bu mektebe koşuyor, sınıftaki düzgün sıralara oturan öğrencilerin en sonundaki oturaktan Fransız muallimlerin derslerini dinliyordu. Ama tahtaya yazılan yazılardan ve gösterilen harita ve resimlerden bir şey anlamıyordu. Ne zaman matematik dersi başlıyor, kara tahtaya rakamlar dökülüyor o zaman herkesten önce o kavrıyor, Mösyö Boden'in yanına gelip defterine bakmasıyla takdirkâr ifadelerine muhatap oluyordu. Teneffüste Rum ve Bulgar çocukları kendisinden uzak duruyordu. Misyonerlerin tesiriyle mi, yoksa çocuğun içinden gelen bir hisle mi Tobo adlı Hıristiyan bir öğrenci Mustafa ile dost olmaya başlamıştı. Misyonerlerin dini telkinlerine rağmen Rum ve Bulgar çocukları zaman zaman birbiriyle kavga ediyorlar ve birbirlerini suçluyorlardı. Bir gün bahçede Tobo ile dolanırken Rum çocuklarının ortalarına alıp dövdükleri kü-

çük bir çocuk gördü. Tobo'ya "ayıralım zavallıyı kötü hırpaladılar" dedi. Tobo ise umursamaz bir şekilde "O Müslüman Arnavut bırak ıslah etsinler" deyince Mustafa şaşkınlığım yenip, Rum çocuklarının arasına girdi. Çocuğu kurtardı. Kavgayı seyreden Hıristiyan çocuklarının hiçbiri de dövülen Müslüman çocuğuna yardım etmek istememişti. Arnavut olduğu halde Tobo'nun da başka bir Müslüman Arnavut'a yardım etmemesi Mustafa'nın dikkatini çekti. Kalabalığın arasından geçti, Rum çocuğunun altındaki Müslüman Arnavut çocuğunu çekip aldı, koluna girip ağaçlıklara doğru yürüdü.

— Niçin kavga ettiniz?

— Dinime peygamberime sövdü. Ben yumruk vurdum.

— Müslüman mısın sen?

— Tabii elhamdülillah Müslümanım.

— Adın ne ?

— Hüsnü!

— Benim Müslüman olduğumu bilmiyor muydun? İlk geldiğin günlerde anladım, konuşmak istedim ama dayım tembihledi. Sakın Türklerle konuşma dedi, Türkler vahşi imiş, Hıristiyanlar medeniyet getirecekmiş. Ama rahmetli babam Müslümandı. Fakirdik. Dayım aldı getirdi verdi bu okula... Bana Hıristiyanlık öğretiyorlar, aklım almıyor kilisede haçın putun karşısında dikilmeye...

Mustafa Tobo'yu da Hüsnü'nün yanına çağırdı, Hıristiyan Arnavut gelmedi. Hüsnü, okuldan ve arkadaşlarından hiç memnun değildi:

— O gelmez dedi, Rumlardan daha düşmandır bize Hıristiyan Arnavutlar!

Zil çalıp bütün öğrencilerle birlikte Tobo ve Hüsnü de sınıfa girince Mustafa okulun arkasındaki çiçek tarhları arasına oturdu. Dilleri soyları aynı olan iki Arnavut'un dinleri ayrı olduğu için anlaşamamalarını, fakat Müslüman olduğu için kendisinin Tobo'dan çok Hüsnü ile kaynaşmasını ve dilleri soyları ayrı olduğu halde dinleri aynı olan Rum ve Arnavutların da birbiriyle anlaşamaması üzerine küçük kafasını yordu. Demek Hüsnü'yü de Tobo gibi Hıristiyanlaştıracaklardı.

Mustafa bu Hıristiyan mektepteki Müslüman çocuklarının iğreti ve üvey talebe halini görünce bir daha bu okula gelmemeyi kafasına koydu. Okulun binası ders aletleri, kara tahtası, sıraları çok iyiydi. Fransızlar bazı modern şeyler de öğretiyorlardı. Yabancı dil öğrenmek de faydalıydı. Eğer Mustafa Fransızca bilse bu mektepteki bütün çocukları alt ederdi. Ama bilgi öğreneceğim diye ruhunu, inancını satar mıydı? Annesi gelip gittiğini duyduğu bu Hıristiyan okulunu kötüleyip durmuştu. Haklıydı. Rahmetli dedelerinin, babasının hatırladıkça içini okşayan Kuran ve annesinin ilahi seslerini bu mektebin müzik dersinde okutulan Hıristiyan şarkılarıyla boğabilir miydi? Fakat bu kadar Rum, Bulgar ve Arnavut çocuğu okurken kendisinin tahsil yapamamasının çok acı bir eksiklik olduğunu idrak edebiliyordu. Babasının sözleri kulaklarındaydı. "Memleketin asıl sahibi okumayıp da azınlıklar mı okuyacaktı?" Mustafa okumaya kararlıydı, ama bu Hıristiyan mektebinde değil. Kendisine Hıristiyan telkini yapıldığı günden sonra Fransız misyonerlerinin bulunduğu okula uğramadı. Fakat çiftlik işlerini yaparken içinde daima bir eziklik ve huzursuzluk hissediyordu. Mustafa çiftlik yanaşması olmak istemiyordu. Artık dayısının yemyeşil çiftliği buraya ilk geldiği sıralardaki gibi çekici değildi. Hıristiyan okulunda gördüğü renkli kitaplar, ha-

ritalar, fizik ve kimya labaratuvarları onu yeni bir âleme çekmişti. Fakat o âlemi fethedecek yabancı dili, Fransızcası yoktu.. Tahsil yapması şarttı.. Okuyarak bu renkli, zevkli bilgilerin sonsuz âlemine o da katılabilirdi. Ama çiftlik yakınlarındaki Türk köylerinde böyle bir Osmanlı mektebi medresesi yoktu. Selanik'e veya Manastır, Kayalar gibi Türk şehir veya kasabalarına gitmesi lâzımdı. Annesi de, oğlunun o Hıristiyan okulunu gördükten sonra huzursuzluğunun arttığını, çiftlikten sıkılmaya başladığını anlamıştı.. Tekrar bir mektebe gitmesini o da istiyordu. Fakat geçim durumları onların yeniden Selanik'e yerleşmesine imkân vermiyordu. Hâlâ Ayşe Ninesi sağdı, kızı Hatice'nin yanında kalıyordu. Oğlunun:

— Anne ben okumağa gideceğim, bir okula gireceğim, müsaade et gideyim, demesi üzerine,

Zübeyde Hanım, oğlunu sıkıntıdan kurtarmak, mutlu etmek için:

— Git, babaannenlerde kalırsın, Selanik'ten başka yerde okutamam seni, biliyorsun paramız yok Mustafa, ben sana yardım edemem, dedi.

Mustafa, annesinin kendisini çiftlikten azat etmesine çok sevindi. Ne yapıp yapıp okuyacaktı. Anne ve bacısından uzak onların hasretiyle yansa da okuyacaktı.

— Sağ ol, anne, deyip annesinin boynuna sarıldı, öptü.

Mustafa Selanik'teki Hatice Halasını soğuk bulmasına rağmen tahsil aşkı ile çiftliği terk etti. Annesi elinden geldiğince babasından kalmış eski elbiseleri bozup ona şalvar ve pantolon yapmış, ceketini de Rapla'daki bir Rum terziye diktirmişti. Mustafa annesini ve bacısını öpüp, bir heybeye yiyecek bir heybeye eski mavi bez çantası ve yiyecekleri konarak bindiril-

diği at arabasını Selanik yolunda bulmuştu. Bu düşüncesinin hemen gerçekleşeceğine inanamıyordu. Kuş gibi hafifti. Küçük Balkan'ın yemyeşil vadileri boyunca tepeleri dolanan ince yola bakıyor, kenardaki tepelerde koyun otlatan Türk çobanlarına el sallıyordu. Dayısı işini bilirdi, onunda birlikte arabaya zahire yüklemiş Selanik'e kâhyasıyla satmaya gönderiyordu.

Öğleye doğru arabacı dibinde çakılların, inci gibi kumların pırıl pırıl parladığı bir dereden geçip kırmızı kayalar dibinde durdu. Kâhya inerek:

— Burda buz gibi kaynak var Mustafa, dedi.

Mustafa da arabadan atladı. Kalın gövdeli söğütler arasına sıkışmış çevresini yeşil su yoncaları ve çimenler kaplamış kaynağa eğildi. Su yarım metre derinlikteki yaşmak boncuğu gibi pırıl pırıl kumları oynatarak beş on yerden kaynıyordu, iki elini toprağa koyup boylu boyunca uzandı, dudaklarını suya değdirdi, buz gibiydi. Kana kana içti.

— Acıkmadın mı Mustafa?

— Biraz acıktım.

Kâhya çimenliğe küçük bir kilim serdi. Arabacı heybeyi getirdi. Zübeyde Hanım'ın oğlu için yaptığı börekleri, dolmaları sağanlara koydu.

— Haydi buyur bakalım çelebi, diyen arabacı bir koca karpuzu da kaynağa soğuması için atmıştı. Kâhya "besmele" çekip bağdaş kurarken:

— Demek Mustafa Bey okuyacaksın, peki ne olacaksın, vali mi, jandarma mı? diye sordu. Mustafa okumayı düşünmüş fakat ne olacağını hiç düşünmemişti:

— Memlekete millete hayırlı olmak için okuyacağım, dedi.

Arabacının beş parmağı ile su böreğini tutup ağzına götürüşünü, çenesinden yağ sızarak yeyişini gülerek seyreden Mustafa mutluydu. Kaynaktan ince bir arkla dereye doğru akan suyun karpuzu sürüklediğini görünce hemen sofradan kalkıp karpuzu alıp kaynağa attı, suyun önünü çakıl taşlarıyla kapattı. Geldi sofraya oturdu. Yemeğini yerken etrafını seyrediyordu. Burası cennet gibi yerdi. Göğü kapatan ulu ağaçların dallarında bülbüller ötüyordu. Kâhya "elhamdülillah" deyip kalktı, pınara su içmeye gitti. Dönüp gelince:

— Balkan'da ben böyle buzlu içimi rahat su görmedim, dedi. Arabacı da:

— Buralar cennet, cennet, dedi. Zaten Vardar'dan İncekarasu'dan denize, Selanik'e doğru yaklaştıkça bu yeşillik bu sıcaklık kayboluyor.

Mustafa da buraya gelirken ve şimdi Selanik'e yaklaşırken Balkan köylerinden uzaklaştıkça tabiatın güzelliğini kaybettiğini, yabancılaştığım hissetmişti. Ama Selanik'te mektepler, daireler, gümrükler, ticarethaneler vardı. Balkan'ın kalbi orda atıyordu. Büyük şehre hakim olan kasabalara, köylere de hakim olurdu. Balkan köylerinde Müslümanlar çoğunlukta olduğu halde Selanik'in üç dört gayrimüslim tüccarı zenginlikleri sayesinde itibar sağladıkları için her şeye hakim oluyorlardı. Hatırla, parayla halledemediklerini de Rum komitacılarıyla, kaba kuvvetle hallediyorlardı. Kâhyanın bu anlattıkları konuları tamamiyle kavrayıp, anlayamasa da can kulağıyla dinliyordu. Yemek molasından sonra araba tekrar Selanik yolunu tutmuş ince, bıçak sırtı gibi dar ve etekleri uçurumdan dereye ulaşan bir yardan geçiyorlardı, iki yüksek vadiyi birbirine bağlayan üç kemerli taş köprüye yaklaşırken ihtiyar arabacı iftihar duyan bir edayla:

— Bu eser Sinan yadigârı, dedi; köprünün ayaklarını Sultan Mahmut tamir ettirmişti, dedi.

Mustafa arabanın üstünden iki yüz metre derinliklere uzanan korkunç vadiyi seyretti.. Su delice akıyor, kıvrıla kıvrıla gittiği uzaklarda Vardar Nehri'ne katılıyordu. Mustafa öğleyin buzlu suyunu içtiği kaynak suyunun sakin, mütevazı, sevimli haliyle bu çılgın derenin önündeki koca koca taşları haşin bir şekilde sürükleyip kayalardan aşan hırçın halini mukayese ediyordu. Arabacı da aynı düşüncede olmalıydı.

— Su da olsa faydalısı oğul, dedi. Her şeyin faydalısı var, zararlısı var. Bu dereye şu köprü bir gem gibi vurulmasa geçebilir miydik.. Bu azgın dere her ilkbahar az mı mal ve can telef eder.. Bir kabardı mı sular köpüre köpüre köprü kemerlerinin üstüne kadar çıkar, dedi. Kâhya da:

— Arabacı Salih Ağa'nın sana bir diyeceği var Mustafa söyleyemedi bir türlü. Yâni demek ister ki insan da bilgi ile, okumakla zapturapta sokulur, dinine milletine faydalı olur, dedi. Arabacı kırbacını atlara doğru şaklattı:

— Eeee bre kâhya ağa ben de diyverecektim bunları ,dilin sağ olsun. Mustafa Bey okudukça islâ olacak, büyük adam olacak, ama bizi unutacak, gözleri gökte ayakları bulutlarda dolaşacak, ha üle mi olacaksın bre.

Mustafa ne cevap vereceğini şaşırdı. Daha okula bile başlamamıştı. Gök mavisi saflığındaki çocuk gözlerini arabacıya dikmiş içtenlikle:

— Bastığım toprakları, konuştuğum, ekmeğini yeyip, suyunu içtiğim insanları nasıl unuturum bre amca! dedi.

Mustafa Rüştiye Mektebinde

Parlak zekâsıyla okula gitmediği kaybettiği yıllarını telafi ederek sıbyan ve ibdidai merhalelerini imtihan vererek atlamış, Selanik Rüşdiyesi'ne devam ediyordu. Derslerinde gayretliydi. Selânikli çocuklar, o son defa çiftlikten geldiği için "poturlu, köylü, yörük!.." diye takılıyor, bazen de şakanın dozunu kaçırıyorlardı. Bir büyük azat esnasında iki zengin çocuğu onunla dalaştı. Mustafa ikisini de dövdü, birisinin burnu kanayıp ağlayarak gitti. Kaymak Hafız, muallimler odasından bu hadiseyi görmüştü. Derse girince elindeki uzun, yuvarlak sopayı masaya vurarak Mustafa'yı yanına çağırdı. Mustafa teneffüsteki kavga dolayısıyla paylanacağını zannetti. Hoca karatahtaya bir problem yazdırdı. Çözülmesi istenen mesele sınıf seviyesinin üstünde ve zordu. Buna rağmen Mustafa eli kolu tebeşire bulanarak dört işlem yapıp çözmeğe çalıştı. O tahtada uğraştığı sırada içeri burnunu kanattığı çocuk girdi. Mendili ve gömleği kan içindeydi. Kaymak Hafız pencereden görmemiş gibi sordu:

— Ne oldu Renan?

— Mustafa dövdü hocam!.. Suç onda Sami'ye sorun. Hoca

Mustafa ile kavga eden arka sıradaki çocuğa bağırdı:

— Kalk ayağa bedhacıların Sami, doğru mu Renan'ın dediği?

— Doğru hocam hiç kabahati yokken Mustafa saldırdı, vurdu, bana da vurdu.

Kaymak Hafız sertliği ve talebeye attığı falaka ile meşhurdu. Mustafa'ya sorduğu meseleyi unuttu.

— Niye dövdün Mustafa? diyerek cevap beklemeden çocuğun üstüne yürüdü.

— Hocam meseleyi çözeyim sonra lütfen dinleyin!

— Bak problemi de çözemedin, diyerek daha önceki derslerden zekâsını ve çalışkanlığını takdir ettiği talebesinin kafasına kollarına vurmaya başladı.

— Hocam bana ikisi de "çakşırlı köylü, pis Yörük" dediler, diyerek kendisini müdafaaya çalışan Mustafa hocaya sözünü dinletemedi. Ellerini inip çıkan sopadan korunmak için kafasına kapattı. Bu defa da ellerinin üstü, parmakları sopa darbeleriyle şişmişti. Kaynak Hafız hırsı geçip yorulunca darbelerini seyreltti. Mustafa hâlâ ağlayarak söyleniyordu.

— Hocam valla suçsuzum, bana "çakşırlı köyü, pis Yörük" dediler!

Kaymak Hafız ceberrut olmasına rağmen iyi ders öğretir ve haksızlığa tahammül edemezdi. Yavaş yavaş Mustafa'nın iniltilerinden haksız bir tahrike uğradığını anladı. Sopasını masanın üzerine attı.

— Ne dediler sana?

Ağlayan Mustafa hazımsızlıkla feryat etti:

— Bize hakaret ediyorlar, "pis köylü, pis Yörük" diyorlar.

— Kim?

— İkisi de Sami de Renan da!..

Kaymak Hafız hıçkıra hıçkıra ağlayan Mustafa'yı yerine oturttuktan sonra tekrar meşhur sopasını eline aldı, ayağa kalktı. Sami ile Renan suçlarını anlayıp sıranın içine gömülürken hoca gürledi:

— Bu derstir iyi dinleyin. Biz Osmanlıların kahır ekseriyeti ya köylüdür, ya Yürüktür. Yürük yürümek fiilinden gelir. Yürür, göçer demektir. Çoban olan atalarımız hayvanlarına daha verimli otlak ve yayla bulmak için devamlı yer değiştirmişler, yürümüşler, göçmüşler sürüleriyle birlikte kendilerine de yeni yurtlar edinmişler, işte bunun için bizim çoban olanlarımıza Yürük derler. Bu yürük sözü zamanla değişmiş Yörük, Törük ve nihayet "Türk" halini almıştır. Bizim gibi ulu sultanımız da Kayı Yörüklerinden olmakla övünür. Muhafızlarını Söğütlü Yörüklerinden seçer. Köylü ile Yörük olmasa biz şehirdekilere tahılı, çeşitli yiyecek ve giyecekleri kim temin edebilir. Köylüye, Yörüğe pis deyip hakir gören bu milletten değildir, bize hakaret etmiş demektir. Gelin bakıyım Mustafa'ya bu kadar sopa attıran şirret, haddini bilmezler buraya!.

Kaymak Hafız bu defa Sami ile Renan'ı daha şiddetli sopa darbeleriyle dövdü. Fakat Mustafa'nın haksızlığa uğraması ve haksız yere dayak yemesi gittikçe içine işledi, haddini bilmezlerin yediği sopa üzüntüsünü hafifletmedi. Ders biter bitmez için için hıçkırıklarını çekip, hâlâ ağrıyan şişmiş, kızarmış ellerine parmaklarına baka baka babaannesinin evine gitti. Ninesi torununun elleri şişmiş, şaşkın ve perişan bir halde ağlayarak geldiğini görünce telaşlandı. Başına kötü bir şey gelmesinden korktu.

— Ne oldu oğlum?

Mustafa tekrar kabaran bir iç isyanıyla hıçkırıklarını tutamayarak konuştu:

— Hoca dövdü!.

— Kim?

— Kaymak Hafız!.

Ayşe Hanım sinirlenmişti, eli ayağı titremeye başladı:

— Ne suçun varmış da dövsün!.

Mustafa konuşamayacak şekilde hıçkırığa boğulmuştu. Ninesi Ali Rıza'sının emaneti torununu öptü. Bağrına bastı. Çocukcağız hâlâ bir körük gibi göğsüyle dolu dolu ağlıyordu. Babaannesi onun elini yüzünü yıkadı, sildi.

— Çık mektepten, dedi.

Halası da yeğeninin böyle kötü dövülmesine kızdı.

— Ciğer parem, öksüzüme kim kıyarmış böyle, nasıl insafsız hoca bu. Enişteni göndereyim, böyle dövülür müymüş talebe, sorsun hesabını!. Haksızlık!.

Küçük Mustafa, haksız dövülmesine rağmen hocasına kötü sözler söylenmemesi için hıçkırıklarını tutmaya çalışarak:

— O haksızlık etmedi, yalan söylediler, beni suçladılar, iftira ettiler, dövdü. Kaymak Hafız hatasını anlayıp onları da dövdü! Bana "pis Yörük" demişlerdi vurdum.

Mustafa'nın ninesi Ayşe Hanım da, Kaymak Hafız'a kızmasına rağmen, muallimlerin suçu olmayan çocuğu dövmeyeceğini biliyordu.

— Gördün mü kızım bir kabahati vardır.. Sonra hocanın vurduğu yerde gül biter. Dayak cennetten çıkma derler.. Vardır

bunun da bir kerameti.. Göndermeyiz bir daha mektebe!.

Bu dayak hadisesinden sonra Mustafa'yı Kaymak Hafız'ın öğretmenlik yaptığı okula göndermediler. Selanik'te boş kalan çocuk çiftliğe de dönmedi. Aklı iyiye, kötüye eriyordu. Ninesi ve halası Mustafa'yı okuldan almakla bir bakıma geçim sıkıntısı sebebiyle de anası uzaklarda olan çocuğun uzun sürecek bir tahsille zaman kaybetmesini önlemek istemişlerdi. Bir işe girerse çiftlikteki anne ve bacısına da yardımcı olacaktı.

Mustafa, Selanik caddelerinde, kordon boyunda gezinirken rütbeli, üniformalı zabitlerin cakalı, temiz ve muntazam elbiseler içinde gezdiklerini görüyor; subayların elbiselerindeki gösterişe hayran kalıyor, onlar gibi olmak istiyordu. Her geçen gün zabitlerin yürüyüşlerine, bellerinde parlayan kılıçlara hayran hayran bakıyor, askeri mektebe girmeyi aklına iyice koyuyordu.

Kendi başına askeri okula giriş şartlarını soruşturdu. Bir gün Hamidiye Meydanı'ndaki jandarma komutanlığı binasına gitti. En temiz ve yeni elbiselerini giyinmişti. Kapıdaki nefere durumunu anlattı. Müsaade alınca doğru jandarma komutanının dairesine çıktı. Askerce selâm verdi. Kendisini tanıtıp dileğini anlattı. Babacan bir Osmanlı paşası olan komutan, mavi gözlerinden pırıl pırıl zeka kıvılcımları saçan Mustafa'nın güzel konuşmasını beğenmişti. Mülazımı çağırıp hüviyetini yazdırdı. İmtihana girecekti. Başarılı olursa askeri mektebe alınacaktı.

Mustafa sevinçle eve döndü. Annesi Zübeyde Hanım oğlunu merak edip Selanik'e gelmişti. Kaynanası Mustafa'nın okuldan ayrıldığını söyleyince üzülmüştü. Oğlu da kocası gibi daldan dala mı atlayacak, bir işte bir okulda sebat göstermeyecek miydi? Düşününce bu aceleci hükmünde kocası için de

oğlu için de haksızlık yaptığını anladı.

Oğlunu öptü, kokladı. Mustafa'sı artık delikanlı olma yolundaydı, görmeyeli boyu sünmüş, güçlenip kuvvetlenmişti.

Zübeyde Hanım, görümcesi Hatice Hanım'ın evinde misafir kaldığı günlerde komşu binbaşı Kadri Bey'in vakur, dik yürüyüşle ütülü pırıl pırıl üniforma içinde geçişini seyrediyor, oğlunun da böyle bir zabit olmasını aklından geçiriyor fakat askerliğin güçlüğünü ve Balkan'daki tehlikeli hali, imparatorluğun dipsiz bucaksız genişliğini düşündükçe de Mustafa'sının asker olmasını istemiyordu. Hem, hep memur olan rahmetli kocasından ayrı günler, aylar geçiren Zübeyde bir de oğlunun asker olmasını nasıl isterdi? Koca Osmanlı topraklarında Kafkasya'dan Yemen'e, Balkan'dan Irak'a kadar oğlu subay olursa diyar diyar gezecekti. Zübeyde Hanım koca ayrılığından sonra bir defa da oğul hasreti ile yanıp tutuşmak, gözleri yolda beklemek istemiyordu.

Cumbadan masum masum etrafı seyreden Makbule annesine bugün de sırmalı apoletleri güneş ışığında parlayarak "rap rap" yürüyüşüyle geçen Binbaşı Kadri Bey'i gösterdi.

— Ağabeyim de böyle bir zabit olsun anne!. Ahmet ağabeyin gittiği okula gitsin.

Zübeyde Hanım, kızının böyle konuşmasına şaşmamıştı. Çünkü her akşam evde Mustafa'nın okuyup okumaması konuşuluyordu. Küçük Makbule de ağabeysinin okumasını istiyordu. Fakat sedirde oturan babaannesi onun bu arzusuna hayret ederek:

— Ağabeyin okumayacak, sonra askerlik zor!. Mustafa çalışıp para kazanacak, dedi.

Oğlunun istikbalini tayin edecek konuşmalarda daha dik-

katli olması gerektiğini bilen Zübeyde Hanım, genç yaşta dul kalmışlığın ezikliği içinde:

— Mustafa ne iş yapabilir, anne!, dedi.

— Ticaret!.

— İyi ama, sermayeyi nerden bulacağız anne?

Ayşe, Hanım gelininin Ferruh'un Kozana'dan gönderdiği haberi duymadığını hatırladı:

— Ferruh'un malları durup durur eski evde, kendisi çeteciliğe devam eder. Dün haber salmış. "Rum ve Bulgar komitacılarını temizlemeden dönmeyeceğim" demiş. Burda kalan mallarını bizim sattırmamızı söylemiş, işte küçük bir sermaye!. O da öksüz kalıp, Mennan Ağa'nın mallarıyla işe başlamadı mıydı?

Hatice Hanım da annesinin fikrini destekliyordu:

— İyi olur, eniştesi de Mustafa'ya yardımcı olur.

Zübeyde Hanım Selanik'le ticareti hep gayrimüslimlerin yaptığı çocukluk yıllarını, sonra bir garip, Kayserili Mennan'ın çerçi olarak çıkışını hatırladı içi acı hatıralarla burkuldu, yüreği buruldu. İslami sabır ve irade ile Türk kadınına has metanetle hayatın bütün çilelerini çekmişti. Çayağzı'nda da, Selanik'te de çocuğuna destek olmuştu. Bugün bağladığı koyu mavi kenarları "gözyaşı" motifli boncuk işlemeli yemenisi onun pembe çıkık elmacık kemiklerinin tatlı tatlı göründüğü beyaz tenindeki güzelliği daha iyi çerçeveliyordu. Yıllardır Balkan'ın toprağı gibi bu annenin içinde de tedirginlik vardı. Dinlendirici açık mavi gözlerin kendi acısını saklayan sihirli şehla bakışlarına dalıp genç yaşta ölen oğlu için hayıflanan Ayşa Hanım iç geçirerek konuştu:

— Bir yere kök salıp yerli olmak, o yere sahip çıkmak, kalıcı işle, ticaret ve imalat işiyle uğraşarak mümkün olur. Rahmetli babanız da böyle derdi. Memuriyet göçebelik. Torunum Mustafa ticaretle uğraşmalı, Rumlar, Yahudiler gibi zengin olup bu şehirde mal mülk alarak Urumeli'ye kök salmalı.

Uzun süren sohbet ve tartışmalardan sonra ailenin kadınları karar vermişti. Mustafa Selanik'te Mennan gibi, Ferruh gibi ticaret yapacaktı. Fakat Mustafa, komşuları olan askeri okul öğrencisi Ahmet'in kendi kırışık şalvarı yanında bıçak gibi ütülü pantolonunu ışıl ışıl subay üniformasını görüp imrenerek askeri mektebe girmekten başka bir şey düşünmüyordu.

Bir haftadır, Zübeyde Hanım'ın kaynanasının evinde bir telaş göze çarpıyordu. Zira Hafız Ahmet Efendi ile Ali Rıza Efendi'nin ruhları için bu cuma mevlit okutmayı kararlaştırmışlardı.

Mevlit boyunca Zübeyde Hanım, yetiştirdiği hafız hanımların okuduğu mevlit ve dualar ile vecd içinde rahatlamış, talebeleriyle gurur duymuştu.

Şerbetler içilip, mevlit bittikten sonra Ayşe Hanım gelininin okuttuğu bu güzel mevlit dolayısıyle memnuniyet ve şükran hisleriyle dolmuştu:

— Gelin Hanım, Allah senden razı olsun, Ali Rıza'da göremediğin devleti Mustafa'da görürsün inşallah! diye dua etti.

Akşam olurken kapı tokmağı acele acele üç kere vuruldu. Zübeyde Hanım kapıyı açınca oğlu sevinç çığlığıyla boynuna sarıldı.

— Anne imtihana girdim, kazandım!.

— Ne imtihanı?!.

— Askeri rüştiye imtihanına sizden habersiz girdim! Kazandım!. Mustafa'nın öpücük yağmuruna tuttuğu annesi şaşırmıştı. Oğlu çelik gibi ışıldayan mavi gözlerle dik bekliyordu. Ama kendileri onu bir an önce hayata kazandırmak istiyorlardı. Oğlunu babası öldükten beri bu kadar kendinden geçirircesine mutlu eden bir sevinç içinde görmemişti. Mustafa'sının bu memnuniyet ve mutluluğunu karşılıksız bırakamazdı. Duygularına katılmalı, bahtiyarlığını paylaşmalıydı. O da oğlunu bağrına bastı, tebrik ederek yanaklarından, gözlerinden öptü.

Rumelililer serhad çocuğuydu. Evladı fatihandı. Balkan'da has, tımar, zeamet sahibi olan ecdatların çocuklarıydı. Atası, babası, oğlu sipahi kabilelerden, boylardan gelmişlerdi. Fakat Viyana bozgunundan, Rus muharebelerinden sonra düşman onları da zelil, perişan etmiş; silah tutamayan eller bu toprakları sabanla da süremez olmuşlardı.

Türk askerliği sayesinde Balkan'ı yurt edinmişti. Her Türk gibi Mustafa'nın da kalbinde askerlik aşkı yatıyordu. Ninesinden dinlediği masallar, annesinin acı hatıraları, Rum eşkiyasının hâlâ sürdürdüğü katliam ve işkenceler ve Türklerin öz yurtlarında düştüğü çaresizlik ve zillet Selanik Rüştiyesi'nde dinlediği hocasının sözlerini hatırlatıyordu. Hatırladığı bu bilgilerle ata yadigarı memlekette yaşamalarının alın teri ve saban tutan el kadar, silah tutan elle mümkün olacağını düşünüyordu. Günlerdir Selanik'te gördüğü asker talimleri, zabit yürüyüşleri, işittiği içtima boruları onu bütün sihriyle cezp etmişti. Askeri okulun giriş imtihanını kazanmasında Kaymak Hafız'la, Çopur Hoca'nın öğrettikleri derslerin büyük tesiri olduğunu biliyor, kulağını çekip kendisine sopa atan bu kıymetli hocalarına şimdi uzaktan şükran ve minnet hislerini gönderiyordu. Zaten Mustafa'nın çocukluğundan beri oynadığı oyun-

lar: Askerlik resmi geçidi, eşkiya takibi, jandarma-kaçak gibi oyunlardı. Mustafa o, evlerindeyken devamlı olarak babasının 93 Harbi sonundan kalma parlatılmış, duvarda asılı kılıcına bakar, rahmetli babasıyla gururlanırdı. Ailede annesi gibi herkesin şeref duyduğu resim Ali Rıza Efendi'nin asakiri muavine zabitiyken çektirdiği fotoğraftı. Bu mahzun bakışlı, parlak üniformalı tasvirin, Mustafa'yı askerliğe çağıran davetine çarşıda, pazarda gördükleri de katılırdı. Göğsü kapalı, parlak iri düğmeler, lacivert elbise, kolda şeritler, pantolonda al, zırhlı fitilli üniforma ve pırıltısı siyah çizmelere akseden uzun kılıç kuşanmış tığ gibi Türk subayları gâh babası, gâh kendisi olur; al, yeşil hilalli bayraklar altında Selanik caddelerinde mağrur ve vakur bir şekilde şanla, şerefle dolaşırdı.

Zübeyde Hanım, oğlunu verdiği müjdeden birkaç gün sonra askeri rüştiye elbisesi içinde gördü. Oğlu ne kadar da büyümüştü, sanki delikanlı olmuştu. Ali Rıza'sı dirilip gelmiş sandı. Ne kadar babasına benziyordu. Oğluna tekrar tekrar sarıldı. Bağrına bastı. Kocasının sadece yedek subay olmuş, askerliği üniformalı bir resmin çerçevesi içinde kalmıştı. O resim bir bakıma Ali Rıza Efendi'nin özleyip bir türlü gerçekten ulaşamadığı mevkiin iğreti gösteriş anıydı. Zübeyde Hanım, oğlu Mustafa'yı bu parlak elbisenin alayişi kadar hakiki muhtevası ve hareketi ile dolu vazifesinde başarılı bir zabit olarak görmek istiyordu. Mustafa'sını daha küçücükken babasının bu kocaman bol zabit elbisesini giyinip etekleri, yenleri yerleri süpürerek yürüyüş yaptığı, odadan odaya koştuğu günleri hatırladı.

Oğlunu nerdeyse okutamayacaktı. Allah yetimine devleti sahip çıkarmıştı. İnşallah o da devlete sahip olacak bir subay çıkacaktı.

Sultan Abdülhamit Türkiyesi dışardan ve içerden zelzeleye

uğratılıyordu. Kapitülasyonlar vardı. Balkan'da, Rum, Bulgar, Doğu Anadolu'da Ermeni eşkiyalar her gün birkaç masum insanın canını alıyor, milleti huzursuz ediyordu. Devlet parasızdı, borçluydu. Yeni mektepler açılıyor, Avrupa'nın fenni, ileri hamleleri alınmak isteniyor fakat eski laçkalıklar bir türlü düzeltilemiyordu. Türk milletinin göz bebeği, Türkiye'de her yeniliğin kaynağı ordu disiplinsizleşip bozulmaya yüz tutmuş, ıslah için Almanya'dan öğretmen ve subaylar getiriliyordu. Hâlâ zihinlerde zabit şan ve şeref timsaliydi. Hakikatte 93 Harbi ile ordumuzun eski gücünü kaybettiği teçhizatsız, teşkilatsız ve birliklerinin bir diğeri ile bağını koparmış olduğu, sefil ve perişan hale düştüğü anlaşılmıştı. Bazı zabitler siyaset bataklığına sürüklenmişler, küçük çıkar hesapları ile veya yetersizlikleriyle mağlubiyetin sebebi olmuşlardı. Ama hâlâ Turk milletinin ümidi orduydu. Türk ordusu Türk milletinin timsaliydi Bütün Tuna vilayetinin kaybedilmesine rağmen vazifesini şanla şerefle yapmış bir Osman Paşa şahsiyeti ve Plevne destanı hatırlardaydı.

Şimdi bu duygu ve düşünceler içinde bulunan şehrin gün görmüş idari ve askeri erkânı ile genç subaylar ve bu düşünceye dalacak yetişkinliği olmayan cahil halk kitlesi his olarak bu ruhu sezerek veya her şeyden habersiz vurdum duymaz bir seyirci olarak, Askeri Mektebin açılış merasimini dikkatle takip ediyorlardı. Anne ve babalar kadar öğretmenler de yetişecek gençliğe büyük ümitler bağlıyorlardı.

Yeni Rüştiye talebeleri Osmanlı padişahına sadakat töreninin resmi geçidindeydi. Genç zabit namzetleri hilalli bayrakların ardından "rap rap" geçiyor, Balkan'ın bu büyük şehrindeki caddeleri ardınca yürüdükleri ay yıldızlı sancağın sevgisiyle inletiyorlardı. Merasim üç defa padişaha dua etmekle başla-

mıştı. Sultana, vatana, devlete ve millete sadakat yemini ile bitmişti.

Mustafa bulutların üstünde, mavi göklerde hayal ettiği zengin bir âlemin içindeydi, önce bütün ışıkları bu âlemden toplayacak sonra Kaf dağından destani bir güneş olarak doğacaktı.

Hemen başlayan derslerin ağırlığı ve talimlerin sıkılığıyla ayağı toprağa değdi. Yorulmuştu, terlemişti. Biraz dinlenmeliydi. Bu sebeple Mustafa, Manastır'daki yatılı idadi mektebinin ilk cuma tatilinde şehri gezmeye başladı. Tertemiz askeri talebe elbisesi içinde kendisine güveni artmıştı. Selanik'teki gibi babası öldüğü için okulunu bırakmak mecburiyetinde kalmış öksüzlüğün ve çiftlikte nazır yeğeni olarak çalışma ezikliği ve maneviyat kırıklığı kalmamıştı. Ona, devlet, baba olmuştu.

Mustafa, Kemal Oluyor

Pazartesi günü sınıfta Mustafa Sabri Bey'in matematik dersi vardı. Küçük Mustafa zekâsı, terbiyesi ve cana yakınlığı ile talebe arkadaşları arasında olduğu kadar hocalarının da takdir ve dikkatini üzerine çekiyordu.

Muallimler odasında hocalar Mustafa'dan, onun derslerindeki başarısından söz ederken, ismi sık sık geçiyor, aritmetik öğretmeni Mustafa Sabri Bey de her "Mustafa" lâfında başını kaldırıp, kendisine hitap edildiğini sanıyordu. Aynı hal ders esnasında da tekrarlanıyordu. Mustafa'nın arkadaşları ondan samimiyet ve sevgi ile sık sık "Mustafa" diye bahsediyorlar, hoca da kendi adı ile onun isminin karışmasını önlemek istiyordu. Bu karışıklığı daha önce aldığı tedbirle önleyememişti. Nihayet Mustafa'yı huzuruna çağırdı.

— Seni sınıf çavuşu seçtim, arkadaşların da, hocaların da sana "Mustafa" demekte ısrar ettiler, "Mustafa Çavuş" demediler. Adlarımız adam akıllı karışmaya başladı. Aramızda bir tefrik adı gerek seni benden bir şey ayırmalı.. Muallim arkadaşlarım bana "Mustafa Sabri" demediklerine göre, sana ikinci bir ad bulmalı. Düşündüm. Bundan sonra senin adın "Mustafa Kemal" olsun!

Sınıf hep birlikte bağırdı:

— Mustafa Kemal!. Mustafa Kemal!.

Mustafa, ikinci ismine hemen ısınmıştı. Geçen hafta Mustafa Sabri Bey aritmetik dersi olduğu halde vatani hislerle dolu olarak heyecanlı bir şekilde İstanbul'dan ve Namık Kemal'den bahsetmişti. Mustafa da Şemsi Efendi Mektebi'nde hocanın defterine yazdırdığı şiiri rahmetli babasına okuyuşunu hatırlamıştı. O zamandan beri Namık Kemal'i biliyor, seviyordu.

Mustafa Sabri Bey, Namık Kemal'in şiirlerindeki hür, vatanperver ve hareketli havayı bizzat küçük talebesi Mustafa'da görmüştü. Heyecanlı ve davudi sesiyle okuduğu şiirle Mustafa Kemal'e bir şeyler söylemek istiyordu. Ama sadece Namık Kemal'in şiirini okuyordu:

"Amalimiz, efkarımız ikbal-i vatandır
Serhattimize kal'a bizim hak-i bedendir,
Osmanlılarız ziynetimiz kanlı kefendir.
Gavgaada şehadetle bütün kâm alırız biz
Osmanlılarız, can veririz nâm alırız biz.
Müsirrim, sabitim ta can verince halka hizmette
Fedakârın kalır ezkârı daim kalbi millette.
Denir bir gün gelir de saye-i feyz-i hamiyette
Kemâl'in seng-i kabri kalmadıysa namı kalmıştır."

Hocasının sesi kulaklarında çınlayan Mustafa Kemal heyecanlıydı. Öğretmeninin teveccühüne ve bu isme lâyık olabilecek miydi? Koca vatan ve hürriyet şairi ile adaş olmak acaba ona kaldıramayacağı bir ağırlık mı yüklemişti?

Mustafa Kemal ismi, vatan sevgisi ile millet aşkını mecz-ederek mensubu olduğu ordunun günler, yıllar geçtikçe yükselen bir numunesi olarak büyüyecekti. O istikbalin kendisine ve va-

tanına ne getireceğinden habersiz, annesine çavuşluk rütbesiyle "Kemallik" mertebesinin müjdesini verdikten sonra annesinin sevinç gözyaşlarının hıçkırığa döndüğünü gördü, şaşırdı.

— Sevinmedin mi anne yoksa?

— Nasıl sevinmem evlâdım, inşallah hocanın koyduğu ada layık olursun, üzüntüm başka..

— Üzüntün nedir anne?

Annesi hıçkırığını tutamıyor, konuşamıyordu. Rukiye halası içini geçirerek:

— Ferruh'u vurmuşlar!. Çetesini Rum komitacıları pusuya düşürmüş. Yunanlılar sınırı aşıp gece basmışlar, dedi.

— Başın sağ olsun anne!, diyen Mustafa Kemal annesinden birçok kere Ferruh'un ailesine Rum komitacıların yaptığı eziyeti ve katliamı dinlemişti. Rahmetli babasının gümrük memuru iken çalıştığı Çayağzı'nda olanları tekrar hatırladı. Yumruklarını sıktı.

— İlk düşmanım da son düşmanım da Yunanlıdır!. Müsterih ol anne bütün masum insanların intikamını alacağım! dedi. Fakat bu çocukça teselli ve feveranı yumuşak, sakin yüzündeki insancıl mavi bakışlar, eritiyor bütün insanlar için sulh ve kardeşçe sevgi taşıyordu.

Mustafa Kemal, Selanik'teki annesini ziyaretten döndükten sonra. Manastır'daki Askeri İdadi'nin koğuşunda uykusuz kaldığı geceler, dışarı çıkıyor, ay ışığında minarelere kilise kulelerinin karıştığı şehrin sükunet içindeki güzel manzarasını seyrediyordu. Altı yüz yıldır bu böyleydi. Ayrı dil, din ve ırktan insanlar sulh içinde birlikte yaşamışlardı. Şimdi niçin Hıristiyanlar kendilerine asırlardır iyi muamele eden Müslümanları öldürüyordu? Türk'ü kendi yurdunda huzursuz ediyordu? O işittikleri ve okuduklarıyla Balkan'daki Hıristiyanların sadece

din sebebiyle değil Rus ve Fransızların tahrikleriyle milliyet hissi ile isyan ettiklerini ve Türk'ü arkadan vurduklarını biliyordu. Ama bu komitacıların, düşmanların karşısına nasıl çıkılacaktı? Balkan'da amcası Hafız Mehmet Efendi veya Ferruh gibi, dağa çıkarak, bölük pürçük kuvvetlerle dağa çıkıp Rum, Bulgar, Sırp komitacılarıyla mücadele edilerek bu memlekete bütünüyle sahip çıkılamazdı. Ordu bu kutlu vazifeyi üstlenmeli tehlike büyümeden komitacıları, katilleri, eşkiyaları memlekette karışıklık çıkarıp yurdu bölmek isteyenleri temizlemeliydi. Fakat bu işi kim gerçekleştirecekti? Mustafa Kemal henüz mektepte bir talebe çavuşu idi. Ne yapabilirdi. Şu askeri okuldaki askerce disiplini ve vatanperver havayı bütün vatana, Balkan'a, Anadolu'ya yaymak lâzımdı.

Mustafa Kemal okudukça, Selanik'teki komşu subaylarla konuştukça, askeri bilgisi yanında tecrübesi ve görgüsü de artıyordu. Balkan'da Türk'ün yalnızlaştığını genç kalbi eriyerek seziyordu. Osmanlı Balkan'ının dört bir yanı düşmanla sarılmıştı. Üstelik bünye hastaydı, paramparça, birbiriyle bağdaşmayan zihniyetler, görüşler, içinde millet ve devlet birliği bozuluyor, zayıflıyordu. Bütün milleti, subayları, okumuşları, köylüyü, işçiyi, ahaliyi bir inanç bir fikir etrafında birleştirmek şarttı. Bunun için de ilk merhale mektepti. Ama tahsil işinde Bulgarlar bile Osmanlı'dan yarım asır öndeydi. Mülazım hocası böyle diyordu. Arzu edilen okullar vatansever, irfanlı ve bilgili meyvelerini verinceye kadar, tehlikeye "dur" diyebilecek bir avuç münevver teşkilatlanmalıydı.

Makedonya'daki muzır azınlıklar karşısında hem onları zararsız hale getirip hem de büyük devletlerin çeşitli tahrik, saldırı ve oyunlarına göğüs gerebilmek böyle birleşmiş bir vatan ve millet sevgisi ile dolu insanların yaratacağı milli ve güçlü devletle mümkündü.

Mustafa Kemal Manastır'da

Mustafa Kemal iki yıllık çok parlak başarılarla geçen Selanik Rüştiyesi'ndeki talebeliğinden sonra Manastır Askeri İdadisi'ne yatılı olarak girmişti.

Manastır, Selanik'ten küçük olmasına rağmen, onunla kozmopolitlik ve Avrupailik yarışına çıkardı. Fakat dönme ve Yahudi olmadığından şehrin ticari hayatını, ekseriyete hakim olan Türkler ve diğer Müslümanlar elde tutuyordu. Şehrin umumi havasına da bu hal aksediyor, tepelere doğru tırmanan şehrin zümrüt yeşilliği arasında cami minareleri, kilise kulelerinden çok görünüyordu.

Mustafa ve diğer askeri mektep talebeleri Muradiye Camii'nde cuma namazı kılmışlar sonra şehri iyi tanımak için mahalle aralarına doğru yürümüşlerdi. Sırp mahallesindeki kiliselerin uzun, taş kulelerine bakıyorlar, bunların Selanik'teki Rum kiliselerinden daha sade olduğunu görüyorlardı. Sırpları ve kiliselerini incelemelerinin sebebi hocaları Alay Emini Asım Efendi'nin talebelerinin dikkatini çekerek vazife vermesi ve Rumlarla Sırpların birbirine zıt hatta düşman olduklarını belirttikten sonra "Rumlar ebediyyen Türk düşmanı, Sırpların çoğu,

bilhassa yaşlıları Osmanlı canlısıdır." demesiydi.

Mustafa Kemal, Manastır'da rastladığı Müslüman Sırplarla, Müslüman Arnavutların Türkçe bilmemelerine içerlemişti. O her Müslüman Türkçe konuşsun kendisiyle kolayca anlaşsın istiyordu. Hitabet hocasının anlattığı "Osmanlı milleti" bu muydu?.. Sokak aralarında gezerken devamlı hocalarının derslerini ve sözlerini zihninden geçiriyordu. Arkadaşlarından biri "susadık" deyince o da saatlerdir yürüdüğünü ve güneş altında susadığını hissetti.

Askeri talebeler su içmek için bir çeşmeye yaklaştılar. Mermerden yapılmış, dilimli bindirmeli çeşmenin önündeki iki mermer sütunu ve revağı çevredekilerin gözlerinin kendilerinde olduğunu bilerek başları önlerinde dik ve mağrur geçtiler. Çeşme lülesinin ve yalağının etrafını talebelerin su içmesi için terk eden beyaz eşarplı gelinler, renkli yemeniler takmış genç kızlar tebessüm ederek, saygı ve sevgiyle onlara bakıyorlardı. Güzel kadın ve kızların aralarında yaptıkları Sırpça konuşmayı anlayamayan Mustafa Kemal, kendilerine uzak dağları aşırıp, sarp kayaları yararak devletin getirttiği suyun çeşmeyi yapanların diliyle konuşmamaları sebebiyle için için bu insanlara kırılıyordu. Onda bir memleketin vatan olması için insanlarının din birliği kadar, dil birliğine de sahip olmaları gerektiği fikri, zihnine bir çakmak taşı gibi vurup kalbini burkan bir ışıltıyla geçti.

Sarışın, esmer, kumral diğer arkadaşları arasında hali ve hareketi ile onlara önderliğini kabul ettirmiş görünen Mustafa hepsinden önce çeşmeye yaklaştı. Kana kana su içti. Dudaklarını çeşme lülesinden çekip başını kaldırdığında testisi elinde ondört yaşlarında sarı yaşmaklı ela gözlü bir kızın tatlı bakışlarıyla karşılaştı, iki çift göz birbirine bir müddet bakıştı. Çakmaklaşan mavi gözlerdeki ateşle, ela ceylan gözler yumuşadı, içine dü-

şen kıvılcımla mağlubiyeti kabul etmiş gibi ricat edip gözünü Mustafa'dan kaçırıp, başını eğdi.

Selanik'teki Rüştiye Mektebi'ndeki talebeliğinden beri her halde inisin kendisinde olmasını sağlamaya başlayan Mustafa Kemal gayri ihtiyari:

— Ne kadar güzelsiniz!., dedi.

Kız suskundu. Cevap vermedi. Mustafa Kemal çocukluktan çıkıp gençliğe girdiğini, kalbine haşlak suların döküldüğünü hissettiği şu çeşme başının en tatlı anında bu peri bakışlı güzel kızdan bir çift Türkçe kelime bekliyordu. Kız cevap vermeyince Mustafa Kemal, boş bulunup duygusunu belirtmesine üzüldü, beyaz teni pembeleşti, çıkık elmacık kemiklerine kadar kıpkırmızı oldu. Arkadaşları şakalaşarak çeşme lülesine yaklaştılar:

— Boşnak kızı, Türkçe bilmez!, dediler.

Mustafa Kemal gözleriyle karşılık bulduğu sevgi alışverişinin dille devam etmesini ne kadar istiyordu. Tekrar tekrar ela gözlü kıza baktı. Bal yemiş gibi dudakları tatlanmış ağzı kurumuştu. Bu güzel Balkanlı kızın bal elası gözleri yol boyunca hatırından çıkmadı. Bu kızın tatlı bakışlarını günlerce hayal etti, unutamadı. Daha sonraki tatil günlerinde de yalnız başına bu Müslüman mahallesine geldi. Ayşe'yi gördü. Fakat konuşup anlaşamadılar. Mustafa Kemal'in içinde bu güzel kız araz, samut bir taş olarak yüreğine oturdu kaldı. Dilsiz güzelliğin, samutluğun, cehaletin düşmanı oldu. Türkçe bilmedikten sonra kızın sihirli güzelliğinin ve Müslümanlığının hiçbir kıymeti olmadığını düşündü. Çocukluktan kurtulduğu günlerdeki ilk aşkı gözden, bedenden sıyrıldı, süzüldü, bir ülkü, bir hayal oldu. Sonra fikirleşti. Sevgisi soğudukça onu bir hayat dersinin canlı miti olarak değerlendirdi. Ona duygu ve düşüncesini kendi diliyle açama-

yan, onu anlayamayan herkes yabancıydı. Onun aşkı anlamak ve anlaşılmakla mümkündü. En katmerli duygular da açık seçik ifade edebilmeliydi. Bu da ancak ana sütü gibi helal ve lezzetli bir dil olan Türkçe ile olacaktı.

Bu düşüncelerle Mustafa Kemal Manastır İdadisi'nin şaşalı, yüksek taş binasının bulunduğu tepenin sarp kayalıklarından ayaklar altındaki Manastır şehrini seyrediyordu. Yalnızlık onun kafasına binbir düşünceyi davet ediyor, ruhunu düşüncelerini huzursuz bırakıyordu. Çok sevdiği annesi Zübeyde Hanım, Ragıp Efendi ile evlenmişti. Mustafa Kemal Selanik'ten beri bu evliliği hazmedemiyordu. Zengin, fakat iki çocuklu bu adam, üvey oğlu Mustafa Kemal'e çok iyi davranmıştı. Fakat çocuk ruhu bu yakınlığı da kabul edemiyordu. O, babası Ali Rıza Efendi'nin hatırasının derinliklerindeki hayaliyle, annesinin bir saygısızlık yaptığı zehabına düşüyordu. Mustafa annesini çok severdi. Fakat anne sevgisini, annesinin kendisine duyduğu sevgiyi kimseyle paylaşmak istemiyordu. Çocuksu gizli bir kıskançlıkla üvey babasına kızarken annesine de soğuyordu. Bu anne sevgisinin yerini başka bir şey tutamayacak mıydı? Bir şimşek hızıyla parlayıp geçip kalbinde yer eden o ela gözlü Manastırlı kızı da Türkçe bilmediği için kalbinin derinliklerine gömmüştü. İçindeki buhranı, boşluğu hocalarının anlattığı dersler, yeni öğrendiği bilgiler alıyordu. Lâkin bu kuru bilgileri de heyecanlı duygulu bir hale getirip aşklaştıran bir kıvılcım olmalıydı. Mustafa Kemal böyle ulvi bir arayış içindeydi. Edebiyat öğretmeninin okuduğu ve daha önce Kaymak Hafız'dan, rahmetli babasından dinlediği Namık Kemal'in şiirlerinde bu aşkın kıvılcımları vardı. Mustafa Kemal'de ana sevgisinin yerini vatan aşkı alıyordu. O çocuklukla gençlik devresi arasındaki buhranlı çağı böyle ulvi ve asil bir duyguyla zenginleştirip, memleket meselelerini düşü-

nerek kafa yormasını bildi. Arkadaşlarından ayrılıp derslerinde öğrendikleriyle, kendi düşünce ve hayallerinin muhasebesini ormanlık ağaçlık tepelerde yapıyordu.

Gene böyle hocalarının anlattığı derslerle zihnine üşüşen yağmur bulutlarını faydalı bir rahmete dönüştürmek istercesine okulun arkasındaki sarp tepeye tırmandı. Manastır şehrinin zümrüt yeşilliğinde zihnindeki, kalbindeki kıvılcımları söndürmek istiyordu. Akdağ'dan serin bir rüzgâr esiyor, bu tepedeki çam ağaçlarında hafif bir ıslık bırakarak şehre doğru iniyordu. Toprağa oturmuş, düşüncelerine dalmışken arkasından üç arkadaşının geldiğini gördü. Bunlar Ömer, Ali ve Mehmet'ti. Ömer Manastır'a kendilerinden çok sonra, Bursa'dan gelmesine rağmen üç dört yaş büyük olmanın verdiği ağabeylik havasındaydı:

— Ne yapıyorsun yapayalnız buralarda Kemal!., dedi.

Mustafa Kemal, birkaç gün önce kendisinden okumak için kitap isteyip, elinde olanları verdikten sonra "bunlar da okunur mu, ne edebiyat var ne şiir" diyen Ömer Naci'yi seviyordu. Onun hâlâ konuşmasına devam ederek:

— Âşık mısın ki bizlerden kaçıyorsun cancağızım!.. demesine sinirlendi.

— Ne âşığı yahu!. Şehri seyrediyorum.

Mehmet, Kemal'in Müslüman mahallesindeki kızla yaptığı konuşmadan cevap alamadığını biliyordu, o günü telmih ederek:

— "Henüz ondört yaşında / başında yemenisi / Ayşem pınar başında" diye bir halk türküsü okurken Mustafa Kemal ayağa kalktı:

— Bırakın şakayı ben Girit'teki, Rumeli'ndeki Rum eşkiyaların yaptığı mezalimi, döktüğü Türk kanlarını düşünürüm, ne olacak halimiz? Ne yapabiliriz?

Dört arkadaş okulun arkasında bulunan bu yeşil ağaçlar altındaki kayalık tepede memleket meselelerini konuştular. Ayrılıp koğuşlarına giderlerken Ömer Naci:

— Kemal! dedi: Ben sana edebiyat şiir kitapları vereyim, senin bana verdiklerin gibi sıkıcı değil. Bir subaya silahı ve savaş kabiliyeti kadar dili ve hitabeti de silah muamelesi ve hizmeti görür, bunu da okuyarak alırız, oku!

Ali Fethi hemşehrisini Ömer Naci'nin başka bir diyara çekmesine kıskanır gibi:

— Bırak bre, ben sana Fransızca kitaplar vereyim, düşmanın silahı kadar dili de mühim!. dedi.

Yanlarındaki öteki arkadaşları havaiydi. Ömer'in aşk şiirleri okumasından hoşlanırdı.

— Ömer ne olur bir şiir oku da öyle ayrılalım, dedi,

— Mehmet hayatta aşktan sevgiden önemli şeyler de var. Bak Bursa'da yazdığım şiiri okuyayım:

Derdi milletle harap oldu ten,
Neyleyim ikbali, istikbali ben...

Bu güzel şiir ve davet ettiği fikri hava üç askeri okul öğrencisini de etkilemişti. Mustafa Kemal ranzasına uzanıp yalnız kalınca, arkadaşlarının anlattıklarını düşünüyordu. Hiç kimsenin, arkadaşı da olsa, kendisinden üstünlüğü bulunsun istemiyordu. O hep önder olmalıydı. Fakat işte iki eksiği karşısına çıkmıştı.. Ömer Naci kendisinden büyük olsa da şiir ve edebiyattaki saygıyla dinlenirliği, şiir ve edebiyat bilgisi onu imrendiriyordu, bu eksikliğini gidermesi, şiir ve edebiyatla da uğraşması lâzımdı.

Diğer eksikliği Ali Fethi'nin Fransızcada ve "siyaset" diye bahsettiği bilgi dalında kendisinden çok ilerde olmasıydı. Onlarla bu geceden tezi yok bir yarışa çıkmalıydı. Bu da çalışarak, yazarak mümkün olabilirdi. Askerlik emeliydi. Kavuşmuştu. Annesini seviyordu. Yaptığı her iyi şeyin kazandığı her başarının ilk gayesinin öncelikle annesinin çektiği üzüntüleri bir nebze unutturup onun yüzünü güldürmek olduğunu biliyor bundan dolayı da yılmadan yorulmadan çalışıyor, çalışıyordu.. Ailesine henüz maddi yardım edemediği için annesinin evlenmesi tabii değil miydi?. Mustafa Kemal yıllar geçtikçe annesinin ikinci kere evlenmesini hos karşılamaya başladı. Selanik'teki aile düşüncesinden tekrar Manastır'daki arkadaşlarına döndü. Ömer Naci'nin şiir dünyası güzeldi. Vatan sevgisiyle doluydu. Onun arkadaşlarına verdiği heyecanı Mustafa Kemal de yazacağı şiirlerle arkadaşlarına, münevverlere, milletine verebilir miydi? Ömer Naci'nin vatan şiirlerindeki his Mustafa Kemal'e yabancı değildi. Namık Kemal'in şiirlerini hatırlatıyordu. Ömer Naci, Namık Kemal'in yolunda olduğuna göre, Mustafa Kemal niçin olmasındı, içindeki duyguları taşırmasındı. Gece yatağında uykusuzluktan döndü, durdu. Sonra kimseyi rahatsız edip uyandırmadan kalktı. Gaz lambasının fitilini yükseltti. Günlerdir içine dolan vatan aşkını yazmalıydı. Kaç gecedir böyle içine doluyor, diline geliyor, kelimeleri tekrar ediyor, kâğıda dökemiyordu. Dört bir yanı düşman saldırılarıyla kemirilen vatanına hain eller sahip çıkmak istiyordu. Büyük devletlerin propagandası ile Türklük küçümseniyor, medeni olmadığı iftirasıyla Avrupa'dan atılmak isteniyordu. Türk istikbalinin ve istiklalinin devamı için münevverler dillenmeliydi. Yazdıklarını herkese, her yere dağıtmalıydı. O zaman gafletler, hıyanetler, delaletler son bulabilirdi.

Mustafa Kemal defter yaprağına yazdığı şiiri beğenmeyîp

birçok kere karaladıktan sonra içini ve fikrini en güzel şekilde döktüğüne inanmış olmalı ki ferahladığını hissetti. O da duygularını şiirleştirebiliyordu. "Hakikat Nerde" diye bağırarak büyük devletlerin karşısına çıkmak, sonra içerdeki gafilleri, hainleri uyarmak istiyordu. Beynindeki gerilim ve çalkantı, med-cezir ve alevlenme sakinleşmişti. İndifa edip sönen bir volkan gibi sessiz sessiz gitti yatağına uzandı, şiir yazdığı defteri yastığının altına koydu. Rahat bir uykuya daldı.

Ertesi gün teneffüste Girit ve Yunan meselesini kendisinden yüksek sınıftakilerle münakaşa eden Mustafa Kemal, üçüncü derse girmekte geç kalmıştı. Sınıfın kapısına aceleyle açıp içeri girdiğinde arkadaşı Ömer Naci'nin gür sesiyle şiirini okumaya başladığını gördü:

Gafil! Hangi üç asır, hangi on asır
Tuna ezelden Türk diyarıdır.
Bilinen tarihler söylememiş bunu
Kalkıyor örtüler, örtülen doğacak!.
Dinleyin sesini doğan tarihin
Aydınlıkta karaltı, karaltıda şafak
Yalan tarihi gömüp, doğru tarihe gidin.

Asya'nın ortasında oğuz oğulları
Avrupa'nın Alplerinde Oğuz torunları
Doğudan çıkan biz, Batı'da yine biz
Nerde olsa, ne olsa kendimizi biliriz,
Hep insanlar kendilerini bilseler
Bilinir o zaman ki hep biliriz

Türk sadece bir milletin adı değil,
Türk bütün adamların birliğidir
Ey birbirine diş biliyen yığınlar
Ey yığın yığın insan gafletleri
Yırtılsın gözlerdeki gafletten perde,
Hakikat nerde?

Bütün sınıf Ömer Naci'nin gene kendisine ait güzel bir şiiri okuduğunu sanarak onu alkışlıyorlardı. Fakat daha talebeliğinin bu yıllarında hitabeti ile kendisini arkadaşlarına kabul ettirip sevdiren Ömer ellerini havaya kaldırıp, arkadaşlarını sakinleştirdikten sonra:

— Arkadaşlar bu şiir benim değil, bu güzel şiiri yazan Mustafa Kemal'dir dedi. Bu defa arkadaşının kendisinden habersiz defterini alarak gece yazdığı şiirin güzel ve hisli bir hançere ile okunmasını kapı yanında ayakta seyreden Mustafa Kemal, alkışlara muhatap olmuştu.

Sınıftaki gürültüyü duyan hitabet hocası Asım Efendi hızla içeri girince sınıf sustu. Heyecanlı alkışın sebebini Ömer Naci izah etti. Alay Emini takdir ettiği talebesinin şiirini çok sevmişti fakat içinden kızmıştı. Daha sonra Mustafa Kemal'i yanına çağırttı, kaşlarını çattı:

— Bak oğlum Mustafa, dedi: Şiirini sevdim. Duygularını güzel ifade ediyorsun. Ama sen her şeyden önce askersin. Şiiri filan bırak. Şiir yufka yüreklilerin işidir. Asker sert, taş gibi kalpli olmalıdır. Aşırı hassasiyet ve şiir işi Senin iyi bir asker olmana mani olur. Diğer hocaların da şiir yazdığını duymuşlar. Onlar da senin hayal âlemine dalmanı istemiyorlar. Sen hakikati arıyorsun. Bu hakikat bizim fende, sanaide, matematikte müsbet

ilimlerde ileri olan askerlere sahip bulunmakla kurtulacağımız noktasında düğümlenmektedir. Senin iyi bir subay olacağına bütün hocaların inanıyor. Dikkatini bu askerlik ilminden başka mevzuya çevirme. Sana şiir yazmayı yasak ediyorum. Her insanın vatanına daha fazla hizmet edeceği sahalar vardır, senin sahan askerliktir, askerlik olacaktır.. Bırak aramızdan bir de hayalperest şair Ömer Naci çıksın.. Ona karışmam.. Namık Kemal gibi vatanın kurtuluşunda büyük şairlere de ihtiyacımız var.. Ama sana şiiri men ediyorum.. Hakikat bu; dört bir tarafımızı saran düşmanları nasıl anayurdumuzdan atacağız, Rum komitacıları temizleyeceğiz, büyük devletlerin Osmanlı topraklarındaki oyunlarını nasıl bozacağız; bu acı hakikate çareler düşünmeliyiz. Çareler düşünmelisin Kemal!. Birinci vazifen bu Türk istiklalini vatan toprakları üzerinde ebediyyen muhafaza ve müdafaa etmek.. Bu kutlu vazife senin asker olmanı, çok iyi bir zabit olarak yetişmeni bekliyor!..

Mustafa Kemal'in zihninden ömrü boyunca hocası Asım Efendi'nin söyledikleri çıkmadı. Vatanını seven herkes kendi mesleği ve işinde en verimli şekilde bu millete faydalı olmaya çalışmalıydı. Her Türk üzerine düşen vazifeyi yaparsa, şimdi hasta gibi görünen, türlü tehlikelerle çalkalanan vatanın kurtulmaması mümkün değildi. Hocaları daha idadi sıralarında ona istikbali etkileyecek bir hizmet yüklüyorlardı. Aritmetik hocasının talebelerine verdiği öğütler, Mustafa Kemal'de düğümleniyordu. Manastır'ı, Selanik'i tekrar Rum, Bulgar ve Sırp zulmünden kaçıp, dört bir yandan gelen Türk göçmenlerin zelil ve perişan halleri kaplamıştı. Balkan'da Türk huzursuzdu; can ve mal emniyeti yoktu, bir kurtuluş bekliyordu. Tehlikeyi sezmiş olan hocaları boşuna konuşmuyorlardı. Gençler ve münevverler ne için okuduklarını, nereye yürüdüklerini, ne yapacaklarını

dimağlarında teşekkül ettirmeliydi. Memleketi her alanda kurtaracak fikirleri halkın anlayacağı ve hazmedeceği şekilde anlatmalıydı. Lâkin memleketin böyle halkla ve aydınlarla bütünleştirilebilmesi için askeri okul talebelerinin iyi yetişmesi lâzımdı. Ancak iyi yetişmiş vatansever talebelere ümit bağlanabilirdi. Mustafa Kemal'e öğretmenleri bunu açıkça ima ediyor ona güven duyuyorlardı. Mustafa Kemal kendisine ümit bağlayanları yanıltmayacak, Balkan'da gördüğü elemli dersler, şahidi olduğu acı hadiseler tecrübesini artıracak, memlekete hizmet azmi ve imanı ile mücehhez olarak yetişecekti.

Balkan'daki devamlı gerileyişi ve toprak kaybıyla birlikte Türklüğün her gün biraz daha kemirildiğini, telef edildiğini gören arkadaşları zaman zaman kötümser olup, birbirleriyle dertleşiyorlardı. Mustafa Kemal de aynı acılarla uykusuz kalmasına, geceler boyu tazecik zihnini yormasına rağmen ümitsiz değildi. Meyus olan arkadaşlarına: "Vatan mutlaka belalardan kurtulacak, millet mesut olacak" diyordu. Çünkü bütün askeri okuldaki arkadaşlarını aynı milli hassasiyet içinde görüyordu. Hepsi de kendi can ve saadetlerini memleketin ve milletin saadet ve kurtuluşu için feda etmeye hazırdılar. Vatan kendisine musallat olan bütün dış ve iç tehlikeleri bu fedakâr evlatlarıyla savuşturacaktı.

Mustafa Kemal, Manastır İdadisi'ndeki arkadaşlarını etrafına topluyor, onlara tarihi iyi bilmekten, nerden gelip nereye gidebileceğimizi iyi tespit etmekten bahsediyordu. "Kendi kendimizi sevip saymamız, kendimizi iyi öğrenip anlamamıza bağlı" diyordu. "Dünyanın da Türk'e hürmet göstermesini istiyorsak önce biz kendimize, benliğimize ve milletimize bu hürmeti his, fikir ve fiil olarak bütün hareketlerimizle gösterelim. Milli benliğimizi bulup 'Türk'üm' diye haykıramazsak başka milletlerin avı oluruz. Hükümet Osmanlılıkta ısrar edip 'aman Türk'üz,

demeyin, imparatorluğu parçalayıp bölersiniz' derken, Rumlar, Bulgarlar, Araplar, Sırplar, Ermeniler açıkça kendi adlarından iftiharla bahsedecekler de biz niçin Türklüğümüzü saklıyacağız. Bu memleket bizimse, açıkça Türk'üz diyeceğiz. Azınlıklar pervasız ve küstahça 'Sırbım, Arabım, Rumum, Ermeniyim..' derken bizim Türk'üz dememiz kendi memleketimizde nasıl bölücülük olur? Milliyetimize düşman olanlarla dost olmayalım. Böylelerine, kim olursa olsunlar 'Türk'üm ve düşmanım sana, tek başıma kalsam da' diyelim. Düşmanlarımız bu hakikati ifade ettiğimiz gün, kanaatimize, istikbalimize, yan bakan her ferdi düşman telakki ettiğimiz gün milli benliğimize uzanacak her eli şiddetle kırdığımız, her haini devirdiğimiz gün, hakiki kurtuluşa kavuşacağız."

Onu, arkadaşları istikbalin bütün yükünü üzerine almaya hazırlanan bir azim ve kararlılık içinde görüyorlardı. Zafere giden yol, çalışmakta; vazifesini günü gününe yapmaktaydı. Mustafa Kemal, derslerini böyle bir şuur içinde hassasiyetle yapıyor, imparatorluğu saran tehlike bulutlarının şimşeklerini çaktırdığını, yıldırımlarını yağdırdığını görerek etkileniyor; bu acı darbeler altında çelik gibi gönlü de, beyni de hırsla dövülüyor, için için ağlıyordu. Fakat, onun karamsarlık ve mağlubiyet bilmeyen ruhu ve şahsiyetiyle Türk milletinin kötü kaderi yakın zamanda değişecek ve Türk milleti, ebediyyen Mustafa Kemal'le gülecekti.

MUSTAFA KEMAL'İN ÇOCUKLUK VE GENÇLİĞİNİ ANLATAN TEK ROMAN

YILMAZ GÜRBÜZ

Tarih romanlarıyla ünlü Yılmaz Gürbüz, bu kitabında Mustafa Kemal Atatürk'ün ailesini ve çocukluğunu anlatıyor.

Rum ve Bulgar eşkiyalarının saldırılarıyla inleyen Balkanlar...

93 Harbi'nde yaşanan bozgundan sonra dağılan, yoksullaşan, göç etmek zorunda kalan milyonlarca Türk...

Mustafa Kemal'in babası Ali Rıza Efendi ve diğer gümrük memurlarının çete baskınlarında yaşadığı sıkıntılar...

Rüşvet çarkına dahil olmayı reddettiği için memurluktan ayrılmak zorunda kalan Ali Rıza Efendi'nin ticarete atılması ve diğer Türk tüccarlar gibi yaşadığı sıkıntılar...

Ali Rıza Efendi ve Zübeyde Hanım'ın evliliklerinin öyküsü...

Rum çetelerine karşı direnişe geçen Türk çeteleri ve bu çeteler içinde yer alan Mustafa Kemal'in akrabaları...

Yokluk ve yoksulluk nedeniyle Mustafa Kemal'in çocuk yaşta ölen iki ağabeyi...

Mustafa Kemal'in çocukluğu... İlkokul ve askeri ortaokul dönemleri... Türk milliyetçisi fikirlere ulaşması...

Babasının ölümü ve ailecek çektikleri sıkıntılar...

Çok iyi bildiğimizi düşündüğünüz bir dönemi büyük bir cesaretle anlatıyor Yılmaz Gürbüz... Ve aslında ne kadar az şey bildiğimizi gösteriyor bize...

9 786055 452742